

**Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет**

НОВА ФІЛОЛОГІЯ

Збірник наукових праць

№ 86

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

Друкується за рішенням Вченої ради Запорізького національного університету
(Протокол № 4 від 29 листопада 2022 року).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор: **Приходько Г. І.**, д. філол. н., проф. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Алексєєв А. Я., д. філол. н., проф. (Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», м. Дніпро)
Бистров Я. В., д. філол. н., проф. (Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ)
Бігунова Н. О., д. філол. н., проф. (Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, м. Одеса)
Бретенє О., доктор наук за напр. соціолінгвістика та дидактика викладання французької мови, проф. (ЛеМан Університет, м. ЛеМан, Франція)
Бурде Ж.-Ф., доктор наук за напр. лінгвістика та дидактика викладання мов, проф. (ЛеМан Університет, м. ЛеМан, Франція)
Волкова С. В., д. філол. н., проф. (Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ)
Галуцьких І. А., д. філол. н., доц. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Домброван Т. І., д. філол. н., проф. (Одеський національний політехнічний університет, м. Одеса)
Єнікєєва С. М., д. філол. н., проф. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Залужна М. В., к. філол. н. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя) – відповідальний редактор
Зацний Ю. А., д. філол. н., проф. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Іванченко М. Ю., канд. філол. н., доц. (Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів)
Козлова Т. О., д. філол. н., доц. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Махачашвілі Р. К., д. філол. н., доц. (Київський університет ім. Бориса Грінченка, м. Київ)
Морошкіна Г. Ф., канд. філол. н., доц. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Осовська І. М., д. філол. н., проф. (Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, м. Чернівці)
Смолєй М., д. філол. н., проф. (Університет Любляни, м. Любляна, Словенія)
Тараненко Л. І., д. філол. н., проф. (Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського, м. Київ)
Цапів А. О., д. філол. н., доц. (Херсонський державний університет, м. Херсон)
Ярослав'єне Ю., д. гуманіт. н. (Інститут литовської мови, м. Вільнюс, Литва)

Адреса редакційної колегії: 69002, Запоріжжя, ЗНУ, вул. Жуковського, 66а, корп. 2, ауд. 324.
E-mail: editor@novafilolohiia.zp.ua. Веб-сайт збірника: <http://novafilolohiia.zp.ua>

Н72 Нова філологія. Збірник наукових праць. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. № 86. 196 с.
ISSN 2414-1135
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-86>

До збірника увійшли статті, присвячені актуальним проблемам когнітивного, зіставного мовознавства, дискурсивної лінгвістики, перекладознавства, лінгвосинергетики тощо. Результати досліджень висвітлюються переважно з позицій новітніх наукових підходів, що є характерними для філологічної думки початку XXI століття. Для філологів: науковців, викладачів, аспірантів, магістрантів та студентів старших курсів.

Міжнародна індексація: Index Copernicus, ERIN PLUS.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

На підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 409 від 17.03.2020 р. (додаток 1) збірник включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» у галузі філологічних наук (035 – Філологія).

ЗМІСТ

Berezhna M. V. <i>PSYCHOLINGUISTIC PORTRAYAL OF NEBULA (MARVEL CINEMATIC UNIVERSE): THEMATIC ANALYSIS</i>	7
Борисов В. А. <i>ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ Й ТЕРМІНА В КОНЦЕПЦІЯХ СВІТОВОГО ЛІНГВІСТИЧНОГО ДИСКУРСУ</i>	13
Веремчук Е. О. <i>МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЕТИЧНОЇ СИСТЕМИ У КОГНІТИВНОМУ ТА СИНЕРГЕТИЧНОМУ ВИМІРАХ</i>	19
Гнезділова Я. В. <i>МАНІПУЛЯТИВНО-МЕТАКОМУНІКАТИВНА МОДЕЛЬ АНГЛОМОВНОГО ПУБЛІЧНОГО ДИСКУРСУ</i>	26
Давиденко Н. І., Лозовська К. О. <i>АКТУАЛІЗАЦІЯ КАТЕГОРІЇ “UNCERTAINTY” (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ПОЛІ ГОКІНС “THE GIRL ON THE TRAIN”)</i>	35
Євтушенко С. О. <i>ПОЕТИКА АНТИУТОПІЇ У ТВОРАХ ЮРІЯ ВИННИЧУКА («ЛАСКАВО ПРОСИМО В ЩУРОГРАД») ТА АДЛЬОФО БІОЙ КАСАРЕСА («ЩОДЕННИК ВІЙНИ ЗІ СВИНЬМИ»)</i>	42
Запольських С. П., Мосіна Е. О. <i>АНГЛОМОВНА ТЕРМІНОЛОГІЯ АРХІТЕКТУРИ І БУДІВНИЦТВА ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ</i>	48
Зінчук Р. С., Деркач Л. М. <i>ЕМОЦІЙНО ЗАБАРВЛЕНА ЛЕКСИКА В РОМАНІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»</i>	54
Ільїна О. В. <i>ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ПОРТРЕТНИХ ХАРАКТЕРИСТИК СОКРАТА В ПОВІСТІ Ю. М. МУШКЕТИКА</i>	61
Князян М. О., Панченко І. В., Весна Т. В. <i>ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ МЕХАНІЗМИ СТВОРЕННЯ ГУМОРУ В МОВЛЕННІ ДІТЕЙ У ТВОРАХ РЕНЕ ГОСІННІ «МАЛЕНЬКИЙ НІКОЛЯ» ТА МАРСЕЛЯ ПАНЬОЛЯ «УЛЮБЛЕНІ ТИЖНІ»</i>	68
Коваленко Д. О., Козак С. В. <i>ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЕКСИКИ СФЕРИ «ІНДУСТРІЯ КРАСИ» (НА МАТЕРІАЛІ ІМЕННИКІВ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)</i>	74
Кокнова Т. А. <i>ІНТЕРНЕТ-ФОРУМ ЯК ЖАНР (ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ)</i>	80
Коляда Е. К., Калиновська І. М. <i>ПЕРВИННА І ВТОРИННА СЕМАНТИКА АНГЛІЙСЬКИХ БАЗОВИХ ГУСТАТИВНИХ ПРИКМЕТНИКІВ</i>	86
Лесик І. В. <i>МІСЦЕ ФЕНОМЕНА ІРОНІЇ В ЛІНГВІСТИЦІ: ОСНОВНІ ПІДХОДИ ТА РІВНІ АНАЛІЗУ</i>	94
Лимар М. Ю. <i>СКОРОЧЕННЯ ЯК СКЛАДНИК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ: ІСТОРИКО-ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ</i>	103
Mahmudova Shalala Amirkhan gizi <i>THE CHARACTER OF A CHILD IN THE STORIES OF SULEYMAN SANI AKHUNDOV</i>	111
Міненко О. В., Єремєєва Н. Ф., Крічкер О. Ю. <i>СПЕЦИФІКА СОМАТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ</i>	117
Мойсюк В. А., Кобаски А. М. <i>ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОЛЬОРОНАЗВ У ФРАНЦУЗЬКІЙ ПІСНІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ</i>	125

Ніколаєнко О. А. <i>ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЛАТИНСЬКОМОВНИХ ОДНОСЛІВНИХ КЛІНІЧНИХ ТЕРМІНІВ З ТЕРМІНОЕЛЕМЕНТАМИ MASC-, MEGA- (MEGAL-)</i>	132
Ортинська І. Л., Гриців Н. М. <i>ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ФІЛЬМУ «ТУРИСТ»</i>	137
Пянковська І. В. <i>ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКИХ МЕДІАТЕКСТІВ НА ТЕМУ “KRIEG IN DER UKRAINE” В КОНТЕКСТІ МЕДІАЕКОЛОГІЇ</i>	144
Рябчук О. В. <i>ПЕРЕКЛАД РЕАЛІЙ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ А. КОНАН ДОЙЛЯ «УТРАЧЕНИЙ СВІТ»)</i>	150
Семенова М. А. <i>МОРФОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ОСНОВА СЛОВОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ</i>	155
Sydorenko S. I. <i>WORLD LEADERS' RHETORIC AS A MARKER OF THEIR STANCE ON UKRAINE WAR</i>	162
Смаглій В. М. <i>ВИРАЖЕННЯ ОЦІНКИ В СЛОВОСПОЛУЧЕННІ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ</i>	170
Старченко Я. С., Кумпан С. М. <i>ІННОВАЦІЙНІ ДЕРИВАТИ СТУДЕНТСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ</i>	175
Shevchenko S. S. <i>PECULIARITIES OF THE PROSODIC PORTRAIT OF A PREACHER IN ENGLISH-LANGUAGE FILM DISCOURSE</i>	184
Юрчишин Т. В. <i>ПРЕПОЗИТИВНЕ ВЖИВАННЯ ВИСЛОВЛЕНЬ УЗАГАЛЬНЕНОГО ЗМІСТУ В СТРУКТУРІ СКЛАДНОГО МОВЛЕННЄВОГО АКТУ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ПОЛЬСЬКОЇ МОВ)</i>	190

CONTENTS

Berezhna M. V.	<i>PSYCHOLINGUISTIC PORTRAYAL OF NEBULA (MARVEL CINEMATIC UNIVERSE): THEMATIC ANALYSIS</i>	7
Borysov V. A.	<i>THEORETICAL ISSUES OF TERMINOLOGY AND TERM IN THE CONCEPTS OF WORLD LINGUISTIC DISCOURSE</i>	13
Veremchuk E. O.	<i>METHODOLOGY OF THE STUDY OF THE ENGLISH-LANGUAGE ETHICAL SYSTEM IN COGNITIVE AND SYNERGISTIC DIMENSIONS</i>	19
Gnezdilova Ya. V.	<i>MANIPULATIVE AND METACOMMUNICATIVE MODEL OF ENGLISH PUBLIC DISCOURSE</i>	26
Davydenko N. I., Lozovska K. O.	<i>ACTUALIZATION OF CATEGORY “UNCERTAINTY” (BASED ON THE NOVEL “THE GIRL ON THE TRAIN” BY PAULA HAWKINS)</i>	35
Yevtushenko S. O.	<i>THE POETIC OF ANTI-UTOPIA IN THE WORKS OF YURII VYNNYCHUK («WELCOME TO SHCHUROGRAD») AND ADOLFO BIODI CASARES («DIARY OF THE WAR WITH PIGS»)</i>	42
Zapolskykh S. P., Mosina E. O.	<i>ENGLISH TERMINOLOGY OF ARCHITECTURE AND CONSTRUCTION AND ITS TRANSLATION FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN</i>	48
Zinchuk R. S., Derkach L. M.	<i>EMOTIONALLY COLORED VOCABULARY IN THE NOVEL “JACOB’S CENTURY” BY VOLODYMYR LYS</i>	54
Ilina O. V.	<i>VERBALIZATION OF THE PORTRAIT CHARACTERISTICS OF SOCRATES IN THE NOVEL BY YU. M. MUSHKETIK</i>	61
Kniazian M. O., Pantchenko I. V., Vesna T. V.	<i>LEXICAL AND STYLISTIC MECHANISMS OF CREATING HUMOR IN THE CHILDREN’S SPEECH IN THE WORKS OF RENÉ GOSCINNY “LE PETIT NICOLAS” AND MARCEL PAGNOL “LE TEMPS DES AMOURS”</i>	69
Kovalenko D. O., Kozak S. V.	<i>GENERAL CHARACTERISTIC OF THE VOCABULARY OF THE SPHERE “BEAUTY INDUSTRY” (ON THE MATERIAL OF THE NOUNS OF MODERN GERMAN LANGUAGE)</i>	74
Koknova T. A.	<i>INTERNET FORUM AS A GENRE (LINGUISTIC FEATURES)</i>	80
Koliada E. K., Kalynonska I. M.	<i>PRIMARY AND SECONDARY SEMANTICS OF ENGLISH BASIC GUSTATORY ADJECTIVES</i>	86
Lesyik I. V.	<i>THE PLACE OF THE PHENOMENON OF IRONY IN LINGUISTICS: BASIC APPROACHES AND LEVELS OF ANALYSIS</i>	94
Lymar M. Yu.	<i>SHORTENINGS AS THE COMPONENT OF SOCIO-POLITICAL DISCOURSE: HISTORICAL AND LINGUISTIC ASPECT</i>	103
Mahmudova Shalala Amirkhan gizi	<i>THE CHARACTER OF A CHILD IN THE STORIES OF SULEYMAN SANI AKHUNDOV</i>	111
Minenko O. V., Yeremeieva N. F., Krichker O. Yu.	<i>SPECIFICITY OF SOMATIC PHRASEOLOGICAL UNITS IN MODERN UKRAINIAN LANGUAGE</i>	117

Moisiuk V. A., Kobasky A. M. <i>FUNCTIONAL-SEMANTIC FEATURES OF COLOR NAMES IN FRENCH SONGS OF THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY</i>	125
Nikolaienko O. A. <i>LEXICAL-SEMANTIC ANALYSIS OF LATIN ONE-WORD CLINICAL TERMS WITH TERMELEMENTS MACR-, MEGA- (MEGAL-)</i>	132
Ortynska I. L., Hrytsiv N. M. <i>THE INVESTIGATION OF THE ENGLISH-UKRAINIAN TRANSLATION OF THE MOVIE "TOURIST"</i>	137
Piankovska I. V. <i>LEXICAL FEATURES OF GERMAN MEDIA TEXTS ON THE TOPIC "WAR IN UKRAINE" IN THE CONTEXT OF MEDIA ECOLOGY</i>	144
Riabchuk O. V. <i>TRANSLATION OF CULTURE-SPECIFIC ITEMS IN A LITERARY TEXT (BASED ON A. CONAN-DOYLE'S NOVEL "THE LOST WORLD")</i>	150
Semenova M. A. <i>MORPHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE ENGLISH LANGUAGE AS THE BASIS OF WORD FORMATION PROCESS</i>	155
Sydorenko S. I. <i>WORLD LEADERS' RHETORIC AS A MARKER OF THEIR STANCE ON UKRAINE WAR</i>	162
Smaglyi V. M. <i>EXPRESSION OF EVALUATION IN THE WORD COMBINATION IN MODERN ENGLISH</i>	170
Starchenko Ya. S., Kumpan S. M. <i>INNOVATIVE DERIVATIVES OF STUDENT COMMUNITY</i>	175
Shevchenko S. S. <i>PECULIARITIES OF THE PROSODIC PORTRAIT OF A PREACHER IN ENGLISH-LANGUAGE FILM DISCOURSE</i>	184
Yurchyshyn T.V. <i>PREPOSITIVE USE OF STATEMENTS OF GENERALIZED CONTENT IN THE STRUCTURE OF A COMPLEX SPEECH ACT (BASED ON THE MATERIAL OF THE UKRAINIAN AND POLISH LANGUAGES)</i>	190

UDC 811.111'23:791.221.8
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-86-1>

PSYCHOLINGUISTIC PORTRAYAL OF NEBULA (MARVEL CINEMATIC UNIVERSE): THEMATIC ANALYSIS

Berezhna M. V.

*Candidate of Philological Sciences,
Postdoctoral Student at the Department of English Translation Theory
and Practice
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine orcid.org/0000-0002-3345-256X
margaret.berezhna@gmail.com*

Key words: *film archetype, psycholinguistic image, the Father's Daughter archetype, the Backstabber archetype, thematic analysis, Marvel Cinematic Universe (MCU)*

The paper focuses on the thematic analysis of a Marvel Cinematic Universe female character speech. Nebula features two Guardians of the Galaxy franchise films and two Avengers films. She represents two cinematic archetypes, namely the antagonist Backstabber and the protagonist Father's Daughter. The plot twists involve time travel, which results in coexistence of two Nebulas: the villain Past Nebula and the antihero Present Nebula. The psycholinguistic thematic patterns of the character's speech are the means to evaluate the character's morality and her perception by the viewer. First, two broad themes were formulated: What defines the Backstabber psycholinguistic portrayal? / What defines the Father's Daughter psycholinguistic portrayal? Consequently, five common codes for each theme were developed to demonstrate the similarities between the archetypes (based on the same protoarchetype): 1) the character's primal need for belonging; 2) the group Nebula strives to belong with; 3) the group missions she participates in; 4) her attitudes towards the group members; 5) the heroine's characteristics in the narratives of other characters and self-referential narratives. Splits in codes depict speech peculiarities of the antagonist (the Backstabber) and protagonist (the Father's Daughter) embodiments of the archetype. The Backstabber's need for belonging is not met, while the Father's Daughter is accepted and appreciated in the group. Past Nebula is an integral part of several villainous groups, actively participating in genocidal missions. Present Nebula joins protagonist groups in their heroic salvation missions. The Backstabber envies, hates and despises other characters, while the Father's Daughter learns cooperation and having fun with newly found friends. In the rhetoric of other characters, Past Nebula is referenced with names having negative connotations, while Present Nebula is called by titles with neutral or positive connotations. The Backstabber sees herself underestimated and unable to change; the Father's Daughter is appreciated, loved and open to new possibilities.

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ ПОРТРЕТ НЕБУЛИ (КІНОВСЕСВІТ «МАРВЕЛ»): ТЕМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Бережна М. В.

кандидатка філологічних наук,

докторантка кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови

Запорізький національний університет

вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна

orcid.org/0000-0002-3345-256X

margaret.berezhna@gmail.com

Ключові слова: *кіноархетип, психолінгвістичний образ, архетип «Батькова донька», архетип «Зрадниця», тематичний аналіз, кіновсесвіт «Марвел».*

Дослідження презентує тематичний аналіз мовлення жіночого персонажа кіновсесвіту «Марвел». Небула з'являється у двох фільмах франшизи «Вартові галактики» та двох фільмах франшизи «Месники». Вона втілює два кіноархетипи: як негативний персонаж вона належить до архетипу «Зрадниця», як позитивний – до архетипу «Батькова донька». Сюжетна лінія подорожі у часі зумовлює співіснування двох Небул – злодійки Небули-з-минулого та антигероїні Небули-з-теперішнього. Психолінгвістичні тематичні особливості є засобами оцінки моральних якостей персонажа та її сприйняття глядачем. Спершу сформульовані дві широкі теми: «Що визначає психолінгвістичний портрет «Зрадниці»?» / «Що визначає психолінгвістичний портрет «Батькової доньки»?» Далі для кожної теми визначені п'ять кодів, що демонструють подібність між архетипами (заснованими на єдиному протоархетипі): 1) основна потреба персонажа – належати до певної групи; 2) група, до якої належить Небула; 3) групова місія, в якій вона бере участь; 4) її ставлення до учасників групи; 5) характеристика героїні у наративах інших персонажів та власних репліках. Розщеплення кодів демонструють мовленнєві особливості антагоністичного («Зрадниця») та протагоністичного («Батькова донька») втілення архетипу. Соціальна потреба «Зрадниці» належати до певної групи не задоволена, у той час як «Батькову доньку» приймають та цінують у групі. Небула-з-минулого є невіддільною частиною декількох злодійських угруповань, активно беручи участь у місіях масового винищення. Небула-з-теперішнього долучається до груп протагоністів у їхніх героїчних місіях з порятунку всесвіту. «Зрадниця» заздрить, ненавидить та презирливо ставиться до інших персонажів. «Батькова донька» вчиться співпрацювати та розважатися у колі нових друзів. У риторичі інших персонажів згадки про Небулу-з-минулого мають негативні конотації, натомість визначення Небули-з-теперішнього мають нейтральні чи позитивні конотації. «Зрадниця» вважає, що її недооцінюють, а сама вона не здатна змінитися. «Батькову доньку» цінують та люблять, вона відкрита для нових можливостей.

Problem statement. Despite broad investigation into the archetypes (including the archetypes of fiction characters), there appear to be few works focusing on speech characteristics of the characters depending on their archetype. Films as the media for scientific investigation have been increasingly gaining popularity among researchers over the previous two decades. In contrast with male characters, female heroines have been studied rarely as their depiction in the mass culture films is less frequent and their part is often narrowed to supporting or secondary roles. In

general, it brings us to the idea of composing a typology of psycholinguistic female archetypes frequenting mass culture films in the XXI century. The analysis of contemporary mass production cinematography provides a better understanding of the public, their needs, motives, fears and insecurities, all reflected in the language used by the fictional heroes and villains.

Objective. The objective of the present article is to establish similarities and differences between the Backstabber and the Father's Daughter (classification by Schmidt [1]) psycholinguistic archetypes by the

means of the characters' speech thematic analysis. The material under research consists of 123 turns of Nebula, a female *Marvel Cinematic Universe* villain turning antihero. The plot twists involve time travel, which results in featuring two Nebulas: the antagonist Past Nebula and the protagonist Present Nebula. The turns are extracted from four *MCU* films (2014–2019): *Guardians of the Galaxy Vol. 1* [2], *Guardians of the Galaxy Vol. 2* [3], *Avengers: Infinity War* [4] and *Avengers: Endgame* [5].

Thematic analysis is a qualitative analytic approach aimed at identifying patterns (“themes”) across qualitative datasets in the health and social sciences [6]. Themes reflect a pattern of shared meaning; they are organized around a core concept or idea. Themes capture implicit ideas “beneath the surface” of the data and more explicit and concrete meaning; they are built from smaller meaning units (codes) [6, p. 845]. Thematic analysis in the present paper is conducted within reflexive thematic analysis approach [7; 8], which is conceptualized as a fully qualitative approach, emphasizing meaning as contextual, reality as multiple, and researcher subjectivity as not just valid but a resource [6, p. 848].

Main findings. Data analysis was conducted in two phases. First, a template was developed in the form of codes organized into two broad themes: What defines the Backstabber psycholinguistic portrayal? / What defines the Father's Daughter psycholinguistic portrayal? The character's turns were extracted from the four researched films and divided into two groups, depending on the character's archetype. In the second phase, common codes for each theme were developed to demonstrate the similarities between the archetypes (as they are based on the same prototype Athena [1]). Splits in codes depict peculiarities of the antagonist (the Backstabber) and protagonist (the Father's Daughter) embodiments of the archetype.

Despite having the lowest percentage of female-speaking characters across Phases One and Two of the *MCU* [9, p. 176], the *Guardians of the Galaxy* franchise presents four female characters whose turns exceed 250 words. The researched character holds the second-highest position. According to the typology of fiction archetypes by Schmidt [1], Nebula throughout four films in *Marvel Cinematic Universe* represents first the villainous Backstabber archetype, later in the plot shifting to the antiheroic Father's Daughter archetype. Out of four types of affective processing within personality change stories, namely positive valence, negative valence, redemption, and contamination [10], Nebula's story is that of redemption. Morally ambiguous characters (MACs) or antiheroes have become prevalent in entertainment content in recent years. Unlike traditional hero characters, MACs often behave in immoral ways; however, they also have redeeming qualities that

differentiate them from villains [11, p. 390]. The public judge the morality of characters' deeds and motives to distinguish protagonists from antagonists. Usually, the characters established to be moral are liked, while those considered to be immoral are disliked [12].

The psycholinguistic thematic patterns of the character's speech are the means to evaluate the character's morality and her perception by the viewer. The psycholinguistic elements of the researched archetypes portrayal are organized according to the themes and revealed in five codes: 1) the character's primal need for belonging; 2) the group Nebula strives to belong with; 3) the group missions she participates in; 4) her attitudes towards the group members; 5) the heroine's characteristics in the narratives of other characters and self-referential narratives.

The first code encompasses the character's basic social needs for belonging, love and appreciation. The need is primal for both the protagonist Father's Daughter and the antagonist Backstabber archetypes, as they are defined by Schmidt [1] after the single prototype of the goddess Athena. This need is distinguished in Maslow's hierarchy of human needs [13] and is regarded as a fundamental human motivation by Baumeister & Leary [14].

D'Souza & Gurin [15, p. 184] develop Maslow's idea and propose four modes regarding the status of a particular need. According to the typology, first Nebula does not recognize her need to belong, love and be loved, she substitutes it with the aspiration to be respected. The need becomes overemphasized to the point that it is experienced as insatiable and a source of obsessive behaviour. Revenge on her sister and father becomes her goal. She repeatedly tries to kill both Gamora and Thanos. After the fight with Gamora, when she finally learns to put her wishes to words, she recognises the need for sisterly love before Gamora (“*You were the one who wanted to win. And I just wanted a sister! You were all I had*”). Here the need is not yet satisfied, though its satisfaction is being pursued in a healthy manner. When Gamora sacrifices the Soul Stone, she saves Nebula and dooms herself. Now Nebula knows that Gamora loves her dearly, and she finally accepts their relationship; the need is satisfied for a short period until Gamora is murdered by Thanos. That is the point of no return for Nebula; she asks no approval from Thanos after that.

The code is split: in the case of the Father's Daughter the needs are satisfied, while with the Backstabber the needs are thwarted. Being accepted, included, or welcomed leads to a variety of positive emotions, whereas being rejected, excluded, or ignored leads to potent negative feelings [14, p. 508]. The lack of acceptance turns Past Nebula bitter and revengeful, and defines her as a villain. The need to belong with some group distinguishes what Hall (2016) names an

emerging archetype of the Group Hero, whose team based heroism is about fighting for the greater good. All the team members are different and equally important, as they can achieve their goal only by cooperation [16, p. 214]. The Group Hero consists of separate (often socially handicapped) individuals striving to form friendship and find their place in a community; it reflects disconnectedness and emotional isolation of people in modern society. Throughout four films, Nebula tries to fit in with several groups. When she succeeds, her needs are satisfied and she is perceived as a protagonist.

The second code represents the group Nebula strives to belong with and be appreciated by. The group is changing with the plot progress, starting with her adopted family (namely Thanos and Gamora) and finishing with the Guardians (including Gamora) and Avengers. Her pledged allegiance to Thanos, the greatest villain of the *MCU* franchise (*"I swear... I will make you proud... I would never betray you. Never. Never"*) defines her as a villain too. When she gradually befriends the protagonist groups of Guardians and Avengers, Present Nebula acquires an anti-hero image.

The action genre of the film implies numerous quests and fights for the characters to participate. Thus, the third code revolves around the group missions Nebula partakes in. She craves appreciation and respect and by performing the said missions or parts thereof, she guarantees herself the recognition of her abilities and successes. The code splits between the archetypes depending on the mission's purpose. First, it is the mission of Thanos to collect the Infinity Stones and wipe half of living creatures out of existence (*"Father's plan is finally in motion. It's a start. If he gets all of them..."*), later it is the mission of Ronan the Accuser to destroy a planet (*"I will help you destroy a thousand planets"*). Past Nebula willingly participates in the genocidal missions, which defines her as a villain. Later Present Nebula joins the Guardians of the Galaxy in their mission to save the universe from Ego and finally the Avengers in their mission to save the universe from Thanos. Her assistance to the heroic groups depicts her as a protagonist.

The fourth code reveals Nebula's attitude towards the group members. The perspective changes dramatically as Past Nebula and Present Nebula feel differently about the people they want to belong with. For instance, the father figure is central for Past Nebula. She requires Thanos' approval (*"I swear... I will make you proud"*) and simultaneously hates him for underestimating her (*"I will hunt my father like a dog, and I will tear him apart slowly... piece by piece"*) and fears him (*"Even disassembled, I wanted to please him"*). Her hatred is that of selfish pride and hurt feelings. Past Nebula represents the type of betrayer, whom Dubrovskiy calls "traitor-punisher". The traitor

wants revenge and the assertion of one's ego. The prevailing thematic group for the type is violence [17]. As a protagonist, Present Nebula finds willpower to oppose Thanos openly and partially recognize his virtues (*"My father is many things. A liar is not one of them"*). She still hates him, but now her hatred is justified: Thanos murdered Gamora.

The peak-experience of losing Gamora brings about "a change in attitude, valuing reality in a different way, seeing things from a new perspective, from a different centering point" [18]. For Nebula it is a new perspective onto her relationship with Thanos. There comes a change in the patterns she refers to him. Being the Backstabber, she believes that calling Thanos "Dad" or "Father" somehow secures her position as his daughter. When she switches to the Father's Daughter archetype, she finds her true family in the Guardians of the Galaxy and later the Avengers; at that time, she refers to the Mad Titan predominantly by his name, thus alienating herself from him and his mission.

Past Nebula envies Gamora and hates her ardently (*"I will be free of these shackles soon enough, and I will kill you. I swear"*). Present Nebula loves her sister (*"...we become friends. We become sisters"*) and wants to protect her (*"We need to get off this planet"*). When Thanos murders Gamora, Present Nebula mourns her late sister. Past Nebula despises the Guardians (*"Idiots!.. All any of you do... is yell at each other. You are not friends"*), while Present Nebula learns cooperation (*"Romanoff! Come in, we have a problem"*) and having a good time in a friendly company (*"It was fun"*). She is self-conscious about her physical and moral traumas and seeks acceptance from Rhodes (*"I haven't always been like that"*).

The fifth code demonstrates the heroine's characteristics in the speech of other characters and self-referential narratives. They are of three categories: a) her family relation status; b) her psychological characteristics and/or c) her appearance (see Table 1).

In the rhetoric of other characters, Nebula is referenced differently according to her role in the plot and therefore, archetype. In both cases, there are neutral references stating her family relations (Thanos calls her "daughter", Gamora calls her "sister"), other cases predominantly have positive (for the Father's Daughter) or negative (for the Backstabber) connotations.

She sees herself differently as well. Past Nebula calls herself "a daughter of Thanos", while Present Nebula sees herself as a true friend and sister to Gamora. Past Nebula does not tolerate weakness in any form; she tells her Present self "You are weak" as the highest form of contempt. Past Nebula is partly a machine, brought up by a warlord to become his soldier and assassin, and being taught that emotions symbolize weakness. She is rigid in her opin-

Table 1

References to Nebula depending on her archetype

Speaker	Past Nebula Backstabber (antagonist)	Present Nebula Father's Daughter (protagonist)
Past Nebula	daughter of Thanos	–
Present Nebula	–	friend, sister (for Gamora)
Gamora	sister, psychopath	sister, other Nebula
Thanos	daughter	daughter, other Nebula, duplicate
Quill	an evil supervillain	Smurfette
Taserface	the biggest sadist in the galaxy	–
Ravagers	daughter of Thanos	–
Maw	a traitor	another Nebula, duplicate
Rocket	Baldy	–
Stark	–	the Blue Meanie
Rhodes	–	Blue

ions, unable to change. Present Nebula acquires new experience, learns to accept others and be accepted back; she is capable of changing and open to new possibilities.

Conclusion and prospects for further research.

The obtained results demonstrate that the psycholinguistic image of a villainous / antiheroic female character Nebula featuring four *MCU* films is determined by the Backstabber / Father's Daughter archetypes and characterized by the following thematic elements. The research applies reflexive thematic analysis to the turns of Past Nebula (the villain) and Present Nebula (the antihero) to describe the shift in the psycholinguistic portrayal of the character. The hypothesis of the research proposes codes defining the similarities between the archetypes, and the splits of these codes which demonstrate the differences. The analysis is based on two themes: 1) What defines the Backstabber psycholinguistic portrayal? and 2) What defines the Father's Daughter psycholinguistic portrayal? The similarities between the researched psycholinguistic archetypes are revealed through five codes, while splits in the codes depict speech peculiarities of the antagonist (the Backstabber) and protagonist (the Father's Daughter) embodiments of the archetype: 1) the character's primal need for belonging (satisfied for the Father's Daughter and thwarted for the Backstabber); 2) the group Nebula strives to belong with (villains for the Backstabber and heroes for the Father's Daughter); 3) the group missions she participates in (genocidal for the Backstabber and heroic for the Father's Daughter); 4) her attitudes towards the group members (negative emotions for the Backstabber and positive for the Father's Daughter); 5) the heroine's characteristics in the narratives of other characters and self-referential narratives (negative connotations for the Backstabber and positive for the Father's Daughter). Among the perspectives of the research is the verification of the received data with narrative and content analyses. Broader prospects

include the design of a comprehensive typology of the psycholinguistic archetypes frequenting the highest-grossing English-language films of the 21st century.

BIBLIOGRAPHY

- Schmidt V. *The 45 Master characters*. Cincinnati, Ohio: Writers Digest Books, 2007. 338 p.
- Guardians of the Galaxy Vol. 1*. Directed by James Gunn, Marvel Studios, 2014.
- Guardians of the Galaxy Vol. 2*. Directed by James Gunn, Marvel Studios, 2017.
- Avengers: Infinity War*. Directed by Anthony and Joe Russo, Marvel Studios, 2018.
- Avengers: Endgame*. Directed by Anthony and Joe Russo, Marvel Studios, 2019.
- Braun V., Clarke V., Hayfield N., Terry G. Thematic Analysis. *Handbook of Research Methods in Health Social Sciences* / Liamputtong P. (eds). Springer, Singapore, 2019. P. 843–860. URL: https://doi.org/10.1007/978-981-10-5251-4_103
- Braun V., Clarke V. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*. 2006. № 3 (2). P. 77–101. URL: <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>.
- Langdrige D., Hagger-Johnson G. Introduction to Research Methods and Data Analysis in Psychology. Harlow : Pearson, 2013. 640 p.
- McSweeney T. Avengers Assemble! Critical Perspectives on the Marvel Cinematic Universe. London & New York : Wallflower Press, 2018. 310 p.
- Lodi-Smith J., Geise A.C., Roberts B.W., Robins R.W. Narrating personality change. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2009. № 96 (3). P. 679–689. URL: <https://doi.org/10.1037/a0014611>.
- Krakowiak K.M., Tsay-Vogel M. The dual role of morally ambiguous characters: Examining the effect of morality salience on narrative responses.

- Human Communication Research*. 2015. № 41 (3). P. 390–411. URL: <https://doi.org/10.1111/hcre.12050>
12. Zillmann D. Basal morality in drama appreciation. *Moving images, culture, and the mind* / I. Bondebjerg (Ed.) (pp. 53–64). Luton, England : University of Luton Press, 2000.
  13. Maslow A.H. A theory of human motivation. *Psychological Review*. 1943. № 50 (4). P. 370–396. URL: <https://doi.org/10.1037/h0054346>
  14. Baumeister R.F., Leary M.R. The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation. *Psychological Bulletin*. 1995. № 17 (3). P. 497–529. URL: <https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497>
  15. D'Souza J., Gurin M. Archetypes Based on Maslow's Need Hierarchy. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*. 2017. № 43 (2). P. 183–188.
  16. Hall C. The Group Hero: An Archetype Whose Time Has Come. *Exploring the Collective Unconscious in the Age of Digital Media* / S. Schafer (Eds.). 2016. P. 214–231. IGI Global. URL: <https://doi.org/10.4018/978-1-4666-9891-8.ch009>
  17. Дубровський Р. The Psycholinguistic Portrait of the Traitor in Ukrainian Artistic Military Prose of the Second Half of the XX Century [Психолінгвістичний портрет зрадника в українській художній військовій прозі II половини XX століття]. *Psycholinguistics*. 2020. № 27 (2). P. 113–136. URL: <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2020-27-2-113-136>
  18. Maslow A.H. *Religions, values, and peak-experiences*. Columbus : The Ohio State University Press. 1964. 123 p.
  - pore. Pp. 843–860. https://doi.org/10.1007/978-981-10-5251-4_103
  7. Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), pp. 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
  8. Langdrige, D. & Hagger-Johnson, G. (2013). *Introduction to Research Methods and Data Analysis in Psychology*. Harlow: Pearson. 640 p.
  9. McSweeney, T. *Avengers Assemble! Critical Perspectives on the Marvel Cinematic Universe*. London & New York: Wallflower Press, 2018. 310 p.
  10. Lodi-Smith, J., Geise, A. C., Roberts, B. W., & Robins, R. W. (2009). Narrating personality change. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(3), pp. 679-689. <https://doi.org/10.1037/a0014611>
  11. Krakowiak, K. M., & Tsay-Vogel, M. (2015). The dual role of morally ambiguous characters: Examining the effect of morality salience on narrative responses. *Human Communication Research*, 41(3), pp. 390–411. <https://doi.org/10.1111/hcre.12050>
  12. Zillmann, D. (2000). Basal morality in drama appreciation. In I. Bondebjerg (Ed.), *Moving images, culture, and the mind* (pp. 53–64). Luton, England: University of Luton Press.
  13. Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), pp. 370–396. <https://doi.org/10.1037/h0054346>
  14. Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), pp. 497–529. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497>
  15. D'Souza, J., & Gurin, M. (2017). Archetypes Based on Maslow's Need Hierarchy. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 43(2), pp. 183–188.
  16. Hall, C. (2016). The Group Hero: An Archetype Whose Time Has Come. In S. Schafer (Eds.), *Exploring the Collective Unconscious in the Age of Digital Media* (pp. 214–231). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-4666-9891-8.ch009>
  17. Dubrovskiy, R. (2020). The Psycholinguistic Portrait of the Traitor in Ukrainian Artistic Military Prose of the Second Half of the XX Century. *Psycholinguistics*, 27(2), pp. 113-136. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2020-27-2-113-136>
  18. Maslow, A. H. (1964). *Religions, values, and peak-experiences*. Columbus: The Ohio State University Press. 123 p.

REFERENCES

1. Schmidt, V. (2007). *The 45 Master characters*. Cincinnati, Ohio: Writers Digest Books. 338 p.
2. *Guardians of the Galaxy Vol. 1*. Directed by James Gunn, Marvel Studios, 2014.
3. *Guardians of the Galaxy Vol. 2*. Directed by James Gunn, Marvel Studios, 2017.
4. *Avengers: Infinity War*. Directed by Anthony and Joe Russo, Marvel Studios, 2018.
5. *Avengers: Endgame*. Directed by Anthony and Joe Russo, Marvel Studios, 2019.
6. Braun, V., Clarke, V., Hayfield, N., Terry, G. (2019). Thematic Analysis. In: Liamputtong P. (eds), *Handbook of Research Methods in Health Social Sciences*. Springer, Singapore. Pp. 843–860.
7. Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), pp. 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
8. Langdrige, D. & Hagger-Johnson, G. (2013). *Introduction to Research Methods and Data Analysis in Psychology*. Harlow: Pearson. 640 p.
9. McSweeney, T. *Avengers Assemble! Critical Perspectives on the Marvel Cinematic Universe*. London & New York: Wallflower Press, 2018. 310 p.
10. Lodi-Smith, J., Geise, A. C., Roberts, B. W., & Robins, R. W. (2009). Narrating personality change. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(3), pp. 679-689. <https://doi.org/10.1037/a0014611>
11. Krakowiak, K. M., & Tsay-Vogel, M. (2015). The dual role of morally ambiguous characters: Examining the effect of morality salience on narrative responses. *Human Communication Research*, 41(3), pp. 390–411. <https://doi.org/10.1111/hcre.12050>
12. Zillmann, D. (2000). Basal morality in drama appreciation. In I. Bondebjerg (Ed.), *Moving images, culture, and the mind* (pp. 53–64). Luton, England: University of Luton Press.
13. Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), pp. 370–396. <https://doi.org/10.1037/h0054346>
14. Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), pp. 497–529. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497>
15. D'Souza, J., & Gurin, M. (2017). Archetypes Based on Maslow's Need Hierarchy. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 43(2), pp. 183–188.
16. Hall, C. (2016). The Group Hero: An Archetype Whose Time Has Come. In S. Schafer (Eds.), *Exploring the Collective Unconscious in the Age of Digital Media* (pp. 214–231). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-4666-9891-8.ch009>
17. Dubrovskiy, R. (2020). The Psycholinguistic Portrait of the Traitor in Ukrainian Artistic Military Prose of the Second Half of the XX Century. *Psycholinguistics*, 27(2), pp. 113-136. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2020-27-2-113-136>
18. Maslow, A. H. (1964). *Religions, values, and peak-experiences*. Columbus: The Ohio State University Press. 123 p.

УДК 81'42:001.4
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-86-2>

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ Й ТЕРМІНА В КОНЦЕПЦІЯХ СВІТОВОГО ЛІНГВІСТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Борисов В. А.

*кандидат філологічних наук, доцент,
проректор з навчально-наукової роботи
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
вул. Алчевських, 29, Харків, Україна
orcid.org/0000-0001-7468-727X
borisovl@icloud.com*

Ключові слова: *термінологія,
термін, стандартизація,
термінологізація,
ретермінологізація.*

Статтю присвячено огляду становлення та розвитку теорії термінології. Проаналізовано окремі визначення понять «термінологія» та «термін». Розглянуто різні аспекти теорії термінології та зазначено актуальні напрями її розвитку.

Термінологія визнана окремою дисципліною багатьма вченими. Важлива роль термінології в сучасному світі незаперечна, адже рівень розвитку суспільства визначається саме за станом національної термінології. Вона відображає стан науки того чи іншого суспільства і є важливим компонентом політики, економіки, культури.

Сучасний словник кожної мови містить безліч термінів із різних галузей людської діяльності та знань. Оскільки нові реалії продовжують виникати, а мова не може утворити необхідну кількість нових термінів для їхнього позначення, основними процесами термінотворення стають термінологізація та ретермінологізація. Методи традиційної (класичної) теорії термінології, яка була розроблена австрійським вченим Е. Вюстером і мала на меті стандартизацію спеціалізованого мовлення, більше не задовольняють сучасних дослідників і викликають численні дискусії з кінця 70-х років ХХ ст. Одними з ключових питань є власне визначення поняття «термін», зв'язок професійної лексики й термінології, характеристики, властиві термінам.

Термінологія як наука еволюціонує, одним із наслідків цього є її наближення до лінгвістики, зокрема до лексикології. Сучасні лінгвісти приписують терміну варіативні характеристики, визнають полісемію та синонімію як його прийнятні характеристики. Виникають нові термінологічні школи та напрями. У всьому світі на національному та міжнародному рівні функціонують численні установи й організації, які вирішують завдання стандартизації мови, термінологічного планування, уніфікації та інтернаціоналізації термінології, а також законодавчого супроводу вживання термінів.

Подальші дослідження термінології є важливим чинником для прискорення науково-технічного прогресу та необхідною умовою для обміну досягненнями науки та техніки у світі.

THEORETICAL ISSUES OF TERMINOLOGY AND TERM IN THE CONCEPTS OF WORLD LINGUISTIC DISCOURSE

Borysov V. A.

*Ph.D. in Philology, Associate Professor,
Vice-Rector for Academic and Scientific Work
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
Alchevskyh str., 29, Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7468-727X
borisovl@icloud.com*

Key words: *terminology,
term, standardization,
terminologization,
reterminologization.*

The overview of the formation and development of the theory of terminology is presented in the article. Specific definitions of the concepts “terminology” and “term” are analysed. Various aspects of the theory of terminology are considered and topical directions of its development are specified.

Terminology is recognised as a separate discipline by many scientists. In the modern world the important role of terminology is undeniable, as the level of society development is determined by the state of national terminology. It reflects the state of science of a particular society and is an essential component of politics, economy, and culture.

A modern dictionary of each language contains a variety of terms from different fields of human activity and knowledge. Since new realia continue to emerge, and the language cannot form the required number of new terms to denote them, the main term formation processes come to be terminologization and reterminologization. The methods of the traditional (classical) theory of terminology, which was devised by Austrian scientist E. Wüster and aimed at the standardization of specialized speech, no longer satisfy modern researchers and have caused numerous discussions since the end of the 70s of the XX century. One of the key issues is the definition of the concept “term”, the connection between professional vocabulary and terminology, and the characteristics inherent in terms.

Terminology as a science is developing and one of the consequences of this is its approach to linguistics, in particular to lexicology. Modern linguists attribute variable characteristics to the term, recognize polysemy and synonymy as its appropriate characteristics. New schools of terminology and directions are appearing. All over the world, at the national and international level, there are numerous institutions and organizations that solve the tasks of language standardization, terminological planning, unification and internationalization of terminology, as well as legislative support for the use of terms.

Further research on terminology is an important factor for accelerating scientific and technological progress and is a necessary condition for sharing the advances in science and technology worldwide.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Теорія термінології є одним із дискусійних питань сучасної науки. Значення термінології в сучасному світі важко переоцінити, оскільки вона не тільки слугує джерелом інформації, але і є найбільш чутливою до зовнішнього (суспільного) впливу частиною лексики. Термінологія привертає увагу вчених насамперед тим, що в ній віддзеркалюються всі процеси соціального розвитку та науково-технічного прогресу людства. Дослідження різноманіт-

них терміносистем виявили в них своєрідні перетини як власне лінгвальних характеристик, так і специфічних екстралінгвальних обставин, що впливають на лексику певної царини знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спроби узагальненого аналізу та систематизації основних напрямів досліджень у термінознавстві знаходять відображення в різногалузевих наукових працях спеціалістів різних країн. Здійснюється історичний або порівняльно-історичний коментар щодо розвитку теорії терміна

(В. Іващенко, Т. Петрова) або окремих терміно-систем (L. Budzinski), перегляд теорії Вюстера та аналіз альтернативних течій у термінології (S. Benmessaoud, D. Candel), дослідження ключових понять термінознавства (Ю. Попович та В. Бялик).

Метою статті є огляд становлення і розвитку теорії термінології, висвітлення різних аспектів теорії термінології та актуальних напрямів її розвитку, представлення характеристики основної одиниці термінознавства – терміна.

Об'єктом розвідки є процес становлення й розвитку термінологічної теорії в динаміці її напрямів і підходів до вивчення терміна. **Предметом** є дефінування терміна як основної лексико-семантичної одиниці наукового дискурсу відповідно до окреслених напрямів і підходів у термінознавстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наявні численні визначення термінології дозволяють розглядати її у двох взаємодоповнювальних аспектах, зокрема як сукупність термінів і як науку, що має на меті вивчення та створення термінів для позначення нових понять. Наведемо деякі з них.

1. Сукупність термінів, що належать до поняттєвої системи, розробленої за допомогою теоретичних конструкцій, класифікування або структурування досліджуваних матеріалів, суспільних практик, культурних систем.

2. Сукупність термінів, властивих певному автору, мислителю, філософському напрямку.

3. Сукупність процедур і методів, які використовують у систематизації, описі й презентації термінів однієї або декількох мов (термінологічна діяльність).

4. Теоретичний аналіз принципів, аргументів і висновків, необхідних для пояснення зв'язків між поняттями і термінами (термінологія як наука).

5. Набори термінів якоїсь спеціалізованої галузі (юридична термінологія, ІТ-термінологія) [1, с. 2].

6. Системне дослідження позначення понять, що належать до спеціалізованих сфер людської діяльності і які розглядаються у їхньому суспільному функціонуванні [2, с. 17].

Термінологія насамперед торкається спеціалізованої, професійної мови. Спеціалізована мова є «однією з підмов (субмов) мови загалом; вона має певні спільні ресурси зі звичайною мовою, але також і власні ресурси» [3, с. 31], це «лінгвістична підсистема, що містить лінгвістичні особливості окремої галузі» [4, с. 40].

Термін є домінантою метамовної системи. Метамова – це система, що містить у своєму складі загальнонаукову лексику та номенклатурні знаки. Терміносистема, що утворює основу метамови, є

засобом акумуляції, результатом досліджень численних шкіл і напрямів. Як зазначає О. Селіванова, метамова в певному сенсі є енциклопедією знань про мову [5]. Таким же чином будь-яка спеціалізована метамова може вважатися сховищем знань про окрему професійну або наукову галузь.

Однак повне отожднення професійної лексики й термінології є хибним. Наявність професіоналізмів і професійних жаргонізмів – напівофіційних слів, поширених найчастіше в усному мовленні представників певної спеціальності, примушує дослідників відокремлювати професійну лексику від термінології, оскільки термін є офіційним, затвердженим та загально-визнаним позначенням поняття. Професійний жаргон постійно поповнюється неологізмами, іноді складними та непрактичними (*les courses d'école = les sorties de cohésion, une dictée = de la vigilance orthographique*), іноді більш вдалими, що починають функціонувати як повноцінні терміни (*une rédaction = une production écrite*).

Саме поняття «термін» має велику кількість визначень, які характеризуються більшою або меншою деталізованістю, суперечністю, додатковими характеристиками. Так, у «Лінгвістичному словнику» видавництва «Ларус» подається таке визначення терміна: «У термінології *термін* або *термінологічна одиниця* є значущою одиницею, що складається зі слова (простий термін) або декількох слів (складений термін) та в однозначний спосіб позначає поняття в межах якоїсь сфери» [4, с. 480]. Це визначення спирається на визначення терміна в канадському «Систематичному словнику термінології»: «Термін – це значуща одиниця, що позначає поняття в однозначний спосіб всередині якоїсь сфери» [2, с. 20]. Видатний французький лінгвіст і лексикограф сучасності А. Рей трактує термін як «слово, що підлягає визначенню всередині когерентної системи, яка містить перелік або структуру, та відповідає недвозначно поняттю або концепту» [6, с. 14].

Термін, функцією якого є позначення конкретного поняття, виходить за межі слова. До того ж слово, яке в межах одного зі своїх визначень є серією символів, відокремлених проміжками, може відповідати таким частинам мови, як прислівник, прийменник, сполучник, які не можуть називати реалії наукових та технічних галузей. Деякі дослідники надають перевагу словосполученню «термінологічна одиниця» (*unité terminologique*), що дозволяє їм розрізнявати прості та складні термінологічні одиниці, а також підкреслює різницю між абстрактною лексичною одиницею (*unité lexicale*) та термінологічною одиницею, тобто чітко визначеною лексичною одиницею (*unité lexicale définie*). Коли термінологічна одиниця інтегрується в простір наукової або

технічної мови, вона знаходить своє специфічне значення, обмежене певним субкодом головного (основного) коду, тобто вона контекстуалізується всередині спеціалізованої мови.

Більшість визначень терміна відображає термінологічні традиції досліджень Е. Вюстера як прихильника точного професійного спілкування. Його загальна теорія термінології, відома здебільшого під назвою *традиційної* (або *класичної*) *термінології*, була розроблена для задоволення міжмовних потреб, а не для того, щоб показати всю глибину та варіативність термінології. Аналізуючи концепцію Е. Вюстера, можна виокремити такі відмінні риси:

- необхідність визначення способів стандартизації;
- ретельний контроль розвитку (планування, уніфікації, стандартизації) термінів;
- пріоритетність міжнародної форми мовного знака-терміна.

Відповідно до підходів традиційної термінології термін можна протиставити слову. У середині ХХ ст. у контексті діяльності термінологічних шкіл виникла теоретична дискусія, що стосувалася сутнісної характеристики терміна. Термін має характеризуватися моносемією (*la monosémie*), однозначністю (*l'univocité*), точністю визначення і єдиним референтом, що робить з нього своєрідний ярлик для позначення об'єкта. Першочергово класична термінологічна наука вважалася винятково ономазіологічною, вона мала на меті стандартизацію спеціалізованого мовлення. Термінологи-германісти вели свої дослідження саме в цьому напрямі. Мовознавці-франкофони зайняли три позиції щодо загальної теорії термінології: стримана підтримка, радикальне заперечення та проміжний варіант, прихильники якого погоджувалися з основними принципами, але категорично не приймали деталей та реалізацій цих принципів. З кінця 70-х років ХХ ст. розпочалася критика термінологічної доктрини Е. Вюстера та його послідовників. Серед відомих робіт нового напрямку можна виокремити роботи видатного французького лінгвіста А. Рея. У своїх дослідженнях він наполягає на необхідності враховувати в термінології можливості мультидисциплінарного підходу до термінологічних одиниць, репрезентативну та комунікативну функцію спеціалізованого дискурсу, ситуацію спілкування, концептуальні зміни тощо [6].

Розрив із теорією Е. Вюстера проявляється більше, коли йдеться про визначення нових науково-дослідних парадигм, зокрема у зв'язку з визнанням соціолінгвістичних та текстуальних відношень або у визначенні концепту. При цьому А. Рей визнавав важливість робіт Е. Вюстера в розробці теорії концепту (поняття).

З кінця минулого століття термінологія стала значно ближчою до лінгвістики, зокрема до лексикології [7]. Основною ціллю наразі є не лише стандартизація, але й опис спеціалізованого дискурсу. Сучасні фахівці вже визнають полісемію та синонімію достатньо прийнятними характеристиками терміна. Терміну приписують варіативні характеристики. Іноді значення терміна може перебувати під впливом контексту його вживання [8]. Відповідно до нових поглядів термін є динамічним явищем, що розвивається та поглиблюється у процесі пізнання. У зв'язку з історичним характером процесу пізнання і закріплення знань термін отримав нове визначення як вербалізований знак (лексична одиниця того або іншого спеціального дискурсу в рамках певної мови), який може мати низку варіантів залежно від певної теорії та міри глибини.

Багато міжнародних і національних організацій та установ опікується питаннями термінологічного планування, уніфікації та інтернаціоналізації термінології, законодавчого супроводу вживання термінів. На міжнародному рівні це *Infoterm* (Міжнародний інформаційний Центр з питань термінознавства), *TermNet* (Міжнародна Термінологічна мережа), *International Standard Organization (ISO)* (Міжнародна організація стандартів). Розробка міжнародних норм найчастіше покладена на технічні комітети ISO, до складу яких входять представники національних комітетів-членів ISO. Серед організацій Великої Британії варто виокремити *British Standards Institution (BSI)* та *Department of Modern Languages* у Манчестерському університеті. Очільником французької системи стандартизації є *Association française de normalisation (AFNOR)* (Французька асоціація з нормалізації), заснована ще в 1926 р. та остаточно реформована у 2009 р. Зрозуміло, що діяльність цих організацій не обмежується сферою термінології, але термінологічне регулювання є одним з найважливіших їхніх завдань.

Останні десятиліття ХХ ст. і початок ХХІ ст. можна схарактеризувати як добу інформаційного вибуху, результатом якого стало стрімке виникнення кількості нових термінів і терміносистем у зв'язку з появою нових галузей знань. Нові реалії виникають дуже швидко, жодна мова не в змозі утворити потрібну кількість термінів для їхньої номінації, тому основними процесами термінотворення є термінологізація та ретермінологізація.

Термінологізація (або спеціалізація) відбувається, коли загальноновживане слово починають використовувати для позначення поняття спеціалізованої мови. Французька дослідниця М. Кальбер-Шало пояснює, що значення мовних одиниць спеціалізується у відповідь на вимоги спеціалізованої мови [9]. Так, загальноновживане слово *inversé*

стало терміном у багатьох галузях, зокрема й в освіті (*enseignement inversé, classe inversée, approche inversée*), як і слово *approche* (*approche communicative, approche actionnelle*).

Протилежним до термінологізації явищем є детермінологізація, яку загалом можна визначити як перехід термінів, що належать до спеціалізованої мови, до словника загального вжитку. Дослідники зазначають, що випадків детермінологізації стає все більше. І. Мейер та К. Макінтош говорять про детермінологізацію як про розширення смислу (*étirement du sens*) терміна [10, с. 198].

Ретермінологізацію вчені пояснюють як процес семантичної еволюції терміна під час переміщення його з однієї галузі знань до іншої або під час зміни сфери вживання терміна [11, с. 274]. Її ще називають термінологічною інтерференцією, транстермінологізацією, конверсією. Українська дослідниця А.Л. Міщенко зазначає, що «процес ретермінологізації можна розглядати як універсальний через взаємопроникнення наукових і технологічних здобутків різних галузей знань, що стосується не однієї чи декількох, а практично всіх терміносистем мови» [12, с. 187]. Процес ретермінологізації певною мірою суперечить одному з основних правил класичної термінології – правилу моносемічності будь-якого терміна.

У французькій лінгвістиці результат ретермінологізації має назву внутрішнього термінологічного запозичення (*emprunt terminologique interne*), що визначається як «внутрішнє запозичення, через яке форма терміна передається зі словника однієї галузі до словника іншої галузі всередині однієї мови» [13, с. 259]. Інакше кажучи, термін переходить із одного семантичного поля в інше, отримуючи при цьому новий зміст. Це надає терміну два значення, кожне з яких конкретизується в рамках галузі знань, у якій він вживається. Наприклад, слово *scolarité* колись було юридичним терміном, а у XIX ст. перейшло в галузь освіти.

Ретермінологізація, або термінологічна транспозиція, може бути повною або частковою. Часткову ретермінологізацію можна спостерігати на прикладі таких термінів системи освіти: *industries éducatives, formation par alternance, commerce des services d'éducation* тощо. Транспозиція відбулася не з окремими термінами *industries, alternance* і *commerce*, а лише при включенні їх до складних термінологічних одиниць.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сучасна теорія термінології активно розвивається й удосконалюється. Розвиток нових напрямів є свідченням динамічності цієї науки. Подальші дослідження в цій галузі – одна з необхідних умов міжнародного обміну науковими і технічними досягненнями, гармонійного розвитку нових терміносистем і мови загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Sager J.C. A Practical Course in Terminology Processing. Amsterdam-Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1990. 264 p.
2. Vocabulaire systématique de la terminologie / sous la rédaction de Rachel Boutin-Quesnel. Québec : Publications du Québec, 1985. 38 p.
3. Kocourek R. La langue française de la technique et de la science. Paris ; Wiesbaden : O. Brandstetter – La Documentation française, 1982. 259 p.
4. Dictionnaire de linguistique / Dubois J. et al. Paris : Larousse, 2002. 568 p.
5. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. 844 с.
6. Rey A. La terminologie: noms et notions. 2e édition. Paris : PUF, 1992. 127 p.
7. Candel D. La terminologie entre science et discours? Remarques sur la terminologie institutionnelle. *Linx*. 52 / 2005. *Lexique, terminologie, discours*. P. 85–96.
8. Thoiron P., Béjoint H. La terminologie, une question de termes ? *Meta*, 55 (1), 2010. P. 105–118. URL: <https://doi.org/10.7202/039605ar>
9. Calberg-Challot M. Quand un vocabulaire de spécialité emprunte au langage courant : le nucléaire, étude de cas. *Aspects de la recherche en langue de spécialité/ sous la direction de J. Humbley*. Paris : Université Paris VII., 2007. P. 71–85.
10. Meyer I., Mackintosh K. “L’*étirement*» du sens terminologique : aperçu du phénomène de la détermination. *Le sens en terminologie / sous la direction de H. Béjoint et Ph. Thoiron*. Lyon : Presses Universitaires de Lyon, 2000. P. 198–217.
11. Ментинська І.Б., Наконечна Г.В. Ретермінологізація як спосіб укомплектування терміносистем (на матеріалі української комп’ютерної термінології). *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2019. № 1 (17). С. 273–278.
12. Міщенко А.Л. Лінгвістика фахових мов та сучасна модель науково-технічного перекладу : монографія. Вінниця : Нова книга, 2013. 187 с.
13. Lelubre X. La terminologie arabe contemporaine de l’optique : faits – théories – évaluation : Thèse de doctorat. Université Lumière Lyon II, 1992. 546 p.

REFERENCES

1. Sager, J.C. (1990). *A Practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam-Philadelphia : John Benjamins Publishing Company.
2. Boutin-Quesnel, R. (Ed.) (1985). *Vocabulaire systématique de la terminologie* [Systematic vocabulary of terminology]. Québec : Publications du Québec. [in French]

3. Kocourek, R. (1982). *La langue française de la technique et de la science* [The French language of technology and science]. Paris ; Wiesbaden : O. Brandstetter – La Documentation française. [in French]
4. Dubois, J., Giacomo, M., Guespin, L., Marcellesi, Chr., Marcellesi, J.-P., Mével, J.-P. (2002). *Dictionnaire de linguistique* [Linguistics Dictionary]. Paris : Larousse. [in French]
5. Selivanova, O. O. (2010). *Linhvistychna entsyklopediia* [Linguistic encyclopedia]. Poltava : Dovkillia-K. [in Ukrainian]
6. Rey, A. (1992). *La terminologie: noms et notions* [Terminology: names and notions]. 2e édition. Paris: PUF. [in French]
7. Candel, D. (2005). La terminologie entre science et discours ? Remarques sur la terminologie institutionnelle [Terminology between science and discourse? Notes on Institutional Terminology]. *Linx*. 52. *Lexique, terminologie, discours*. Pp. 85–96. [in French]
8. Thoiron, P. & Béjoint, H. (2010). La terminologie, une question de termes ? [Terminology, a question of terms?]. *Meta*, 55 (1). Pp. 105–118. doi: 10.7202/039605ar [in French]
9. Calberg-Challot, M. (2007). Quand un vocabulaire de spécialité emprunte au langage courant : le nucléaire, étude de cas [When a specialized vocabulary borrows from everyday language: nuclear power, case study]. *Aspects de la recherche en langue de spécialité/ sous la direction de J. Humbley*. Paris : Université Paris VII. Pp. 71–85. [in French]
10. Meyer, I. & Mackintosh, K. (2000). "L'étirement" du sens terminologique : aperçu du phénomène de la déterminologisation [The "stretching" of terminological meaning: overview of the phenomenon of determinologization]. *Le sens en terminologie / sous la direction de H. Béjoint et Ph. Thoiron*. Lyon : Presses Universitaires de Lyon. Pp. 198–217.
11. Mentynska, I. B., & Nakonechna, H. V. (2019). Reterminolohizatsiia yak sposib ukomplektuvannia terminosystem (na materialy ukrainskoi kompiuternoi terminolohii) [Reterminologizing as a method of staffing term systems (based on the material of Ukrainian computer terminology)]. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriiia «Filolohichni nauky»*. No 1 (17). Pp. 273–278. [in Ukrainian]
12. Mishchenko, A. L. (2013). *Linhvistyka fakhovyykh mov ta suchasna model naukovo-tekhnichnoho perekladu: monohrafiia* [Linguistics of specialized languages and the modern model of scientific and technical translation: monograph]. Vinnytsia : Nova knyha. [in Ukrainian]
13. Lelubre, X. (1992). *La terminologie arabe contemporaine de l'optique : faits – théories – évaluation* [Contemporary Arabic terminology of optics: facts – theories – evaluation] : Thèse de doctorat. Université Lumière Lyon II. [in French]

УДК 811
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-86-3>

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЕТИЧНОЇ СИСТЕМИ У КОГНІТИВНОМУ ТА СИНЕРГЕТИЧНОМУ ВИМІРАХ

Веремчук Е. О.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0003-2926-2090
eldar.veremchuk@gmail.com*

Ключові слова: *когнітивний зміст, макроструктура концепту, номінативне поле, самоорганізація, синергетичне моделювання.*

Метою статті є висвітлення принципів лінгвосинергетичного та лінгвокогнітивного аналізу англomовної етичної системи. Об'єктом дослідження є англomовна лінгвоетична система. Зазначається, що параметри та характеристики лінгвоетичної системи можуть проявлятися виключно відносно певної системи координат, зокрема етимологічної, категоріальної, концептуальної та синергетичної. Предметом поданої наукової праці є методика дослідження лінгвоетичної системи відносно когнітивної та синергетичної системи відліку. Встановлено, що застосування комплексної когнітивно-синергетичної методології дозволяє більш повно схарактеризувати параметри лінгвоетичної макросистеми. Використання лінгвокогнітивної методології передбачає виконання інвентаризації компонентного складу номінативного поля концепту, проведення його ядерно-периферійної стратифікації, висвітлення метафоричного діапазону та моделювання макроструктури його когнітивного змісту. Дослідження концептуальної макроструктури передбачає проведення стратифікації його когнітивного змісту на три такі окремі зони: інформаційний зміст, образ та інтерпретаційне поле. Висвітлення інформаційного змісту та образу уможлиблюється шляхом застосування методу семантико-когнітивного аналізу номінативного поля концепту. Дослідження інтерпретаційного поля здійснюється шляхом аналізу частотності та семантико-контекстуальної близькості одиниць асоціативного поля на основі показника МІ у корпусі iWeb. Синергетична система координат дозволяє схарактеризувати параметри самоорганізації та саморегуляції лінгвоетичної системи. Основними методами виступають метод комплексного синергетичного аналізу та метод синергетичного моделювання. Алгоритм дослідження передбачає наявність двох таких стадій: висвітлення процесу автопоезису системи в діахронії та в синхронії. На першій стадії встановлюються етимологічні атрактори самоорганізації, результатом чого є побудова синергетичної моделі системи у діахронії. На другому етапі визначаються синхронічні атрактори автопоезису, встановлюється ступінь їх значимості та моделюється схема самоорганізації системи на макрорівні.

METHODOLOGY OF THE STUDY OF THE ENGLISH-LANGUAGE ETHICAL SYSTEM IN COGNITIVE AND SYNERGISTIC DIMENSIONS

Veremchuk E. O.

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of English Philology and Linguodidactics

Zaporizhzhia National University

Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine

orcid.org/0000-0003-2926-2090

eldar.veremchuk@gmail.com

Key words: *cognitive content, concept macrostructure, nominative field, self-organization, synergistic modelling.*

The purpose of the article is to highlight the principles of linguosynergistic and linguocognitive analysis of the English-language ethical system. The object of research is the English language ethical system. It is noted that the parameters and characteristics of the English language ethical system can be manifested exclusively in relation to a certain system of coordinates, in particular etymological, categorical, conceptual and synergistic. The subject of the submitted scientific work is the methodology of research of the linguistic ethical system in relation to the cognitive and synergistic frames of reference. It was established that the application of a complex cognitive-synergistic methodology allows one to more fully characterize the parameters of the linguistic macrosystem. The use of linguistic-cognitive methodology involves carrying out an inventory of the component composition of the nominative field of the concept, carrying out its core-peripheral stratification, highlighting the range of metaphor and modelling the macrostructure of its cognitive content. The study of the conceptual macrostructure involves the stratification of its cognitive content into three separate zones: informational content, image, and interpretive field. Highlighting the informational content and image is made possible by applying the method of semantic-cognitive analysis of the nominative field of the concept. The study of the interpretive field is carried out by analyzing the frequency and semantic-contextual proximity of the units of the associative field based on the MI indicator in the iWeb corpus. The synergetic coordinate system allows characterizing the parameters of self-organization and self-regulation of the English language ethical system. The main methods are the method of complex synergistic analysis and the method of synergistic modelling. The research algorithm assumes the presence of two stages: highlighting the process of autopoiesis of the system in diachrony and in synchrony. At the first stage, etymological attractors of self-organization are established, the result of which is the construction of a synergistic model of the system in diachrony. At the second stage, the synchronous attractors of autopoiesis are determined, the degree of their importance is established, and the self-organization scheme of the system is modulated at the macro level.

Постановка проблеми. Лінгвоетична система є важливим конститuentом концептуальної картини світу, тому її дослідження робить значний внесок у розуміння морально-етичних принципів, які визначають норми соціальної взаємодії. Методика дослідження різних вимірів у лінгвістиці була запропонована у працях [4; 21]. Принципи лінгвокогнітивної методології висвітлені у низці основоположних робіт, серед яких можна виділити ті, які присвячені дослідженню принципів структурування знань [3; 21], особливос-

тей втіленого пізнання та концептуальної метафори [15; 16]. Також у сучасній лінгвістиці існує досить багато досліджень, присвячених висвітленню окремих етичних концептів, наприклад, DIGNITY [7], GOOD / EVIL [10], проте варто відзначити, що сьогодні не існує робіт, які б розглядали англomовну лінгвоетичну систему із застосуванням комплексної когнітивно-синергетичної методології. Цей факт, а також висока значимість етичної системи у концептуальній картині світу зумовлює **актуальність** поданої праці.

Мета і завдання статті. Метою статті є висвітлення принципів лінгвосинергетичного та лінгвокогнітивного аналізу англослов'янської етичної системи. Відповідно до мети дослідницькими завданнями є такі: 1) визначення компонентного складу лінгвоетичної системи; 2) висвітлення лінгвокогнітивного методологічного апарату її дослідження; 3) встановлення принципів її лінгвокогнітивного аналізу.

Об'єкт та предмет дослідження. Об'єктом дослідження є англослов'янська лінгвоетична система, а предметом виступають лінгвокогнітивні та лінгвосинергетичні принципи її дослідження.

Виклад основного матеріалу. Лінгвоетична система є невід'ємним фрагментом концептуальної картини світу, параметри та характеристики якої проявляються виключно відносно певної системи координат. Думка про те, що певне мовне явище може бути розглянуте виключно відносно певної системи координат, є радше загальнонауковим принципом, а не лінгвістичною інновацією та ґрунтується на фізичних принципах відносності (принцип відносності Галілея, загальна теорія відносності Ейнштейна [19; 14]), а також на принципі диференціальної концептуалізації Г. Батесона ("a difference which makes a difference" [9, с. 460]).

У мовознавстві ідея необхідності системи відліку для розгляду лінгвальних явищ виражається у концепціях Р. Лангакера, який вводить поняття домена як системи координат для розуміння концепту [18, с. 488]; у концепції фреймової семантики Ч. Філмора, відповідно до якої будь-яка порція інформації може бути осмислена лише відносно системи відліку – певного семантико-когнітивного фону, яким виступає фрейм [13, с. 111]. Термін «система відліку» є запозиченим із фізики та позначає певну систему координат, яка накладає власні параметри на об'єкт дослідження, що робить його можливим бути сприйнятим та порівняним із іншими об'єктами [8]. Іншими словами, об'єкт може бути проаналізований виключно відносно чогось стороннього, саме це стороннє і виступає для нього системою відліку [12, с. 3].

На нашу думку, лінгвоетична система може бути розглянута відносно чотирьох систем відліку, зокрема етимологічної, категоріальної, концептуальної та синергетичної. Фокусом поданої наукової праці виступають методологічні принципи дослідження англослов'янської лінгвоетичної системи відносно концептуальної та синергетичної систем координат, які ми пропонуємо розглянути окремо.

Відправним пунктом дослідження концептуального виміру є проведення інвентаризації номінативних одиниць, які виступають вербалізаторами концепту, та побудова номінативного поля, яке виступає лексико-семантичним полем, що має ядро та периферію. Ядро номінативного поля

включає в себе прями номінації концепту та встановлюється шляхом аналізу лексикографічних джерел та тезаурусів. Периферія представлена одиницями, які мають достатній рівень асоціативної спорідненості із цільовим концептом – Mutual information score (MI) ≥ 5 . Такі одиниці встановлюються шляхом використання пошуково-аналітичних алгоритмів корпусу англійської мови iWeb [11].

Другим аспектом аналізу концептуального виміру є висвітлення концептуальних метафор, у яких етичний концепт виступає цільовим доменом. Методологія такого дослідження засновується на теорії концептуальної метафори [15; 17], яка дозволяє пояснити механізми кореляції концептів, що належать до різних сфер, через перенесення ознак вихідного концепту на цільовий.

Метафоричне перенесення (mapping from source domain to target) у кожному конкретному випадку здійснюється за участю двох доменів – вихідного (source domain) та цільового (target domain). У ролі цільового домену виступає етичний концепт, тоді як вихідним доменом може бути будь-який концептуалізований фрагмент картини світу. Метафоричне перенесення характеризується наявністю концептуального перетину, тобто наявністю ознак цільового концепту, котрі збігаються з ознаками концепту-джерела. Сукупність ознак джерела, котрі корелюють із ознаками цільового концепту, складає зону центрального перенесення, яка здатна до метафоричного розвитку (elaboration) та розширення (extension) [16, с. 203, 245], які разом складають зону концептуальної проєкції.

Метафоричний розвиток центрального перенесення полягає у збільшенні кількості ознак домену-джерела, які переносяться на цільовий домен. Метафоричне розширення передбачає перенесення когнітивних ознак інших вихідних доменів, які виступають гіпонімами базового домена, що формує центральну проєкцію, та є концептуально близькими із ним. Сукупність вихідних доменів формує метафоричний діапазон цільового домену, який виступає фоном його концептуалізації та структурування.

Слід зазначити, що процес кросдоменної проєкції часто охоплює концепт не в цілому, а лише його окремі парцели, об'єктивовані лексико-семантичними варіантами його вербалізаторів. Для більш наочного викладу розробленої методики дослідження наведемо приклад побудови метафоричного перенесення, яке зображено на рис. 1.

Так, відправною точкою побудови концептуальної метафори є «схоплення думкою» певних когнітивних рис цільового концепту, які потребують об'єктивації та комунікативної актуалізації. Такими рисами на схемі є риси DIGNITY₁

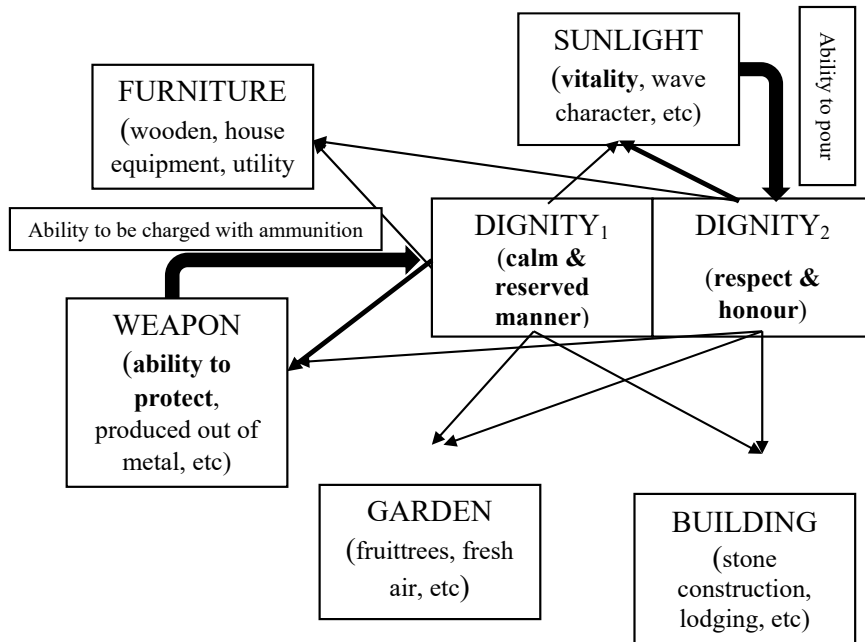

Рис. 1. Схема кроссдоменної метафоричної проєкції

DIGNITY₂. Процес пошуку відповідників цим рисам у концептосфері можна метафорично порівняти із підбором ключа до замка. Так, завдяки діяльності когнітивних процесів, зокрема порівняння, цільова ідея починає порівнюватися із множиною вже наявних у концептосфері ідей (на схемі відображено тонкими стрілками), у результаті чого відбувається знаходження «належного» концептуалізованого фрагменту (жирна стрілка на схемі), який має певну спільність, подібно до того, як піни на ключі збігаються із контрпінами у замку. Спільність певних рис формує зону центрального перенесення, яка в подальшому зазнає розвитку, який передбачає перенесення інших ознак *обраного* цільового домену (жирна фігурна стрілка на схемі). Також проєкція може зазнавати розширення, яке полягає у залученні гіпонімів цільового домена до метафоричного перенесення.

Наступним кроком є висвітлення когнітивного змісту концепту методом лінгвоконцептуального аналізу його вербалізаторів, що передбачає виділення в його межах інформаційного змісту, образу та інтерпретаційного поля. Інформаційний зміст концепту визначається шляхом семантико-когнітивного аналізу словникових дефініцій його лексеми-репрезентанта та вербалізаторів, що належать до ядра номінативного поля, оскільки цей компонент макроструктури містить у собі той мінімальний набір когнітивних ознак, які вирізняють концепт з-поміж інших, і такі ознаки актуалізуються саме на дефініційному рівні.

Образний компонент макроструктури має дві складові частини – перцептивну та когнітивну. З огляду на абстрактний характер досліджу-

ваних конститuentів лінгвоетичної системи їх перцептивний образ конституювано ознаками інформаційного змісту, які можуть сприйматися сенсорними системами людини, фокус яких спрямований на досвід міжособистісної взаємодії. Такими перцептивними ознаками можуть виступати риси потенційних учасників соціальних взаємодій та елементи середовища і комунікативного контексту, в якому такі взаємодії відбуваються. Іншими словами, до перцептивного образу належать диференційні риси, денотатами яких виступають об'єкти чи явища, які можуть сприйматися органами чуттів.

Когнітивний образ включає в себе ознаки, які концепт «отримує» від вихідних доменів у результаті його метафоричного осмислення у контексті концептуальних метафор. Встановлення цих рис відбувається шляхом семантико-когнітивного аналізу його метафоричних проєкцій.

Периферія номінативного поля включає риси, які є не обов'язковими, але асоціативно близькими, тому ця зона когнітивного змісту є найбільш варіативною та динамічною. Встановлення її елементів відбувається шляхом аналізу асоціативного поля, побудова якого уможливується шляхом аналізу частотності та семантико-контекстуальної близькості окремих одиниць на основі даних корпусу iWeb.

Таким чином, висвітлення концептуального виміру передбачає три основні кроки – побудову номінативного поля, на основі чого вчені виділяють когнітивні диференційні ознаки; характеристика концептуальних метафоричних проєкцій; моделювання концептуальної макроструктури.

Відповідно до синергетичної референційної системи координат лінгвоетична система розглядається як макросистема, яка характеризується такими параметрами, як ієрархічна організованість, фрактальність, відкритість, динамічність, нерівноважність та нелінійність, які дозволяють їй самоорганізовуватись та саморегулювати свій внутрішній стан. Конституентами макросистеми є її окремі ендосистеми, до яких належать GOOD, EVIL, JUSTICE, DUTY, DIGNITY та HONOUR.

Дослідження лінгвоетичної системи у цьому вимірі передбачає дві такі стадії: висвітлення особливостей самоорганізації та саморегуляції системи у діахронії та у синхронії. Виокремлення діахронічної лінгвосинергетики [1, с. 4] пов'язане з необхідністю дослідження мови не тільки у стані рухомої синхронної рівноваги, але й у стані міжфазового переходу, який великою мірою зумовлює параметри та властивості системи у синхронії.

Діахронічна модель самоорганізації та саморегуляції англійської лінгвоетичної системи відображає зародження окремих етичних категорій, що великою мірою визначає основу сучасного стану існування цієї системи. Принципи та методика синергетичного аналізу ґрунтуються на працях вчених [2; 5; 6].

Одним із основних синергетичних параметрів англійської лінгвоетичної системи є фрактальність, тому з огляду на це патерни самоорганізації окремих ендосистем відображають принципи автопоезису на макрорівні. Отже, для загального вектору синергетичних досліджень характерною є індуктивність, тобто логічний рух від конкретного до загального.

Основним методом дослідження синергетичного виміру системи виступає метод комплексного синергетичного аналізу, який має низку складників. Так, першим кроком у рамках цього методу є встановлення інформаційної енергії і матерії системи та середовища й характеристика їх кореляції та взаємодії. Наступним складником синергетичного методу є метод флуктуаційного аналізу, який передбачає виявлення системних відхилень та аналіз їх значимості, тобто здатності вивести систему зі стану рівноваги. Третім конституентом синергетичного методу є визначення системних атракторів, які відновлюють гомеостатичний стан системи.

Іншим не менш важливим методом є метод системного моделювання, який передбачає побудову синхронічної та діахронічної моделей розвитку лінгвоетичної системи, яка висвітлює нелінійність та комплексний характер її організації.

Висвітлення параметрів самоорганізації передбачає наступним кроком аналіз системної саморегуляції, що здійснюється шляхом виявлення енергетичних відтоків та дисипації «зайвої» інформаційної енергії.

Висновки та перспективи дослідження. Застосування комплексної когнітивно-синергетичної методології дозволяє більш повно схарактеризувати параметри лінгвоетичної макросистеми. Використання лінгвокогнітивної методології передбачає виконання інвентаризації компонентного складу номінативного поля концепту, проведення його ядерно-периферійної стратифікації, висвітлення метафоричного діапазону та моделювання макроструктури його когнітивного змісту. Синергетична система координат дозволяє схарактеризувати параметри самоорганізації та саморегуляції лінгвоетичної системи. Алгоритм дослідження передбачає наявність двох таких стадій: висвітлення процесу автопоезису системи в діахронії та у синхронії. На першій стадії встановлюються етимологічні атрактори самоорганізації, результатом чого є побудова синергетичної моделі системи у діахронії. На другому етапі визначаються синхронічні атрактори автопоезису, встановлюється ступінь їх значимості та модулюється схема самоорганізації системи на макрорівні. **Перспективою** подальших досліджень є висвітлення методики дослідження англійської лінгвоетичної системи відносно етимологічної та категоріальної систем відліку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Домброван Т.І. Лінгвосинергетика: становлення. *Лінгвосинергетика : підручник / за заг. ред. Л.С. Пихтовникової*. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2018. С. 29–65.
2. Єнікеева С.М. Система словотвору сучасної англійської мови: синергетичний аспект : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2011. 423 с.
3. Кубрякова Е.С. Проблемы представления знаний в современной науке и роль лингвистики в решении этих проблем. *Язык и структура представления знаний*. Москва, 1992. С. 4–38.
4. Никитин М.В. Курс лингвистической семантики. Санкт-Петербург : Науч. центр проблем диалога, 1996. 760 с.
5. Приходько А.М. Самоорганизация концептивных систем и межкультурный трансфер концептов. Синергетика в филологических исследованиях : монография / под общ. ред. Л.С. Пихтовникової. Харьков : ХНУ им. В.Н. Каразина, 2015. С. 135–154.
6. Синергетика в филологических исследованиях : монография / под ред. Л.С. Пихтовникової. Харьков : ХНУ В.Н. Каразина. 2015. 340 с.
7. Чабан В.М. Вербалізація концепту dignity в англійській мові. *Вісник Львівського університету. Серія «Філологічні науки»*. Львів, 2019. Вип. 70. С. 262–271.

8. Bartlett S., Rudolph T., Spekkens R. Reference frames, superselection rules, and quantum information. *Reviews of Modern Physics*. Maryland, 2007. V. 79. P. 555–609.
  9. Bateson G. Steps to an Ecology of Mind: Collected Essays in Anthropology, Psychiatry, Evolution, and Epistemology. Chicago : University of Chicago Press, 1972. P. 533.
  10. Bykov A. The Concept of Moral Conscience in the Sociological Tradition. *Sociological Journal*. 2017. V. 23. P. 26–43.
  11. Corpus of the English language iWeb. URL: <https://www.english-corpora.org/>
  12. Fields C., Levin M. How Do Living Systems Create Meaning? *Philosophies*. Medford, 2020. Is. 5. V. 36. P. 1–24.
  13. Fillmore Ch. Frame semantics. *Linguistics in the Morning Calm*. Seoul, 1982. P. 111–137.
  14. Isaacson W. Einstein: His Life and Universe. New York : Simon & Schuster, 2007. P. 675.
  15. Kövecses Z. Conceptual Metaphor Theory / ed. by Semino and Demjén. Routledge. London, 2017. P. 13–27.
  16. Lakoff G. The contemporary theory of metaphor / ed. by A. Ortony. *Metaphor and thought*. Cambridge : Cambridge University Press, 1993. 2nd ed. P. 202–252.
  17. Lakoff G., Johnson M. Metaphors we live by. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 242 p.
  18. Langacker R.W. Foundations of cognitive grammar. V. 1: Theoretical prerequisites. Stanford : Stanford University Press, 1987. 516 p.
  19. McComb W.D. Dynamics and relativity. Oxford : Oxford University Press, 1999. P. 22–24.
  20. Tatsenko N.V. Empathy as a self-organized cognitive model: a linguistic synergetic perspective. In *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. Warsaw, 2020. P. 390–423.
  21. Zhabotynska S.A. The active learner's construction-combinatory thesaurus: user-driven principles of compiling (a cognitive linguistic approach). *Cognition, communication, discourse*. Kharkiv, 2020. P. 93–107.
- REFERENCES**
1. Dombrovan, T. I. (2018). Linhvosynerhetyka: stanovlennia. Linhvosynerhetyka : pidruchnyk dlia stud. filol. spets. vyshchikh navch. zakladiv [Linguistics: formation. Linguistics : a textbook for students. philol. special higher education institutions]. In L. S. Pykhtovnykovi (Ed.), KhNU imeni V. N. Karazina, 29–65 [in Ukrainian].
  2. Ienikieieva, S. M. (2011). *Systema slovotvoru suchasnoi anhliiskoi movy: synerhetychnyi aspekt* [The word-formation system of the modern English language: a synergetic aspect]. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
  3. Kubryakova, Ye. S. (1992). Problemi predstavleniya znaniy v sovremennoi nauke i rol lingvistiki v reshenii etikh problem [Problems of knowledge representation in modern science and the role of linguistics in solving these problems]. *Yazik i struktura predstavleniya znaniy*, 4–38 [in Russian].
  4. Nikitin, M. V. (1996). *Kurs lingvisticheskoi semantiki* [Linguistic semantics course]. Sankt-Peterburg : Nauch. tsentr problem dialoga [in Russian].
  5. Prykhodko, A. M. (2015). Samoorganizatsiya kontseptivnykh sistem i mezhkulturnii transfer kontseptov. Sinergetika v filologicheskikh issledovaniyakh [Self-organization of conceptual systems and intercultural transfer of concepts. Synergetics in philological research]. In L. S. Pykhtovnykovi (Ed.), KhNU imeni V. N. Karazina, 135–154 [in Russian].
  6. Sinergetica v filologicheskikh issledovaniyakh (2015). [Synergetics in philological research]. In L. S. Pykhtovnykovi (Ed.). Kharkov : KhNU imeni V. N. Karazina [in Russian].
  7. Chaban, V. M. (2019). Verbalizatsiia kontseptu dignity v anhliiskii movi [Verbalization of the concept of dignity in English language]. *Visnyk Lvivskoho universytetu*, 70, 262–271 [in Ukrainian].
  8. Bartlett, S. & Rudolph, T. & Spekkens, R. (2007). Reference frames, superselection rules, and quantum information. *Reviews of Modern Physics*, 79, 555–609.
  9. Bateson, G. (1972). Steps to an Ecology of Mind: Collected Essays in Anthropology, Psychiatry, Evolution, and Epistemology. Chicago : University of Chicago Press.
  10. Bykov, A. (2017). The Concept of Moral Conscience in the Sociological Tradition. *Sociological Journal*, 23. 26–43.
  11. Corpus of the English language iWeb. URL: <https://www.english-corpora.org/>
  12. Fields, C. & M. Levin (2020). How Do Living Systems Create Meaning? *Philosophies* 5, 1–24.
  13. Fillmore, Ch. (1982). Frame semantics. *Linguistics in the Morning Calm*, 111–137.
  14. Isaacson, W. (2007). *Einstein: His Life and Universe*. New York : Simon & Schuster.
  15. Kövecses, Z. (2017). Conceptual metaphor theory. In the Routledge handbook of metaphor. In E. Semino, & Z. Demjén (Ed.), *Routledge*, 13–27.
  16. Lakoff, G. (1993). The contemporary theory of metaphor. In A. Ortony (Ed.), *Metaphor and thought* (2nd ed., pp. 202–252). Cambridge University Press.

17. Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago University Press.
18. Langacker, R. W. (1987). *Foundations of cognitive grammar*. V. 1: Theoretical prerequisites. Stanford : Stanford University Press.
19. McComb, W. D. (1999). Dynamics and relativity. *Oxford University Press*, 22–24.
20. Tatsenko, N. V. (2020). Empathy as a self-organized cognitive model: a linguistic synergetic perspective. *In Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow* (pp. 390–423). The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava.
21. Zhabotynska, S. A. (2020). The active learner's construction-combinatory thesaurues: user-driven principles of compiling (a cognitive linguistic approach). *Cognition, communication, discourse* (pp. 93–107). Kharkiv.

МАНІПУЛЯТИВНО-МЕТАКОМУНІКАТИВНА МОДЕЛЬ АНГЛОМОВНОГО ПУБЛІЧНОГО ДИСКУРСУ

Гнезділова Я. В.

*доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри англійської філології і філософії мови
Київський національний лінгвістичний університет
вул. Велика Васильківська, 73, Київ, Україна
orcid.org/0000-0001-9248-3238
yaroslava.gnezdilova@knlu.edu.ua*

Ключові слова: *модель,
емоційна / соціальна /
мовленнєва маніпуляція,
метакомунікація, стилістичні
і лінгво-когнітивні засоби,
метадискурсивні прийоми,
політичний (мета)дискурс,
публічні промови, стратегії,
тактики.*

У статті ідентифіковано «маніпулятивно-метакомунікативну модель англомовного дискурсу», яку представлено як різновид когнітивно-дискурсивної моделі англомовної маніпулятивної метакомунікації й обґрунтовано необхідність такої модифікації. Зауважено співвідношення термінів «маніпулятивний вплив» та «риторичний вплив». Установлено правомірність маркування політичних промов як маніпулятивних і метакомунікативних. Охарактеризовано етапи побудови маніпулятивно-метакомунікативної моделі англомовного політичного/риторичного дискурсу з виділенням маніпулятивного (когнітивного) та метакомунікативного (дискурсивного) блоків, де у маніпулятивному блоці представлено ланцюжок когнітивних операцій, спрямованих на вибір маніпулятивних технік впливу на основі метакомунікативного знання; натомість стратегіко-тактичну конфігурацію дискурсу зображено в метакомунікативному блоці. Визначено, що метадискурсивні засоби є одиницями, що становлять перехідну ланку між двома зазначеними блоками. Доведено на основі кількісного аналізу, що в політичному дискурсі перевага надається регулятивному, фатичному та рефлексивному різновидам метакомунікації в рамках емоційної, соціальної та мовленнєвої маніпуляції як таким, що реалізують тактики ілюзування, емоційного зараження, навіювання, емоційного переконування, (псевдо)аргументації, імітування, туманних натяків. Зокрема, з'ясовано, що в політичних публічних виступах регулятивні метакомунікативи (МК) вибираються промовцями для обрамлення і вираження своєї думки, адже виступ має бути риторично красивим; контактано-фатичні МК спрямовані на встановлення контакту з аудиторією на початку промови, підтримання її уваги протягом всієї промови та її ефектне закінчення; рефлексивні МК, а саме адресні МК, маркують розмірковування, введення коментарів тощо як власних, так і тих, які, на думку політика, мають слухачі, тобто промовець має емпатично захопити аудиторію, змусити її відчувати, що виступаючий відповідає за свої слова, що поділяє хвилювання й очікування слухачів.

MANIPULATIVE AND METACOMMUNICATIVE MODEL OF ENGLISH PUBLIC DISCOURSE

Gnezdilova Ya. V.

*Doctor of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of English Philology and Language Philosophy
Kyiv National Linguistic University
Velyka Vasylkivska str., 73, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-9248-3238
yaroslava.gnezdilova@knl.u.edu.ua*

Key words: *model, emotional / social / speech manipulation, metacommunication, stylistic, cognitive, and metadiscourse devices, political (meta) discourse, public speeches, strategies and tactics.*

The article identifies “manipulative and metacommunicative model of English discourse” as a modification of cognitive and discourse model of English manipulative metacommunication; moreover, this modification is stated to be necessary. It indicates the interrelation between such terms as “manipulative influence” and “rhetoric influence”. The research proves the appropriateness of characterizing public speeches as “manipulative” and “metacommunicative”. It distinguishes two stages of manipulative and metacommunicative modelling: a manipulative (cognitive) and a metacommunicative (discourse) blocks; notably, a manipulative block comprises the chain of cognitive operations that represent the choice of manipulative techniques through the prism of metapragmatic awareness; whereas a metacommunicative block outlines the discourse strategies and tactics. It establishes that metadiscourse devices are the ones that link the two afore-mentioned blocks. The qualitative analysis confirms that the most widespread meta-means in political discourse are regulative, phatic, and reflective, which, used in the scope of emotional, social and speech manipulations, display the realization of different manipulative tactics: illusion, emotional “infecting”, infusing, emotional persuading, (pseudo)argumentation, imitation, and vague hinting. The article also discovers that regulative meta-means (MKs) are used to better present and express the speaker’s opinion in order to make political speeches rhetorically enchanting; phatic MKs are targeted to establish contact with the audience in the very beginning of the speech, to maintain its attention during the speech and to close it up effectively; and reflective MKs, particularly addressing MKs, highlight the reflections of the speaker, both his/her own and those which might be the listeners’ ones, introduce some comments. It also finds out that the speaker has to evoke empathy in the audience, to make it feel that the speaker is sure in what she/he is saying and she/he shares the feelings and its expectations.

Постановка проблеми. Дослідження свідомості і комунікативної поведінки людини в дискурсивних практиках неодноразово ставали об’єктом вивчення різних лінгвістичних студій, зважаючи на загальну тенденцію сучасної науки до антропоцентризму. Виправданим видається незмінний інтерес до стратегіо-тактичної конфігурації мовленнєвої взаємодії комунікантів [1; 2; 3 та ін.], у тому числі маніпулятивної, що результувалося в осмисленні й науковій категоризації поняття маніпуляції як такого, що визначає систему уявлень і ціннісних установок людини. Саме когнітивне підґрунтя маніпуляції окреслює моделі комунікативної поведінки представників різних категорій, їхні соціокому-

нікативні ролі та рольові очікування від комунікативних партнерів.

Незважаючи на підвищений інтерес лінгвістів до вивчення когнітивних і дискурсивних характеристик маніпуляції [4; 5; 6 та ін.], низка питань, пов’язаних із проблемою дескрипції нових технологій впливу за допомогою вербальних і невербальних засобів, передовсім метакомунікативних, зумовлює необхідність комплексного дослідження корпусу метакомунікативних одиниць, що використовуються в умовах маніпулятивного впливу, у тому числі визначення специфіки реалізації метакомунікативності та маніпулятивності у різних типах дискурсу, зокрема політичному [4, с. 332–804]. Політичний дискурс

перетворився на могутній інструмент управління масовою аудиторією [7, с. 131] завдяки функціональній єдності трьох його основних потенціалів: пропозиційно-значущого (*інформаційного*), соціативно-значущого (*метакомунікативного*) й впливового (*маніпулятивного*). Фокус уваги у цій статті зосереджено на вивченні двох останніх потенціалів політичного дискурсу як таких, що викликали необхідність їх глибшого вивчення у контексті нових технологій впливу, застосовуваних у публічному мовленні, що і засвідчує **актуальність** теми дослідження.

Мета дослідження полягає в конструюванні маніпулятивно-метакомунікативної моделі англomовного політичного дискурсу. Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**: окреслити шляхи реалізації маніпулятивності й метакомунікативності у публічних політичних промовах, визначити їх взаємозв'язок та довести використання метакомунікації як інструмента маніпуляції у політичному дискурсі; розробити й охарактеризувати маніпулятивно-метакомунікативну модель англomовного політичного дискурсу у рамках когнітивно-дискурсивного моделювання.

Об'єктом дослідження є англomовний публічний дискурс. **Предмет** дослідження становить маніпулятивно-метакомунікативна модель англomовного публічного дискурсу. **Матеріал** дослідження: політичні публічні виступи Барака Обама.

Виклад основного матеріалу дослідження. Об'єднання політики й медіа у масмедійний політичний простір є своєрідною площадкою реалізації політичних дій і формування суспільної думки, способом боротьби за контролем над реакцією суспільства на політичні рішення і процеси, за можливість інтерпретувати ту чи іншу політичну подію [7, с. 130], що втілюється у численних і різноманітних жанрах, які використовуються політиками. Так, політичні жанри традиційно систематизуються за такими параметрами і критеріями: за формою мовлення (усні vs письмові; монологічні vs діалогічні), за об'ємом інформації (малі – середні – великі) [8, с. 54], за суб'єктно-адресатним відношенням (суспільно-інституціональна комунікація, комунікація між інститутом і громадянином, комунікація між агентами в інститутах), за локацією подій (циклічні / ритуальні, календарні / поточні, спонтанні), за поділом на первинні та вторинні жанри у контексті теорії М.М. Бахтіна (інституційна комунікація та розмови про політику), за ступенем інтенціональності, за характером головної інтенції (ритуальні / епідейктичні / фатичні, орієнтаційні / тексти інформаційно-прескриптивного характеру, агональні, лозунги тощо) [9, с. 313–314, 316–317, 328, 330], які насамперед реалізуються у публічних промовах.

Як зауважувалося вище, політичний дискурс є наразі могутнім інструментом впливу, що засвідчує його очевидну маніпулятивність і яка розглядається як інгерентна, *apriori* притаманна йому властивість [10; 11; 12 та ін.]. «Маніпулятивний вплив» у політичних промовах тісно переплітається з так званим «риторичним впливом» [13], який власне маркує прагматичний **метадискурс** з персуазивною – і маніпулятивною у випадку політичних промов – цільовою установкою адресата на соціо-психологічне **стимулювання** реципієнта/-ів до здійснення вигідної адресанту комунікативної дії у ситуації вільного вибору [пор. 13 та ін.] у рамках метапрагматичного знання як промовця, так і слухачів. Відповідно, прослідковується певна **маніпулятивно-метакомунікативна модель** політичної інтеракції, яка є змодифікованим варіантом (див. рис. 1) універсальної когнітивно-дискурсивної моделі англomовної маніпулятивно-метакомунікації [див. 14, с. 124].

Таким чином, побудова маніпулятивно-метакомунікативної моделі англomовного дискурсу, здійсненої у рамках розробленої нами методології для когнітивно-дискурсивного моделювання англomовної маніпулятивно-метакомунікації [див. 14], теж передбачає два етапи: когнітивний і дискурсивний, однак фокус змінено – когнітивний план розкривається через маніпуляцію, яка як соціально-психологічний феномен є когнітивною за своєю суттю (маніпулятивний (когнітивний) блок) у трьох її варіаціях: емоційній, соціальній та мовленнєвій; а на дискурсивному плані реалізується метакомунікація як когнітивно-дискурсивний феномен (метакомунікативний (дискурсивний) блок) у двох її різновидах: незалежній (фатичній, регулятивній, референційній, рефлексивній, логіко-композиційній, суб'єктно-модальній) і залежній (амбівалентній та епізодично-асоціативній). Специфіку представлення маніпулятивного й метакомунікативного блоків, у тому числі статичного й динамічного конститuentів, у політичному дискурсі проаналізуємо на прикладі публічної промови Барака Обама “*The Keynote Address at the Democratic National Convention in Boston Tuesday Night*” [15].

Безпосередньою **метою** цього виступу (**статичний конститuent**) є спонукання слухачів проголосувати за Джона Керрі на виборах (*Our party has chosen a man to lead us who embodies the best this country has to offer. And that man is John Kerry*), вдаючись при цьому до використання усіх трьох типів маніпуляції (**динамічний конститuent**). Так, мовленнєва маніпуляція виявляється через використання низки стилістичних засобів, зокрема епіфори (*in a tolerant America; in a generous America; in a magical place, America; there's not a liberal America and a conservative America*), анафори (*And yet I know / And I stand; we can tuck / we*

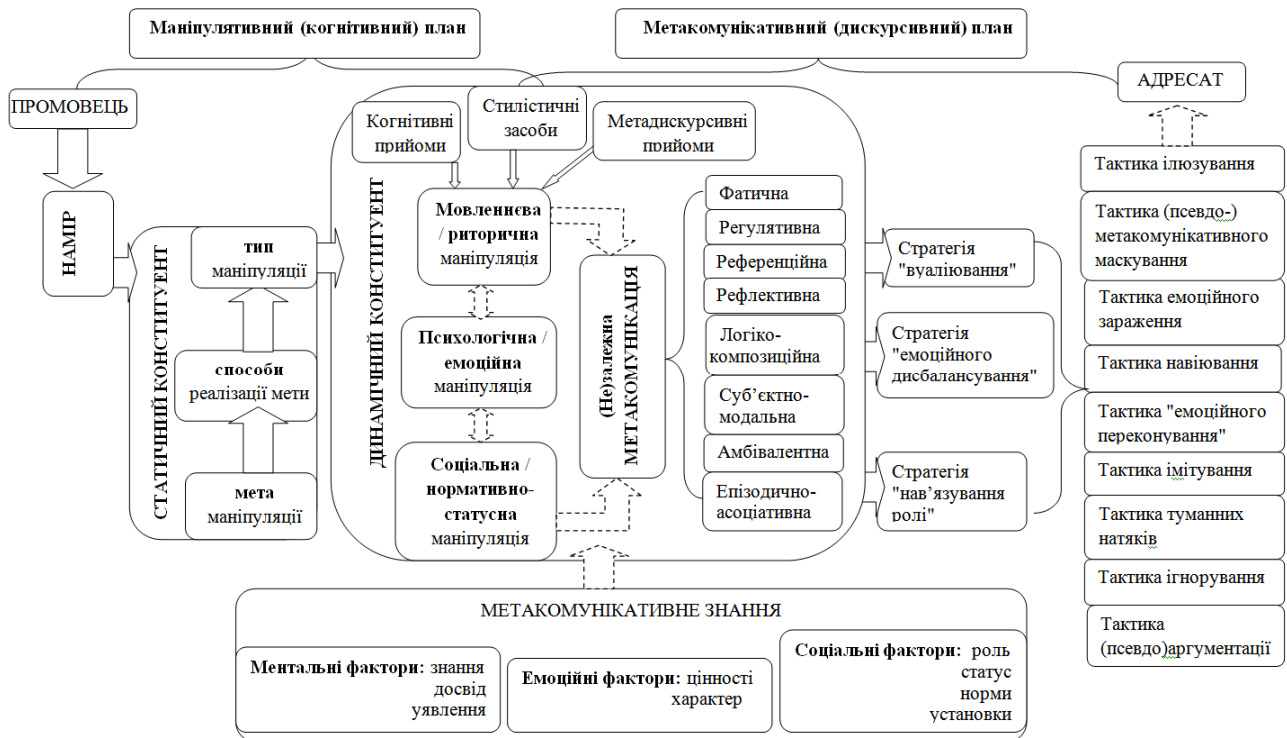

Рис. 1. Маніпулятивно-метакомунікативна модель англомовного публічного дискурсу

can say / we can have an idea / we are called to; They know; I thought of), у тому числі разом з катафорою (Hope in the face of difficulty, hope in the face of uncertainty, the audacity of hope), повтору (tonight; more to do for; People don't expect; Again and again; John Kerry believes; let me be clear; It is that fundamental belief; John Kerry calls on us to hope), паралелізму (Go into the collar counties around Chicago, and people will tell you / Go into any inner-city neighborhood, and folks will tell you that; John Kerry believes in an America where hard work is rewarded / John Kerry believes in an America where all Americans can afford ... / John Kerry believes in energy independence, so we aren't held hostage to ... / John Kerry believes in the constitutional freedoms that .../ And John Kerry believes that in a dangerous world,; If there's a child on the south side of Chicago who can't read, that matters to me, even if it's not my child / If there's a senior citizen somewhere who can't pay for their prescription and having to choose between medicine and the rent, that makes my life poorer, even if it's not my grandparent / If there's an Arab-American family being rounded up without benefit of an attorney or due process, that threatens my civil liberties; I am my brother's keeper, I am my sisters' keeper; I believe that we can give our middle class relief / I believe we can provide jobs for the jobless, homes to the homeless / I believe that we have...), антитези (So instead of offering tax breaks to companies shipping jobs overseas, he offers them to companies creating jobs here at home; there's not a

liberal America and a conservative America; there's the United States of America. There's not a black America and white America and Latino America and Asian America; there's the United States of America; There are patriots who opposed the war in Iraq, and there are patriots who supported the war in Iraq), парентези (let's face it), гіперболи (and thousands more like her), порівняння (that's shown as a beacon of freedom and opportunity to so many; The pundits, the pundits like to slice and dice our country into red states and blue States), наростання / клімаксу (America, tonight, if you feel the same energy that I do, if you feel the same urgency that I do, if you feel the same passion that I do, if you feel the same hopefulness that I do, if we do what we must do, then I have no doubt that all across the country, from Florida to Oregon, from Washington to Maine, the people will rise up in November, and John Kerry will be sworn in as president. And John Edwards will be sworn in as vice president. And this country will reclaim its promise), метафори (a righteous wind at our backs; there's another ingredient in the American saga; And out of this long political darkness a brighter day will come) тощо, які разом не просто перетворюють промову на експресивну, а роблять її ефективною за рахунок зроблених акцентів і маркування основних моментів виступу, створюючи позитивний образ Джона Керрі як вартого довіри.

Якщо перераховані риторичні прийоми є виключно засобами мовленнєвої маніпуляції,

то **лінгвокогнітивні** у вигляді використаних тут стереотипів (прямий вияв метакомунікативного знання) тісно переплітаються із **соціальними** та **емоційними** типами **маніпуляції**. Так, особливо наголошується: а) **всесвітньо відомий стереотип** про Америку як країну можливостей (*a beacon of freedom and opportunity; in search of opportunity / the doors of opportunity / a road to opportunity; in a tolerant America, your name is no barrier to success; because in a generous America you don't have to be rich to achieve your potential*) разом з так званою «американською мрією» (*my grandfather had larger dreams for his son [in a magical place, America] / And they too had big dreams for their daughter / my parents' dreams live on in my two precious daughters, a common dream born of two continents; a faith in simple dreams; It's what allows us to pursue our individual dreams*), що підтримує віру народу у свою країну; б) **стереотипне маркування загальнонародських проблем**: бідність (*...for the workers I met in Galesburg, Illinois, who are losing their union jobs at the Maytag plant that's moving to Mexico, and now they're having to compete with their own children for jobs that pay 7 bucks an hour; ... for the father I met who was losing his job and chocking back the tears wondering how he would pay \$4,500 a months for the drugs his son needs without the health benefits that he counted on; ... for the young woman in East St. Louis, and thousands more like her who have the grades, have the drive, have the will, but doesn't have the money to go to college; a senior citizen somewhere who can't pay for their prescription and having to choose between medicine and the rent, that makes my life poorer*), безробіття (*So instead of offering tax breaks to companies shipping jobs overseas, he offers them to companies creating jobs here at home; the almost willful ignorance that thinks unemployment will go away if we just don't think about it; jobs for the jobless*), бездомність (*homes to the homeless*), війна (*They don't want their tax money wasted by a welfare agency or by the Pentagon; war must be an option sometimes, but it should never be the first option; I thought of the 900 men and women, sons and daughters, husbands and wives, friends and neighbors who won't be returning to their own hometowns; we have a solemn obligation not to fudge the numbers or shade the truth about why they are going, to care for their families while they're gone, to tend to the soldiers upon their return and to never, ever go to war without enough troops to win the war, secure the peace and earn the respect of the world*), безпека (*that we can tuck in our children at night and know that they are fed and clothed and safe from harm; that we can say what we think, write what we think, without hearing a sudden knock on the door; that we can have an idea and start our own business without paying a bribe; that we*

can participate in the political process without fear of retribution; President Kerry will not hesitate one moment to use our military might to keep America safe and secure), доступна медицина (*where all Americans can afford the same health coverage our politicians in Washington have for themselves; ... or health care crisis will solve itself if we just ignore it*); в) **стереотипне звернення до сімейних цінностей**, майбутнього дітей (*government alone can't teach kids to learn; parents have to teach, that children can't achieve unless we raise their expectations*); г) **стереотипне створення «кращого майбутнього»** (*But they sense, deep in their bones, that with just a slight change in priorities, we can make sure that every child in America has a decent shot at life*). Рішенням перерахованих проблем є, за словами Б. Обама, Джон Керрі у ролі президента (маніпулювання надією).

Серед **метадискурсивних прийомів** відзначаємо вживання **сентенційних «прислівників»** (*And fellow Americans, Democrats, Republicans, independents, I say to you, tonight, we have more work to do...; We coach little league in the blue states and, yes, we've got some gay friends in the red states*), де відповідне слово / вислів перериває речення, таким чином виділяючи сусідні слова; **метабаза** (*That is the true genius of America, a faith...; And they want to; They know those things; And they want that choice; And that man is John Kerry; John Kerry knows this; In the end, that's what this election is about*) як короткі перехідні чи зв'язкові умовиводи або висновки у вигляді простих речень; **риторичні питання** (*But then I asked myself: Are we serving Seamus (ph) as well as he's serving us?; Do we participate in a politics of cynicism, or do we participate in a politics of hope?*) для завуальованого маркування очевидних відповідей, але зроблених слухачами самостійно (ілюзія), **сентенція** (*our pride is based on a very simple premise, summed up in a declaration made over two hundred years ago: "We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal ... that they are endowed by their Creator with certain inalienable rights, that among these are life, liberty and the pursuit of happiness".; It's what allows us to pursue our individual dreams, yet still come together as a single American family: "E pluribus unum", out of many, one*) як аргументативний прийом, звернення до «авторитету»; приклади (*You know, a while back, I met a young man named Seamus (ph) in a VFW hall in East Moline, Illinois ...*), у тому числі історії з власної біографії, які, з одного боку, слугують додатковими доказами, надають достовірності (історії про бідних громадян), з іншого – у випадку автобіографічних історій – показують, що мовець є таким же, як і слухачі, з такими ж проблемами тощо.

Барак Обама повертається до наведених тут автобіографічних прикладів через чотири роки під час своєї виборної кампанії у промові “*Speech on Race*”, яку пізніше було внесено до списку десяти сучасних президентських промов, які має знати кожен американець [16]. Більш того, його подальша політична кар’єра протирічить заявленому “*my presence on this stage is pretty unlikely*”, що дає нам підстави припустити, що його справжньою чи супутньою **інтенцією** було підготувати підґрунтя для майбутніх кар’єрних звершень.

Метадискурсивні прийоми є точкою перетину двох **блоків: маніпулятивного й метакомунікативного**. Із шести різновидів незалежної метакомунікації й двох – залежної в політичному дискурсі промови превалюють регулятивна, фатична й рефлексивна (див. рис. 2).

Так, регулятивні МК вибираються промовцями для обрамлення і вираження своєї думки, адже виступ має бути риторично красивим; контактно-фатичні МК спрямовані на встановлення контакту з аудиторією на початку промови, підтримання її уваги протягом всієї промови та її ефектне закінчення; рефлексивні МК маркують розмірковування, введення коментарів тощо як власні, так і ті, які, на думку політика, мають слухачі, тобто промовець має емпатично захопити аудиторію, змусити її відчувати, що виступаючий відповідає за свої слова, що він теж помиляється / страждає / тяжко працює / радіє тощо, що він розуміє хвилювання й очікування слухачів. Сказане реалізується через створення адресних МК, які, своєю чергою, відзначаються використанням *we / our*-структур замість *I / my*-структур, що є ефективним прийомом у риторичі [17, с. 56 та ін.], оскільки у м’якій формі окреслює зобов’язання, закликає, змальовує завдання тощо, які ставить мовець перед слу-

хачами. У маніпулятивному контексті через контактно-фатичні МК промовець досягає необхідної йому емпатичної взаємодії, через регулятивні МК – заохочує, привертає / переадресовує / відволікає увагу; через рефлексивні МК – розташовує до себе адресата, створює про себе / інших необхідних йому імідж; через суб’єктивно-модальні МК – пом’якшує / посилює послання, уникає відповідальності; через логіко-композиційні МК – розставляє акценти; через залежні, а саме епізодично-асоціативні МК – впливає на переконання, особливо стереотипні, оцінне ставлення адресата до проблеми тощо.

Для ілюстрації метакомунікативного (дискурсивного) блоку повернемося до вищезгаданої промови Барака Обами [15]. Так, **регулятивна метакомунікація** (*And yet I know that, on this night, they look down on me with great pride. And I stand here today grateful for the diversity of my heritage, aware that my parents’ dreams live on in my two precious daughters. I stand here knowing that my story is part of the larger American story, that I owe a debt to all of those who came before me, and that in no other country on Earth is my story even possible; Tonight, we gather to affirm the greatness of our nation; Now, don’t get me wrong; Go into the collar counties around Chicago, and people will tell you.../ Go into any inner-city neighborhood, and folks will tell you...; John Kerry believes in an America; there’s another ingredient in the American saga; that’s what this election is about*) виявляє **тактики аргументування й навіювання**, створюючи відповідний імідж для Джона Керрі і необхідних настроїв аудиторії – підтримати його на виборах. **Фатична метакомунікація** обрамлює промову словами вдячності через шестиразовий повтор *Thank you (so much)* на початку виступу й комплексом “*Thank you*

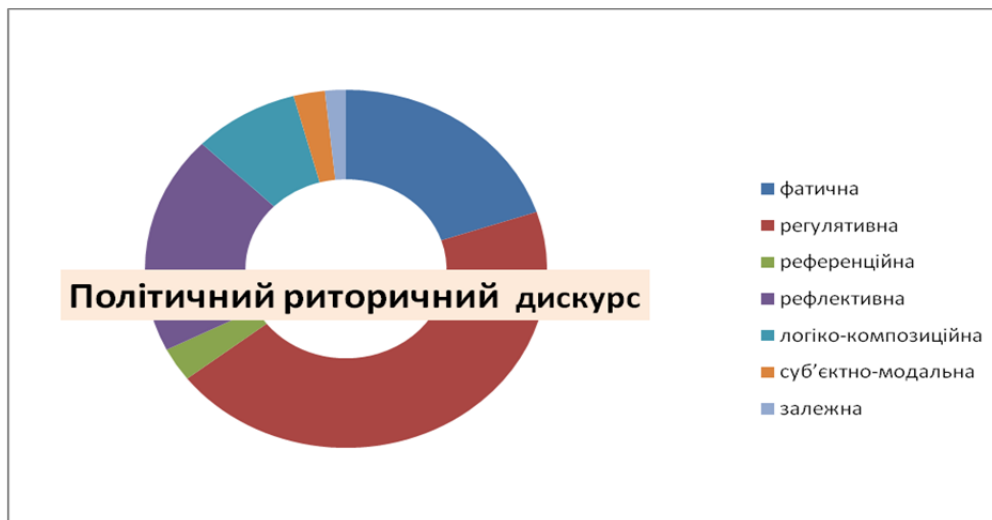

Рис. 2. Співвідношення різновидів метакомунікації в англомовному політичному риторичному дискурсі

very much, everybody. God bless you. Thank you» наприкінці. На особливу увагу заслуговує опускання загальноприйнятих звертань, які мають відкривати виступ, що компенсується регулярними звертаннями до слухачів (*fellow Americans, Democrats, Republicans, independents*), у тому числі через збірний іменник *America*, що вживається як на позначення народу (*America, tonight, if you feel...*), так і на позначення країни (*John Kerry believes in an America where...; theres not a liberal America and a conservative America; theres the United States of America. There's not a black America and white America and Latino America and Asian America; there's the United States of America*). Сказане свідчить про застосування тактики ілюзування через створення образу «ми – народ, ми – разом», яка найкраще виявляється через рефлексивну метакомунікацію, зокрема активне застосування *we*-структур (*a belief that we are all connected as one people; Now even as we speak; that we can tuck in our children at night and know that they are fed and clothed and safe from harm; that we can say what we think, write what we think, without hearing a sudden knock on the door; that we can have an idea and start our own business without paying a bribe; that we can participate in the political process without fear of retribution; and that our votes will be counted — or at least, most of the time. This year, in this election, we are called to reaffirm our values and our commitments, to hold them against a hard reality and see how we are measuring up, to the legacy of our forbearers and the promise of future generations. ... we have more work to do...*) та узагальнень типу *We are one people, all of us pledging allegiance to the stars and stripes, all of us defending the United States of America*. Повтор *we-/all-of-us*-структур призводить до нагнітання, що засвідчує використання тактики емоційного зараження. У протиставлення *we*-структурам *I*-структури маркують реалізацію тактики аргументування (*Tonight is a particular honor for me because; And yet I know that; And I stand here today grateful for the diversity of my heritage, aware that; I stand here knowing that my story is part of the larger American story; I thought (of); But then I asked myself; Let me be clear; I say to you / them tonight; But Ive got news for them, too; if you feel the same ... that I do*) і тактики емоційного переконування, яка безпосередньо стосується зауваженої вище маніпуляції надією (*John Kerry calls on us to hope. John Edwards calls on us to hope. I'm not talking about blind optimism here, the almost willful ignorance that thinks unemployment will go away if we just don't think about it... That's not what I'm talking. I'm talking about something more substantial. It's the hope of slaves sitting around a fire singing freedom songs; the hope of immigrants setting out for distant shores; the hope of a young*

naval lieutenant bravely patrolling the Mekong Delta; the hope of a millworker's son who dares to defy the odds; the hope of a skinny kid with a funny name who believes that America has a place for him, too. Hope in the face of difficulty, hope in the face of uncertainty, the audacity of hope... I believe that we can give our middle class relief and provide working families with a road to opportunity. I believe we can provide jobs for the jobless, homes to the homeless, and reclaim young people in cities across America from violence and despair. I believe that we have a righteous wind at our backs, and that as we stand on the crossroads of history, we can make the right choices and meet the challenges that face us). Позитивний настрій аудиторії підтверджується регулярними аплодисментами, такий зворотний зв'язок є доказом того, що Барак Обама зміг емпатично захопити аудиторію.

Висновки і перспективи подальших розробок у цьому напрямі. Дослідження, виконане в термінах когнітивно-дискурсивного напрямку, присвячене маніпулятивно-метакомунікативному моделюванню англомовного політичного дискурсу. Однойменна модель як синкретична багаторівнева схема виражених і прихованих смислів, що базуються на інтенційному впливі адресанта-маніпулятора внаслідок певних ментальних операцій, пов'язаних з обробкою й фіксацією в дискурсі метакомунікативного знання, представлена двома – маніпулятивним і метакомунікативним – блоками. Установлено, що в англомовному політичному дискурсі, розглянутому на прикладі публічних промов Барака Обами, здійснюється маніпулятивний вплив комплексно на трьох рівнях: емоційному, соціальному та мовленнєвому через використання риторичних прийомів (стилістичних, когнітивних та метадискурсивних), що працюють разом з метакомунікацією. Зокрема, з'ясовано, що в політичному дискурсі преференція надається регулятивному, фатичному та рефлексивному різновидам маніпулятивної метакомунікації як таким, що реалізують тактики ілюзування, емоційного зараження, навіювання, емоційного переконування, (псевдо)аргументації, імітування, туманних натяків.

До перспектив дослідження відносимо вивчення проблем маскування маніпулятивних інтенцій мовця в різних типах дискурсу, аналіз стратегій і тактик маніпулятивної метакомунікації та розкриття функціонально-прагматичного потенціалу метакомунікативних засобів в умовах демаскування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фролова І.Е. Конфронтация как стратегия англоязычного дискурса. *Как нарисовать портрет птицы. Методология когнитивно-коммуникативного анализа языка*. С. 148–207. Харьков : ХНУ имени В.Н. Каразина. 2017.

2. Plowman K. & Wilson Ch. Strategy and Tactics in Strategic Communication: Examining their Intersection with Social Media Use. *International journal of strategic communication*, 2018. 12(3), 1–20.
3. Prihodko G., Prokhodchenko O., Zaluzhna M. & Motoshkina G. Strategies and tactics of evaluative discourse. *Advances in economics, business and management research*, 2020. 129, 1–7.
4. Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием. Москва : Эксмо. 2005.
5. Dijk van T. A. Political discourse and ideology. / In C.U. Lorda & M. Ribas (Eds.), *Anàlisi del discurs politic*. Pp. 15–34. Barcelona : Universitat Pompeu Fabra. 2005.
6. Morozova O.I. Speech manipulation in a multi-party interactive field. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Філологія»*, 2013. № 16(2), с. 84–91.
7. Грицкевич Ю.Н. Информационные и информационно-аналитические жанры в региональном массмедийном политическом дискурсе. *Вестник Псковского государственного университета. Серия «Социально-гуманитарные науки»*, 2016. № 4, с. 130–136.
8. Чудинов А.П. Дискурсивные характеристики политической коммуникации. *Политическая лингвистика*, 2012. № 2(40), с. 53–59.
9. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса. Москва : Гнозис. 2004.
10. Ільницька Л.Л. Особливості використання суттєвих та маніпулятивних технологій у сучасному англomовному політичному дискурсі. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*, 2010. с. 115–125.
11. David M.Kh. Language, power and manipulation: The use of rhetoric in maintaining political influence. *Frontiers of Language and Teaching*, 2014. No. 5, p. 164–170.
12. Qi D. Маніпулятивні комбінації в англomовному політичному дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*, 2022. № 13(81), с. 17–19.
13. Голоднов А.В. Риторический метадискурс: основания прагматического моделирования и социокультурной реализации (на материале современного немецкого языка). Санкт-Петербург : Астерион. 2011.
14. Гнезділова Я.В. Когнітивно-дискурсивні моделі англomовної маніпулятивної метакomунікації : докторська дисертація. Київський національний лінгвістичний університет, Київ. 2021.
15. Obama B. The keynote address at the Democratic National Convention in Boston Tuesday night. 2004. URL: <https://www.history.com/news/10-modern-presidential-speeches-every-american-should-know>.
16. Barack Obama’s “A More Perfect Union” Speech. *10 Modern Presidential Speeches Every American Should Know*. 2008. URL: <https://www.history.com/news/10-modern-presidential-speeches-every-american-should-know>
17. Chilton P. Analysing political discourse. Theory and practice. London, New York : Routledge. 2004.

REFERENCES

1. Frolova, I.Ye. (2017) Konfrontatsiya kak strategiya angloyazychnogo diskursa. *Kak narisovat portret ptitsy. Metofologiya kognitivno-kommunikativnogo analiza yazika*. Ss. 148–207. Kharkov: KhNU imyeni V.N. Karazina.
2. Plowman, K. & Wilson, Ch. (2018) Strategy and Tactics in Strategic Communication: Examining their Intersection with Social Media Use. *International journal of strategic communication*, 12(3), 1–20.
3. Prihodko, G., Prokhodchenko, O., Zaluzhna, M. & Motoshkina, G. (2020) Strategies and tactics of evaluative discourse. *Advances in economics, business and management research*, 129, 1–7.
4. Kara-Murza, S.G. (2005) Manipulyatsiya soznaniyem. Moskva: Eksmo.
5. Dijk van, T.A. (2005) Political discourse and ideology. / In C.U. Lorda & M. Ribas (Eds.), *Anàlisi del discurs politic*. Pp. 15–34. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra.
6. Morozova, O.I. (2013) Speech manipulation in a multi-party interactive field. *Visnyk Kharkivskogo nationalnogo universytetu imeni V.N. Karazina. Seriya Philologiya*. 16(2), 84–91.
7. Gritskevich, Yu.N. (2016). Informatsionniye i Informatsionno-analiticheskiye zhanry v regionalnom massmediynom politicheskom diskurse. *Vestnik Pskovskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Sotsialno-gumanitarniye nauki*, 4, 130–136.
8. Chudinov, A.P. (2012) Diskursivnyye kharakteristiki politicheskoy kommunikatsii. *Politicheskaya lingvistika*, 2(40), 53–59.
9. Shyeygal, Ye.I. (2004) *Semiotika politicheskogo diskursa*. Moskva: Gnozis.
10. Іnytska, L.L. (2010) Osoblivosti vykorystannya suhestivnykh ta manipulyatyvnykh tekhnolohiy u suchasnomu anhlomovnomu politychnomu dyskursi. *Linhvistyka XXI stolittya: novi doslidzhennya i petspektyvy*, 115–125.
11. David, M.Kh. (2014) Language, power and manipulation: The use of rhetoric in maintaining political influence. *Frontiers of Language and Teaching*, 5, 164–170.

12. Qi, D. (2022) Manipuliatyvni kombimatsiyi v anhlomovnomu politychnomu dyskursi. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universitetu "Ostrozka akademiya"*: Seriya "Filolohiya", 13(81), 17–19.
13. Golodnov, A.V. (2011) Ritoricheskiy metadiskurs: osnovaniya pragmalingvisticheskogo modellirovaniya i sotsiokulturnoy realizatsii (na material sovremennogo nemetskogo azika). Sankt-Peterburg: Asterion.
14. Gnezdilova, Ya.V. (2021) Kognityvno-dyskursyvni modeli anglomovnoyi manipuliatyvnoyi metakomunikatsiyi: Doktorska dysertatsiya. Kyivskyy natsionalnyy linhvistychnyy universitet, Kyiv, Ukraina.
15. Obama, B. (2004) The keynote address at the Democratic National Convention in Boston Tuesday night. Retrieved from: <https://www.history.com/news/10-modern-presidential-speeches-every-american-should-know>
16. Barack Obama's "A More Perfect Union" Speech. (2008) *10 Modern Presidential Speeches Every American Should Know*. Retrieved from: <https://www.history.com/news/10-modern-presidential-speeches-every-american-should-know>
17. Chilton, P. (2004). *Analysing political discourse. Theory and practice*. London, New York: Routledge.

УДК 811.111'42:821.111-311.1Гокінс
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-86-5>

АКТУАЛІЗАЦІЯ КАТЕГОРІЇ “UNCERTAINTY” (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ПОЛІ ГОКІНС “THE GIRL ON THE TRAIN”)

Давиденко Н. І.

*асистент кафедри перекладу та слов'янської філології
Криворізький державний педагогічний університет
пр. Гагаріна, 54, Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна
orcid.org/0000-0001-8494-7135
naivdavidenko1@gmail.com*

Лозовська К. О.

*аспірантка кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66Б, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0003-2197-3824
katarina144144@gmail.com*

Ключові слова: *невпевненість, невизначеність, інгерентність, прагматичний ефект, Пола Гокінс, «Дівчина у потязі».*

Стаття присвячена дослідженню мовленнєвих засобів вираження категорії “uncertainty” («невизначеність/невпевненість»), описаних на матеріалі психологічного трилера “The girl on the train” (2015 р.) британської письменниці Пола Гокінс, що згідно зі своєю дефініцією має викликати у читача почуття невизначеності, невпевненості у тому, що відбувається. Сюжет роману зображує життя трьох різних жінок і зосереджений на проблемах їх особистих відносин загалом та алкоголізму головної героїні через неможливість мати дитину та розлучення з чоловіком зокрема. Відомо, що питання щодо системного опису засобів вираження визначеності й невизначеності в англійській мові сьогодні залишається невирішеним, тому для сучасної лінгвістичної науки дана проблема є актуальною, потребує ґрунтовного розгляду та подальших розробок. З'ясовано, що досліджувана категорія в англійській мові являє собою поле, в центрі якого знаходяться означений та неозначений артиклі, які несуть максимальне функціональне навантаження та є найбільш спеціалізованими засобами вираження визначеності / невизначеності постійного вживання. Усі інші засоби належать до периферії даного поля. У роботі досліджувані категорії розглядаються у двох таких аспектах: формальному (описано деякі периферичні засоби реалізації маркерів невизначеності) та комунікативно-прагматичному (представлено огляд функціонального та комунікативного потенціалу даних одиниць). Отримані результати свідчать, що невизначеність є інгерентною рисою мови, до категорії модераторів якої відносимо лексико-синтаксичні одиниці, що надають суб'єктивному компоненту висловлювання комунікативну інтенцію невпевненості в різних прагматичних варіантах та виступають як своєрідний механізм захисту, маркуючи нечіткість, неясність і сумнів. Вживання даних одиниць може бути викликане також незнанням нюансів питання, умовчанням, амбівалентністю, відсутністю зацікавленості у предметі розмови або людині, обмеженістю лексичних ресурсів мови чи її незнанням тощо.

**ACTUALIZATION OF CATEGORY “UNCERTAINTY”
(BASED ON THE NOVEL “THE GIRL ON THE TRAIN” BY PAULA HAWKINS)**

Davydenko N. I.

*Assistant at the Department of Translation and Slavic Philology
Kryvyi Rih State Pedagogical University
Gagarin Ave., 54, Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8494-7135
naivdavidenko1@gmail.com*

Lozovska K. O.

*Postgraduate Student of the Department of English Translation Theory
and Practice
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66B, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0003-2197-3824
katarina144144@gmail.com*

Key words: *incertitude, uncertainty, inherence, pragmatic effect, Paula Hawkins, The girl on the train.*

The article is devoted to the study of speech means of expressing the category “uncertainty” based on the psychological thriller “The girl on the train” (2015) by the British writer Paula Hawkins. According to the definition of the category, it should make the reader feel unconfident/uncertain of what happens. The plot of the novel tells us the story of three different women and focuses on the problems of their relationships in general, and the alcohol addiction of the main character due to the inability to have a child and a consequent divorce. It is known that the issue of describing the means of expressing categories of «certainty» and «uncertainty» in the English language remains unresolved today. Therefore, this topic is relevant for modern linguistic science and requires thorough consideration and further development. It was found that the researched category in the English language is a field in the centre of which there are definite and indefinite articles, that carry the maximum functional load and are the most specialized means of expressing the certainty/uncertainty of constant use. All other means belong to the periphery of this field. In the paper, the researched categories are considered in two aspects: formal – some peripheral means of implementing uncertainty markers are described; and communicative-pragmatic – an overview of the functional and communicative potential of these units is presented. The obtained results indicate that «uncertainty» is an inherent feature of language; the category of moderators includes lexical and syntactic units that give the subjective component of the statement the communicative intention of uncertainty in various pragmatic options, and act as a kind of defence mechanism, marking vagueness, ambiguity and doubt. The use of these units can also be caused by ignorance of the nuances of the question, default, ambivalence, lack of interest in the subject of conversation or a person, limited lexical resources of the language or ignorance of it, etc.

Невизначеність / невпевненість (*uncertainty*) – одне з найбільш часто вживаних сьогодні слів не тільки у повсякденній, а й у науковій мові. Це пов’язано зі зміною погляду на об’єкт пізнання і пізнавальний процес. Положення людини, саме її існування багато в чому є невизначеним, відкри-

тим, невирішеним і незавершеним. Зацікавленість поняттям невизначеності зумовлена тим, що ця категорія виступає одним зі стрижневих принципів людської логіки.

Зрозуміло, що при спілкуванні з людьми за допомогою природної мови, через слова, які

людина говорить, розкривається її внутрішній психічний стан. Важливим показником внутрішнього стану є рівень визначеності / невизначеності [11, с. 1]. Характерною рисою даного феномена є відсутність чітких меж. Невизначеність – це недостатність відомостей про умови, в яких буде протікати діяльність, низький ступінь передбачуваності цих умов [9]; почуття невпевненості в тому, що відбуватиметься у майбутньому; те, що сумнівно або невідомо. Визначеність / невизначеність виникає тоді, коли віднесеність слова до будь-якої категорії встановлюється як щось вірне лише певною мірою та коли йдеться про актуалізацію та детермінізацію денотата, демонстрацію певного предмета в даній ситуації (визначеність). Це вираз ставлення до класу подібних феноменів (невизначеність). З точки зору лінгвістики невизначеність вказує на те, що референт є загальним поняттям, яке не так однозначно ідентифіковане адресатом через нестачу спільних знань, невизначеність ситуації або конкретної ідентифікації. Граматики погоджуються, що невизначеність є досить розмитим терміном у системі мови, але одночасно це поняття є основою походження усіх речей. Визначеність вважається вторинною стосовно невизначеності. Вчені відзначають таку особливість сучасної мовної свідомості, як інтенсивний ріст форм вираження категорії невизначеності. Поняття «визначеність-невизначеність» розкривається через призму понять референції, ідентифікованості, унікальності, інклюзивності, знайомості, конкретності – неконкретності [10]. Однією з причин цього мовознавці вважають здатність невизначеності значно розширювати можливості мовця з метою досягнення певного прагматичного ефекту. Все це призводить до того, що невизначеність набуває все більшої широти діапазону, а показники визначеності поступово скорочуються як у числі, так і у вживаності [7, с. 30].

Пояснення все більшої зацікавленості як лінгвістів, так і філософів у дослідженні категорії невизначеності пропонує М.В. Залужна, досліджуючи англійську актуалізацію концепту “*uncertainty*” («невпевненість, невизначеність») у постмодерних художніх текстах британських авторів. Дослідниця описує контекстуальні та індивідуально-авторські засоби, що вживаються для досягнення постмодерної всепроникної невизначеності. Вона стверджує, що аналіз та систематизація лексичних значень відібраних номінацій показав, що вони групуються навколо певних семантичних компонентів: невизначеність як безлад, хаос (форми), як розгубленість, невпевненість (суб’єкта), як невідомість, розмитість (змісту), як можливість, потенція (дії). У британських постмодерних текстах концепт “*uncertainty*” є домінуючим, текстоутворюючим компонентом.

Це узгоджується з культом невизначеності й нечіткості, притаманним постмодернізму як художній системі [2, с. 30].

У центрі уваги О.В. Коробки – семантичні особливості вираження сумніву та невпевненості в англійській мові. У результаті цього дослідження був отриманий матеріал, аналіз якого дозволяє з’ясувати відмінності між станами сумніву та невпевненості, а також показати їх семантичне функціонування. *Uncertainty* приписуються характеристики, які відносять її до певних спеціалізованих сфер життєдіяльності суспільства: *political uncertainty, economic uncertainty, financial uncertainty, scientific uncertainty, legal uncertainty, international uncertainty*. У цих сферах *uncertainty* володіє тимчасовою характеристикою: *current, present, continued, continuing, further, initial*, але відповідає не внутрішньому стану людини, а поняттям невизначеності, нестабільності, неясності [5, с. 36].

С.А. Песіна, І.Р. Пулеха та П. Тандон надають у своїй роботі перелік мовних засобів вираження категорії невизначеності в сучасній англійській мові [8, с. 66] та досліджують їх функціональні особливості. Науковці пропонують дві нові класифікації лексичних словосполучень цієї категорії: 1) досліджувані лексеми об’єднані за типом сполучникового зв’язку; 2) на основі функціональних особливостей таких лексем. Результати дослідження, проведеного авторами статті, а також представлений ілюстративний матеріал свідчить про тенденцію до посилення частотності використання мовних одиниць категорії невизначеності у процесі комунікації [8, с. 67].

В.М. Лабетова подає детальний опис основних праць дослідників феномену невизначеності у безартикульних мовах, вдало намагаючись з’ясувати сутність категорії визначеності / невизначеності як одного з виявів категоризації дійсності [6, с. 137]. Авторка зазначає, що у філософському вченні визначеність є природним, ідеальним станом, проявом екзистенційності, наявності, а невизначеність сприймається як відхилення чи порушення цього стану. Але протягом останніх десятиліть зростає кількість робіт, у яких саме невизначеність є самостійним об’єктом дослідження [6, с. 142].

На нашу думку, такі характерні ознаки досліджуваних одиниць, як контекстуальний характер, відсутність чіткого опозиційного характеру між визначеністю та невизначеністю, різноманітність виражальних засобів, асиметричність граматичних форм, наведені авторкою в якості характеристики безартикульних мов, можливо віднести й до англійської мови, у якій донедавна згадували тільки артикль, коли йшлося про функціонально-семантичне поле категорії

«визначеність / невизначеність». З'ясовано, що система засобів для вираження невизначеності значно ширша та складніша, має розгалужену багаторівневу будову, тоді як вербалізація значення визначеності характеризується досить обмеженою кількістю форм, що мають регулярний характер [6, с. 37–41].

І.А. Мартинова, досліджуючи лексичні маркери невизначеності, зауважує, що вчені, які працюють у цьому напрямі, концентруються здебільшого на вивченні окремих слів та виразів, що надають висловлюванню невизначеності, неточності [7, с. 6–9], а відсутність єдиної терміносистеми ускладнює завдання детального опису досліджуваних одиниць. У статті авторка розглядає прагматичні причини появи у мовленні даних лексем, наводить список їх функцій та факторів, якими може бути викликана реалізація різних нюансів невизначеності, а також надає ґрунтовну класифікацію лексичних засобів на позначення невизначеності. До першої групи вона відносить стійкі вирази, до другої – так звані слова-замінники, або слова заповнювачі, а до третьої – апроксиматори. У рамках цієї роботи також розглянуто основні лексичні одиниці, що відносяться західним лінгвістичним співтовариством до арсеналу засобів мови *невизначеності*. Результати дослідження можуть розглядатися як підтвердження тенденції до посилення категорії невизначеності у сучасній мовній свідомості [7].

У дослідженні Е.Б. Фаттахової порівнюється вживання маркерів категорії визначеності-невизначеності на матеріалі англійської як мови, у якій є артиклі, та безартиклевих китайської та татарської мов у контексті встановлення та опису еквівалентних та універсальних форм їх реалізації у мові. З'ясовано, що категорія визначеності-невизначеності є універсальною для трьох різноструктурних мов. Досліджувана категорія є граматичною лише у разі наявності у даній мові граматикалізованих маркерів визначеності-невизначеності, а також обов'язковості та однозначності їх вживання у складі іменних груп. У структурі англійської мови існують артиклі, які є граматично оформленими маркерами імені. Як зазначає авторка, еквівалентні артиклям значення визначеності-невизначеності в безартиклевих мовах передаються за допомогою комплексу лексичних, морфологічних та синтаксичних засобів, що дозволяє говорити про наявність універсальної функціонально-семантичної категорії визначеності / невизначеності в безартиклевих мовах [10, с. 6].

Дослідження, проведене В.В. Гуріним, дозволяє зробити висновок про те, що в англійській мові категорія “*uncertainty*” актуалізується лексичними одиницями, що мають сему “*not definite*,

not clear”, де невизначеність може виявлятися в діях, мисленні, висловлюванні думки. Як зазначає науковець, причини такого роду невизначеності різні. Людину оточує безліч об'єктів дійсності, чіткі межі яких неможливо визначити через різні фактори, що ускладнюють сприйняття, або через відсутність яскраво виражених ознак предмета або поняття. Невизначеність проявляється у ситуаціях, коли повністю або частково відсутня інформація про можливі стани системи або зовнішнього середовища, коли можливі ті чи інші непередбачувані події [1, с. 80].

Н.І. Катіна виділяє два таких види слів на позначення визначеності / невизначеності: маркери дистанціювання від змісту, або апроксиматори, та слова, які дозволяють дистанціюватися від адресата, тобто щити [3, с. 326]. С.М. Кишко поділяє модератори взагалі та засоби вираження невизначеності зокрема на три такі групи: ті, що впливають на локутивне значення та модифікують пропозиціональний зміст; ті, що регулюють ступінь інтенсивності ілокуції та модифікують ілокутивну силу висловлювання; ті, що одночасно виконують обидві функції [4, с. 55].

Бачимо, що, згадуючи специфічні характеристики досліджуваних одиниць, різні вчені називають ті самі фактори, а саме: наявність семантичного компонента «приблизність», необхідність домислювати їх референти [8, с. 66], а також те, що їх значення актуалізується тільки у контексті [3, с. 325].

Мета даного дослідження – встановити особливості вираження категорії невизначеності в художніх текстах англійської мови. Предметом слугують периферичні засоби, які актуалізують досліджувану категорію, тоді як об'єктом є формальні та комунікативно-прагматичні характеристики даних засобів. Задачі роботи: з'ясувати результати наукових розвідок у досліджуваній царині; методом суцільної вибірки виявити приклади вживання периферичних маркерів невизначеності та описати їх.

Для виконання практичної частини дослідження вибрано роман П. Гокінс «Дівчина у потязі», а саме 3167 прикладів вживання периферичних засобів вираження категорії невизначеності. Велика кількість використання досліджуваних одиниць у тексті роману пов'язана з тим, що цей твір написаний у жанрі психологічного трилера, що згідно зі своєю дефініцією має викликати у читача почуття невизначеності, невпевненості у тому, що відбувається.

Так, одна з героїнь – Рейчел – через неможливість мати дитину, розлучення з чоловіком, проблеми з алкоголем має провали в пам'яті, тому вона не може відрізнити реальність від вигадки. На самому початку роману, вже в епіграфі, бачимо

три приклади вживання досліджуваної лексики: “*She’ll sleep peacefully there, no one to disturb her; Not the birds, something else. Someone’s coming. Someone is speaking to me*”, вживання яких ілюструє головний підтекст роману – незнання суті справи та її деталей, невизначеність та сумніви. Героїні роману не можуть визначитися в тому, ким вони та люди, що їх оточують, є насправді, яким чином було вчинено та приховано злочин, якими є мотиви та передумови цього злочину. Прагматичний сенс першого речення роману, у якому героїня описує те, що вона бачить з вікна потягу, яким кожного дня їздить у місто, – це також натяк на те, що події, які стануться пізніше, нагадуватимуть їй купу якогось мотлоху, яку вона бачить із вікна вагона: “*There is a pile of clothing on the side of the train tracks. Light-blue cloth – a shirt, perhaps – jumbled up with something dirty white. It’s probably rubbish...*”.

Згідно з дослідженням невизначеність / невпевненість проявляється в романі по-різному. Найчастіше це відбувається у мисленні героїнь, тому що вони небагатослівні (*I’d rather be here than almost anywhere else; Maybe this morning they’ve both got the day off; I don’t know when exactly*). Наступний вид – це невизначеність, проявлена у діях (*I don’t say anything; I’ll find something, here or elsewhere; I can see a shadow, someone moving; It’s not the worst thing I’ve ever done*). Ще один вид невизначеності, виявлений у романі, – це невпевненість, проявлена у висловлюванні (*Perhaps she was – perhaps he’s away; He is kind and strong, everything a husband should be; I know things aren’t good with you*). Виявлено, що невизначеність буває усвідомленою, коли людина осмислено підбирає слова та будує речення на позначення свого внутрішнього стану (*I don’t know how he does it, but I have to do something; I don’t understand how anyone does it; I can’t remember when*), та неусвідомленою, коли мовець говорить спонтанно, не обдумуючи сказане, а співрозмовнику потрібно інтерпретувати сказане, щоб зрозуміти інтенцію мовця (*The sort of bruises you get from walking into things; I wish I knew what I had to be sorry for; I just can’t get a handle on it*). Залежно від того, на чому ґрунтується невизначеність, науковці виділяють її екстернальний та інтернальний види. В основі першого лежать об’єктивні факти або властивості (*I can’t say anything else because I don’t know what exactly it is; I wonder where it started, my decline; I wonder at what point I could have halted it. Where did I take the wrong turn?*). Такий тип невизначеності передається за допомогою не просто окремих слів, а цілих речень, інколи навіть у формі риторичних питань.

Підґрунтям для інтернальної невизначеності є відсутність знань про окрему ситуацію, нестача

певного досвіду у мовця (*At first I wasn’t sure. It looked like her; God only knows how they know my postcode; Something bad happened, but I don’t think it had anything to do with him*). Реципієнти роблять висновок про рівень суб’єктивності мовців на основі їхнього джерела невизначеності разом із характеристиками контексту (наприклад, хто говорить, у якому контексті, щодо якого результату). Цей вид невизначеності підкреслює важливість контексту.

Але якщо мовець відчуває невпевненість і має рацію, це означає, що йому / їй не вистачає впевненості або зроблено вдалу здогадку. Треба відрізнити також ситуацію, коли мовці не дуже добре володіють навичками спілкування і їх сприймають як невпевнених, незважаючи на відчуття певності, або навпаки, деякі мовці звучать дуже певно, навіть коли відчувають непевність. З’ясовано, що коли люди спілкуються віч-на-віч, реципієнт може відчувати, чи дійсно співрозмовник впевнений у тому, про що говорить, тому як для правильної побудови власного висловлювання, так і для вірної інтерпретації інформації потрібні певні навички у спілкуванні.

Як будь-яке мовленнєве явище, невизначеність / невпевненість виражається за допомогою певних лексичних преференцій. Вони опосередковано вказують на те, що мовець вагається. Так, у досліджуваному матеріалі виявлено такі периферичні модератори категорії невизначеності:

1) апроксиматори як особливі знаки невизначеності, яких у досліджуваному матеріалі виявлено найбільше (*She then just sort of wandered round the garden in circles; I was in a bit of a state, distracted, panicky almost; I live in a smartish, newish block; Scott is away, on a course somewhere in Sussex, I can do whatever I want; Something happened, something bad. I have nothing else to do; Megan was seen at around seven fifteen on Saturday evening*);

2) розмовні лексичні одиниці (*She is younger than I am, tall, slim, dark-haired, pretty in a sharp-featured, vulpine sort of way; I wouldn’t be able to do something like that*);

3) слова з узагальнюючим значенням (*I should be able to get some good stuff; I could never write down the things I actually feel or think or do*);

4) квантифікатори (*I humiliated my husband by shouting abuse at the wife of one of his friends; I don’t see why I should have to restrict myself, lots of people, don’t; I’d done several searches*);

5) слова з семантикою епістемічної модальності (*He didn’t seem surprised to see me; Scott doesn’t appear to be listening any longer; I was wrong to suggest that we should share the blame; Apparently Anna’s been complaining about you*);

6) займенники *you* як будь-яка особа, *they* як непевна кількість осіб (*It’s exhausting, and it makes*

you feel bad if you're not joining in; It's going to be a lovely weekend, that's what they're telling us);

7) займенники на позначення сукупного охоплення (*And all I can think of is the other shoe; I have lost control over everything, even the places in my head);*

8) займенники неозначеного часу (*I once read a book by a former alcoholic; It's going to rain soon, I can feel it coming; But I'm not ready yet; And eventually Martin said, "Top secret, is it?"*);

9) прислівники на позначення частотності (*In Cathy's flat I always feel like a guest; Jess is often out there in the mornings; We stop there most days, sometimes just for a few seconds*);

10) модальні дієслова (*They might have barbecued out back with friends; Maybe it was closer to eight*).

Таким чином, лексико-синтаксичні одиниці, що надають суб'єктивному компоненту висловлювання комунікативну інтенцію невпевненості в різних прагматичних варіантах, виступають як своєрідний механізм захисту, маркуючи нечіткість, неясність і сумнів. Вживання даних одиниць може бути викликане також незнанням нюансів питання, умовчанням, амбівалентністю, відсутністю зацікавленості у предметі розмови або людині, обмеженістю лексичних ресурсів мови чи її незнанням тощо.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у розкритті лінгвокогнітивних механізмів реалізації принципу невизначеності у текстах різних жанрів англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гурин В.В. Некоторые аспекты актуализации категории "uncertainty" в английском языке. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2016. № 2 (56) : в 2-х ч. Ч. 2. С. 78–80.
2. Залужна М.В. Реалізація принципу невизначеності в англійській мові: структурно-семантичний та лінгвокогнітивний аспекти (на матеріалі британських постмодерних художніх текстів XXI століття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2016. 20 с.
3. Катина Н.А. Функциональная специфика дискурсивных маркеров «речевое отгораживание». *Преподаватель XXI века*. 2012. № 3. С. 324–328.
4. Кишко С. К вопросу о плане выражения категории модерации. *Наукові записки. Серія «Філологічні науки»*. 2008. Випуск 75 (2), С. 54–57.
5. Коробка О.В. Семантичні особливості субстантивів *doubt* и *uncertainty* в англійській мові. *Мови та літератури у полікультурному суспільстві* : матеріали Всеукраїнської

науково-практичної інтернет-конференції, м. Маріуполь, 17 листопада 2017 р. / за заг. ред. Ю.Г. Федорової. Маріуполь : МДУ, 2017. С. 35–36.

6. Лабетова В.М. Категория визначеності / невизначеності як лінгвістична проблема. *Лінгвістичні дослідження* : збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. 2016. Вип. 42. С. 136–143.
7. Мартынова И.А. Лексические маркеры неопределенности в разговорном англоязычном дискурсе. *Вестник ВГУ. Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация»*. 2016. № 2. С. 30–34.
8. Песина С.А., Пулеха И.Р., Тандон П. Функциональные особенности устойчивых словосочетаний. Категории неопределенности в английском языке. Гуманитарно-педагогические исследования. Т. 3. № 1, 2019. С. 66–70.
9. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. 6-е изд-е, перераб. и доп. Москва : ИНФРА-М, 2022. URL: <http://economics.niv.ru/doc/dictionary/economical/fc/slovar-205-2.htm#zag-3034>.
10. Фаттахова Э.Б. Категория определённости-неопределённости в разноструктурных языках (на материале английского, китайского и татарского языков) : автореф. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Казань, 2015. 23 с.
11. Heather Pon-Barry, Stuart M. Shieber. Recognizing Uncertainty in Speech. *Hindawi Publishing Corporation EURASIP Journal on Advances in Signal Processing Volume 2011*. P. 1–11.
12. Paula Hawkins. *The Girl on the Train*. Riverhead Books, 2015. 336 p.

REFERENCES

1. Gurin V. V. (2016) Nekotoryye aspekty aktualizatsii kategorii "uncertainty" v angliyskom yazyke [Some aspects of actualization of the category "uncertainty" in the English language]. *Philological Sciences. Questions of theory and practice Tambov : Gramota, No. 2(56): in 2 issues. Issue No. 2, pp. 78–80*.
2. Zaluzhna M. V. (2016) Realizatsiia pryntsyphu nevyznachenosti v anhliiskii movi: strukturno-semantychnyi ta linhvokohnityvnyi aspekty (na materialy brytanskykh postmodernykh khudozhnikh tekstiv KhKhI stolittia) [Uncertainty principle realization in the English language: structural, semantic and linguo-cognitive aspects (based on the British postmodern fiction texts of the XXI century)] : synopsis of thesis ... Cand. Sc. Philology : 10.02.04. Zaporizhzhia, 220 p.

3. Katina N. A. (2012) Funktsionalnaya spetsifika diskursivnykh markerov "Rechevoye otgorazhivaniye" [Functional specificity of discursive markers "Speech fencing"]. *Teacher of the 21st century*. No. 3, pp. 324–328.
4. Kishko S. (2008) K voprosu o plane vyrazheniya kategorii moderatsii [To the question of the category of moderation plan of expression]. *Scientific notes. Series: philological sciences. Issue 75 (2)*, pp. 54–57.
5. Korobka O. V. (2017) Semantychni osoblyvosti substantyviv doubt y uncertainty v anhliiskii movi [Semantic features of the nouns doubt and uncertainty in the English language]. *Languages and literature in a multicultural society: Materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference (November 17, 2017) / by general ed. Ph.D., Associate Professor Fedorova Yu.G. Mariupol : Mariupol State University*, pp 35–36.
6. Labetova V. M. (2016) Katehoriia vyznachenosti / nevyznachenosti yak lnhvistychna problema [The category of certainty/uncertainty as a linguistic problem]. *Linguistic studies: Collection of science works of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University*. Issue 42, pp. 136–143.
7. Martynova I. A. (2016) Leksicheskiye markery neopredelennosti v razgovornom angloyazychnom diskurse [Lexical markers of uncertainty in colloquial English discourse]. *Bulletin of VSU. Series: linguistics and intercultural communication*. No. 2, pp. 30–34.
8. Pesina S. A., Pulekha I. R., Tandon P. (2019) Funktsionalnyye osobennosti ustoychivyykh slovosochetaniy Kategorii neopredelennosti v angliyskom yazyke [Functional peculiar properties of lexical markers in the English language]. *Humanitarian pedagogical studies*. Volume 3. No. 1, pp. 66–70.
9. Rayzberg B. A., Lozovskiy L. Sh., Starodubtseva E. B. (2022) *Sovremennyy ekonomicheskiy slovar [Modern economic dictionary]*. The 6th edition, revised and corrected. M.: INFRA-M. URL: <http://economics.niv.ru/doc/dictionary/economical/fc/slovar-205-2.htm#zag-3034>
10. Fattakhova E. B. (2015) *Kategoriya opredelennosti-neopredelennosti v raznostrukturnykh yazykakh (na materiale angliyskogo, kitayskogo i tatarskogo yazykov) [Category of certainty / uncertainty in languages with different structures (based on English, Chinese and Tatar languages)] : synopsis of thesis ... Cand. Sc. Philology : 10.02.20. Kazan, 2015. 23 p.*
11. Heather Pon-Barry, Stuart M. Shieber (2011). *Recognizing Uncertainty in Speech*. Hindawi Publishing Corporation EURASIP Journal on Advances in Signal Processing Volume, pp. 1–11.
12. Paula Hawkins (2015). *The Girl on the Train*. Riverhead Books. 336 p.

**ПОЕТИКА АНТИУТОПІЇ У ТВОРАХ ЮРІЯ ВИННИЧУКА
(«ЛАСКАВО ПРОСИМО В ЩУРОГРАД») ТА АДЛЬОФО БІОЙ КАСАРЕСА
(«ЩОДЕННИК ВІЙНИ ЗІ СВИНЬМИ»)**

Євтушенко С. О.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української літератури,
компаративістики і грінченкознавства
Київський університет імені Бориса Грінченка
вул. Тимошенко, 13Б, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-2183-2338
s.yevtushenko@kubg.edu.ua*

Ключові слова: *антиутопія,
щоденник, хронотоп,
тоталітарна система,
насильство, опір.*

У статті досліджуються поетикальні особливості жанру антиутопії на матеріалі повісті Ю. Винничука «Ласкаво просимо в Щуроград» та роману Адольфо Бійо Касареса «Щоденник війни зі свиньми». З'ясовується, що оповідь в антиутопії найчастіше вибудовується у формі щоденника, однак «вичленування даної характеристики» (С. Шишкіна) не є обов'язковим. Свідченням цього є твори Ю. Винничука та Адольфо Бійо Касареса, в яких переважає умовна щоденникова форма. Художній час як один із основних сюжетних і жанроутворюючих елементів у творах вітчизняного і латиноамериканського авторів зреалізовано за допомогою умовного теперішнього, а простір виконує у текстах основну функцію деперсоніфікації особистості, хоча серед масово знеособлених жителів міста Щуроград і латиноамериканського містечка знаходяться ті, хто прагне опиратися тоталітарній системі. Героями в антиутопіях є опозиційно налаштовані до влади бунтарі-одинаки. У повісті «Ласкаво просимо в Щуроград» бунтарем виступає полковник, житель міста Щуроград, а в романі «Щоденник війни зі свиньми» умовним бунтівником стає старий пенсіонер на ім'я Ісідоро Відаль / дон Ісідоро. У творах Ю. Винничука та Адольфо Бійо Касареса знаходимо такі дієві механізми підтримки тоталітарної держави: диктаторство, пропаганду, зміну історичного наративу, вибудовування нових міфів, захоплення духовної сфери, ізолювання від зовнішнього світу, симпатиків. Головний механізм підтримки життєдіяльності системи – переформатування нового покоління, яке щиро підтримує тоталітарну ідеологію. Невід'ємною частиною тоталітарної системи є насильство, тому у романі Адольфо Бійо Касареса «Щоденник війни зі свиньми» молодь безкарно вбиває старих, а у творі Ю. Винничука «Ласкаво просимо в Щуроград» непокірних відправляють у божевільну і створюють людинощурів. Попри тотальний контроль, прихований опір тотальній системі існує завжди. Відповідно до цього знищення системи є питанням часу. У романі Адольфо Бійо Касареса вбивства старих припинилися раптово без пояснень, що нехарактерно для антиутопій, а у Ю. Винничука фінал відкритий. Подібні розв'язки натякають на можливість відродження тоталітаризму.

**THE POETIC OF ANTI-UTOPIA IN THE WORKS OF YURII VYNNYCHUK
(«WELCOME TO SHCHUROGRAD») AND ADOLFO BIOI CASARES
(«DIARY OF THE WAR WITH PIGS»)**

Yevtushenko S. O.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Literature,
Comparative Studies and Grinchenko Studies
Borys Grinchenko Kyiv University
Tymoshenko str., 13B, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2183-2338
s.yevtushenko@kubg.edu.ua*

Key words: *dystopia, diary, chronotope, totalitarian system, violence, resistance.*

The article examines the poetic features of the dystopia genre on the basis of Y. Vynnychuk's story «Welcome to Shchurograd» and Adolfo Bioy Casares' novel «The Diary of a War with Pigs». It turns out that the narrative in dystopia is most often constructed in the form of a diary, however, «distinguishing this characteristic» (S. Shishkina) is not mandatory. This is evidenced by the works of Y. Vynnychuk and Adolfo Bioy Casares, in which the conventional diary form prevails. Artistic time as one of the main plot and genre-forming elements in the works of domestic and Latin American authors is realized with the help of the conditional present, and space in the texts performs the main function of depersonalization of the individual, although among the massively depersonalized residents of the city of Shchurograd and the Latin American town there are those who strive to resist the totalitarian system. Heroes in dystopias are lone rebels opposed to the government. In the story «Welcome to Shchurograd», the rebel is a colonel, a resident of the city of Shchurograd, and in the novel «Diary of the War with Pigs», the conditional «rebel» is an old pensioner named Isidoro Vidal / Don Isidoro. In the works of Y. Vynnychuk and Adolfo Bioy Casares, we find effective mechanisms for supporting a totalitarian state: dictatorship, propaganda, changing the historical narrative, building new myths, seizing the spiritual sphere, isolation from the outside world, sympathy. The main mechanism for supporting the vital activity of the system is the reformatting of a new generation that wholeheartedly supports totalitarian ideology. Violence is an integral part of the totalitarian system, which is why in Adolfo Bioy Casares's novel «Diary of the War with Pigs» young people kill the old with impunity, and in Yu. Vynnychuk's «Welcome to Shchurograd» the disobedient are sent to an insane asylum and human rats are created. Despite total control, hidden resistance to the total system always exists. Accordingly, the destruction of the system is a matter of time. In the novel by Adolfo Bioy Casares, the murders of old people stopped suddenly without explanation, which is uncharacteristic of dystopias, and in Yu. Vynnychuk's the ending is open. Such developments hint at the possibility of the revival of totalitarianism.

Постановка проблеми. Найвідомішими дослідниками антиутопії є В. Паррінгтон, Ф. Полак, А. Мортон, Г. Кейтеб, С. Шацький, В. Чаликова, Ю. Кагарлицький, Е. Баталов, О. Зверев, В. Недошивін, В. Шестаков, К. Шахова, Г. Рягузова та ін. Антиутопія не є винаходом ХХ століття, адже вперше антиутопічні мотиви з'явилися у творчості давньогрецьких авторів (Платон, «Держава»; кінікі; Арістофан, «Жінки в Народних зборах»).

Посилений інтерес до антиутопії в ХХ–ХХІ ст. (199 жанрових різновидів антиутопії) вчені пов'язують із непередбачуваним впливом науково-технічного прогресу на людське суспільство. Німецький філософ Є. Фром у «Післямові до роману Орвела „1984”» зауважив, що антиутопічний роман британського автора виражає настрій, дуже близький до відчаю за майбутнє людини, адже втрата людьми по всьому світу своїх найлюдяніших

якостей призведе до появи бездушних автоматів. Науковці виділяють такі жанрові різновиди антиутопії: «дистопія» / «негативна утопія» (Дж. Орвел, «1984»), «какотопія» / «бестіарна антиутопія» (К. Чапек, «Війна з саламандрами»), «антиантиутопія» / «постантиутопія» (Т. Толстая, «Кись»). У нашій статті за основу взято визначення антиутопії С. Шишкіної, яка розглядає її як інтертекстуальний літературний жанр зі своєрідним хронотопом, дискурс якого спрямований на з'ясування співвідношень всередині тріади «людина – цивілізація – суспільство» із запереченням можливості реалізації утопічних ідеалів за умови порушення балансу та гармонії між соціумом та його моральним наповненням [5].

Мета статті – дослідити поетику антиутопії на матеріалі повісті Ю. Винничука «Ласкаво просимо в Щуроград» (1992) та роману Адольфо Бйой Касареса «Щоденник війни зі свиньми» (1969).

Завдання статті: 1) виокремити характерні особливості антиутопічного жанру; 2) дослідити ознаки антиутопічного жанру на матеріалі конкретних текстів; 3) використати компаративний аналіз при вивченні особливостей антиутопії.

Предмет дослідження – поетикальні особливості антиутопічного жанру.

Об'єкт дослідження – повість Ю. Винничука «Ласкаво просимо в Щуроград» та роман Адольфо Бйой Касареса «Щоденник війни зі свиньми».

Виклад основного матеріалу дослідження. Оповідь в антиутопії найчастіше вибудовується у формі щоденника, однак вичленування даної характеристики не є обов'язковою. Пріоритет щоденникової форми у класичних антиутопіях вчені пояснюють тим, що розповідь від першої особи дозволяє підкреслити контраст між бажаним та очікуваним, наявним і можливим (або неможливим) [5]. У повісті Ю. Винничука «Ласкаво просимо в Щуроград» спостерігаємо відмову від оповіді у формі щоденника, адже письменник формує текст як розповідь головного персонажа Марка Пекельного про останню мандрівку, «записану» з його слів оповідачем. У романі Адольфо Бйой Касареса «Щоденник війни зі свиньми» щоденникова форма умовна: на неї вказують назва твору та позначення часу на початку нової глави (Понеділок, 23 – середа, 25 червня), однак цим все і обмежується.

Художній час в антиутопії вважають одним із основних сюжетних і жанроутворюючих елементів. Серед численних особливостей антиутопічного часу виділимо ахронію («відсутність часу») та ухронію («зупинку часу»), адже стереоскопічне дослідження «змодельованої автором псевдореальності» (С. Шишкіна) сприяє зведенню нанівець фактору часу та історичних змін

(М. Епштейн). У романі Адольфо Бйой Касареса «Щоденник війни зі свиньми» події розгортаються в умовному теперішньому і подаються у часовій послідовності: понеділок, 23 – середа, 25 червня; четвер, 26 червня; п'ятниця, 27 червня; субота, 28 червня; неділя, 29 червня; понеділок, 30 червня; вівторок, 1 липня; кілька днів потому; 25 червня «у дальших спогадах набуває рис кошмарного сну» [2, с. 12]: вбивство вуличного газетяра дона Мануеля. Попри посилену увагу до хронології, минулі обставини, які спричинили конфлікт молоді зі старими, не розкриваються. У повісті «Ласкаво просимо в Щуроград» події так само відбуваються в умовному теперішньому, але минуле оприявнюється за допомогою спогадів мешканців міста. Читач дізнається, що у Щурограді стався вибух на місцевій АЕС, який призвів до розмноження щурів, появи щурів-мутантів завбільшки з kota та стимулював розумовий розвиток щурів (вони виконують різні складні операції, розмовляють людською мовою). Як наслідок, вони захопили владу, взяли під опіку підростаюче покоління і запланували захопити планету: «Вони дуже хутко переважають нас і розумом, і силою. Ми самі тоді перетворимося на щурів, заб'ємося в льохи і пожиратимем їхні недоїдки. Вас не лякає таке майбутнє?» [1].

Простір в антиутопіях – невеликий, замкнутий, відокремлений від решти світу величезною огорожею, земляною стіною, багатометровим парканом, морем, лісом тощо. Його основна функція – деперсоніфікація особистості та підпорядкування системі. Простір у романі Адольфо Бйой Касареса «Щоденник війни зі свиньми» локалізований вулицями Лас-Ераса, Кабельо, Паунеро, провулком Ель-Ласо та кав'ярнею «Каннінг» навпроти площі Лас-Ераса. У романі Юрія Винничука «Ласкаво просимо в Щуроград» простір обмежується містом Щуроград і стіною, яка ізолює його мешканців від іншого світу. У цих текстах простір виконує основну функцію, однак серед масово знеособлених жителів міста Щуроград і латиноамериканського містечка знаходяться ті, хто свідомо / несвідомо опирається тоталітарній системі.

Героєм в антиутопіях виступає або бунтар-одинак, або група однодумців, опозиційно налаштованих до чинної влади. У Ю. Винничука ініціатором боротьби зі щурами виступав полковник, житель міста Щуроград. Протягом багатьох років він прикидався відданим громадянином, попри загибель єдиного сина, та чекав слушної нагоди. Весь цей час він виховував доньку Віолетту як «лютого вбивцю»: «Я вчив її ненависті <...> Але я її також навчив і ховати свої почуття. Найменша підозра – і весь мій план міг згоріти на пні» [1]. До них долучилися чужинець Марко Пекельний, сусід полковника пан Крупа та звіль-

нений з божевільні капітан Коляда. Антигерої в повісті зображені відповідно до орвелівської традиції: щури завбільшки з kota стоять на задніх лапах, одягнуті в чорні костюми, білі сорочки, білі гетри та капелюхи.

У романі Адольфо Бйой Касареса бунтівник як такий відсутній, адже маємо справу зі старим пенсіонером на ім'я Ісідоро Відаль / дон Ісідоро, який спантеличено спостерігає за подіями, усвідомлюючи їх абсурдність та протиприродність. Дружина його покинула, він живе разом з сином Ісідоріто, який «працював вахтером у вечірній школі на вулиці Лас-Ераса» [2, с. 9]. Єдина розрада дона Ісідора – друзі, з якими він проводить час в улюбленій кав'ярні, граючи в поширену в Латинській Америці командну картярську гру труко: «Вони звикли до цієї години, до цього місця, до фернету, до цих карт, до цих облич, до матерії та барви одягу, тому жодна несподіванка в їхньому товаристві була неможлива» [2, с. 12]. Життєва філософія Ісідора Відаля не відрізняється екстравагантністю, адже «він беріг вірність друзям, місцям, кожному з ближніх крамарів, їхнім крамницям і власному трибу життя та звичкам» [2, с. 26]. Друзі головного персонажа – Джими на прізвисько Церемоніймейстер, Нестор Лабарте та інші – називали себе «хлопцями», але це не свідчило про їх підсвідоме бажання здаватися молодими, це свідчило «про те, що й вони свого часу були молоді, тож називали себе так по праву» [2, с. 11]. З образом дона Ісідора пов'язана проблема пізнання старості: «Спілкування – найкращі ліки проти мук старості та немочі» [2, с. 16]; «Розважаємося, як хлопчачки. Та ми завжди ними будемо! Чому цього не розуміють молоді?» [2, с. 16]; «<...> чого ми навчаємося з літами. Певно, миритися з власними вадами» [2, с. 22]; «Сумна перевага віку – уміння прийняти межі своїх можливостей» [2, с. 24].

У романі Адольфо Бйой Касареса «Щоденник війни зі свиньми» знаходимо чотири дієвих механізми підтримки тоталітарної держави. Назвемо їх:

1) диктатор Фаррелл (прототип – аргентинський диктатор і фактичний президент країни протягом 1944–1946 років Едельміро Хуліан Фаррелл), який, попри «брехливі й наклепницькі заяви», викликав захват у народі завдяки ораторським здібностям, м'якому, істинно аргентинському тембру голосу і пробудженню «в мільйонів парій почуття власної гідності» [10];

2) рух молодотурків, який «спалахнув, немов метеор, посеред нашої довгої політичної ночі» [2, с. 9];

3) національне радіо, яке щоденно поширювало «отрутну риторику» [2, с. 55] Фаррелла;

4) зазомбована молодь.

У повісті Ю. Винничука «Ласкаво просимо в Щуроград» представлено значно більше механізмів

підтримки тоталітарної держави. Насамперед привертає увагу своєрідний «Майн кампф», який відсилає до політичного та ідеологічного маніфесту Адольфа Гітлера «Моя боротьба» (нім. “Mein Kampf”). Виділимо основні тези щурачого маніфесту:

1) людина – найпідліша істота, найбрехливіше створіння, місце якої у спеціальних людинопарках; задля збереження расової повноцінності і стабільності шлюби між щурами й людьми заборонені: «<...> незаконні злягання дозволяються, але потомство задалегідь приречене на становище раба» [1];

2) щури – «<...> найупослідженіші та найприниженіші живі істоти на землі», яким вдалося стати «міцними й здоровими, сміливими й упертими»; родівід щурів «сягає найдавніших давен, а наш прабатько Щур, виявляється, був завбільшки з гіпопотама. <...> Отож хто знає, як нині виглядала б карта Близького Сходу, коли б не щури, які вже двічі порятували Ізраїль!»; місія щурів – благородна експансія задля створення потужної цивілізації з майбутнім, «куди привабливішим від обіцяного людьми» [1];

3) дії щурів – перебирання влади у свої руки шляхом війни й революції («покласти на вівтар Вітчизни тисячі голів» [1]; викликати чергові аварії та вибухи; створити новий вірус, який не дає жодної надії на вилікування; спустошити землю через ядерну війну; створити антирадіаційну вакцину).

Щури змінюють історичний наратив («<...> історію тут представляємо і творимо лише ми, люди до цього не мають жодного відношення»; Щуроград «відкрили і заселили» щури, а «люди з'явилися пізніше. Така історія дуже багатьох міст. Але чомусь ми завше були в тіні»), вбудовують нові міфи («Люди <...> поважають нас, радяться з нами у справах розбудови міста. Ми зробили їх щасливими»), захоплюють духовну сферу (щури пишуть для людей книги, складають пісні та знімають фільми), ізолюють від зовнішнього світу (чужинцям заборонено спілкуватися з людьми), виховують молодь («Я звертаюсь до вас, тих, кого ми виховали як відданих патріотів, тих, на кого вся наша надія! Озбройтеся лопатами, ломами і палицями, створюйте бойові дружини і займайте пости на кожній з вулиць. Ворог мусить бути знешкоджений! Ми, проливши за вас свою дорогоцінну кров, закликаємо тепер віддячити нам за нашу постійну до вас любов і опіку. Смерть ворогам Вітчизни!»). Головний механізм, за допомогою якого підтримується життєдіяльність тоталітарної системи, – переформатування нового покоління. У Щурограді молодь «сприймає щурів як вищу расу й <...> прагне ощуритися». Вони наслідують їх поведінку і звички, зрікаються батьків, пишуть на батьків доноси,

здають батьків до божевільні, йдуть «добровільно у воєнізовані інтернати». У школі дітей «навчили любити Вітчизну і її інтереси понад усе», тому й не дивно, що школярі полюють на визволителів міста, тримаючи у руках «лопати, сокири, вила, коси, ножі, дрючки...». Нове покоління щурів при владі переконане, що воно робить людям «величезну послугу, піклуючись про кожен наш крок». У кожному родині «проникають щурячі імена й звичаї», там годують «винятково консервами та маринадями», «оберігають <...> від крамольних розмов» за допомогою сухого закону. Щури прагнуть покори і вдячності. За непокору щури карають: «Божевільня. У нас в'язниць нема. Там, у центрі, навіть такий плакат висить: „Щуроград – місто без в'язниць“. У божевільню потрапляють усі, хто дозволив собі засумніватися у доцільності щурячої влади» [1].

Насильство є невід'ємною частиною будь-якої тоталітарної системи. У романі «Щоденник війни зі свиньми» молодь безкарно вбиває старих. Сцена вбивства вуличного газетяра дона Мануеля розлюченими молодиками, озброєними палицями й залізними прутами та сп'янілими «відчуттям власної зверхності», вражає реакцією свідків («Не привертай уваги» [2, с. 17]; Хлопець в окулярах, із книжками під пахвою, цілком пристойна з вигляду дівчина», «бридливі погляди», «Я виступаю проти будь-якого насильства, – підкреслено чітко вимовила дівчина. <...> холод, яким віяло від цих слів <...>. Тепер не час прогулюватися, діду, – майже дружньо застеріг його хлопець. – Тікайте краще, доки й вас не перестріли» [2, с. 18]; «Хто провокує, хай не скаржиться» [2, с.24]) та миттєвим викресленням події з поля зору («На тому самому місці, де кілька годин тому вбили трудящого чоловіка, нині хлопчачки вже грають у футбол» [2, с. 25]. У повісті «Ласкаво просимо у Щуроград» непокірних відправляють у божевільню – двоповерхову будівлю з колонами в стилі сталінського «репресансу», де люди перетворювалися на суб'єктів «з темними заглибленими в себе очима, їхні позбавлені найменшого виразу обличчя скидалися на маски манекенів» [1]. Також тут відкривають Дослідний інститут щурів, головне призначення якого – створювати людинощурів.

Опір тоталітарній системі завжди існує, хоча, як правило, у прихованій формі. У повісті Ю. Винничука, попри тотальний контроль усієї духовної сфери життя, мало хто з жителів Щурограду сприймав це щиро. Більшість навчилася прикидатися і за потребою малювала на обличчі задоволення. А на самоті, заховавшись за трьома дверима, дозволяла собі розслабитися і, «залізши під перину та сховавши голову під подушку, замузикати якусь стару пісню... Співати на гостині остерегаємось, бо серед нас чимало стукачів» [1].

Разом з тим тоталітарна система завжди може розраховувати на симпатиків, тобто тих, хто її цілком прихильно зустрине. У творі проголошення щурів «дуже корисними тваринами» відбулося завдяки такзваним перекинчикам, які перейнялися важкою долею щурів, ввели у моду прикраси із зображенням голови щура, проголосили рік Щура, оголосили щура «ближнім» своїм («Не убий ближнього і щура!») [1]) утворили Інститут вивчення історії щурів, Інститут щурознавства, Інститут фізіології щурів та відкрили школи для щурів. У результаті цієї «революції» «не залишилося, мабуть, такого боку людського життя, до якого не були б причетні й щури». Все відбулося настільки «швидко, що мало хто встиг розгадати небезпеку, яка причаїлася у завтрашньому дні». Щури зайняли всі відповідальні місця у місті («Служба безпеки висліджувала дисидентів і запроторювала їх в божевільню» [1]) і настільки злилися зі щоденним життям людей, що «не було жодної змоги якось виборсатися з цього критичного стану» [1]. Показовою є поведінка мешканців Щурограду під час заколоту. Вони пильно стежили за просуванням містом, жодною мірою не виявляючи ворожості, але й не підтримуючи: «Невже нікому з них не спало на думку, що ось уже небагато зосталося, щоб здобути свободу? <...> Нині є нагода скинути ярмо. Чого ж не скористаються з неї?». З'ясувалося, що ярмо «їм до ший приросло», а «звична неволя завше безпечніша за незвичну свободу. Людина боїться невідомого» [1].

Тоталітарна система приречена на знищення. У романі Адольфо Бйой Касареса завершення вбивства старих відбулося раптово через зміни у молодих, що нехарактерно для антиутопій, адже відсутній спротив героя або героїв-одномудців. У психіатричне відділення почали потрапляти молоді люди з незвичними симптомами, а саме: страх торкнутися старого, ототожнення себе зі старими, «уявлення, буцімт убити старого означає скоїти самогубство» [2, с. 191]. Лікар пояснює це тим, що ця «війна глибоко й боляче вразила їх усвідомлення, що кожен старий – це майбутнє когось молодого. Можливо, навіть їхнє власне!» [2, с. 191]. У Ю. Винничука фінал відкритий, адже щури не перемогли, але й не зазнали нищівної поразки. Тим самим автор натякає на можливість відродження тоталітаризму в будь-який час і в будь-якому місці.

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямку. У статті здійснено поетикальний аналіз антиутопії на матеріалі повісті вітчизняного письменника Ю. Винничука та роману латиноамериканського автора Адольфо Бйой Касареса. Виявлено подібність між цими текстами, адже митці зреалізували характерні особливості антиутопічного жанру у своїх творах.

Видається доцільним розширити текстовий матеріал та поглибити компаративний аналіз задля виявлення специфічних особливостей антиутопії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Винничук Ю. Ласкаво просимо в Щуроград. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Vynnychuk/Laskavo_prosymo_v_Schurohrad/.
2. Касарес А.Б. Щоденник війни зі свиньми. Львів : Видавництво Старого Лева, 2018. 224 с.
3. Література Англії XX ст. / за ред. К.О. Шахова. Київ : Либідь, 1993. С. 46–71.
4. Сабат Г. У лабіринтах утопії й антиутопії. Дрогобич : Коло, 2002. 157 с.
5. Шишкіна С. Истоки и трансформации литературной антиутопии в XX веке. Иваново : ИГХТУ, 2009. 229 с.

REFERENCES

1. Vynnychuk Y. Laskavo prosimo v Shchurograd [Welcome to Shchurograd]. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Vynnychuk/Laskavo_prosymo_v_Schurohrad/ [in Ukrainian].
2. Kasares A.B. (2018). Shchodennik vijni zi svin'mi [Pig War Diary]. L'viv : Vidavnictvo Starogo Leva, 224 s. [in Ukrainian].
3. Literatura Anglii XX st. / red. K.O. SHahova. K. : Libid', 1993. S. 46–71. [in Ukrainian].
4. Sabat G. U (2002). U labirintah utopii j antiutopii [In the labyrinths of utopia and dystopia]. Drogobich : Kolo, 157 s. [in Ukrainian].
5. Shishkina S. (2009). Istoki i transformacii literaturnoj antiutopii v XX veke [Origins and transformations of literary dystopia in the 20th century]. Ivanovo : IGHTU, 229 s. [in Russia].

АНГЛОМОВНА ТЕРМІНОЛОГІЯ АРХІТЕКТУРИ І БУДІВНИЦТВА ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ

Запольських С. П.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-8815-6688
lanazapolskykh@znu.edu.ua*

Мосіна Е. О.

*магістр кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-3937-6174
mosinaeleonora22@gmail.com*

Ключові слова: *термін,
семантичні характеристики,
структурний аналіз,
транскодування, еквівалент,
транспозиція.*

Стаття присвячена визначенню семантичних і структурних характеристик термінів сфери архітектури і будівництва, дослідженню прийомів і специфіки їхнього відтворення українською мовою. У результаті дослідження надано семантичну і структурну класифікацію англомовних термінів сфери архітектури і будівництва, проаналізовано способи їхнього перекладу українською мовою. Визначено основні тематичні групи термінів, серед яких – терміни, які номінують архітектурні стилі, будівельні матеріали та методи, терміни на позначення візерунків і орнаментів, технічні аспекти будівництва. Структурний аналіз показав, що термінологія сфери архітектури і будівництва утворена термінами-словами: (простими: непохідними і похідними), складними словами, аббревіатурами, термінами-словосполученнями (дво-, трикомпонентними), різними словотвірними моделями. Найчисленнішою і найрозгалуженішою групою виявилася група на позначення будівельних матеріалів та методів їх обробки. З'ясовано, що через специфіку свого розвитку термінологія архітектури і будівництва містить велику кількість запозичень з грецької, латини, французької, італійської, іспанської та інших мов. Основними факторами, які впливають на вибір способу перекладу, є специфіка сфери застосування, контекст, структурні особливості терміна, смислові зв'язки між компонентами в термінах-словосполученнях. Найважливішим етапом перекладу є з'ясування точного значення терміну, тому перекладач повинен бути фахівцем в аспектах архітектури і технічних деталях будівництва. Особливості перекладу також залежать від етимології терміна – запозичення перекладаються за допомогою транскодування (змішаного або адаптивного транскодування). Труднощі під час перекладу викликає багатозначна лексика, оскільки у суміжних сферах вона має різні еквіваленти. При перекладі термінології сфери архітектури і будівництва використовуються прийоми транскодування (транслітерація, адаптивне і змішане транскодування), підбір еквівалента, переклад зліва направо, переклад справа наліво (транспозиція), змішана транспозиція.

ENGLISH TERMINOLOGY OF ARCHITECTURE AND CONSTRUCTION AND ITS TRANSLATION FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN

Zapolskykh S. P.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Translation Studies
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8815-6688
lanazapolskykh@znu.edu.ua*

Mosina E. O.

*Master Student at the Department of English Translation Studies
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3937-6174
mosinaeleonora22@gmail.com*

Key words: *term, semantic characteristics, structural analysis, transcoding, equivalent, transposition.*

The article deals with semantic and structural characteristics of terms in the field of architecture and construction, methods and specifics of their translation from English into Ukrainian. The research provides semantic and structural classification of the English-language terms in the field of architecture and construction, presents methods of their translation from English into Ukrainian. The main thematic groups of terms are defined as follows: terms that nominate architectural styles, building materials and methods, terms for designating patterns and ornaments, technical aspects of construction. The structural analysis showed that the terminology in the field of architecture and construction is formed by: terms words: (simple: non-derived and derived), complex words, abbreviations, word combinations (two-, three-componential), which are formed on the basis of various word-formation models. The largest and most extensive group turned out to be the group of building materials and methods of their processing. It was found that due to the specifics of its development, the terminology of architecture and construction contains a large number of borrowings from Greek, Latin, French, Italian, Spanish and other languages. The main factors influencing the choice of the translation method are the specificity of the field of application, context, structural features of the term, semantic connections between the components in the terms-phrases. The most important stage of translation is finding out the exact meaning of the term, so the translator must be an expert in aspects of architecture and technical details of construction. The specifics of translation also depend on the etymology of the term – borrowings are translated using transcoding: mixed or adaptive transcoding. Translation difficulties are caused by polysemantic vocabulary, as it has different equivalents in related fields. Transcoding techniques (transliteration, adaptive and mixed transcoding), equivalent selection, left-to-right translation, right-to-left translation (transposition), mixed transposition are used when translating architecture and construction terminology.

Проблеми, пов'язані з термінологією, знаходяться у фокусі уваги вітчизняних та зарубіжних науковців. Відомими дослідниками методології, аспектів етимології, семантики, структури і способів перекладу є К. Авербух, А. Багмут,

Л. Бовкер, М. Вакуленко, М. Головін, Р. Кобрін, Т. Кияк, В. Івашенко, О. Радченко, А. Суперанська, Н. Подольська інші [3; 4; 5; 6; 7; 9; 11]. Детально розглядалися основи термінотворення, семантичні та лінгвістичні аспекти [4], граматичні,

лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми перекладу термінів [5]. Особливу увагу приділено проблемам функціонування сучасних галузевих термінологій комп'ютерних технологій, економіки та бізнесу, медицини, металургії, машинобудування [9]. При цьому сфера архітектури і будівництва, яка має довговікові традиції і є однією з ключових сфер, яка привертає увагу мультинаціональних корпорацій та конгломератів, ще досі залишається поза увагою лінгвістів дослідників, а лексикографічні джерела існують у досить обмеженій кількості.

Матеріалом дослідження стали 1000 англomовних термінів, відібраних із термінологічних словників з будівництва та архітектури, та їхні відповідники в українській мові. Головним джерелом ілюстративного матеріалу є словник Н. Дейвіса "Dictionary of Architecture and Building Construction" [13], який охоплює всі аспекти архітектури та будівельної майстерності від історії та орнаментів до сучасних технологій і професійного управління проектами, що робить його одним з найважливіших джерел для фахівців. Ілюстративним матеріалом є також терміни, відібрані зі словника іншомовних слів «Архітектура і будівництво» [1], який допоміг визначити походження термінології; а також «Термінологічний словник-довідник з будівництва та архітектури» за загальною редакцією Р.А. Шмиги [12], де наведені найпоширеніші терміни, які фахівці з галузі будівництва та архітектури вживають у практичній діяльності.

Метою нашого дослідження є визначення структурних і семантичних характеристик термінів сфери архітектури і будівництва, прийомів і специфіки їхнього відтворення українською мовою. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**: розглянути особливості англomовної термінології архітектури та будівництва; надати класифікацію англomовних термінів сфери архітектури і будівництва; проаналізувати способи перекладу термінів архітектури і будівництва. **Предметом дослідження** є структурні й семантичні характеристики англomовних термінів сфери архітектури і будівництва, прийоми і специфіка їхнього відтворення українською мовою. **Об'єктом дослідження** є англomовні терміни сфери архітектури і будівництва, їхні україномовні відповідники.

«Словник української мови» визначає поняття «архітектура» як мистецтво проектування, спорудження та художнього оздоблення будов; будівельне мистецтво. Його синонімами є поняття «будівництво» і «будування», які зустрічаються у словосполученнях «житлове будівництво» – спорудження житлових будинків; «зелене будівництво» – створення парків, скверів, озеленення

вулиць. Слово «будівництво» також означає місце, де здійснюється будування, а також споруджувану будівлю; установу або організацію, яка будує, споруджує що-небудь. Як синонім поняття «архітектура» будівництво є наукою про спорудження будов і їх художнє оформлення [10]. У роботі поняття «архітектура» і «будівництво» використовуються як невід'ємні і взаємодоповнюючі, визначаються як наука про спорудження будов і їх художнє оформлення.

Аналіз емпіричного матеріалу виявив, що терміни архітектури і будівництва можна умовно розділити на дві групи: одна з них має безпосереднє відношення до сфери мистецтва як до професійної наукової сфери, а інша більше стосується науково-технічних аспектів. Дослідження показало, що редактори словників надають перевагу одній з груп відповідно до того, яка лексема у назві словника є на першому місці. Так, наприклад, наше основне джерело – словник Н. Дейвіса "Dictionary of Architecture and Building Construction" – присвячує багато уваги поняттям, які стосуються архітектурних стилів, історії архітектури, типів будівель (історичних та сучасних), орнаментів, мистецтва та скульптури, дизайну інтер'єру, меблювання та оздоблення, ландшафтної архітектури. Такий самий висновок можемо зробити і про словник іншомовних слів «Архітектура і будівництво» за редакцією В. Лук'янюка. «Термінологічний словник-довідник з будівництва та архітектури» за загальною редакцією Р.А. Шмига має у пріоритеті поняття, пов'язані з будівельними матеріалами та методами (дерево, метали, камінь, пластмаси, кераміка, бетон, клеї тощо), комплектуючими та оздобленням (вікна, двері, покрівля, фурнітура), знаряддями праці, промислами та ремеслами, промисловим виробництвом, будівництвом та іншими технічними аспектами, будівельними послугами, сантехнікою, інженерно-конструкційним та цивільним будівництвом, містобудуванням, транспортною технікою (дороги, мости, транспортні системи), консервацією та реставрацією, управлінням проектами та професійною практикою (підряди, договори, практика, нормативні акти). Він також містить основні поняття будівництва (одиниці вимірювання, хімічні елементи та склади, перспективні креслення). При цьому в усіх словниках більшість термінів відтворює технічну сторону архітектури. Виконаний аналіз доводить, що терміносистема архітектури і будівництва поєднує терміни, які стосуються мистецтва проектування, спорудження та художнього оздоблення будівель, а також суто науково-технічні терміни будівництва, які відтворюють способи і методи реалізації мистецтва.

Проведене дослідження дає можливість констатувати значну чисельність і багатогранність тер-

мінології архітектури і будівництва та можливість її класифікації за різними критеріями. Умовно усі терміни архітектури і будівництва можна розподілити на групи відповідно до їх приналежності до архітектурних стилів нашої ери за хронологічним принципом: 1) 1000–1750 рр. (наприклад, *Tudor architecture; Rococo*); 2) 1750–1900 рр. (наприклад, *Empire style; Eclecticism*); 3) після 1900 року (наприклад, *Prairie style; international style*) [13].

Спроба аналізу за хронологічним критерієм виявилася не досить вдалою, оскільки хронологія архітектурних стилів є досить умовною. Стили не завжди слідують один за одним у хронологічному порядку, а часто розвиваються паралельно в часі, їхня зміна відбувається поступово, часто можна спостерігати повторення певних елементів архітектурних стилів.

За тематичним принципом, окрім групи «архітектурні стилі», яка налічує 59 одиниць, можна виділити групу термінів «будівельні матеріали та методи» як найчисленнішу, яка налічує 530 термінів. Ця група складається з підгруп, які містять відповідні терміни. Однією з підгруп є «деревина та методи її обробки», яка налічує 150 термінів і складається з підгруп, однією з яких є «деревина та пиломатеріали», наприклад: *wood; timber; lumber; knot*. Наступна підгрупа – «переробка деревини» – складається з таких термінів, як *conversion, grade, class, dressing*.

У підгрупі «деревина та методи її обробки» в окрему підгрупу можна виділити «дерев'яні конструкції», яка містить такі терміни, як *log construction, blockwork; traditional timber frame structures and beams; weather boards, timber cladding boards; timber-based building boards; veneering, joints (scarf joints, framing joints, mortise and tenon joints)*.

Наступним за популярністю матеріалом є камінь, тому логічно, що другу підгрупу можна представити як «камінь і його застосування». Ця підгрупа налічує 162 терміни: *cobblestone wall, cobble wall, uncoursed field stone, rough rubble wall, common rubble wall, polygonal wall, cyclopean masonry, Pelasgic masonry, ragwork*.

Популярними матеріалами в будівництві стали також метали, пластмаси, кераміка, бетон, скло, відповідно і виділимо назви підгруп: «метали/пластмаси/кераміка/бетон/скло та їх використання в будівництві». Підгрупа «металеві вироби» налічує 80 термінів: *welded wire mesh, woven wire mesh, crimped wire mesh, conveyor mesh, belt mesh, chain link mesh, chicken wire, hexagonal mesh*.

Наступною підгрупою є терміни, які стосуються бетону і скла, – «бетонні балки, легкий бетон і склоблоки». Ця група налічує 36 одиниць. Сюди належать такі терміни: *concrete brick, partition block, breeze block (брызблок), cellular block,*

insulated block, channel block, column block, pilaster block, radial block, coping block, capping block.

Підгрупа термінів, які пов'язані з різними матеріалами, – каменем, бетоном, склом і керамікою, налічує 102 терміни і має назву «бруківка та плитка». Вона містить такі терміни, як *paving blocks, paver, tiling*.

Окремою підгрупою можна вважати «візерунки і орнаменти», які включають комплектуючі та оздоблення (вікна, двері, покрівля, фурнітура). Ця група налічує 164 терміни, наприклад: *square pattern, chequered pattern, diagonal pattern, basketweave paving, herringbone paving (Dutch paving), random paving, fan pattern, fantail pattern, peacock tail pattern*.

Терміни, пов'язані з технічними аспектами будівництва, тобто умовами, одиницями вимірювання, хімічними елементами, перспективним кресленням, управлінням проектами та професійною практикою (підряди, договори, практика, нормативні акти), також можна виділити в окрему підгрупу, яка налічує 247 одиниць, наприклад: *axometry, parallel projection; absolute humidity, absolute zero*.

Отже, ми проаналізували розподіл термінів за семантичним критерієм, виділили такі групи: «архітектурні стилі» – 6%, «будівельні матеріали та методи» («деревина та методи її обробки», «камінь і його застосування», «метали та їх використання», «бетон і скло, різне») – 53%, «візерунки і орнаменти» – 16%, «технічні аспекти будівництва» – 25%. Найчисленнішою і найрозгалуженішою групою виявилася група «будівельні матеріали та методи» – 53%. Серед внутрішніх підгруп найбільш численною групою термінів є група, пов'язана із використанням каменю (31%), наступною за чисельністю термінів є група, пов'язана із використанням дерева (28%), група, яка пов'язана з використанням різних матеріалів (19%), металу (15%), скла і бетону (7%).

Структурний аналіз показав, що термінологія сфери архітектури і будівництва утворена термінами-словами, а саме: простими (непохідними (mullet, span), похідними (prefabrication, corbelling)), складними словами (cloverleaf, panelwork), аббревіатурами (PTFE – polytetrafluoroethylene, FRC – fibre-reinforced concrete). Серед термінів є двокомпонентні терміни- словосполучення, утворені за такими моделями: Adj+N – fine sand, N+N – suspension bridge, Ved+N prestressed concrete, Nof N – Conversion of timber, NVing – height zoning. Також зустрічаємо трикомпонентні терміни, утворені за такими моделями: AdjVing – flexible moulding compound, NVing N – heat resisting glass.

Ми з'ясували, що більшість термінів – понад 55% – є двокомпонентними, 30% – це однокомпонентні терміни, лише 15% складають

трикомпонентні терміни. Ми також виявили, що через специфіку свого розвитку термінологія архітектури і будівництва містить велику кількість запозичень з грецької, латини (*antefixus*), французької (*interiour*), італійської (*Barocco*), іспанської (*adobe*) та інших мов.

Ми встановили, що найважливішим етапом перекладу є з'ясування точного значення терміна, тому перекладач повинен бути фахівцем в аспектах архітектури і у технічних деталях будівництва. Особливості перекладу залежать від етимології терміна: запозичення перекладаються за допомогою транскодування (змішаного або адаптивного транскодування) і не складають труднощів для перекладача (*abacus* – абак, абака; *adhesion* – адгезія, *baluster* – балясина, баляса). Часто застосовуються еквіваленти для перекладу незапозиченої термінології з англійської мови. Треба зважати на специфіку використання багатозначної лексики, оскільки у суміжних сферах вона має різні еквіваленти (*beam* – деревина, коромисло, промінь, траверз, балансир, дишель, пучок променів, балка, дишло, лонжерон, колода, перекладка (у сфері архітектури і будівництва – балка); *course* – дистанція, напрям, течія, курс, перебіг, хід, плин, цикл, лінія поведінки, шлях (у сфері дослідження – кладка) [2]).

Аналіз мовного матеріалу засвідчив, що складні терміни-слова перекладаються також за допомогою декомпресії (*herringbone* – візерунок в ялиночку, *cloverleaf* – лист конюшини, *plasterwork* – штукатурні роботи). Абревіатури перекладаються за допомогою транслітерації, коли форма повністю збігається у мові оригіналу і перекладу (*PTFE* – *polytetrafluoroethylene*, ПТФЕ – політетрафторетилен). Повний еквівалент використовується, коли того вимагає традиція використання (*FRC* – фібробетон). Двокомпонентні терміни-словосполучення перекладаються за допомогою калькування (*fine sand* – дрібний пісок), описового перекладу (*fibrous plaster* – гіпсоволокнистий розчин, *stonework finish* – кам'яна обробка); термінологічних словосполучень, що складаються з дієприкметників та іменників (*chipped grain* – дрібний скол, *prestressed concrete* – попередньо напружений бетон, *cladding boards* – облицювальні дошки, *intercepting trap* – перехоплююча пастка); термінологічних словосполучень, в яких головне слово стоїть до прийменника, а слова, що стоять за ним, відіграють роль означення (*Conversion of timber* – переробка деревини, *bonding of junctions* – прокладка з'єднань); три-

компонентних словосполучень, які складаються з іменників (*open mesh ceiling* – відкрита сітчаста стеля, *cavity drainage membrane* – порожнинна дренажна мембрана).

Справа наліво перекладаються: термінологічні словосполучення, що складаються з іменників (*installation tolerance* – допуск монтажу, *pilaster strip* – планка пілястрів, *refuse collection and disposal* – збір та утилізація сміття); термінологічні словосполучення, що складаються з трьох компонентів: прислівник + дієприкметник + іменник (*plastics coated paper* – папір з пластиковим покриттям, *expansion producing admixture* – домішка для розширення). У певних випадках використовується транспозиція при перекладі, але у змішаному порядку (*external surface resistance value* – значення опору зовнішньої поверхні, *extra rapid-hardening Portland cement* – портландцемент надзвичайно швидкого твердіння, *fanned draught flue system* – система димоходу з вентилятором). Таким чином, при перекладі термінології сфери архітектури і будівництва використовується транскодування (транслітерація, адаптивне і змішане транскодування), підбір еквівалента, переклад зліва направо, переклад справа наліво (транспозиція), змішана транспозиція.

Перспективним напрямом подальших досліджень даної проблеми є більш детальний розгляд термінології архітектури і будівництва, етимології та семантики, оскільки межі даного дослідження не дають можливості висвітлити усі аспекти. Також перспективним є перекладацький аналіз термінів на матеріалі спеціальних фахових текстів та текстів різних жанрів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архітектура і будівництво. Словник іноземних слів / за ред. В. Лук'янюка. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/mySIS.pl?showSISid=46609864-2056&pageSISid=&action=showSIS> (дата звернення: 12.08.2022).
2. Англо-український словник / уклад. М.І. Балла. Київ : Освіта, 1996. 712 с.
3. Білозерська Л.П. Термінологія та переклад : навчальний посібник. Вінниця : Нова Книга, 2010. 232 с.
4. Д'яков А.С., Кияк Т.Р. Основи термінотворення. Семантичні та лінгвістичні аспекти. Київ : Видавничий дім «КМ «Academia», 2000. 218 с.
5. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2002. 564 с.
6. Кияк Т.Р. Лингвистические аспекты терминоведения. Киев : УМКВО, 1998. 321 с.

7. Кияк Т.Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах. *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка*. 2007. № 32. С. 104–108.
8. Клименюк Т.М. Ілюстрований словник архітектурних термінів : навчальний посібник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2010. 180 с.
9. Наукова термінологія нового століття: теоретичні і прикладні виміри : матеріали Міжнародної наукової конференції / відп. ред. Л. Малевич. Рівне : НУВГП, 2016. 455 с.
10. Словник української мови / за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. 799 с.
11. Суперанская А., Подольская В. Общая терминология: вопросы теории. Москва : Либроком, 2009. 248 с.
12. Термінологічний словник-довідник з будівництва та архітектури / за заг. ред. Р.А. Шмига. Львів : Львівський національний аграрний університет, 2010. 222 с.
13. Davies N., Jokiniemi E. Dictionary of Architecture and Building Construction. Oxford : Architectural Press, 2008. 737 p.
5. Karaban V.I. (2002) *Pereklad anhliys'koyi naukovoï i tekhnichnoï literatury. Hramatychni, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy* [Translation of English scientific and technical literature. Grammatical, lexical, terminological and genre-stylistic problems], Vynnytsia: Nova Knyha. (in Ukrainian)
6. Kyiak T. R. (1998) *Lynhvystycheskye aspekty terminovedenyia* [Linguistic aspects of terminology studies], Kyiv: UMKVO. (in Ukrainian)
7. Kyiak T. R. (2007) *Funktsiï ta pereklad terminiv u fakhovykh tekstakh* [Functions and translation of terms in professional texts]. *Visn. Zhytomyr. derzh. un-tu im. I. Franka* [Visnyk of Zhytomyr State University named after I. Franko]. 32 (1). P. 104–108. (in Ukrainian)
8. Klymeniuk T.M. (2010) *Ilyustrovanyï slovnyk arkhitekturykh terminiv: navch. posib.* [Illustrated dictionary of architectural terms: study guide], Lviv : Publishing House of Lviv Polytechnic. (in Ukrainian)
9. Malevych L. (ed.) (2016) *Naukova terminolohiia novoho stolittya: teoretychni i prykladni vymiry: materialy Mizhnarodnoï naukovoï konferentsiï* [Scientific terminology of the new century: theoretical and applied dimensions: materials of the International Scientific Conference]. Rivne: NUVHP. (in Ukrainian)
10. Bilodid I. K. (ed.) (1970) *Slovnyk ukrayins'koyi movy* [Dictionary of the Ukrainian language], Kyiv : Naukova dumka. (in Ukrainian)
11. Superanskaia A., Podolskaia V. (2009) *Obshchaya terminologiya: voprosy teorii* [General terminology: questions of the theory]. Moscow : Librokom. (in Russian)
12. Shmyga R.A. (ed.) (2010) *Terminolohichnyï slovnyk-dovidnyk z budivnytstva ta arkhitektury* [Terminological dictionary-handbook for construction and architecture], Lviv: Lviv national agrarian university. (in Ukrainian)
13. Davies N., Jokiniemi E. (2008) Dictionary of Architecture and Building Construction. Oxford : Architectural Press.

REFERENCES

1. Lukianiuk V. (ed.) (2022) *Arkhitektura i budivnytstvo. Clovnyk inshomovnykh sliv* [Architecture and construction. Dictionary of foreign words]. Retrieved from: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/mySIS.pl?showSISid=46609864-2056&pageSISid=&action=showSIS> (accessed August 12, 2022).
2. Ball M.I. (ed.) (1996) *Anhlo-ukrayins'kyï slovnyk* [English-Ukrainian dictionary], Kyiv: Osvita.
3. Bilozerska L. P. (2010) *Terminolohiia ta pereklad: navch. posib. dlya stud. filol. napryamu* [Terminology and translation: teaching manual for philology students], Vynnytsia : Nova Knyha. (in Ukrainian)
4. Diakov A.S., Kyiak T.R. (2000) *Osnovy terminotvorennia. Semantychni ta lnhvistychni aspekty* [Basics of terminology. Semantic and linguistic aspects]. Kyiv: KM Academia Publishing House. (in Ukrainian)

ЕМОЦІЙНО ЗАБАРВЛЕНА ЛЕКСИКА В РОМАНІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»

Зінчук Р. С.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Волинський національний університет імені Лесі Українки
просп. Волі, 13, Луцьк, Волинська область, Україна
orcid.org/0000-0002-5432-7346
zinchuk.ruslana@vnu.edu.ua*

Деркач Л. М.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Волинський національний університет імені Лесі Українки
просп. Волі, 13, Луцьк, Волинська область, Україна
orcid.org/0000-0002-3607-3119
derkach.larysa@vnu.edu.ua*

Ключові слова: *емоційно забарвлена лексика, експресема, демінутив, аугментатив, суфікс.*

На матеріалі роману Володимира Лиса «Століття Якова» проаналізовано емоційно забарвлену лексику як один із засобів суб'єктивізації художнього тексту й оригінальний вияв ідіостилу письменника. Установлено, що така лексика представлена передусім словами, які навіть поза контекстом твору містять у собі емоційно-оцінний компонент. Найбільшу кількість емоційно забарвлених слів простежено у групі дієслівної лексики. Проаналізовано також іменникові та прикметникові одиниці. Закцентовано на домінуванні слів із негативним емоційним забарвленням, що узгоджено з проблематикою твору.

З-поміж джерел поповнення емоційно забарвлених одиниць виділено живомовне середовище. На прикладі багатого фактичного матеріалу доведено, що нейтральні в усному мовленні розмовні лексеми, потрапляючи до інших стилів, зокрема художнього, привносять настроєність комунікативного простору, з якого вони вийшли, а також підсилюють експресивність тексту.

Проаналізовано також лексеми, які набувають оцінного значення у процесі словотвору. Демінутиви та аугментативи зафіксовані і в діалогах героїв, і в авторському мовленні. З'ясовано засоби творення таких одиниць. Встановлено, що пріоритетність у вираженні пестливості і згрубілості має суфіксація. З-поміж іменникових демінутивних суфіксів у художній мові роману виділено -к-, -ок-, -ик-, -очк-, -ечк-, -оньк-, -еньк-, прикметникових – -еньк-, -есеньк-, -юсіньк-, прислівникових – -есеньк-, -еньк-. Найпродуктивнішим у групі негативно-оцінних формантів є суфікс -иськ-, кількома прикладами засвідчено використання суфікса -ищ-.

На конкретних прикладах простежено, що значення словотвірних варіантів часто залежить від контексту і може змінюватись на протилежне: демінутивні форми передають іронію або зневажливо-сатиричне значення, а згрубілі слова виражають позитивне ставлення до об'єкта опису.

Вивчення емоційно забарвленої лексики як важливої складової частини індивідуально-авторської манери письма Володимира Лиса актуальне також на матеріалі інших творів письменника, що й визначає перспективу подальших досліджень.

EMOTIONALLY COLORED VOCABULARY IN THE NOVEL “JACOB’S CENTURY” BY VOLODYMYR LYS

Zinchuk R. S.

*Ph.D. in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Language
Lesya Ukrainka Volyn National University
Voli Ave., 13, Lutsk, Volyn region, Ukraine
orcid.org/0000-0002-5432-7346
zinchuk.ruslana@vnu.edu.ua*

Derkach L. M.

*Ph.D. in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Language
Lesya Ukrainka Volyn National University
Voli Ave., 13, Lutsk, Volyn region, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3607-3119
derkach.larysa@vnu.edu.ua*

Key words: *emotionally colored vocabulary, expressive words, diminutive, augmentative, suffix.*

Based on the material of Volodymyr Lys’ novel “Jacob’s Century”, the emotionally colored vocabulary is analyzed as one of the means of subjectivization of the artistic text and an original expression of the writer’s idiosyncrasy. It has been found out that such vocabulary is primarily represented by expressive words, i.e. words that even outside the context of the work contain an emotional and evaluative component. The largest number of emotionally colored words is found in the group of verb vocabulary. Noun and adjectival units were also analyzed. Emphasis is placed on the dominance of words with a negative emotional coloring, which is connected with the problems of the work.

Among the sources of replenishment of emotionally colored units, the living speech environment is highlighted. On the basis of rich factual material, it is proved that colloquial lexemes that are neutral in oral speech, entering other styles, in particular the artistic one, bring the mood of the communicative space from which they came, respectively they strengthen the expressiveness of the text.

The lexemes that acquire an evaluative connotation in the process of word formation are also analyzed. Diminutives and augmentatives are fixed both in the dialogues of characters and in the author’s speech. The means of creating such units have been defined. It was found out that suffixation has priority in the expression of tenderness and rudeness. Among noun diminutive suffixes in the artistic language of the novel we singled out -к/к-, -ок/ок-, -ик/ук-, -очк/очк-, -ечк-/ечк-, -оньк/он’к-, -еньк/en’k-, among adjectival ones – -еньк/en’k-, -есеньк/esen’k-, -юсіньк/iusin’k-, among adverbial ones – -есеньк/esen’k-, -еньк/en’k-. The most productive in the group of negatively evaluative formants is suffix -иськ/ys’k-, there are several examples of using suffix -ищ/yshch-.

It was observed on specific examples that the meaning of word-forming variants often depends on the context and can change to the opposite: diminutive forms

convey irony or a dismissively satirical meaning, and rude words express a positive attitude towards the object of description.

The study of emotionally colored vocabulary as an important component of Volodymyr Lys' individual authorial style of writing is also relevant to the material of other writer's works and this fact determines the perspective of further research.

Постановка проблеми. Художнє мовлення, в якому «якнайповніше виявляються емотивна та естетична функції мови, ґрунтовані на єдності законів внутрішньої мовної організації, психічних і соціальних чинників» [1, с. 68], нерідко стає об'єктом наукових зацікавлень учених. «Дбаючи про втілення своїх художніх задумів, забезпечення оригінальності в змалюванні персонажів і стосунків між ними» [2, с. 91], майстри художнього слова звертаються до експресивних та емоційно забарвлених засобів, кожен із яких стає «деталлю, яка репрезентує національні чи індивідуальні погляди, переконання, риси характеру автора або персонажа твору» [2, с. 92]. Це актуалізує потребу ґрунтовного вивчення структурно-семантичних особливостей та функційних характеристик таких одиниць. Цікавий для означених студій матеріал містять художні твори волинського прозаїка Володимира Лиса.

Мета пропонованого дослідження – простежити емоційно забарвлені одиниці в романі Володимира Лиса «Століття Якова». Реалізація поставленої мети передбачає **виконання таких завдань**: виявити і систематизувати вживані в тексті емоційно забарвлені лексеми, визначити різновиди досліджуваної лексики, проаналізувати типові контексти вживання, простежити специфіку використання письменником експресем, проаналізувати структурні та семантичні особливості демінутивів й аугментативів.

Об'єкт дослідження – емоційно забарвлена лексика в романі Володимира Лиса «Століття Якова». **Предмет дослідження** – структурно-семантичні особливості та функційні характеристики емоційно забарвлених одиниць.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проаналізований матеріал дає підстави стверджувати, що в романі «Століття Якова» емоційно забарвлена лексика представлена передусім словами, які навіть поза контекстом конкретного твору містять у собі емоційно-оцінний компонент. Такі лексеми є «найвагомішим засобом суб'єктивізації художнього тексту й оригінальним виявом ідіостилію письменника» [2, с. 91–92].

Найбільшу кількість емоційно забарвлених слів простежено в групі дієслівної лексики. З-поміж таких одиниць активно вживані автором назви руху людини, зокрема синоніми до дієслова «іти» (з додатковим емоційно-оцінним компонентом): *дибати, дибцяти, побрести, поплента-*

тися, потикатися, прибудитися, припертися, прителюючись, пришкандибати, прошкувати, тупцяти, човгати, швендяти та ін.: *...крадькома за цим світом підглядає, де дибаче дід-дідуган* [3, с. 52]; *...ледь дибцяла по двору, доки не дозволив скинути ті мотуззяні кайданки* [3, с. 21]; *повернулася і побрела кудись* [3, с. 92]; *він поплентався до хати* [3, с. 37]; *...хай дасть слово, що він до тебе більше не поткнеться...* [3, с. 33]; *...хто така у вас живе, звідки прибудилася* [3, с. 45]; *...до Луцька мало не приперлися* [3, с. 36]; *якщо й прителюючись стара карга, то днів за два-три* [3, с. 90]; *і Пилип Гундосів пришкандибав, каже, не міг не провідати* [3, с. 184]; *він уперто прошкував засніженим полем, набираючи за халяви снігу* [3, с. 54]; *потім тупцяв на місці* [3, с. 54]; *потюцяла за хату – плакати, думати...* [3, с. 54]; *вичовгує надвір, навіть не одягнувши шапки* [3, с. 208]; *кіт швендяє за ним до хати* [3, с. 12]. Домінування у «Столітті Якова» дієслівних емоційно забарвлених форм свідчить про динаміку оповіді і сюжету.

Одне з джерел поповнення емоційно забарвлених засобів у романі – живомовне середовище. Нейтральні в усному мовленні, потрапляючи до інших стилів, розмовні лексеми привносять настроєність комунікативного простору, з якого вони вийшли, а також підсилюють експресивність тексту. Дієслівні розмовні емоційно-оцінні одиниці дуже динамічні, вони посилюють образне значення тексту через різні асоціації, пор.: *беркуцьнутися* (розм.) – «раптом упасти, перекинувшись» [4, с. 76]; *ще справді беркуцьнеться чого доброго...* [3, с. 14]; *вибалушувати* (розм.) – «широко розкривати, витріщати (очі)» [4, с. 126]; *Яків сахнувся і вибалушив очі* [3, с. 135]; *викарабкається* (розм.) – «з труднощами вибиратися звідкись» [4, с. 136]; *...якби не та підслухана розмова, то чи й викарабкався* [3, с. 189]; *вовтузитися* (розм.) – «не сидіти спокійно» [4, с. 196]; *люди вовтузяться, починають виходити* [3, с. 219]; *гепнутися* (розм.) – «раптово, з великим шумом упасти» [4, с. 232]; *й таки гепнулася на землю* [3, с. 53]; *засоватися* (розм.) – «почати соватися» [4, с. 423]; *соватися* (розм.) – «сидячи, неспокійно крутитися на місці» [4, с. 1353]; *Артем засовався на лавці, а тоді повернувся до батька* [3, с. 237]; *засокотати* – «те саме, що засокорити» [4, с. 423]; *засокорити* (розм.) – «швидко й безуважно заговорити» [4, с. 423]; *засокотала слухавка Ольчи-*

ним голосом [3, с. 230]; *знидіти* (розм.) – «втртити силу, здоров'я, стати кволим; захиріти (про людей)» [4, с. 472]; *після того страшного вечора геть зниділа вона* [3, с. 198]; *каверзувати* (розм.) – «те саме, що вередувати» [4, с. 513]; *тико ж глядіте, не каверзуйте* [3, с. 190]; *напитати* (розм.) – «розпитуючи, шукати, знаходити кого-, що-небудь» [4, с. 727]; *може, ще брусниці напитасмо* [3, с. 228]; *пальнути* – «однокор. до палити» [4, с. 879]; *палити* (розм.) – «стріляти з вогнепальної зброї» [4, с. 878], *репетувати* (розм.) – «сильно кричати, видавати зойки від болю, переляку» [4, с. 1215]; *коли ж вона зрозуміла, що не злякає – пальнула з того уявного револьвера, репетнула: подалі, дед* [3, с. 16]; *підчиркрити* (розм.) – «підрізувати дуже коротко» [4, с. 970]; *...перед Зеленими Святами Ольга трохи підчиркришила* [3, с. 51]; *празникувати* (розм.) – «те саме, що святкувати» [4, с. 1102]; *затєвся ювілей у своїй хаті празникувати* [3, с. 230]; *стовбичити* (розм.) – «стояти, бути на ногах», «проводити час безцільно, нічим не займаючись» [4, с. 1395]; *потім тупцяв на місці, довго стовбичив, виглянув місяць з-за хмари, ніби хотів спитати: нащо тут стовбичить ця дивна людська істота?* [3, с. 54], *хлопець обминув його, ніби Яків був кілком, що стовбичив посеред двору* [3, с. 78]; *уторопати* (второпати) (розм.) – «сприйняти розумом, зрозуміти» [4, с. 1520]: *...не зміг второпати своїм хлопським розумом* [3, с. 50].

Нами зафіксовані у тексті розмовні емоційно-оцінні дієслова, які мають виразно негативне значення, пор.: *здихати* (вульг.) – «помирати (про людину)» [4, с. 454]; *чи лишити це лихе потороччя – хай здихає...* [3, с. 16], *щоб ти здох, проклятий* [3, с. 207]; *патьякати* (зневажл.) – «говорити багато про щось неістотне, пусте, не варте уваги; базікати, теревенити», «поширювати брехливі, небажані для кого-небудь або неправильні чутки» [4, с. 894]; *і щось патякав той п'янізний чоловік* [3, с. 220].

Негативну семантику мають вживані В. Лисом емоційно забарвлені іменники, які найчастіше використовуються для зневажливого називання осіб: *вилупок* (зневажл.) – «про людину з негативними рисами» [4, с. 140]; *совість і честь, чуєш, вилупку?* [3, с. 34]; *вітрогон* (зневажл.) – «легковажний, нерозсудливий хлопець, чоловік» [4, с. 191]; *побачила, як той вітрогон виходить з кабарецьки в оточенні цілого сонмища дівуць* [3, с. 121]; *голодранець* (зневажл.) – «убого одягнена людина; обідранець» [4, с. 251]; *з таким голодранцем, як ти* [3, с. 36]; *дармоїд* (зневажл.) – «той, хто живе на чужий кошт; нероба» [4, с. 273]; *...Тиміш напився і кляв на всенький куток і тебе, доцю, і цього дармоїда безстидного...* [3, с. 34]; *зблуда* (розм.) – «людина,

що збилася зі шляху, заблудила», зневажл. – «те саме, що приблуда» [4, с. 376]; *доки ходитиме, цяя зблуда рознесе геть усе в хаті...* [3, с. 17]; *приблуда* (зневажл.) – «той, хто випадково опинився де-небудь, пристав до когось» [4, с. 1109]; *Ну чого цяя сьвака-приблуда, яку він, щитай, з того світу дістав, пристає?* [3, с. 27]; *шкапа* (перен., розм., зневажл.) – «фізично слаба, виснажена, нездатна до роботи людина» [4, с. 1623]; *я таких старих шкап і не щитаю* [3, с. 184]; *шкарбун* (розм.) «про стару людину» [4, с. 1623]; *бач, стільки на світі прожив, старий шкарбун, а ни знає* [3, с. 12], *ставай на ноги, старий шкарбуне* [3, с. 235]; *шмаркач* (зневажл.) – «молода, недосвідчена, невміла людина, яку не поважають» [4, с. 1626]; *пішов до того шмаркача ... звелів уранці, якомога раніше, принести йому букета* [3, с. 120]; пор. також нанизування негативних означень особи: *нащо вам, тату, тая морока з цєю потороччю, чужаницею?* [3, с. 19], *нащо тая приблуда, повійниця, заразниця?* [3, с. 92].

Емоційне навантаження висловлення підсилюють фіксовані в мовленні персонажів інвективні лексеми, пор.: *що ти робиши, гаспиде окаянний?* [3, с. 136]; *я тобі, падлюко, слова не давав* [3, с. 34]; *і Ольга, сучка-пасучка, не йде* [3, с. 92]; *мовчи, шльондро* [3, с. 76]. Така стилістично знижена лексика містить вказівку на емоційний стан мовця, вона використовується для розкриття внутрішнього стану (гнів, лють, роздратування) або надання додаткової негативної оцінки персонажеві.

В окремих випадках контекст сприяє послабленню негативно-оцінної експресії, пор.: *То мусите дожити, таточку. Бо вельми міні хочеться тєє вітанне побачити, і як то Президент наш розписується. Бо як умрете, то й не пришлють... «Зараза», – подумав Яків. Али незлобиво, якась тепла хвиля розлилась всередині* [3, с. 229].

Мовлення поліського селянина Якова Меха, головного героя роману, увиразнюють і звертання-означення *сорока* дівчини-«приблуди» Олени або ж дочки Ольги; *сорока* (перен.) – «про надмірно балакучу людину (перев. жінку)» [4, с. 1358]; *мовчи, сороко, – гримнув Яків, начеб на свою доньку чи внучку* [3, с. 52]; *майже ніц не лишила з його рідкого старечого волосся ця сорока* [3, с. 52]; *Йди, сороко, – сказав. – Або ж рота на замок. І ключика сховай* [3, с. 59]; *Мовчи, сороко! Поклич ліпше дочку мою найменшу, Верку* [3, с. 189]; *пішли-пострибали нарешті сороки* [3, с. 231]. Самого Якова дочка характеризує, використовуючи лексему *впертюх*, пор.: *хай уже батько-впертюх тутечки доживе до століття* [3, с. 230]; *упертюх (впертюх)* (розм.) – «уперта людина» [4, с. 1509].

Уживані В. Лисом розмовні іменники формують атмосферу невимушеності і простоти, посилюють експресію, пор.: *дивовижа* (розм.) – «незвичайне видовище, диво» [4, с. 294]; *раптом приходить йому дивовижа-забаганка* [3, с. 100]; *теревені* (розм., зневажл.) – «дурниці, нісенітниця» [4, с. 1443]; *ведуть довгі бабські теревені* [3, с. 184]; пор. також: *падуча* (розм.) – «те саме, що падуча хвороба (слабкість), епілепсія» [4, с. 875]; *стала хапати падуча* [3, с. 198].

У романі простежено іменникове утворення на позначення предмета, пов'язаного з новітніми технологіями, пор.: *ті телефончики, мобілки, типерка, щитай, усеньке село має* [3, с. 175], *мобілку таки взяв* [3, с. 191], *бере до рук мобілку, натискає на кнопку* [3, с. 209], *озвалася мобілка* [3, с. 230], *ліпше підсвітить тою мобілкою-кобилкою* [3, с. 235], *а в правій руці костуряка і мобілка при ньому* [3, с. 235]. Іменник *мобілка*, що належить до розмовної лексики, утворений способом суфіксальної універбації, тобто «стягнення декількаслівного найменування в однослівне» [5, с. 58]. Суфіксальні універби, як стверджує І. Думчак, «експресивізують висловлювання, передають настрій мовця, зближують автора й читача, сприяють адекватності передачі мовленнєвих ситуацій» [5, с. 61].

Емоційно забарвлені прикметники в діалогах використані передусім для мовного вираження суб'єктивної оцінки персонажами один одного, а також для увиразнення певних рис їхньої зовнішності, поведінки, пор.: *булькатий* (розм.) – «який має лупаті очі; витрішкуватий, лупатий» [4, с. 102]; *Потан Ярчук, тоже із Волині, тільки південної, булькатий хлопець* [3, с. 102]; *запузячений*, пор. *пузо* (розм.) – «велике, товсте черевко» [4, с. 1188], *пузатий* (розм.) – «з великим черевом, товстий» [4, с. 1188], *банькатий*, пор. *баньки* (вульг.) – «очі» [4, с. 61], *банькатий* (вульг.) – «надто опуклий, витріщений (про очі)», «який має такі очі; витрішкуватий» [4, с. 61]; *Мати кляла... Вергунів – старого, багатирия запузяченого, і молодого, сову банькату* [3, с. 23]; *приблудний* (розм.) – «який випадково опинився де-небудь, пристав до когось // який прибув звідки-небудь; немісцевий, чужий» [4, с. 1109]; *на себе гніватися, дочку чи це потороччя приблудне* [3, с. 20]; *розцяцькований* (розм.) у знач. прикм. – «у строкато прикрашеному одязі» [4, с. 1271]; *...чи то правда, що каже ця розцяцькована ошметна пані?* [3, с. 110]; *дженджуристий* (розм.) – «який кокетує своєю зовнішністю і одягом; пустий, легковажний» [4, с. 291]; *думка про те, що вони обоє з тим дженджуристом паничем прогнали* [3, с. 101]; *шалапутний* (розм.) – «легковажний, непутящий» [4, с. 1612]; *хлопець був веселий і, видно, трохи шалапутний* [3, с. 189].

Розмовні прикметники автор уживає і для емоційних характеристик певних реалій, подій, пор.: *розпроклятий* (розм.) – «якого клянуть, проклинають; огидний, ненависний» [4, с. 1259]; *стояв перед тим розпроклятим весіллям* [3, с. 58]; *триклятий* (розм.) – «те саме, що проклятий (з відтінком підсилення); який заслуговує прокляття» [4, с. 1474]; *кого винуватити? ...Улясю, себе, бідність свою трикляту?* [3, с. 27].

Експресеми в романі В. Лиса – важливий елемент індивідуально-авторської манери, який (разом із діалектизмами) робить стиль оригінальним і впізнаваним. Письменник вдається до несподіваного найменування осіб, предметів, ознак, дій, процесів, станів тощо, по-новому, по-своєму кваліфікує їх. Переважання слів із негативним емоційним забарвленням узгоджується з тематикою і проблематикою роману, який досить критично інтерпретує людину, соціум та історію загалом. Передаючи внутрішній стан героя, В. Лис часто моделює типову життєву ситуацію, яка добре відома пересічному читачеві. Отже, читач може легко поставити себе на місце персонажа літературного твору і відчутти приблизно ті ж емоції.

Чисельністю й особливим стилістичним колоритом, на думку В.А. Чабаненка, «вирізняються ті експресивні явища української мови, які виникають на ґрунті її словотвірних норм» [6, с. 115].

«У сучасну епоху зростає прагматична ефективність художньої літератури впливати на людей, переконувати їх, спонукати до певних дій, тож на рівні словотвору одним із знарядь такого впливу є емоційно-оцінні демінутиви», – стверджує І.С. Беркешук й, аналізуючи творчість волинського письменника, додає: «Володимир Лис у романі «Століття Якова» вдається до використання складної гами демінутивних утворень у складі лексем як засобів вираження експресії» [7, с. 43–44].

Пріоритетність у вираженні категорії демінутивності має такий словотвірний спосіб, як суфіксація [8, с. 41]. Багатство іменникових демінутивних суфіксів (-к-, -ок-, -ик-, -очк-, -ечк-, -оньк-, -еньк-) простежуємо в аналізованому тексті, пор.: *аби придбати корівку чи й коня* [3, с. 56], *ти, дитинко, тоже спи...* [3, с. 12], *і мала та ялинка ймення Улянка* [3, с. 56], *землю притрусив легкий сніжок* [3, с. 188], *малесенький потічок...* [3, с. 217], *тоді поманила тонюсінським пальчиком* [3, с. 17], *кігтиком чогось пошкребло* [3, с. 20], *кілька разів Яків ніс змучену роботою жіночку з поля* [3, с. 128], *примхливий вустечка* [3, с. 99], *з нею всі віталися, як з ясним сонечком* [3, с. 117], *ось і в них скоро буде така красунечка* [3, с. 135], *куди ви, дітоньки?* [3, с. 116], *Ходіте та ходіте, сусідоньки. До моїх батьків,*

посидимо, погомонимо [3, с. 135], найменшу свою гонученьку [3, с. 191], коли дозріла вишенька (чи малинка) сама впаде йому в долоні [3, с. 120]; пор. також використання мовних репрезентантів категорії демінутивності в описі Зосі, «дешевої шльондри чи шляхтянки, що стоїть із гордою поставою голови перед ним, хлопцем із Полісся» [3, с. 81]: *Зося була вдягнута в сірій, з великим білим горщиком жакет з викладом на грудях. Спідничка ледве покривала коліна, й між черевчками і подолом виднілися струнки загорілі ніжки. Напівпрозорий капелюшок і незмінні рукавички, цього разу світло-коричневі, швидше руді, з прорізками на пальцях. Картинка!* [3, с. 80].

Пестливі суфіксальні утворення надають художньому мовленню роману особливої теплоти, зокрема в онімному комунікативному просторі: *Стояла така ж рання осінь, як і в час народження першої доньки. Тепер їх було три: Парасочка, Софійка-Зосечка і найменша – Уляночка* [3, с. 134]; *В хаті гралася двійко дітей – хлопчик Іванко і дівчинка Устиночка* [3, с. 135]; *То й збереглося три карточки. На їдній він, Парасочка, Зосечка, ну, й Улянка малесенька на руках. На другій Зосечка й Парасочка стоять, взявшись за руки. Ну, й Парасочка окремо* [3, с. 199–200].

Емоційно-оцінні демінутивні похідні фіксуємо й у прикметниковому словотворі аналізованого тексту, пор.: *ваш синочок рідненький, а мій хрещений* [3, с. 22], *хто ж то в нас такий молоденький і гарненький?* [3, с. 52], *коло воріт обернулася, крутнулася, спідниця коротенька віялом майнула* [3, с. 72], *малий нарвав чималенького віника з ромашок* [3, с. 120], *як лозинка тоненька* [3, с. 179], *...очима блимнув на гарненьке ... дівчисько* [3, с. 104], *Улянка малесенька на руках* [3, с. 199], *до полудня кірочка перетворювалася на тонюсінькі острівці* [3, с. 204].

Автор може надавати демінутивам іронічного значення; пор. емоційне забарвлення прикметника *маленький* у пропонованому контексті: *...графиня кави не п'є, тільки настійку із маленьким (хі-хі) додатком спирту для тонусу* [3, с. 100].

Експресивними конотаціями супроводжуються також прислівникові форми з суфіксами *-есеньк-*, *-еньк-*, пор.: *її лицар вже встиг рано-ранесенько ... назбирати тих квітів* [3, с. 119], *вони тихенько встали, тримаючись за руки* [3, с. 116], *волосся з-під пілотки хвостиком, на чолі рівненько підстрижене, спадає до брів* [3, с. 213], *довелося швиденько знов заплющити* [3, с. 231].

«Продуктивним засобом створення емоційного колориту, яскравості, образності мови є суфікси на позначення негативної суб'єктивної оцінки» [9, с. 22]. За спостереженням І.С. Беркешук, такі форманти «виступають у значно меншій кількості слів, ніж суфікси позитивної оцінки,

проте діапазон емоційних відтінків, яких здатні надавати іменникам негативно-оцінні суфікси, досить широкий: від слабо виражених відтінків згрубілості, зневажливості, несхвальної оцінки до яскраво вираженої зневаги, іронії, презирства, а в деяких контекстах – ненависті» [9, с. 23].

Найпродуктивніший у групі негативно-оцінних формантів суфікс *-иськ-* розширює палітру емоційно-оцінних відтінків роману «Століття Якова», пор.: *письма (листа, напевне б сказало те кляте дівчисько) не буде* [3, с. 14], *на відміну від кота, прибудиська, його чи не його кота, пес мав ім'я і зався Тузиком* [3, с. 15], *Яків називав свого старого псиська Тузом* [3, с. 15], *чужий чорний котисько* [3, с. 15], *підстрелити не підстрелять, а такого штрафиська впаяють* [3, с. 56], *щоб не чіпала ни Оленки, ни Валіка своїм довгим язичиськом* [3, с. 59], *хлопчисько блимнув на господаря насторожено і вороже* [3, с. 78], *з виду, як тряся, не інакше — наркоман. Наркоманисько* [3, с. 79], *хотів кинути бісові чамойданиська й мчати світ за очі* [3, с. 99], *тату, то не вовчисько он там?* [3, с. 193].

Емоційне забарвлення аналізованих форм якоюсь мірою залежить від контексту. Так, номінально негативні слова можуть втрачати згрубілу семантику або й набувати протилежного значення. Скажімо, характеризуючи кота, автор пише: *До голови Якову проситься якась згадка. Про кота. Про кота-вуркота. Вуркотиська* [3, с. 11]; *кіт вуркоче, Яків присідає і гладить старого котяру* [3, с. 12]; *...погладити погладив, котисько задоволений, авжеж, а підвестися як?* [3, с. 12]. Завдяки поєднанню зі словами *задоволений, вуркоче, гладить, кіт-вуркіт* згрубілі форми втрачають негативне забарвлення і формують позитивний образ тварини. Подібні синтаксичні модифікації роблять текст ще більш емоційним і посилюють вплив на читача завдяки контрасту.

Кількома прикладами засвідчено використання негативно-оцінного суфікса *-ищ-*, пор.: *цеє молоде почварище* [3, с. 44], *а тоді Зося схопила своєю ніжною ручкою лапище Якова* [3, с. 109], *ти б своє махорище й на чоловіка проміняла б, — сердився Яків* [3, с. 192].

Виразним засобом образотворення в романі В. Лиса є також означення-прикладки, досить часто вживані автором. Найчастіше такі форми надають емоційну оцінку певним особам. Це можуть бути ознаки за віком (наприклад, *дівчати-пуцьвірінка* [3, с. 105], *Парасочка-переросток* [3, с. 192]), за специфікою поведінки особи (як-от: *дівчина-потороччя* [3, с. 19], *Іванко-халамидник* [3, с. 148], *цїй прибуді-наркоти* [3, с. 18], *с'явка-приблуда* [3, с. 27], *Тадик-зрадливець* [3, с. 124], *чоловіка-алкоголіка* [3, с. 185]); за зовнішністю або загальною оцінкою (наприклад, *баба-люкс* [3, с. 73],

дівчина-пляма [3, с. 15], красуня-шляхтянка [3, с. 117], виходить пані-пава [3, с. 108]).

Прикладкові поєднання іменників слугують також для створення виразних образів певних предметів чи явищ, пор.: *очі наволокою-туманцем зтягнуті* [3, с. 26], *вітер блукалець-гуляка* [3, с. 30], *блукає по кімнатах-хатах* [3, с. 68], *у колодязі-могилі* [3, с. 92], *приходить дивовижа-забаганка* [3, с. 100], *була поїздка-мука* [3, с. 115], *доччину історію-долю, історію-скаргу Яків знав* [3, с. 184–185].

Накладання семантики різних лексем у таких утвореннях посилює глибину змісту й увиразнює емоційне забарвлення зображуваних осіб чи явищ.

Висновки і перспективи подальших розробок.

Наведений та проаналізований матеріал дозволяє стверджувати, що емоційно маркована лексика – одна з домінант твору. Одним із найбільш виразних елементів у тексті є слова, емоційний компонент яких включений у лексичне значення. У творі домінують дієслівні форми (граматичний аспект), а також форми з негативним емоційним забарвленням (семантичний аспект). Широкий спектр емоцій виражають демінутиви та аугментативи, фіксовані не тільки в діалогах героїв, а й в авторському мовленні. Значення словотвірних варіантів часто залежить від контексту і може змінюватись на протилежне.

Вивчення емоційно забарвленої лексики як важливої складової частини індивідуально-авторської манери письма Володимира Лиса актуальне також на матеріалі інших творів письменника, що й визначає перспективу подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вавринюк Т.І. Емоційно-експресивна лексика в поетичному мовленні (на матеріалі творів Ліни Костенко). *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2010. Вип. 4. С. 67–73.
2. Гуйванюк Н.В. Лексичні та синтаксичні експресивні засоби суб'єктивізації висловлення (на матеріалі творів буковинських письменників). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10 «Проблеми граматики і лексикології української мови»*. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. Вип. 7. С. 90–96.
3. Лис В.С. Століття Якова. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2011. 240 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
5. Думчак І. Мовностилістична диференціація універбації. *Українознавчі студії*. Івано-Франківськ, 2019. № 20. С. 57–63.
6. Чабаненко В.А. Стилістика експресивних засобів української мови : монографія. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.
7. Беркешчук І.С. Демінутивні утворення в романі Володимира Лиса «Століття Якова». *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 8 «Філологічні науки (мовознавство)»*. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. Вип. 4. С. 42–48.
8. Руда Н. Категорія демінутивності в українській мові (формально-семантичний аспект). *Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2013. № 24. С. 41–44.
9. Беркешчук І.С. Демінутиви та аугментативи – виразники українського менталітету. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2016. Вип. 14. С. 20–26.

REFERENCES

1. Vavryniuk, T.I. (2010) Emotsiino-ekspresyivna leksyka v poetychnomu movlenni (na materialii tvoriv Liny Kostenko). *Filolohichni studii. Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, iss. 4, pp. 67–73.
2. Huivaniuk, N.V. (2011) Leksychni ta syntaksychni ekspresamy yak zasib subiektivizatsii vyslovlennia (na materialii tvoriv bukovynskykh pysmennykiv). *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 10 : Problemy hramatyky i leksykolohii ukrainskoi movy*. Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, iss. 7, pp. 90–96.
3. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (2007) / Uklad. i hol. red. V. T. Busel. Kyiv ; Irpin : VTF “Perun”.
4. Dumchak, I. (2019) Movnostylistychna dyferentsiatsiia unverbatsii. *Ukrainoznavchi studii*. Ivano-Frankivsk, no. 20, pp. 57–63.
5. Lys, V.S. (2011) Stolittia Yakova [Tekst]. Kharkiv : Knyzhkovyi klub «Klub simeinoho dozvillia».
6. Chabanenko, V.A. (2002) Stylistyka ekspresyvnykh zasobiv ukrainskoi movy : monohrafiia. Zaporizhzhia : ZDU.
7. Berkeshchuk, I. S. (2012) Deminutyvni utvorenna v romani Volodymyra Lysa „Stolittia Yakova”. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 8 : Filolohichni nauky (movoznavstvo)*. Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, iss. 4, pp. 42–48.
8. Berkeshchuk, I. S. (2016) Deminutyvy ta auhmentatyvy – vyraznyky ukrainskoho mentalitetu. *Filolohichni studii. Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, iss. 14, pp. 20–26.
9. Ruda, N. (2013) Katehoriia deminutyvnosti v ukrainskii movi (formalno-semantychnyi aspekt). *Literaturoznavstvo. Movoznavstvo. Folklorystyka*, no. 24, pp. 41–44.

УДК 821.161.2
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-86-9>

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ПОРТРЕТНИХ ХАРАКТЕРИСТИК СОКРАТА В ПОВІСТІ Ю. М. МУШКЕТИКА

Ільїна О. В.

*кандидат філологічних наук, докторант кафедри української мови
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
бул. Валентинівська, 2, Харків, Україна
orcid.org/0000-0002-1106-6967
ESljunina@gmail.com*

Ключові слова: персонажний світ, художньо-семантична площина, художньо-семантичне наповнення, портрет, Сократ.

У статті репрезентовано особливості мовної реалізації образу давньогрецького філософа Сократа у повісті Ю.М. Мушкетика «Смерть Сократа» з позицій теорії множинних світів. Зокрема, увагу зосереджено на портретних характеристиках персонажа як важливого складника персонажного можливого світу. Дослідження засноване на уявленні про персонажний світ як про підвид художнього можливого світу. У межах персонажного світу виокремлюємо деонтичну та аксіологічну модальності. Зовнішність персонажа, його портретні характеристики відносимо до складників аксіологічної модальності. Встановлено, що аксіологічна модальність на мовному рівні виражається концептами, художньо-семантичними площинами та художньо-семантичними наповненнями.

У статті визначено лінгвальні засоби, які дають змогу реконструювати характерні риси зовнішності Сократа. В інформативному аспекті подано інформацію про розвиток образу давньогрецького філософа у світовій культурі.

Також у роботі на основі портретних характеристик досліджено художньо-семантичні площини, які відображають аксіологічну модальність у межах авторського бачення. Окремо проаналізовано лінгвальну експлікацію лексико-семантичного наповнення фізичної, психологічної та статусної характеристики філософа. До об'єктів змалювання належать такі соматизми: голова, обличчя, ніс, губи, очі, посмішка, руки, постать.

У статті встановлено, що портретні характеристики репрезентують такі художньо-семантичні площини, як Сократ – непривабливий, Сократ – старий, Сократ – бідний, Сократ – розумний, Сократ – добрий, Сократ – спокійний. Наголошено, що кожна з названих художньо-семантичних площин на лінгвальному рівні виражена за допомогою таких засобів художньої виразності: епітетів, метафор, порівнянь, перифразів, метонімії тощо. Виявлено, що у своєму творі Ю.М. Мушкетик використовує тропи не тільки для увиразнення, а й для того, щоб підкреслити внутрішні характеристики персонажа.

VERBALIZATION OF THE PORTRAIT CHARACTERISTICS OF SOCRATES IN THE NOVEL BY YU. M. MUSHKETIK

Ilina O. V.

*Candidate of Philological Sciences,
Doctoral Student at the Department of Ukrainian Language
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
Valentynivska str., 2, Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-1106-6967
ESljunina@gmail.com*

Key words: *character world, artistic-semantic plane, artistic-semantic content, portrait, Socrates.*

The article represents the peculiarities of the linguistic realization of the image of the ancient Greek philosopher Socrates in Yu. M. Mushketik's story "The Death of Socrates" from the perspective of the theory of multiple worlds. In particular, attention is focused on the portrait characteristics of the character as an important component of the character's possible world. The study is based on the idea of the character world as a subspecies of the artistic possible world. Within the character world, we distinguish deontic and axiological modality. The appearance of the character, his portrait characteristics, are considered components of axiological modality. It was established that the axiological modality at the linguistic level is expressed by concepts, artistic and semantic contents. The article identifies linguistic means that make it possible to reconstruct the characteristic features of Socrates' appearance. For deeper understanding, information is provided about the development of the image of the ancient Greek philosopher in world culture. Also, in the work, based on the portrait characteristics, the artistic and semantic planes that reflect the axiological modality within the limits of the author's vision were investigated. Linguistic explication of the lexical-semantic content of the philosopher's physical, psychological, and status characteristics is separately analyzed. The article established that portrait characteristics represent such artistic and semantic planes as Socrates – unattractive, Socrates – old, Socrates – poor, Socrates – intelligent, Socrates – good, Socrates – calm. It is emphasized that each of the named artistic-semantic planes at the lingual level is expressed with the help of various means of artistic expressiveness: epithets, metaphors, similes, paraphrases, metonymies, etc. It was revealed that in the work Yu. M. Mushketik uses tropes not only for expression, but also to emphasize Socrates' internal characteristics.

Постановка проблеми. Сократа вважають одним із найбільш впливовіших філософів давнини. Його вчення ознаменувало перехід від натуроцентризму, що панував у доктринах Анаксагора, Анаксимена, Геракліта, Фалеса та інших досократиків, до антропоцентризму, тобто реальність почали інтерпретувати крізь призму людини, її потреб, її світосприйняття. Природа відійшла на другий план, поступившись місцем духовним цінностям.

Згідно з історичними відомостями Сократ народився в 470–469 р. до н.е. в Афінах. Його батько Софронікс був ремісником-скульптором, а мати Фенарета працювала повитухою [1, с. 43]. Спочатку Сократ допомагав батьку, йому навіть приписують створення скульптури «Три грації», яка прикрашала Акрополь. Потім його відпра-

вили навчатися до Анаксагора, а згодом до Архелая [2, с. 221].

Сократ був учителем Евкліда, Ксенофонта та Платона. Дельфійський оракул визнав Сократа наймудрішою людиною у Греції, однак слова Піфії не тільки зробили філософа знаменитим, а й звернули на нього увагу недоброзичливців [3, с. 169]. Сократа вважають засновником маевтики – методу філософії, який полягає в пошуку істини шляхом відповідей на послідовні питання. Сократу приписують відомі вислови: «Я знаю те, що нічого не знаю» та «Пізнай самого себе». Мислитель не залишив після себе жодного тексту, а про життя та вчення філософа можна довідатися з творів його учнів Ксенофонта й Платона, зокрема з тексту «Діалоги», «Апологія Сократа».

Писати про Сократа почали ще за його життя. Образ філософа зображений в комедії Аристофана «Хмари». Щоправда, у цьому творі Сократ постає як софіст-шарлатан, який баламутить містян своїми малозрозумілими сентенціями. Вважають, що ця комедія скомпрометувала Сократа, дискредитувала його в очах афінян та полегшила владі завдання знищити незручну для неї особистість. Той факт, що філософ добровільно пішов на смерть, випивши цикуту, сколихнув городян, і з того часу образ Сократа належить до тих, які активно використовуються у світовій традиції. Його фактично можна вважати вічним у царині світової культури. Наразі існує чимало наукових праць з історії, філософії, психології, етики, що присвячені Сократу. Зокрема, варто згадати роботи А.Т. Геворкяна, К.І. Сотоніна, І.Є. Сурикова та інших.

Образ Сократа увійшов й у скарбницю світової літератури. Так, по-своєму інтерпретували образ Сократа чеські письменники Йозеф та Мирослава Томанови в романі «Сократ» (1975), греки К. Варналіс, Г. Скуртіс, Г. Теодосіос у творах «Правдива апологія Сократа», «Суд Сократа» та «Сократ Софронікса» відповідно. Не лишилася постать грецького філософа без уваги й у польській літературі: тут про нього видали твори С. Вінцезна («Навчитель істини»), Ю. Тувім («Танцюючий Сократ»). В українській літературі образ Сократа детально репрезентовано у творчості В.О. Шевчука та Ю.М. Мушкетика.

Назва повісті «Смерть Сократа» (1971 р.) Ю.М. Мушкетика є алюзією на однойменну картину французького художника Жака Луї Давида (1787 р.), де зображено філософа в колі своїх убитих горем учнів. Художник ніби протиставляє мужність Сократа відчаю його прихильників. У творі Ю.М. Мушкетика також відтворено цю ідею – ідею готовності померти без страху за правду. Композиційно повість складається з трьох розділів – «стріч» афінського стратега Феогена із Сократом. Показово, що кожен із розділів має однакову назву – «Сократ ще живий». У спільній статті В.Й. Гриневиц та С.В. Грабко вказують на причину такого рефрену: «Сократ випив трунок і Феоген начебто переміг. Ю. Мушкетик майстерно показав протистояння цих двох особистостей через оцінку їхніх діянь часом. Драма полягає в тому, що час розкриває обман Феогена, тому він кане в забуття, а Сократ назавжди здобуває безсмертя – “Сократ ще живий”» [4, с. 117].

Серед праць дослідників, які намагалися вивчити проблематику повісті, необхідно назвати праці М. Антонюк, Н.В. Горбач, В.Й. Гриневиц, С.В. Грабко, О. Сливинського, Л.К. Федоровської.

Так, Л.К. Федоровська, розмірковуючи про причини звернення Ю.М. Мушкетика до такої

постаті, як Сократ, зазначає, що повість відбиває «міцніючий інтерес письменника до художніх узагальнень, що торкаються сенсу й мети людського існування, можливостей впливу людей на хід суспільно-історичних подій, прогресу й духовного вивільнення індивідуума» [5, с. 93]. У роботі В.Й. Гриневиц та С.В. Грабко наголошено, що повість «Смерть Сократа» посідає особливе місце у творчості Ю.М. Мушкетика та є оригінальною не тільки за формою, «а й за порушенням складних морально-етичних проблем, передусім проблеми морального компромісу із власною совістю, а отже, компромісу важливої суспільно-духовної ваги» [4, с. 115]. Аналізуючи переплетення художнього вимислу та історичної правди в повісті, Н.В. Горбач пише: «Хоча Сократ є історичною особою, а не літературною фікцією, в художньому творі непродуктивно обмежуватися лише констатацією фактологічності. Ю. Мушкетик, усвідомлюючи те, що навіть неймовірний домисел може виявитися життєвою правдою, створює повнокровний образ античного філософа, життєвий шлях і вчення якого розкриті відповідно до свідчень історичної науки» [6].

Мета статті – дослідити вербалізацію портретних характеристик Сократа у повісті Ю.М. Мушкетика «Смерть Сократа» та виокремити художньо-семантичні площини.

Предмет і об’єкт дослідження. Предметом статті, таким чином, постає персональний світ Ю.М. Мушкетика. Об’єкт роботи – особливості вербалізації портретних характеристик Сократа.

Портретні характеристики є надзвичайно актуальними в художньому тексті. У поданій статті змалювання зовнішності розглядаємо крізь призму теорії множинних світів, зокрема у межах персонального світу. Вважаємо, що персональний світ імплементують різні види модальностей, серед яких домінують є деонтична, репрезентована концептами, які є особливо значимими для персонажа, та аксіологічна, що виявляється в авторському ставленні, ставленні до персонажа інших дійових осіб, а також у самооцінці персонажа. Авторське ставлення вербалізується завдяки портретним характеристикам та опису внутрішнього світу героя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Говорячи про портретні характеристики Сократа, слід указати, що реципієнт сприймає зовнішність персонажа крізь призму оцінки інших дійових осіб, зокрема Феогена. І це дуже важливо, оскільки афінський стратег недолюблює Сократа, бачить у ньому конкурента. У статті М. Антонюк наголошено, що «супротивники філософа, які домоглися його знищення, також намагалися умисно спотворювати його образ, гіперболізували неприємні риси зовнішності з тим, щоб

насилницька страга цього видатного афінянина не викликала громадянських заворушень у місті, не змогла згуртувати сучасників. Умисне формування карикатурного зовнішнього вигляду Сократа також нівелювало вплив ідей філософа на нащадків» [7, с. 5]. З іншого боку, скульптурні зображення та спогади сучасників Сократа показують, що філософ і справді мав зовнішність, яка не відповідала грецьким стереотипам, що проголошували принцип калокагатії – гармонії краси душі та тіла.

Спираючись на свідчення сучасників Сократа, дослідники роблять висновок, що філософ і справді не відзначався привабливістю. Його змальовано чоловіком похилого віку, рисами схожого на античного сатира – лисуватим, повненьким, із черевцем, кирпатим носом, м'ясистими губами та вип'яченими очима. Ось який опис запропоновано в роботі І.Є. Сурикова: «...філософ був лисим, кирпатим, із булькатими очима, із великим ротом і товстими губами... А й справді – сатир сатиром. Особливо це впадає в око, коли дивишся на його античні скульптурні зображення, що збереглися» [1, с. 138]. Схожий опис пропонує й П. Стретерн, говорячи, що Сократ був «лисий, із великим черевом, кривоногий» [8, с. 38]. У статті В. Яхно, де аналізу піддано п'єсу Аристофана «Хмари», також наголошено на зовнішності філософа як такої, що далека від ідеалу краси, тому «одна лише поява на оркестрі актора в масці Сократа одразу робила сценічний персонаж упізнаваним для глядача» [9, с. 21], однак до цього образу Аристофан додав характеристику софіста-шарлатана, «наділяючи його тими конкретними рисами, які він запозичує в інших сучасних філософів» [9, с. 21], тож «драматург створив не портрет історичної особи, а художній образ “софіста” загалом, лжемудреця» [9, с. 21].

Змальовуючи Сократа, Ю.М. Мушкетик намагається не тільки подати опис філософа, а й окремими штрихами охарактеризувати внутрішній світ персонажа, імпліцитно дати оцінку герою. Зокрема, автор вдається до опису голови, очей, посмішки, губ, рук, постави Сократа, указує на вік та подає опис вбрання.

Важливим лінгвальним образом є образ голови: «Він теж не сміється. Стоїть, нахиливши лобату голову, й, здається, дивиться кудись убік» [10, с. 5]. Епітет *лобата* в цьому контексті може сприйматися двояко: з одного боку, це може бути проста характеристика зовнішності, тобто Сократ і справді мав великого опуклого лоба, якщо подивитися на його зображення; з іншого боку, це означення може виступати як синонім до слова *башковитий*, що має значення *розумний, кмітливий* [11, с. 115], тобто автор уже фактично з перших рядків підкреслює ерудованість свого героя.

На прийомі антитези ґрунтується така ілюстрація, де також описано голову філософа: «Густий вечірній промінь падав із вікна Сократові на голову. Освітлював голову, а все тіло тонуло в сірих померках, від того здавалося, що велика з відстовбурченими вухами голова живе осібно од тіла» [10, с. 16]. Прийом протиставлення досягається завдяки лінгвальним образам світлої голови та потонулого сірого тіла, що створений дієсловом *освітлювати*, та образу тіла, що зникає в сутінках. Сократ у цій метафорі постає як людина, що покинула своє низьке начало й простує шляхом мудрості, самовдосконалення, духовного зростання.

Бачимо, що автор використовує означення *велика* для опису голови Сократа. Це знову ж таки може бути простою констатацією факту, що голова філософа справді вирізнялася за розміром, однак може й натякати на духовну, розумову велич, тим паче яскраво ці інтенції розриваються в складі метафори, де вказано на можливість голови жити окремо від тіла. Це перенесення демонструє торжество духовного над земним, перемогу духа над плоттю, цивілізації над варварством.

Інтенцію наголошування на певній відокремленості розумових пошуків Сократа від мирських справ Ю.М. Мушкетик культивує впродовж усього твору. Наприклад, у таких рядках: «А голова думала щось своє, далеко од життєвого дріб'язку» [10, с. 17] голова філософа постає відділеною від тіла завдяки метонімії. І знову ж таки наголошено, що філософ думає про високі матерії, а не повсякденні проблеми, що експліковано іменником *дріб'язок*, тобто щось буденне, неважливе.

Мовний образ голови наявний і у таких рядках: «Феоген дивився на філософа й знову бачив тільки його голову. Вона все більшала й більшала, накочувалась на стратега, загрожуючи розчавити» [10, с. 17]. Метафора, у якій голова здобула здатність збільшуватись, очевидно, базується на уявленні про голову як про вмістилище: раніше панувала думка, що чим більшою є голова чи мозок, тим більше має розумових здібностей людина. Згодом було доведено, що подібні твердження не мають під собою ніяких наукових обґрунтувань, однак на мовному рівні подібні асоціації залишилися. У наведеній ілюстрації голова Сократа постає ще й своєрідною загрозою для його супротивника Феогена, що імпліцитно виражено в метафоричній конструкції *накочувалась на стратега, загрожуючи розчавити*. Автор таким чином постулює інтелектуальну перевагу філософа над Феогеном, адже йдеться не про фізичну здатність голови розчавити людину, а про можливість Сократа знищити стратега в словесному бою, завдати йому нищівної поразки перед лицем афінян. Завдяки подібним мікроконтекстам

виокремлюємо художньо-семантичне наповнення СОКРАТ – РОЗУМНИЙ.

Подальші характеристики зовнішності Сократа покликані передати зовнішню непривабливість персонажа. Зокрема, у наведеному вище мікроконтексті наявний прикметник, що характеризує вуха філософа, – *відстовбурчені*. Губи в персонажа *товсті* та *вивернуті*: «*На товстих, вивернутих губах філософа блукала посмішка*» [10, с. 5], «*Сократова голова пожувала товстими губами, посміхнулася*» [10, с. 17], а руки *важкі*, *волосаті* та *вузлуваті*: «*Він стояв, зіперившись однією ногою на колесо, схрестивши на грудях руки. Важкі, волосаті, вузлуваті, нестеменно руки раба, а не вільного громадянина*» [10, с. 6]. Автор використовує непряме порівняння рук філософа з руками раба в генітивній конструкції, що має пейоративну семантику.

Опис постави, очей, брів, носа та рота Сократа посилює образ філософа як неприємної зовні особи. Зокрема, при зображенні постави бачимо порівняння з корчем: «*І сам був важкий, кремезний, немов обкопаний, але не підрубаний корч*» [10, с. 6], тобто, з одного боку, Сократ постає людиною з міцною будовою тіла, однак лексема *корч* у складі порівняльної конструкції імплікує негативну семантику. При описі брів, носа та рота негативні конотації зберігаються: «*Пронизливі, гострі очі, кошлаті брови, великий і круглий, як земляний горіх, ніс, широчезний рот – справжня потвора, дикий варвар, а не благородний еллін. І звідки в цьому корчі така гостра думка, така невиситимість пізнання?!*» [10, с. 6]. У наведеному мікроконтексті Сократа прямо названо *потворою*, він має великий та круглий ніс, що виражено за допомогою відповідних прикметників та сполучникового порівняння із земляним горіхом. Прикметник *широчезний*, ужитий задля характеристики рота, теж не сприяє позитивному сприйняттю зовнішності персонажа через використання форми із стилістично зниженим відтінком, що забезпечується суфіксом *-езн*. Антитезою виступають слова-характеристики Сократа: він *дикий варвар*, а не *благородний еллін*. Таким чином, описи голови, рота, носа, брів, постави дають змогу виокремити таке художньо-сміслові наповнення, як СОКРАТ – НЕПРИВАБЛИВИЙ.

Рідше автор звертає увагу на характеристики обличчя, використовуючи при цьому епітети *незрушне*, *сардонічне*: «*незрушне сардонічне обличчя Сократа*» [10, с. 22]. Ці художні означення покликані передати внутрішній стан філософа: його неможливо вивести з рівноваги, при цьому Сократ ще й кепкує з нерозумності своїх недругів. Доповнює образ філософа як спокійної й навченої досвідом людини епітетна характеристика голосу: «*Сократ говорив рівним, спокійним*

голосом» [10, с. 6]. Наведені вище ілюстрації дають підстави говорити про художньо-сміслові наповнення СОКРАТ – СПОКІЙНИЙ, УРІВНОВАЖЕНИЙ.

У портретних характеристиках, запропонованих Ю.М. Мушкетиком у повісті, лише опис очей філософа, що лінгвалізований за допомогою епітетів *пронизливі* та *гострі*, не містить відверто негативних маркерів. Можливо, тому що очі в українській лінгвокультурі (хоча й не тільки в ній) здавна вважали дзеркалом душі, відповідно, погляд та посмішка Сократа здебільшого зображено за допомогою епітетів із позитивною семантикою: «*Погляд його очей був прямий, відвертий, в куточках товстих губ притаїлася посмішка*» [10, с. 14], «*Сократ посміхнувся, й стратег побачив, що посмішка та була щирою, майже дружньою*» [10, с. 14], «*...посміхався дитинно-наївно. Своєю думкою, стратеговим словом?*» [10, с. 15]. Прикметники *прямий*, *добрий*, *щирий*, *дружній*, *дитинно-наївний* сприяють виокремленню художньо-семантичного наповнення СОКРАТ – ДОБРИЙ.

Важливою мовно-художньою деталлю є характеристика одягу, оскільки вона дає уявлення про матеріальний статок філософа та загалом про його ставлення до земних благ. Убогість вбрання Сократа є історичним фактом, на який спирається Ю.М. Мушкетик. Зокрема, у роботі Ксенофонта наведено суперечку софіста Антифонта із Сократом, де софіст засуджує зовнішній вигляд філософа, кажучи, що живе він за таких умов, за яких жоден раб «не лишився б у свого господаря: їжа в тебе та пиття найгірші; гіматій ти носиш не тільки поганий, але один і той самий улітку й узимку; ходиш ти завжди босий і без хітона» [12, с. 32]. Гіматій – це найбільш поширений у Давній Греції вид верхнього одягу – плащ без рукавів, який носили поверх хітона. Влітку носили лляні гіматії, а взимку вовняні, однак Ксенофонт підкреслює, що в Сократа лише один гіматій. Філософ байдуже ставився до зовнішніх умов існування.

У повісті Ю.М. Мушкетик подає такий опис одягу мудреця: «*Окрім усього, Сократ не вельми шанує самого себе. Принаймні тіло. Що має він, окрім пари сандаліїв та дірявого хітона?*» [10, с. 8], «*Сократові пальці тепер уже перебирали звичайний ремінець, нога човгала потертою сандалією*» [10, с. 16–17]. Епітети *дірявий*, *звичайний*, *потертий* покликані передати не стільки фактичний стан речей, скільки байдужість Сократа до свого зовнішнього вигляду. Наведені вище мікроконтексти дають змогу говорити про смисл СОКРАТ – БІДНИЙ. Розмірковуючи про причини, що змушували Сократа бути «неповноцінним софістом» [3, с. 168], тобто людиною, яка навчає безкоштовно, А.Т. Геворкян називає

прагнення «не виділятися серед натовпу, не привертати увагу влади, а також не викликати задрощів у натовпі» [3, с. 168]. Окрім того, як продовжує А.Т. Геворкян, «безкоштовність його бесід була одночасно засобом ідеологічного захисту. Він розумів, що будь-хто з натовпу знаходиться поза увагою політичної верхівки, оскільки його сприймають лише як елемент натовпу, а не як індивідуума, тому ніхто не цікавиться його поглядами, вважаючи, що вони є загальними для натовпу. <...>. Його кінцевою метою було поширення наукових поглядів, стилю наукового мислення й наукових методів осмислення всіх явищ [3, с. 168].

Поодинокими мікроконтекстами представлено вказівки на вік Сократа. Так, Ю.М. Мушкетик послуговується епітетною сполукою *некороткий вік*, щоб показати, що філософ прожив достатньо довге життя: «*Який статок зібрав за свій некороткий вік?*» [10, с. 8]. Показово, що цю сполуку введено до риторичного запитання про майно Сократа. Таким чином, автор ніби стверджує, що філософ за час свого життя міг би заробити достатньо й жити в розкоші, якби мав таке бажання. Однак для Сократа важливіші скарби духовні.

Висновки й перспективи. З огляду на портретні характеристики, запропоновані Ю.М. Мушкетиком, можемо зробити висновки, що мовний образ Сократа для автора репрезентується такими художньо-семантичними площинами: СОКРАТ – НЕПРИВАБЛИВИЙ, СОКРАТ – СТАРИЙ, СОКРАТ – РОЗУМНИЙ, СОКРАТ – СПОКІЙНИЙ, УРІВНОВАЖЕНИЙ, СОКРАТ – ДОБРИЙ, СОКРАТ – БІДНИЙ.

До перспектив дослідження належить можливість вивчення ключових концептів Сократа з метою більш повного моделювання аксіологічної модальності персонажного світу повісті Ю.М. Мушкетика.

ЛІТЕРАТУРА

- Суриков И.Е. Сократ. Москва : Молодая гвардия, 2011. 365 с.
- Суд над Сократом. Сборник исторических свидетельств / Составитель А.В. Кургатников. Санкт-Петербург : Алетея, 2000. 272 с.
- Геворкян А.Т. Сократ и его время. Ереван : Чартарагет, 2012. 208 с.
- Гриневиц В.Й., Грабко С.В. Особливості вивчення морально-етичних аспектів історичних повістей Ю. Мушкетика. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2017. № 4 (309). С. 113–122.
- Федоровська Л.К. Романи Юрія Мушкетика. Літературно-критичний нарис. Київ : Рад. письменник, 1982. 203 с.
- Горбач Н.В. Сократ – герой літературного твору. *Вісник Запорізького державного університету*. URL: <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/1157.pdf>
- Антонюк М. Маєвтика Сократа в українській літературі другої половини ХХ ст. (на основі повістей В. Шевчука «Навчитель істини», Ю. Мушкетика «Смерть Сократа»). *Іноземна філологія*. 2007. Вип. 118. С. 3–15.
- Стретерн П. Сократ за 90 минут. Москва : АСТ, Астрель, 2005. 87 с.
- Яхно В. Аристофан и его комедии. *Избранные комедии / Аристофан*. Москва : Изд-во «Художественная литература», 1974. С. 5–27.
- Мушкетик Ю.М. Смерть Сократа : повісті, оповідання. Харків : Фоліо, 2008. 318 с.
- Словник української мови. В 11 т. Т. 1 : А – В. / АН УРСР, Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні ; голов. ред. І.К. Білодід. Київ : Наукова думка, 1970. 800 с.
- Ксенофонт. Воспоминания о Сократе. Москва : Наука, 1993. 380 с.

REFERENCES

- Surikov, I. E. (2011) Sokrat [Socrates]. Moskva : Molodaya gvardiya [in Russian].
- Kurgathikov A.V. (Ed.) (2000) Sud nad Sokratom. Sbornik istoricheskikh svidetel'stv [Trial of Socrates. A collection of historical evidence]. Sankt-Peterburg : Aleteya [in Russian].
- Gevorkyan, A. T. (2012) Sokrat i ego vremena [Socrates and his time]. Erevan : Chartaraget [in Russian].
- Hrynevych V. Y., Hrabko S. V. (2017) Osoblyvosti vyvchennia moralno-etychnykh aspektiv istorychnykh povistei Yu. Mushketyka [Peculiarities of the study of moral and ethical aspects of Yu. Mushketik's historical novels]. Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka, vol. 4 (309), pp. 113–122 [in Ukrainian].
- Fedorovska, L. K. (1982) Romany Yuriiia Mushketyka. Literaturno-krytychnyi narys [Novels by Yury Mushketyk. Literary and critical essay]. Kyiv : Rad. Pysmennyk. [in Ukrainian].
- Horbach N. V. Sokrat – heroii literaturnoho tvoruv [Socrates as a hero of a novel]. *Visnyk Zaporizkoho derzhavnoho universytetu*. № 1, 99. Retrieved from : <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/1157.pdf> [in Ukrainian].
- Antoniuk, M. (2007) Maievtyka Sokrata v ukrainskii literaturi druhoi polovyny KhKh st. (na osnovi povistei V. Shevchuka «Navchytel istyny», Yu. Mushketyka «Smert Sokrata»)[Socrates' maeutics in the Ukrainian literature of the second half of the 20th century (based on the novels by V. Shevchuk "The Teacher of Truth", Yu.

- Mushketik "The Death of Socrates"). Inozemna filolohiia. vol. 118, pp. 3-15 [in Ukrainian].
8. Stretern, P. (2005) Sokrat za 90 minut [Socrates in 90 minutes]. Moskva : AST, Astrel. [in Russian].
  9. Yahno, V. (1974) Aristofan i ego komedii. Izbrannye komedii [Aristophanes and his comedies]. Izbrannye komedii [Selected comedies] (pp. 5-27) Moskva: Izd-vo «Hudozhestvennaya literatura» [in Ukrainian].
  10. Mushketik Yu. M. Smert Sokrata : Povisti, opovidannia [Death of Socrates : Novels, stories]. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
  11. Bilodid, I. K. (Ed.) (1970) Slovnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]. (Vol. 1). Kyiv : Naukova dumka [in Ukrainian].
  12. Ksenofont (1993). Vospominaniya o Sokrate [Memories of Socrates]. Moskva : Nauka [in Russian].

**ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ МЕХАНІЗМИ СТВОРЕННЯ ГУМОРУ
В МОВЛЕННІ ДІТЕЙ У ТВОРАХ РЕНЕ ГОСІННІ «МАЛЕНЬКИЙ НІКОЛЯ»
ТА МАРСЕЛЯ ПАНЬОЛЯ «УЛЮБЛЕНІ ТИЖНІ»**

Князян М. О.

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри французької філології
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
вул. Дворянська, 2, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-9627-5601
kniazian1970@gmail.com*

Панченко І. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри французької філології
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
вул. Дворянська, 2, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-5589-4206
ines8@ukr.net*

Весна Т. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри французької філології
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
вул. Дворянська, 2, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-9034-7988
vesnatv63@gmail.com*

Ключові слова: *іронія, епітет,
метафора, порівняння,
гіперболізація, зевгма.*

Стаття присвячена проблемі лексико-стилістичних механізмів створення гумору в мовленні дітей у творах Рене Госінні «Маленький Ніколя» та Марселя Паньоля «Улюблені тижні». Євроінтеграційні процеси в Україні активізують неабиякий інтерес вітчизняних науковців до проблеми відображення мовної картини світу дитини в царині художньої творчості західноєвропейських письменників. Гумор є важливим елементом культури, який відіграє значну роль у формуванні особистості дитини. Рене Госінні і Марсель Паньоль описують діяльність молодших школярів у таких важливих сферах, як дитина й суспільство (спілкування та взаємодія з іншими у вузькому та широкому соціальному контексті); дитина й діяльність (учні в різних видах діяльності (гра, навчання, робота), ставлення дітей до об'єктів матеріального світу. Молодші школярі висміюють певні емоційні розбіжності, проблеми в стосунках із батьками або вчителями. Різноманітні негаразди часто викликають у дітей хвилювання за власну безпеку, але, жартуючи над цим, діти отримують можливість почуватися комфортно та впевнено. Окрім цього, письменники представляють і бажання дітей брати участь у творчості в ігровій, навчальній, трудовій, суспільно корисній діяльності. Основними лексико-стилістичними механізмами створення гумору у мовленні дітей є такі, як порушення загальноприйнятої відповідності між семантикою лексичної одиниці і комунікативною ситуацією, гіперболізація

метафоричної асоціації, введення в мовний ланцюг непередбачуваних елементів, які деформують процес взаємодії персонажів, вживання оцінних одиниць на основі несподіваних ознак, не зафіксованих соціальною нормою, епіфоричні повтори прикметників, що сприяють появі нових підтекстових асоціацій, колізії уявлень та реальних дій, персоніфікація, антитестичне поєднання лексичних одиниць, використання зевгматичної конструкції, яка ґрунтується на семантичному алогізмі. Перспективи досліджень полягають у висвітленні лексико-стилістичних механізмів відображення індивідуального світу дитини у творах українських та французьких письменників.

**LEXICAL AND STYLISTIC MECHANISMS OF CREATING HUMOR IN
THE CHILDREN'S SPEECH IN THE WORKS OF RENÉ GOSCINNY
"LE PETIT NICOLAS" AND MARCEL PAGNOL "LE TEMPS DES AMOURS"**

Kniazian M. O.

*Dr. in Pedagogy, Professor,
Professor at the Department of French Philology
Odesa I. I. Mechnikov University
Dvoryanskaya str., 2, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-9627-5601
kniazian1970@gmail.com*

Pantchenko I. V.

*Ph.D. in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of French Philology
Odesa I. I. Mechnikov University
Dvoryanskaya str., 2, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-5589-4206
ines8@ukr.net*

Vesna T. V.

*Ph.D. in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of French Philology
Odesa I. I. Mechnikov University
Dvoryanskaya str., 2, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-9034-7988
vesnatv63@gmail.com*

Key words: *irony, epithet,
metaphor, comparison,
hyperbolization, zeugma.*

The article is devoted to the problem of lexical and stylistic mechanisms of creating humor in the child's speech in the works of René Goscinny "Le Petit Nicolas" and Marcel Pagnol "Le Temps des amours". European integration processes in Ukraine are intensifying the considerable interest of domestic scientists in the problem of reflecting the language picture of the child's world in the realm of artistic creativity of Western European writers. Humor is an important element of culture that plays a significant role in the formation of a child's personality. René Goscinny and Marcel Pagnol describe the activities of younger schoolchildren in such important areas as "the child and society", "child and activity" (schoolchildren in various activities, children's attitude to objects of the material world). Younger pupils make fun of certain emotional disagreements, problems in relations with parents or teachers. Various troubles

often cause children to worry about their own safety, but by joking about it, children get the opportunity to feel comfortable and confident. In addition, the writers represent the children's desire to participate in creativity in play, study, work, socially useful activities. The main lexical and stylistic mechanisms of creating humor in children's speech are such as violation of the generally accepted correspondence between the semantics of a lexical unit and the communicative situation that takes place; hyperbolization of metaphorical association; the introduction of unpredictable elements into the language chain that deform the process of character interaction; the use of evaluation units based on unexpected features not fixed by social norms; epiphoric repetitions of adjectives, which contributes to the emergence of new subtextual associations; collision of ideas and real actions; personification; antithetical combination of lexical units; the use of a zeugmatic construction, which is based on a semantic alogism. The prospects of the research consist in highlighting the lexical stylistic devices of the reflection of the child's individual world in the works of Ukrainian and French writers.

Постановка проблеми. Необхідність виявлення впливу різних соціально-політичних подій у світі, науково-технічних інновацій у побутовій, освітній, професійній сферах життя на характер становлення особистості молодих європейців актуалізує пріоритетність дослідження засобів відображення мовної свідомості й мовної картини світу дитини. Наголосимо на тому, що у мовній свідомості дітей гумор є важливим компонентом загальної культури, а почуття гумору дозволяє дитині знаходити позитивне в складних життєвих ситуаціях, не сприймати труднощі всерйоз, залишатися безпосередньою, вникати у суть справ, генерувати й втілювати цікаві ідеї.

Вивчення окресленої проблеми пов'язане з такими важливими науковими завданнями, як систематизація стилістичних засобів у аспекті відзеркалення мовної картини світу дитини, розкриття шляхів збагачення науково-лінгвістичного фонду з проблеми виявлення особливостей розвитку особистості в художній літературі, розгляд психолінгвістичних закономірностей формування мовної свідомості дитини на тлі художньої літератури європейських країн.

Підкреслимо, що представниками французької літератури, у творах яких з майстерним використанням комічного ефекту яскраво відображені особливості мовлення дітей, є Р. Госінні та М. Паньоль. Базою дослідження лексико-стилістичних засобів створення гумору в мовленні дітей були обрані саме твори Р. Госінні "Le Petit Nicolas" (в українському перекладі назва твору – «Маленький Ніколя») та М. Паньоля "Le Temps des amours" (в українському перекладі – «Улюблені тижні»), оскільки нараторами є молодші школярі.

Аналіз останніх публікацій дозволяє виявити напрями започаткування дослідження зазначеної проблеми, а саме висвітлення сутності, структури та підходів до формування мовної картини

світу у молодших школярів (І. Бушай, Г. Занько, Н. Марецька), а також визначити вплив на неї середовища, наприклад, шкільного (J.-M. Colleta, C. Reverdy, A. Florin, D. Véronique, J.-P. Courtial, Ya. Goupil) та родинного (О. Бровкіна, С. Баранова), розкрити потенціал гумору як засобу розвитку дитини (L. Kutner).

Утім, невирішеною частиною загальної проблеми, якій присвячена стаття, залишається висвітлення механізмів відображення особливостей мовлення дітей (а саме шкільного віку) у літературі, зокрема французькій. Лексико-стилістичні засоби створення гумору у мовленні молодших школярів, котрі є персонажами творів французьких письменників, не були предметом спеціального дослідження.

Метою статті є висвітлення лексико-стилістичних механізмів створення гумору в мовленні дітей у творах Р. Госінні «Маленький Ніколя» та М. Паньоля «Улюблені тижні». **Завдання статті:** виокремити напрями та аспекти репрезентації Р. Госінні та М. Паньолем життєдіяльності молодших школярів у творах «Маленький Ніколя» та «Улюблені тижні»; виявити та схарактеризувати основні лексико-стилістичні механізми створення гумору в мовленні дітей в зазначених творах.

Предметом дослідження є лексико-стилістичні механізми створення гумору в мовленні дітей; **об'єктом дослідження** – засоби передачі комічного ефекту в творах Р. Госінні «Маленький Ніколя» та М. Паньоля «Улюблені тижні».

Виклад основного матеріалу дослідження. Як стверджують науковці (І. Бушай), модель образу світу молодших школярів складається з компонентів, що представляють просторово-часові, фізичні, гендерно-етнокультурні, науково-аналітичні, соціальні образи [4, с. 23]. Узагальнюючи позиції науковців з цієї проблеми (І. Бушай, Г. Занько, J.-M. Colleta, C. Reverdy), маємо змогу

стверджувати, що мовлення молодшого школяра відображає його мовну картину світу, котру правомірно структурувати відповідно до таких основних напрямів, як дитина і суспільство, а також дитина та її діяльність.

Розглядаючи перший із зазначених напрямів (дитина і суспільство), слід підкреслити, що діти у своїх жартах висміюють певні емоційні розбіжності, проблеми в стосунках із батьками або вчителями. Різноманітні життєві проблеми чи негаразди часто викликають у дітей хвилювання за власну безпеку, але, жартуючи над цим, діти отримують можливість почуватися комфортно та впевнено.

Наприклад, у реченні: «*Alors les initiés se rangèrent autour de moi, et une grande et belle bataille allait commencer, quand le tambour de Waterloo sonna la retraite générale...*» [3, с. 13] внаслідок взаємодії між двома взаємовиключними компонентами – епітетом «*belle*», який конотує *гармонію, вроду, досконалість*, і іменником «*bataille*», що імплікує *ворожнечу, війну, агресію*, порушується загальноприйнята відповідність між семантикою лексичної одиниці і комунікативною ситуацією. Далі відбувається втручання уявлення в зону поняття, тобто гіперболізація метафоричної асоціації між шкільним дзвоником і боєм барабану Ватерлоо, внаслідок чого створюється додатковий екстралінгвістичний контекст, який надає ситуації ознак комічності.

Описання Ніколя поведінки своїх товаришів: «*Eudes...commence à distribuer des coups de poing sur le nez de ceux qui se trouvent le plus près de lui, c'est-à-dire sur ceux de son équipe. Tout le monde crie, court. On s'amuse vraiment bien, c'est formidable!*» репрезентує специфічний спосіб подачі фактуальної інформації, орієнтованої на демонстрацію форм взаємодії комунікантів-персонажів, що відхиляються від соціокультурних норм поведінки. Фактор несподіванки, що полягає у введенні в мовний ланцюг непередбачуваних елементів, які деформують нормативний хід інтерації персонажів і порушують відповідність між інформацією, яка повідомляється, з уже наявною, призводить до створення нової моделі реальності, що зумовлює комічний ефект ситуації. Так, згідно з нормативною семантикою дієслова «*distribuer (des coups de poing)*», «*crier*», «*courir*» в даному контексті не виявляються показниками позитивних дій. Однак наступне дієслово «*s'amuser*», яке резюмує попередні події, своєю протилежною семантикою (відволікатися від чогось гнітючого, важкого) повністю порушує соціокультурні стереотипи, сприяючи, таким чином, виникненню абсолютно нових комічних умовиводів.

У фрагменті, в якому описується ситуація в класі («*Tout le monde se lève et crie, sauf Clotaire qui pleure toujours dans son coin et Agnan qui*

est allé au tableau et qui récite «Le Corbeau et le Renard». La maîtresse, l'inspecteur et le directeur crient «Assez!» On a tous bien rigolé» [1, с. 11], спостерігаємо нестереотипну інформацію, яка не відповідає загальноприйнятим цінностям соціуму. Дієслово «*crier*», що передбачає відповідну реакцію страху, в даному вживанні викликає реакцію, невідповідну до контексту: «*on a bien rigolé*», що і є джерелом ситуативних комічних конотацій.

Дослідження лексико-стилістичних механізмів створення гумору в мовленні молодших школярів відповідно до напрямку «дитина та її діяльність» дає змогу констатувати вживання оцінних одиниць на основі несподіваних ознак, які не зафіксовані соціальною нормою. Так, старанність і ретельність у навчальній діяльності не сприймаються учнями як гідні якості, навпаки, вони асоціюють їх з божевільям: «*Agnan ne joue pas pendant la récréation, il emporte un livre et il repasse ses leçons. Il est fou, Agnan!*» [1, с. 14].

Знаходить своє відображення в творах Р. Госінні й М. Паньоля така важлива властивість дітей цього вікового етапу, як їхній потяг до таємниць і секретів. Слід підкреслити, що дитячі секрети потрібно сприймати як особливу субкультуру, ідея та форми втілення якої передаються як культурна спадщина від старших до молодших. Ця традиція зберігається ще й тому, що секрет є вдалою формою задоволення якоїсь важливої потреби дитини, котра назриває і стає актуальною в певній ситуації. Дуже часто особисті таємниці дітей стають першими кроками до їхнього дорослішання і, отже, першими пошуками їхньої незалежності. Секрети зближують, об'єднують, вони розкриваються тільки довіреним союзникам, більше ніхто не має права проникнути в особистий простір даної групи. Зазначені ідеї чітко простежуються у такій думці Марселя: «*Cette année de sixième ne fut marquée d'aucun autre événement considérable, si ce n'est la fondation d'une Société Secrète, qui n'avait d'ailleurs pas d'autre but que de rester secrète...*» [3, с. 9]. Епіфоричний повтор прикметника «*secrète*» створює виразний художньо-стильовий ефект, сприяючи появі нових підтекстових асоціацій, які формують гумористичну інтонацію фрагмента та реалізують домінуючу настанову дитячого світобачення.

Окрім цього, письменники яскраво представляють і прагнення дітей до творчості у будь-яких видах діяльності – ігровій, навчальній, трудовій, суспільно корисній. Для творчої діяльності молодших школярів характерна допитливість, легкість генерування ідей, безкорисливість, самовіддача. Діти з неймовірним відчуттям радості та енергією вигадують та створюють те, що репрезентує певні об'єкти, процеси, зв'язки у навчальній, соціальній, професійній сферах.

Наприклад, з неабияким гумором Р. Госінні описує хімічні експерименти Ніколя та Аняна, результати яких виявилися приголомшливими для матерів хлопчиків, що відображається письменною допомогою літоти «*on n'est pas bien propre*», гіперболи «*elle n'a jamais vu une chose pareille*», епітету «*incroyable*» [1, с. 33]. На думку Ніколя, він дуже добре розважався з Аняном («*Je dois dire que c'est assez juste, parce qu'avec Agnan, on a tout de même fait pas mal de bêtises. En somme, tamen a raison, comme toujours: je me suis bien amusé avec Agnan*» [1, с. 33]), але хлопчик не розуміє однієї речі: чому мама Аняна тепер не захоче, аби він відвідав Ніколя. У творчій діяльності діти реалізують певні соціальні ролі, вони приймають усі умовності гри, аби бути якнайбільше схожими на дорослих. Наприклад, Ніколя та його друзі вирішили «поїхати на пікнік» на улюбленому старому автомобілі без жодного колеса (Ніколя характеризує цей «транспортний засіб» як «*drôlement chouette*»), котрий вони знайшли на пустищі. Р. Госінні іронічно вкладає у уста «водія» зауваження, які висловлюються дорослими людьми: «*Gare-toi, eh papa! Va donc, eh chauffard! Assassin! Vous avez vu comment je l'ai doublé, celui-là, avec sa voiture sport?*» [2, с. 2]. Хлопчик, імітуючи поведінку свого батька, вживає лексичні одиниці, одна з яких є фамільярно позначеною (*chauffard!*), а друга – негативно конотованою гіперболічною метафорою («*Assassin!*»). Він хизується своїм умінням добре водити машину, оскільки зміг обігнати спортивний автомобіль, про що свідчить гіпербола «*comment je l'ai doublé, celui-là, avec sa voiture sport?*». Приїхавши на пікнік, діти уявляють собі, що вони знаходяться біля річки, роблять вигляд, що носять воду, розпалюють вогонь, їдять курятину, сплять, купаються в річці тощо.

Гумористично репрезентована авторами й колізія уявлень дітей про необхідність бережного ставлення до оточуючого світу та їхніх деструктивних дій, що, наприклад, яскраво відображається у фрагменті, в якому Ніколя з Аняном робили кораблики з підручника «Арифметика»: «*Heureusement, moi, je sais faire des bateaux en papier et on prend les feuilles du livre d'arithmétique. Bien sûr, on essaie de faire attention, pour qu'Agnan puisse recoller après les pages dans son livre, parce que c'est très vilain de faire du mal à un livre, à un arbre ou à une bête*» [1, с. 32]. Початкова персоналіфікація, яку поступово нанизуванням лексем автор перетворює у фіналі в зевгму, стає кількісно і якісно інформативнішою при актуалізації цілого комплексу позитивних якостей дитини, які законірно виявляються саме в цьому віці. Ідеться про безпосередність, простодушність, життєрадісність, винахідливість, кмітливість, відповідальність, а також людяність та доброту.

Слід наголосити, що Р. Госінні та М. Паньоль особливу увагу при створенні гумору в мовленні дітей звертають на недисциплінованість молодших школярів, котра найчастіше проявляється в бійках на перервах та після уроків. Наприклад, Ніколя із захватом згадує: «*Nous, on a commencé à se battre et c'est une récréation drôlement chouette...*». У цьому реченні антитетичне поєднання дієслова «*se battre*» і епітета «*chouette*» призводить до двозначної інтерпретації фрагмента, посилюючи його іронічний потенціал.

Поряд з цим у творі М. Паньоля головне, чого не розуміють школярі, – це умовності, безглузді правила, норми поведінки, котрі іноді, на думку учнів, не відповідають потребам. Дитяче світосприймання яскраво відбивається в іронії, яка висловлена Марселем про необхідність вивчення історії Римської імперії: *le professeur «... essaya de nous intéresser à cet absurde Romulus, qui, après avoir tété une louve..., assassina son frère pour fonder l'Empire romain, et encombrer les programmes de l'enseignement...»* [3, с. 19]. Вдале використання зевгматичної конструкції, яка ґрунтується на семантичному алогізмі правильної синтаксичної форми, підсилює значущість експресивного плану і комічного складника фрагмента.

Висновки і перспективи подальших розробок. Р. Госінні та М. Паньоль описують життєдіяльність молодших школярів у таких важливих напрямках, як індивідуальне «Я» дитини (потреби, мотиви, емоційний стан, характер, здібності; зовнішній вигляд; ставлення до свого внутрішнього «Я» та власної зовнішності), а також «дитина та її діяльність» (молодші школярі у контексті ігрової, навчальної, трудової діяльності й творчого характеру, ставлення дітей до об'єктів матеріального світу). Основними лексико-стилістичними механізмами створення гумору в мовленні дітей у зазначених творах є такі: іронія в поєднанні з епітетами і градацією; порівняння; гіперболізація метафоричних асоціацій між різними об'єктами дійсності; зевгматичні конструкції. Перспективи подальших наукових розвідок передбачають проведення компаративних досліджень механізмів створення гумору у мовленні дітей у творах українських та французьких письменників у такому важливому аспекті цієї проблеми, як висвітлення індивідуального світу дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Gosciny, R. *Le Petit Nicolas*. URL: https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/229497/mod_resource/content/1/Le_Petit_Nicolas_-_Sempre_Gosciny.pdf.
2. Gosciny R. *Le petit Nicolas et les copains*. URL: <https://nemaloknig.net/read-196953/?page=2>.

3. Pagnol M. *Le temps des amours*. Paris: Édition de Fallois. 1988. 280 p.
4. Бушай І.М. Психологічні основи становлення образу світу дітей шкільного віку : автореф. дис. ... докт. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2009. 40 с.
5. Занько Г. Основні елементи картини світу українськомовної дитини. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки (мовознавство)»*. 2014. № 2. С. 19–23.
6. Марецька Н.А. Формування мовної картини світу в психолінгвістичній проєкції на культурознавчу компетенцію молодших школярів. *Педагогічні науки*. 2007. Випуск 44. С. 9–96. URL: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_44/20.pdf.
7. Colleta J.-M. *Le développement de la parole chez l'enfant âgé de 6 à 11 ans. Corps, langage et cognition*. Wavre (Belgique) : Mardaga, 2004.
8. Reverdy C. *La coopération entre élèves : des recherches aux pratiques*. Dossier de veille de l'IFÉ, № 114, décembre. Lyon : ENS de Lyon. 2016. URL: <https://edupass.hypotheses.org/1080>
9. Florin A., Véronique D. Courtial J.-P., Goupil Ya. Apprentissage de la communication en milieu scolaire: synthèse. *Apprentissage de la communication en milieu scolaire*. 2003. URL: <https://edutice.archives-ouvertes.fr/edutice-00000287/document>
10. Бровкіна О., Баранова С. Родина vs дискурс. *Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика*. 2019. № 25 (2). С. 31–49. URL: <https://doi: 10.31470/2309-1797-2019-25-2-31-49>
11. Kutner L. *Humor as a Key to Child Development*. PsychCentral. 2018. URL: <https://psychcentral.com/lib/humor-as-a-key-to-child-development/>
3. Pagnol M. (1988) *Le temps des amours*. Paris: Édition de Fallois. 280 p.
4. Bushay, I.M. (2009) *Psykholohichni osnovy stanovlennia obrazu svitu ditei shkilnoho viku* [Psychological bases of becoming of appearance of the world of children of school age]. *Extended abstract of doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
5. Zanko, H. (2014) *Osnovni elementy kartyny svitu ukrainskomovnoi dytyny* [The main elements of the Ukrainian-speaking child's picture of the world]. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky – Scientific Bulletin of the Lesia Ukrainka Eastern European National University*. № 2. P. 19–23 [in Ukrainian].
6. Maretska, N.A. (2007) *Formuvannia movnoi kartyny svitu v psykholinhvistychnii proektsii na kulturoznavchu kompetentsiiu molodshykh shkoliariv* [The formation of linguistic worldview in the psycholinguistic aspect of the pupil's linguistic-cultural competence]. *Pedahohichni nauky – Pedagogical sciences*. № 44. P. 9–96 [in Ukrainian].
7. Colleta, J.-M. (2004) *Le développement de la parole chez l'enfant âgé de 6 à 11 ans. Corps, langage et cognition*. Wavre (Belgique): Mardaga.
8. Reverdy, C. (2016) *La coopération entre élèves : des recherches aux pratiques*. Dossier de veille de l'IFÉ, n 114, décembre. Lyon : ENS de Lyon. URL: <https://edupass.hypotheses.org/1080>
9. Florin, A., Véronique, D. Courtial, J.-P., Goupil, Ya. (2003) *Apprentissage de la communication en milieu scolaire: synthèse. Apprentissage de la communication en milieu scolaire*. URL: <https://edutice.archives-ouvertes.fr/edutice-00000287/document>
10. Brovkina, O., Baranova S. (2019) *Rodyna vs dyskurs* [Family vs Discourse]. *Psykholinhvistyka – Psycholinguistics*. № 25(2). P. 31–49 [in Ukrainian]. URL: <https://doi: 10.31470/2309-1797-2019-25-2-31-49>
11. Kutner, L. (2018) *Humor as a Key to Child Development*. PsychCentral. URL: <https://psychcentral.com/lib/humor-as-a-key-to-child-development/>

REFERENCES

1. Gosciny, R. *Le Petit Nicolas*. URL: https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/229497/mod_resource/content/1/Le_Petit_Nicolas_-_Sempre_Gosciny.pdf
2. Gosciny, R. *Le petit Nicolas et les copains*. URL: <https://nemaloknig.net/read-196953/?page=2>

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЕКСИКИ СФЕРИ «ІНДУСТРІЯ КРАСИ» (НА МАТЕРІАЛІ ІМЕННИКІВ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)

Коваленко Д. О.

*студентка факультету іноземної філології
Волинський національний університет імені Лесі Українки
пр. Волі, 13, Луцьк, Волинська область, Україна
orcid.org/0000-0001-6721-8811
daryakovalenko170@gmail.com*

Козак С. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри німецької філології
Волинський національний університет імені Лесі Українки
пр. Волі, 13, Луцьк, Волинська область, Україна
orcid.org/0000-0001-6967-7413
kosak@vni.edu.ua
kosaksofia@yahoo.com*

Ключові слова: *галузева лексика, б'юті-сфера, тематична група, парадигматичні відношення, гіпонім, гіперонім, синонім, англіцизм.*

У статті представлено загальну характеристику підмови спеціального призначення, що обслуговує сферу «індустрія краси» сучасної німецької мови. Матеріалом дослідження слугують іменники різних словотвірних моделей. Досліджувані лексичні одиниці є основою структурної і поняттєвої організації тематичної групи зазначеної галузі. У роботі насамперед дано визначення в мовознавстві поняття тематичної групи та визначено її особливості, а також сформульовано авторську дефініцію тематичної групи «індустрія краси». У статті представлено комплексний аналіз німецької лексики б'юті-сфери, а саме виокремлено її найхарактерніші тематичні та лексико-семантичні групи. У результаті дослідження словниковий склад тематичної групи «індустрія краси» був поділений на шість основних підгруп, що детально членують позамовну дійсність. У статті також представлено парадигматичні відношення різних видів між досліджуваними іменниками. Найвні гіперо-гіпонімічні відношення та відношення синонімії різних типів підтверджують системний характер тематичної групи «індустрія краси». Зібраний фактичний матеріал свідчить також про наявність у лексиці б'юті-сфери значної кількості запозичень з англійської мови, що підтверджують вплив позамовної дійсності на словниковий склад. Представлена стаття є першою в низці запланованих досліджень лексики тематичної групи «індустрія краси» сучасної німецької мови і має на меті створити загальне уявлення про словниковий склад цієї підмови. Перспективи подальших досліджень полягають у детальному аналізі основних частин мови (іменників, прикметників, дієслів) лексики б'юті-сфери з урахуванням структурно-семантичного та функціонально-прагматичного аспектів.

**GENERAL CHARACTERISTIC OF THE VOCABULARY OF THE SPHERE
“BEAUTY INDUSTRY” (ON THE MATERIAL OF THE NOUNS
OF MODERN GERMAN LANGUAGE)**

Kovalenko D. O.

*Student of the Faculty of Foreign Languages
Lesya Ukrainka Volyn National University
Voli Ave., 13, Lutsk, Volyn region, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6721-8811
daryakovalenko170@gmail.com*

Kozak S. V.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of German Philology
Lesya Ukrainka Volyn National University
Voli Ave., 13, Lutsk, Volyn region, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6967-7413
kosak@vnu.edu.ua*

Key words: *industry vocabulary, beauty sphere, thematic group, paradigmatic relations, hyponym, hyperonym, synonym, anglicism.*

The article presents the general characteristics of the special purpose substructure, which serves the sphere of “Beauty Industry” of the modern German language. Nouns of different word-forming models act as material. The researched lexical units are the basis of the structural and conceptual organization of the thematic group of the specified branch. First of all, the concept of “thematic group” recognized in linguistics and its peculiarities are given in the work, as well as the author's definition of the thematic group “Beauty Industry” is formulated. The article presents a comprehensive analysis of the German vocabulary of the beauty sphere, and highlights its most characteristic thematic and lexical-semantic groups. As a result of the research, the vocabulary of the thematic group “Beauty Industry” was divided into six main subgroups, which detail the extralingual reality. The article also presents the paradigmatic relationships of different types between the studied nouns. The existing hypero-hyponymic relations and relations of synonymy of different types confirm the systemic nature of the thematic group “Beauty Industry”. The collected factual material also testifies to the presence in the vocabulary of the beauty sphere of a significant number of borrowings from the English language, which authenticates the influence of extralingual reality on the vocabulary. This article is the first in a series of planned studies of the vocabulary of the thematic group “Beauty Industry” of the modern German language, and aims to create a general idea of the vocabulary of this subtext. Prospects for further research will be seen in a detailed analysis of the main parts of speech (noun, adjective, verb) vocabulary of the beauty sphere from the structural-semantic and functional-pragmatic aspects.

Косметика та парфумерія, перукарські послуги, СПА-процедури та заняття фітнесом є без перебільшення значною частиною життя будь-якої культурної спільноти. Активний розвиток та постійне вдосконалення сфери індустрії краси у ХХІ столітті відбувається внаслідок змін світоглядних установок сучасної людини та відкритого доступу до різних інформаційних джерел, тому й мова індустрії краси, яка є однією з

підсистем природної мови, є живою й цікавою для вивчення. Значний інтерес до вивчення мови спеціального призначення цієї професійної галузі полягає також у постійному взаємообміні лексичними одиницями (ЛО) між нею та повсякденною лексикою, а також лексикою інших галузей знань.

У нашому дослідженні використовуємо здобутки таких сучасних дослідників лексики зазначеної сфери, як О.А. Войцева [1], яка

детально вивчає джерела формування парфумерно-косметичної термінології української мови, Н.О. Гимер [2; 3], предметом досліджень якої є системна організація лексики косметики та косметології української мови, зокрема парадигматичні відношення між її ЛО, а також будова термінів цієї фахової мови, І.І. Бойко [4], чий дослідження спрямовані на комплексне вивчення англійської фахової мови косметології, зокрема парадигматичні відношення та запозичення в них, Н. Зорічич [5], в колі інтересів якої – запозичення, зокрема англіцизми в тематичній групі (ТГ) «індустрія краси» сучасної хорватської мови, А.Ж. Курманаєва [6], яка вивчає формування терміносистеми індустрії краси в казахській мові.

Недостатнє висвітлення цього пласту словникового складу німецької мови та потреба в цілісному аналізі фахової мови індустрії краси зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Метою статті є визначення обсягу тематичної групи «індустрія краси» сучасної німецької мови.

Завдання статті полягають у:

1) виокремленні підрозділів ТГ «індустрія краси»;

2) встановленні парадигматичних відношень між ЛО зазначеної сфери.

Об'єктом дослідження є ТГ «індустрія краси» сучасної німецької мови, **предметом** – іменники різних словотвірних моделей даної галузі.

Матеріалом статті слугують іменники ТГ «індустрія краси», вибрані з електронних версій німецькомовних журналів “InStyle“ [7], “Cosmopolitan“ [8], власне німецького журналу “Brigitte“ [9] за 2020–2022 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. Об'єднання слів однієї сфери вживання називаються тематичними, тобто такими, що належить до однієї предметно-понятійної сфери, тому в основі такого принципу дослідження лексики лежать зовнішні зв'язки між предметами та явищами матеріальної дійсності, завдяки яким слова об'єднуються в лексичні ряди та групи.

Поділ словникового складу будь-якої мови на тематичні групи є важливим, адже він допомагає прояснити вплив екстралінгвістичних факторів на лексико-семантичну систему, яка відображає позамовну дійсність.

Під поняттям «**тематична група**» ми, погоджуючись з Л.М. Васильєвим, розуміємо клас слів, який об'єднаний типовою ситуацією чи темою без наявності в ньому спільної ядерної семи [10, с. 110]. Тематична група є широким поняттям, що охоплює слова для вираження певної ділянки об'єктивної дійсності. В основі такого об'єднання ЛО лежить класифікація предметів і явищ об'єктивної дійсності. У межах тематичної групи можна виокремити лексико-се-

мантичні поля та лексико-семантичні, а також семантичні групи.

Отже, в тематичній групі слова пов'язані не мовними, а позамовними зв'язками через реалії, поняття та явища, які виражаються в них. Саме тому, на нашу думку, ТГ «індустрія краси» можна визначити як групу, що охоплює лексику на позначення виробництва й розповсюдження товарів і послуг, орієнтованих на вдосконалення зовнішності людини, адже сьогодні поняття «індустрія краси» є досить широким. Воно включає, з одного боку, промисловість, яка виробляє косметичні засоби, а з іншого, – широкий спектр послуг і технологій, що відноситься переважно до сфери краси, здоров'я та іміджу (у тому числі косметологію, СПА, пластичну хірургію, фітнес тощо).

Тематична група, яка обслуговує сферу індустрії краси, має складну структуру. Різке збільшення асортименту й послуг за останні десятиліття та одночасне збільшення попиту на продукцію та обслуговування в цій сфері свідчить про динаміку формування лексичної системи даної галузі. Система з логічним порядком, заснована на класифікації конкретних об'єктів, процесів та абстрактних понять, забезпечує семантичний зв'язок елементів ТГ «індустрія краси». Вона складається з ядерних слів її підсистем (*Shampoo, Parfum, Anti-Aging*), термінів сусідніх галузей (*Promi-Tattoo*) та загальноновживаної лексики (*Gesundheit*), що визначається міждисциплінарним характером досліджуваної сфери [6].

Аналіз ЛО, вибраних із електронних публікацій, дозволяє об'єднати іменники у шість об'ємних підрозділів ТГ «індустрія краси», представлених нижче. Вони названі відповідно до розділів у журналах про красу. Кожен із них може бути поділений на менші підгрупи, які детально членують б'юти-сферу.

1. Догляд за шкірою та тілом (*Haut- und Körperpflege*): *Selbsbräuner, Haarentfernung, Anti-Celulite-Massage*.

1.1. Засоби догляду за шкірою: *Lavendelseife, Porenreiniger, Creme*.

1.2. Процедури догляду: *Körperpeeling, Massage, Contouring*.

1.3. Приладдя для догляду: *Aquafacial-Gerät, Massagepistole, Anti-Falten-Pad*.

Зважаючи на значну кількість прикладів, тут варто виокремити ще одну окрему підгрупу «догляд за обличчям»: *Gesichtspflege – Gesichtswaschgel, Gesichtsol, Gesichtsseife, Gesichtssauna, Gesichtereiniger, Gesichtsmassage*.

2. Макіяж та косметика (*Make-up und Kosmetik*): *Augencreme, Lidschattenpalette, Wimperntusche*.

2.1. Косметичні засоби: *Eyelinier, Augenbrauenstift, Schminkpinsel, Lippenstift, Wimperntusche, Concealer, Toner*.

2.2. Типи макіяжу: *Augen-Make-up, Geisichts-Make-up, Braut-Make-up*.

2.3. Манікюр, його типи: *Manicure, Nagel-design, Pastellnagel, Color-Matching-Nagel, Nail, Nagelform, Fingernagel, Nagelfolie*.

2.4. Меблі: *Kosmetik-Kühlschrank, Schminktisch, Schminkspiegel*.

3. Догляд за волоссям та зачіски (Haarpflege und Frisuren): *Haarkur –Haarewaschen, Haarparfum, Lockenspray, Keratin-Haarglättung*.

3.1. Засоби догляду: *Haarwasser, Haarseife, Haaröl, Shampoo*.

3.2. Приладдя для догляду та зачісок: *Lockenstab, Dampfglätteisen Haarglätter, Glätbürste, Mini-Glätteisen*.

3.3. Типи зачісок: *Hochsteckfrisur, Ponytail, Trend-Frisur, Bob*.

4. Парфуми (Parfüm): *Parfümöl, Duft-Neuheit, Herbstduft, Lieblings-Parfum*.

5. Дієти та фітнес (Diät und Fitness): *Superfood, Training, Joggen*.

5.1. Типи дієт: *Pasta-Diät, Erdnussbutter-Diät*.

5.2. Харчування: *Sommer-Food, Fitness-Snack, Kalorie*.

5.3. Тіло: *Bauchmuskel, Bauchfett, Cellulite, Körper, Mega-Body*.

5.4. Приладдя для занять спортом: *Fitnessband, Dehnungsstreife*.

6. Задіяні у сфері люди (Menschen): *Fitness-Oma, Influencerin*.

6.1. Професіонали: *Haarstylist, Blond-Spezialist, Fitness-Redakteurin*.

6.2. Любителі: *Wassersport-Fan, Fitness-Liebhaber, Fitnessstudio-Betreiberin*.

6.3. Пластична хірургія: *Beauty-Treatment, Augenbrauen-Lifting, Aquafacial-Behandlung, Falten-Killer*.

Всі інші іменники ТГ «індустрія краси» можуть бути об'єднані у групу «конкретні об'єкти та поняття б'юті-сфери»: *Beauty-Geschenk, Beauty-Sensation, Beauty-Innovation*.

Серед іменників ТГ «індустрія краси» спостерігаються **парадигматичні відношення**. Це підтверджує системний характер лексики, яка належить до цієї предметно-понятійної сфери.

Парадигматичні відношення між словами визначаються як відношення, що виникають на основі спільності чи протилежності їхніх значень. У мовознавстві розрізняють синонімію, антонімію, гіпонімію (родо-видові відношення) та меронімію (відношення «частина – ціле») як найбільш розповсюджені типи парадигматичних відношень.

У ТГ «індустрія краси» сучасної німецької мови, представленої іменниками, ми виокремили родо-видові та синонімічні парадигматичні відношення.

Гіперо-гіпонімічні групи – це лексико-семантичні парадигми, що складаються зі слова з родо-

вим значенням (гіпероніма) і зі слів з видовим значенням (гіпонімів) [11].

У ТГ «індустрія краси» гіперо-гіпонімічні (родо-видові) відношення представлені різноманітним «загальне – одиничне»:

– *Creme – Nachtcreme, Tagescreme*;

– *Frisur – Schamhaarfrisur, Bob-Frisur, Flechtfrisur, Hochsteckfrisur*;

– *Duft – Herbstduft, Sommerduft*;

– *Parfum – Luxus-Parfum, Designer-Parfum i Damen-Parfum, Männerparfum*;

– *Öl – Karottenöl, Hanföl, Jojobaöl, Avocadoöl i Beauty-Öl, Sonnenöl, Reinigungsöl, Duftöl*;

– *Spray – Body-Spray, Lockenspray i Sonnenspray, Hitzenschutzspray*.

Наступним типом парадигматичних відношень є синонімія. У нашому дослідженні послуговуємося визначенням синонімів, представленим у «Словнику лінгвістичних термінів» О.О. Селіванової: «Синоніми – це члени тематичної групи, які належать до однієї частини мови і настільки близькі за значенням, що їх правильне використання у мовленні вимагає точного знання семантичних відтінків та стилістичних ознак, які їх розрізняють» [12, с. 540].

У мовознавстві синоніми поділяють зазвичай на дві великі групи – абсолютні (повні) та відносні (неповні, часткові) синоніми [13, с. 125].

Під абсолютними синонімами розуміємо пару ЛО, яка ідентична за всіма семами та повністю взаємозамінювана в контексті.

Під відносними синонімами розуміємо пару або ряд ЛО, що мають близьке значення. Такі синоніми мають відмінності у семному значенні, різняться сферою використання або походять із різних мовних систем [13, с. 184].

Серед відносних синонімів у мовознавстві розрізняють:

– семантичні (ідеографічні) синоніми, що різняться відтінками значень;

– стилістичні синоніми, які характеризуються закріпленістю за певним стилем та відрізняються емоційно-експресивним забарвленням.

– Причинами виникнення відносних словотвірних синонімів можуть бути:

– використання БС, що є синонімами;

– мовна економія (*Reinigungsprodukt – Cleanser*);

– використання метафорично переосмислених елементів (*Orangenhaut – Cellulite*).

Найбільшу групу іменників-синонімів у ТГ «індустрія краси» складають пари композитів з БС-німецьким словом та БС-запозиченням (передусім англіцизмом):

Lieblings-Parfum – Lieblings-Duft, Sugaring-Paste – Zuckerpaste, Pferdeschwanz-Frisur – Ponytail-Frisur, Augenbrauen-Epilierer – Augenbrauenrasierer;

Lidschattenstift – Eyeshadow-Stick, Schönheitsroutine – Beauty-Routine.

Серед усіх сфер, на які впливає феномен мовної глобалізації, особливо виділяється індустрія краси, тому значна кількість іменників-запозичень, або іменників з компонентами-англіцизмами, у ТГ «індустрія краси» не викликає здивування. Досліджувана сфера є відкритою та підлягає впливам і трендам із (у першу чергу) США, що має безпосередній вплив на субмову, яка цю сферу обслуговує. Другою причиною є загальне засилля англіцизмів у німецькій мові [5].

Отже, запозичення з англійської мови у ТГ «індустрія краси» сучасної німецької мови є або загальноновживаною лексикою / лексикою з інших сфер життя (*fail, update, workout, body, news*), або мають безпосереднє відношення до зазначеної сфери (*beauty, lifting, peeling, eyeliner, make-up, styling*).

Англіцизми є матеріалом для всіх словотвірних моделей іменників ТГ «індустрія краси» сучасної німецької мови:

- кореневі слова: *Lift, Concealer, Look, Botox*;
- суфіксальні іменники: *Moisturizer, Epilierer*;
- іменники з напівпрефіксами: *Microblading, Mega-Volum*;
- іменники з компонентами скороченнями: *Cardio-Training, Promi-Tattoo*;
- конверсія: *Nachstylen, Workout*;
- композити: *Beauty-Tool, Scincare-Linie*;
- стягнення: *Beauty- und Mode-Trend, Pflege- und Styling-Tipp*.

У запозиченнях з англійської мови можна також виокремити елементи, які дозволяють поділити їх за морфологічними ознаками. Так, англіцизми з ТГ «індустрія краси» частіше за все мають суфікси [14, с. 12]:

- *-ing*: *Contouring, Körperpeeling, Training, Bleaching, Contouring*;
- *-er*: *Moisturizer, Gel-Eyeliner*.

Окрім цього, всі ці запозичення відносяться до різних підрозділів досліджуваної тематичної групи, що підтверджують приклади вище.

Висновки. У ході нашого дослідження було встановлено, що іменники б'юті-сфери складають певну відкриту та структуровану сукупність слів на позначення спеціальних понять даної галузі. Вони слугують для здійснення комунікації у цій сфері не лише спеціалістами, але й широким загалом. У ТГ «індустрія краси», яку формують досліджувані іменники, виокремлено шість підрозділів та два види парадигматичних відношень – гіперо-гіпонімічні та синонімічні. Значну групу слів цієї тематичної групи складають запозичення з англійської мови.

Перспективи подальших розробок у цьому напрямку полягають у детальному вивченні імен-

ників ТГ «індустрія краси», зокрема, встановленні їхніх продуктивних та малопродуктивних словотвірних моделей та їх аналізі за формальними, структурними, семантичними та прагматичними параметрами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войцева О.А. Парфумерно-косметична термінологія української мови та її походження. *Лексика і стилістика слов'янських мов*. 2018. С. 61–70.
2. Гимер Н.О. Лексика косметики та косметології сучасної української мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Львів, 2010. 18 с.
3. Гимер Н.О. Структурний аналіз термінів косметики та косметології. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2013. № 765. С. 33–37.
4. Бойко І.І. Англійська термінологія косметології та естетичної медицини: генеза, структура, семантика, прагматика : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2019. 20 с.
5. Зоричич Н. Англоязычные заимствования в современных хорватских СМИ (на примере тематической группы «индустрия красоты»). *European journal of literature and linguistics*. 2020. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/angloyazychnye-zaimstvovaniya-v-sovremennyh-horvatskih-smi-na-primere-tematicheskoy-gruppy-industriya-krasoty>.
6. Курманаева А.Ж. Формирование терминосистемы индустрии красоты : дис. ... докт. философии. Алматы, 2019.
7. InStyle. URL: <https://www.instyle.de/beauty>
8. Cosmopolitan. URL: <https://www.cosmopolitan.de/beauty>
9. Brigitte. URL: <https://www.brigitte.de/beauty/>
10. Васильев Л.М. Теория семантических полей. *Вопросы языкознания*. 1971. № 5. С. 105–113.
11. Михайлова Т.В. Гіпонімія як лексико-семантична категорія. *Лінгвістичні дослідження*. Харків. 2016. № 41. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/lingvistics/article/view/1398>
12. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
13. Heusinger S. Die Lexik der deutschen Gegenwartssprache: eine Einführung. München : Wilhelm Fink Verlag, 2004. 303 S.
14. Лупаревич А.А. Особенности процесса заимствования терминов-англицизмов, выражающих понятия сервисных услуг в индустрии красоты. *Актуальные вопросы лингвистики в современном профессионально-коммуникативном пространстве*. Омск : Изд-во ОмГТУ, 2018. С. 11–15.

REFERENCES

1. Voytseva O.A. (2018) Parfumerno-kosmetychna terminologiya ukrayins'koyi movy ta yiyi pokhodzhennya. [Perfume and cosmetic terminology of the Ukrainian language and its origin]. *Leksyka i stylistyka slovyans'kykh mov* [Vocabulary and stylistics of Slavic languages], pp. 61–70. (in Ukrainian)
2. Gimer N.O. (2010) *Leksyka kosmetyky ta kosmetologiyi suchasnoyi ukrayins'koyi movy* [Vocabulary of cosmetics and cosmetology of the modern Ukrainian language] (PhD Thesis), Lviv: Ivan Franko National University of Lviv. (in Ukrainian)
3. Gimer N.O. (2013) Strukturnyy analiz terminiv kosmetyky ta kosmetologiyi [Structural analysis of terms of cosmetics and cosmetology]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivs'ka Politekhnika". Seriya "Problemy ukrayins'koyi terminolohiyi"* [Bulletin of the National Lviv Polytechnic University. Series "Problems of Ukrainian terminology"], № 765, pp. 33–37. (in Ukrainian)
4. Boyko I.I. (2019) *Angliys'ka terminologiya kosmetologiyi ta estetychnoyi medytsyny: geneza, struktura, semantyka, pragmatyka* [English terminology of cosmetology and aesthetic medicine: genesis, structure, semantics, pragmatics] (PhD Thesis), Lviv : Ivan Franko National University of Lviv. (in Ukrainian)
5. Zorichich N. (2020) Angloyazychnyye zaimstvovaniya v sovremennykh khorvatskikh SMI (na ptime tematiceskoy gruppy "Industriya krasoty") [English-language borrowings in modern Croatian media (on the example of the thematic group "Beauty Industry")]. *Yevropeyskiy zhurnal literatury i lingvistiki* [European journal of literature and linguistics]. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/angloyazychnyye-zaimstvovaniya-v-sovremennykh--horvatskih-smi-na-primere-tematiceskoy-gruppy-industriya-krasoty> (accessed 20 April 2022). (in Russian)
6. Kurmanayeva A.Zh. (2019) *Formirovaniye terminosistemy industriye krasoty* [Formation of the terminological system of the beauty industry (PhD Thesis), Almaty. (in Russian)
7. InStyle. Retrieved from: <https://www.instyle.de/beauty> (accessed 21 April 2022).
8. Cosmopolitan. Retrieved from: <https://www.cosmopolitan.de/beauty> (accessed 21 April 2022).
9. Brigitte. Retrieved from: <https://www.brigitte.de/beauty/> (accessed 21 April 2022).
10. Vasilyev L.M. (1971) Tyeoriya syemanticheskikh poley. [Theory of semantic fields]. *Voprosy yazykoznaninya* [Questions of linguistics]. № 5, pp. 105–113. (in Russian)
11. Mykhaylova T.V. (2016) Hiponimiya yak leksyko-semantychna katehoriya [Hyponymy as a lexical-semantic category]. *Lingvistychni doslidzennya* [Linguistic research], № 41. Retrieved from: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/lingvistics/article/view/1398> (accessed 20 April 2022). (in Ukrainian)
12. Selivanova O.O. (2006) *Suchasna lingvistyka: terminolohichna entsyklopediya* [Modern linguistics: terminological encyclopedia]. Poltava: Dovkilya-K. (in Ukrainian)
13. Heusinger S. (2004) *Di leksik der doichen gegenwartsshprakhe: aine ainfyurung* [The lexicon of the German gender language: an introduction]. Munich: Wilhelm Fink Verlag. (in German)
14. Luparevich A.A. (2018) Osobennosti protsessa zaimstvovaniya terminov-anglitsismov, vyr-azhayushchikh ponyatiya servisnykh uslug v industriyi krasoty [Features of the process of borrowing terms-Englishisms, expressing the concept of services in the beauty industry]. *Aktualnyye voprosy lingvistiki v sovremennom professionalno-kommunikativnom prostranstve* [Current issues of linguistics in the modern professional and communicative space]. Omsk, pp. 11–15. (in Russian)

ІНТЕРНЕТ-ФОРУМ ЯК ЖАНР (ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ)**Кокнова Т. А.**

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри романо-германської філології
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
вул. Коваля, 3, Полтава, Україна
orcid.org/0000-0003-0232-0756
koknovatanya@gmail.com*

Ключові слова: *віртуальні жанри, Інтернет-форум, ретіальна адресація, аксіальна адресація, комп'ютерна комунікація.*

Жанрова система Інтернет-дискурсу складна і багатоаспектна з причини розвитку Інтернет-технологій, тож наявна велика кількість підходів до жанрової класифікації Інтернет-дискурсу. У статті наведено і проаналізовано визначення поняття «жанр» і супутніх йому понять дискурсоутворюючих і дискурсопридбаних віртуальних жанрів. Представлено декілька жанрових класифікацій у межах Інтернет-дискурсу, запропонованих різними науковцями. Розглянуто термін «жанровий формат». Наведено і проаналізовано структуру, стилістичні та лексико-граматичні особливості Інтернет-форуму як окремого жанру, його основні лінгвістичні характеристики, до яких відносяться аксіальна і ретіальна адресації. Проаналізовано модель просторово-часових стосунків у межах форуму, де фактично час і простір не заважають Інтернет-комунікації. Зазначено, що жанри комп'ютерної комунікації характеризуються певною сукупністю взаємозв'язаних параметрів (тематична ознака, комунікативна мета, сфера спілкування, образ автора-читача, режим синхронного/асинхронного часу, форма об'єктивування, діалог/полілог, композиція, мовні особливості). Залежно від мети спілкування визначається тематика спілкування, комунікативні цілі та сфера спілкування. Образ автора визначається сукупною безліччю учасників спілкування у часово-просторовому континуумі. Проаналізовано поняття повідомлень Інтернет-форумів як невеликих за обсягом завершених текстів, пов'язаних між собою певними семантичними зв'язками, які реалізуються через систему гіперпосилань, основними ознаками яких визначено незавершеність, відкритість, нелінійність, відсутність точного авторства, зняття протиставлення між адресантом і адресатом, об'єктивність, неоднорідність. Встановлено, що до основних складників комунікативної ситуації Інтернет-форуму відносяться анонімні учасники (адресант, адресат) й електронний канал передачі інформації. Серед основних типів адресатів визначено власне адресата та сторонніх адресатів. Як особливість текстів форумів виділяється наявність автора-редактора (модератора), який стежить за дотриманням етикету у мережі та має право пропонувати тему для обговорення. З'ясовано, що спілкуванню у форумі сприяє певний комунікативний код, основними елементами якого є графічні, лексичні, граматичні і стилістичні засоби.

INTERNET FORUM AS A GENRE (LINGUISTIC FEATURES)

Koknova T. A.

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Romance and German Philology
Luhansk Taras Shevchenko National University
Koval str., 3, Poltava, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0232-0756
koknovatanya@gmail.com*

Key words: *virtual genres,
Internet forum, reteal
addressing, axial addressing,
computer communication.*

The system of genres in the Internet discourse is complex and versatile as a result of the development of Internet technologies, so there are a number of approaches to the genre classification of the Internet discourse. The paper gives and analyzes the definition of the concept of “genre”, as well as the accompanying concepts of discourse-forming and discourse-acquired virtual genres. Several genre classifications within the Internet discourse, proposed by various scientists, are presented. The term “genre format” is also considered by the author. The structure, stylistic and lexical-grammatical features of the Internet forum as a separate genre, its main linguistic characteristics, which include axial and reteal addressing, are given and analyzed in the paper. The model of spatio-temporal relations within the forum, where actually time and space do not interfere with Internet communication, is considered. It is noted that the genres of computer communication are characterized by a certain set of interrelated parameters (thematic feature, communicative purpose, sphere of communication, image of the author-reader, mode of synchronous/asynchronous time, form of objectification, dialogue/polylogue, composition, linguistic features). Depending on the purpose of communication, the topic of communication, communicative goals and the sphere of communication are determined. The image of the author is determined by the collective set of communication participants in the time-space continuum. The concept of the message of Internet forums is analyzed and defined as small in volume completed texts, interconnected by certain semantic links, which are implemented through a system of hyperlinks, which main features are defined as incompleteness, openness, non-linearity, lack of exact authorship, elimination of the opposition between the addresser and addressee, objectivity, heterogeneity. It is specified that the main components of the communicative situation of the Internet forum include anonymous participants (addresser, addressee) and the electronic channel of information transmission. Among the main types of addressees, the actual addressee and third-party addressees are defined. A feature of forum texts is the presence of the author-editor (moderator), who monitors the observance of etiquette in the network and has the right to propose a topic for discussion. It is found out that communication in the forum is facilitated by a certain communicative code, which main elements are graphic, lexical, grammatical and stylistic means of expression.

Постановка проблеми. Жанрове різноманіття віртуального спілкування є однією з нових проблем дослідження, що виникли водночас із пробудженням інтересу до Інтернет-простору. Вчені, що займаються вивченням особливостей віртуальної комунікації, не єдині в класифікації жанрів, властивих Інтернет-спілкуванню. Виділяючи традиційні (властиві побутовому спілкуванню) і нетрадиційні (властиві віртуальному спілку-

ванню) жанри, вони не погоджуються на думці відносно визначення окремих жанрів.

Аналіз публікацій. Явище Інтернет-дискурсу як мовну проблему розглядали у своїх роботах такі провідні іноземні лінгвісти: С. Бушнель, Е. Зантідес, Д. Крістал, Ш. Туркле, М. Хілс, С. Ятес та ін. Вагомий внесок у розробку проблеми комунікативних стратегій учасників форумів внесли і сучасні вітчизняні науковці, серед

яких – О. Гордій, Ю. Грон, Н. Закордонець, А. Ковальська, Г. Крижановська, І. Ломоносова, А. Паладьєва, В. Савка тощо. Однак, попри численність публікацій та невичерпаність наукових розвідок, цей аспект досі не втрачає актуальності. Отже, **мета статті** – охарактеризувати лінгвістичні особливості Інтернет-форму як жанру. **Завдання** – окреслити лінгвістичні особливості форуму як жанру Інтернет-дискурсу. Таким чином, **об'єктом цього** дослідження є жанр Інтернет-форму як один із жанрів віртуальної комунікації, де **предметом** дослідження та аналізу наукової літератури є мовленнєві тактики та стратегії, до яких удаються учасники в процесі побудови комунікації на форумі.

Виклад основного матеріалу дослідження. М. Хілз зауважує, що більшість окремих відмінностей між різновидами дискурсу описується за допомогою поняття «жанр», що відображає найбільш істотні властивості і зв'язки явищ світу мистецтва, сукупність формальних і змістовних особливостей твору. Сьогодні поняття «жанр» широко використовується в дискурсивному аналізі. Повної класифікації жанрів на даний момент не існує, але як приклад різних жанрів дослідник наводить драму, поему, побутовий діалог, розповідь, інструкцію з використання технічних приладів, інтерв'ю, репортаж, доповідь, політичний виступ тощо [1, с. 37].

Під жанром Г. Крижановська розуміє стійкий тип тексту, об'єднаний єдиною комунікативною функцією, а також схожими композиційними і стилістичними ознаками [2, с. 54]. А. Паладьєва розглядає жанр як стійку модель мовної діяльності у певній сфері спілкування залежно від чинників комунікативної ситуації, а жанр Інтернет-дискурсу як форму комунікативного вираження онлайн-особистості (даний жанр містить в собі риси комунікативного характеру і реалізує окремі наміри користувача Інтернет-дискурсу) [3, с. 80]. Жанрова система Інтернет-дискурсу складна і багатоаспектна з причини розвитку Інтернет-технологій, тому існує величезна кількість підходів до жанрової класифікації Інтернет-дискурсу.

Ю. Грон поділяє віртуальні жанри на дискурсоутворюючі і дискурсопридбані. Дискурсоутворюючі жанри – це віртуальні жанри, які розрізняються за двома критеріями – структурністю і композиційністю. У даному випадку лінгвіст розглядає жанр як певного типу висловлювання в рамках певного дискурсу, який є свого роду текстом, вписаним у певну комунікативну ситуацію. До дискурсоутворюючих жанрів науковець відносить електронний лист (e-mail), чат, форум і гостьову книгу, жанр миттєвих повідомлень, блог, розраховану на багато користувачів рольову гру онлайн, СМС. Дискурсопридбані жанри – це

стійкі типи висловлювань у формах спілкування, що вже склалися, жорстко обумовлені у віртуальному середовищі певними технічними параметрами. До них можна віднести флейм, мережевий флірт, віртуальний роман, флуд, спам і послання [4, с. 53].

Науковці пропонують свій погляд на жанрову класифікацію Інтернет-дискурсу, за яким віртуальні жанри повинні визначатися за аналогією з жанрами інших сфер спілкування. Дослідники виділяють такі жанри: загальноінформаційні жанри, або жанри комп'ютерних новин (сайти новин, рг-сайти тощо); науково-освітні і спеціальні інформаційні жанри (монографії, наукові статті, інтерактивні учбові курси, реферати, онлайн-конференції, електронні словники тощо); художньо-літературні жанри (електронні бібліотеки, сетература, анотації, рецензії та ін.); жанри, що використовуються у неспеціальному, непрофесійному спілкуванні (віртуальні ігри, живі електронні щоденники, чати, форуми, гостьові електронні книги, поштове листування); ділові та комерційні жанри (рекламні оголошення, корпоративні сайти, банери тощо) [5, с. 77]. Д. Крістал розглядає п'ять жанрів ситуацій використання Інтернету (broad Internet-using situations). Це електронна пошта, синхронні й асинхронні чати, віртуальні світи, вебсервер-тексти (електронні тексти з гіпер- і лінійною структурою) [6, с. 63].

Деякі науковці до кола жанрознавчих понять вводять термін «жанровий формат». Це гіпертекстове, інтертекстуальне утворення, в якому знаходяться відображення особливі екстралінгвістичні умови породження дискурсу. Формат – це зовнішня по відношенню до дискурсу оболонка для формування, структуризації і розміщення інформації, для здійснення комунікативних обмінів (інтерацій), де Інтернет-форматами виступають електронна пошта (розсилки, спам, віруси також входять до даної групи), синхронні чати (чати, ICQ), асинхронні чати (форуми, конференції, віртуальні щоденники тощо), дискурсивні практики, електронні дошки оголошень, віртуальні світи, пошукова система, вебсайти, електронна пошта, Інтернет-конференції (Інтернет-форум, дискусійна група як її різновиди) та інші [7, с. 130].

Одним із найбільш популярних жанрів Інтернет-дискурсу можна назвати Інтернет-форум. За визначенням А. Ковальської, Інтернет-форум – це тематичне спілкування. На відміну від чату, у форумі обговорюють якусь певну тему [8, с. 4]. Дана форма комунікації отримала світову популярність. С. Бушнел визначає низку особливостей Інтернет-форуму як окремого жанру, де на вебсервері-форумі формуються різні смислові лінії і позиції і який розуміється як клуб за інтересами (таке місце в Інтернеті, де збираються люди, яких

об'єднує одне захоплення або ідея) [9, с. 29]. Одна з основних лінгвістичних характеристик вебсервера-форуму як полілогової жанрової форми – це наявність особливих видів адресації. У полілозі на форумі зустрічається аксіальна і ретиальна адресація. Під аксіальною адресацією О. Гордій розуміє осьову адресацію, тобто таку, що спрямована на одного учасника, а під ретиальною – мережеву адресацію, тобто спрямовану на декількох учасників. Для форуму найбільш характерною є колективна адресація, тобто адресація до всіх учасників полілогу [7, с. 34].

Серед жанрових особливостей полілогу у форумі виділяються політематичність спілкування, в якій не існує тематичних рамок. Полілог у форумі складається з макротем і безлічі мікротем. Наприклад, розмова у жіночому форумі може починатись із вражень про народження дитини і закінчуватись дискусією про стосунки в сім'ї після народження дитини [10, с. 59]. Наступна жанрова особливість Інтернет-форуму – анонімність спілкування. Реєструючись у форумі і вступаючи в дискусію, учасники ніби ховаються під маскою. Анонімність і відсутність візуального контакту дозволяє учаснику форуму створити образ, який може кардинально відрізнятись від реального, і кожен користувач грає певну комунікативну роль [2, с. 59].

За структурою форум – це безліч вебсторінок, розмежованих за певними темами. Кожна тема представлена на головній сторінці форуму. За твердженням Ш. Теркла, сучасний сайт характеризується наявністю відносно сталої системи організації, а саме об'єднанням тематичних сторінок у сайтову систему, що дає можливість виділити перелік розділів, присутніх у складі більшості сайтів, і низку факультативних, специфічних для тієї або іншої тематики і стилю сайту сторінок [10, с. 22]. Вибираючи посилання, користувач може заходити на різні сторінки сайту і брати або пасивну (читання) участь в спілкуванні, або активну (читання і публікація своєї думки).

Основною відмінністю комунікативного процесу у форумі є модель просторово-часових стосунків. Учасник віртуального спілкування має можливість налагодити контакт не лише з іншими учасниками, присутніми в даний час, але також і взяти участь у комунікативному процесі, що розвивався рік тому. Рівнозначно учасник віртуального спілкування має можливість висловити свою думку для тих, хто приєднається до обговорення даної проблеми на форумі в майбутньому. Таким чином, він необмежений часовими рамками, маючи можливість приєднатися до полілогу, що має відносно давню історію або ж проєкту перспективу [11, с. 60].

Просторові стосунки також не накладають рамок на учасників спілкування, оскільки користувач, знаходячись у певній точці простору, має можливість спілкуватись одночасно з представниками різних культур, яких може бути необмежена кількість у певну одиницю часу, які активно або пасивно беруть участь у комунікативному процесі.

Науковці зазначають, що жанри комп'ютерної комунікації характеризуються такою сукупністю взаємопов'язаних параметрів: тематична ознака, комунікативна мета, сфера спілкування, образ автора-читача, режим синхронного/асинхронного часу, форма об'єктивування (близькість до письмового/усного типу тексту), діалог/полілог, композиція, мовні особливості [10, с. 35]. Це характерно і для жанру «форум». Форум характеризується певною тематичною ознакою. Тематика спілкування визначається інтересами і схильностями учасників спілкування. Комунікативні цілі форуму можуть бути різноманітними, а саме: виразити себе, знайти друга, підтримати емоційний контакт, обмінятися інформацією. Залежно від мети спілкування визначається сфера спілкування, яка характеризується рольовим позиціонуванням комунікантів (статусно орієнтованим або особово орієнтованим) [12, с. 106].

Образ автора визначається сукупною безліччю як присутніх в даний час, так і імовірно присутніх в ретроспективі і перспективі учасників спілкування. Даний образ створюється за допомогою спілкування «багато одному», «один одному», «один багатьом», «багато багатьом». Анонімність індивідуальних учасників спілкування, прихованих за ніками, дозволяє викристалізувати певний образ колективного автора, неперсоніфікованого, з колективним розумом.

Повідомлення Інтернет-форумів – це невеликі за обсягом завершені тексти, пов'язані між собою певними семантичними зв'язками, які реалізуються через систему гіперпосилань. Н. Лукашенко зауважує, що основними ознаками текстів повідомлень Інтернет-форумів є незавершеність, відкритість, нелінійність, відсутність точного авторства, зняття протиставлення між адресантом і адресатом, об'єктивність, неоднорідність [13, с. 14]. Незавершеність, відкритість полягає у тому, що адресант або інші комуніканти можуть дописати тексти Інтернет-форумів. Нелінійність виражається в неможливості передбачити логіку адресанта щодо послідовності викладу та у відсутності в Інтернет-форумі того, що називається «початок» і «кінець». Комуніканти анонімні, тому не існує точного авторства. Відбувається зняття протиставлення між адресантом і адресатом за рахунок того, що вони не лише вільно вибирають послідовність повідомлень і гіперпосилань форумів, але й реагують на них. Для спрощення

процесу сприйняття використовується виділення кольором. Тексти Інтернет-дискурсу також характеризуються об'єктивністю, тобто можливим є викладення не тільки думки комунікантів, але й коментарів до них. Неоднорідність дозволяє сполучати різні види інформації в Інтернет-дискурсі – текст, малюнок, зображення у русі [13, с. 15].

Основними складниками комунікативної ситуації Інтернет-форуму є анонімні учасники, головними серед яких є адресант, адресат, й електронний канал передачі інформації. Адресант і адресат несуть у собі, з одного боку, типізовані, узагальнені риси свого народу, культури та соціального середовища, а з іншого, – особистісний досвід знань, думок, оцінок. Спілкування підтримується у стилі дружніх контактів, тобто увагу не акцентовано на соціальному статусі людини як окремого представника суспільства. Комуніканти абсолютно рівноправні внаслідок специфічної взаємодії в мережі Інтернет.

В Інтернет-форумах розрізняють такі типи адресатів: власне адресат, який стосовно адресанта уживає звертання в полі адресації та при вітанні; сторонні адресати, які є зареєстрованими учасниками; випадкові адресати, які не зареєструвалися. Особливість текстів форумів – наявність автора-редактора (модератора), який стежить за дотриманням етикету мережі та має право пропонувати тему для обговорення [14, с. 33]. Спілкуванню у форумі сприяє певний комунікативний код, під яким мається на увазі система, що складається з умовних позначень, розроблена одним з учасників форуму або групою постійних користувачів. Основними елементами комунікативного коду Інтернет-форуму є графічні, лексичні, граматичні та стилістичні засоби. Як приклад використання графічних засобів можна навести використання смайликів, великих букв, повторів, великої кількості знаків окликів, питань і крапок.

Серед стилістичних особливостей даного жанру слід назвати еліптичність реплік, поширеність неповних речень. До лексичних засобів можна віднести використання аббревіатур, а також сленгу, професійно-жаргонних утворень, аргю. Слід зазначити, що використання зниженої фамільярної лексики в Інтернет-мережі часто сприймається як норма, оскільки більшість користувачів, що вживають ненормативну лексику в своїх висловленнях, вважає її обов'язковим елементом розмовного мовлення.

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, форум – простір для дискусій у мережі. Користувачі розміщують на форумі повідомлення, на кожне з яких можна відповідати. Усі повідомлення у форумі впорядковані за темами. Форум не вимагає миттєвої реакції від учасників: зазвичай вони заходять туди час від часу. До гра-

матичних особливостей Інтернет-форуму можна віднести смайлики, зірочки, виділення слів великими літерами, повтор одних і тих самих літер, розмежування літер пробілом, велику кількість знаків окликів, питань і крапок. До морфологічних засобів належить утворення нових слів за допомогою словоскладення, афіксації, контамінації, конверсії. Лексичні особливості – це вживання аббревіатур, акронімів, сленгу. У синтаксичному аспекті виокремлюється аграматизм, еліптичність реплік, поширеність неповних речень. У перспективі вбачається можливим виявити специфіку комунікативних стратегій учасників англомовних жіночих Інтернет-форумів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Hills M. You Are What You Type: Language and Gender Deception on the Internet. London, 2000. 138 p.
2. Крижанівська Г.Т. Блог як жанр Інтернет-комунікації. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2022. Вип. 53(1). С. 77–81.
3. Паладьєва А., Савка В. Поняття та характеристика мовленнєвого жанру «веббраузер». *Іноземна мова у професійній підготовці спеціалістів: проблеми та стратегії* : збірник тез доповідей VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2022. 423 с.
4. Грон Ю. Блог-записи як сучасний жанр Інтернет-комунікації. *Applied Linguistics: Language*. 2022. С. 51.
5. Пасічник Н.І., Закордонєць Н.І., Плавуцька О.П. Міжкультурний цифровий дискурс як напрям розвитку англомовної художньої літератури: філологічний та методичний аспекти. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2022. Вип. 54. С. 76–80.
6. Crystal D. Language and the Internet. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 272 p.
7. Пlienko O., Shumeiko L. Напрями і тенденції вивчення політичного дискурсу в сучасних умовах діджиталізації (лінгвістичний і прагматичний аспекти). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2021. № 11 (79). С. 72–75.
8. Kowalska A. До питання аналізу лінгвістичних особливостей англіцизмів у сфері інформаційних технологій. *Академічні візії*. 2022. № 6–7. С. 3–16.
9. Bushnell C. Text-Messaging Practices and Links to General Spelling Skill: A Study of Australian Children. *Australian Journal of Educational and Developmental Psychology*. 2011. № 11. P. 27–38.

10. Turkle Sh. *Life on the Screen: Identity in the Age of the Internet*. London: Simon & Schuster, 1995. 172 p.
  11. Zantides E. *Semiotics and Visual Communication: Concepts and Practices*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2014. 232 p.
  12. Ломоносова І.Т. Аксиологічні особливості інтернет-форумів (на матеріалі форумів «Теревені», «Дівочі посиденьки»). *Філологія XXI століття* : програма XI Всеукраїнської науково-практичної конференції студентства й наукової молоді, м. Харків, 15 квіт. 2021 р. Харків, 2021.
  13. Лукашенко Н.Г. Іспаномовний Інтернет-курс: комунікативно-прагматичний та лінгвостилістичний аспекти (на матеріалі форумів з проблематики родинних стосунків) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05. Київ, 2006. 22 с.
  14. Yates S. *Oral and Written Linguistics Aspects of Computer Conferencing: A Corpus Based Study*. Communication: Linguistic, Social and Cross-Cultural Perspective, Amsterdam: John Benjamins Publishing, 1996. 105 p.
- REFERENCES**
1. Hills, M. (2000). *You Are What You Type: Language and Gender Deception on the Internet*. London.
  2. Kryzhanivska, H.T. (2022). Blog iak zhanr Internet komunikatsii [Blog as a genre of Internet communication]. *Naukovyi visnyk mizhnarodnoho humanitarnogo universytetu – Scientific bulletin of international Humanitarian university, issue 53 (1), 77–81*.
  3. Palad'ieva, A., & Savka, V. (2022). Poniattia ta kharakterystyka movlennevoho zhanru “web-brauzer” [The concept and characteristics of “web-browser” linguistic genre]. *Inozemna mova u profesiyniy pidhotovtsi spetsialistiv: problemy ta stratehii*: Collection of scientific works of the VI International scientific-practical Internet conference. Kropyvnytskyi: RVV CDPU im. V. Vynnychenka.
  4. Hron, Y. (2022). Blog-zapysy iak suchasnyi zhanr Internet komunikatsii [Blog-notes as a modern genre of Internet communication]. *Applied Linguistics: Language, 51*.
  5. Pasichnyk, N.I., Zakordonets', N.I., & Plavutska, O.P. (2022). Mizhkulturniy tsyfrovoyi diskurs iak napriam rozvytku angломовnoyii hudozhnioy literatury: filologichnyi ta metodychniy aspekty [Intercultural digital discourse as a way of English fiction development]. *Naukovyi visnyk mizhnarodnoho humanitarnogo universytetu – Scientific bulletin of international Humanitarian university, issue 54, 76–80*.
  6. Crystal, D. (2001). *Language and the Internet*. Cambridge: Cambridge University Press.
  7. Plienko, O., & Shumeiko, L. (2021). Napriamy i tendentsii vyvchennia politychnoho dyskursu v suchasnykh umovakh didzhitalizatsii (lingvistychnyi i pragmatychnyi aspekty) [Ways and trends of political discourse studying in the modern digital conditions (linguistic and pragmatic aspects)]. *Scientific notes of Ostrog Academy National University: Philology – Naukovi zapysky natsionalnoho universytetu “Ostroz'ka akademiia” : Filologia, 11 (79), 72–75*.
  8. Kowalska, A. (2022). Do pytannia analizu lingvistychnykh osoblyvostey anglitsyzmiv u sferi informatsiynykh tekhnologiy [To the issue of linguistic features of anglicisms in the field of information technologies]. *Academical visions-Akademichni visii, 6–7, 3–16*.
  9. Bushnell, C. (2011). Text-Messaging Practices and Links to General Spelling Skill: A Study of Australian Children. *Australian Journal of Educational and Developmental Psychology, 11, 27–38*.
  10. Turkle, Sh. (1995). *Life on the Screen: Identity in the Age of the Internet*. London: Simon & Schuster.
  11. Zantides, E. (2014). *Semiotics and Visual Communication: Concepts and Practices*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
  12. Lomonosova, I.T. (2021). Aksiologichni osoblyvosti internet-forumiv (na materialy forumiv “Tereveni”, “Divochi posyden'ky”) [Axiological features of Internet forums (on the material from the forums of “Chatters” and “Girls’ chat-in”). *XI Vseukrayins'ka naukovo-praktychna konferentsia studentstva ta naukovoyi molodi “Filologiya XXI stolittia”*: program of the Scientific and Practical Conference. Kharkiv.
  13. Lukashenko, N.H. (2006). Ispanomovnyi internet diskurs: komunikatyvno-pragmatychnyi ta lingvostylistychnyi aspekty (na materialy forumiv z problematyky rodynnykh stosunkiv) [Spanish Internet discourse: communicative, pragmatic and linguostylistic aspects (based on the forums on the issues of family relationships)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv.
  14. Yates, S. (1996). *Oral and Written Linguistics Aspects of Computer Conferencing: A Corpus Based Study*. Communication: Linguistic, Social and Cross-Cultural Perspective, Amsterdam: John Benjamins Publishing.

ПЕРВИННА І ВТОРИННА СЕМАНТИКА АНГЛІЙСЬКИХ БАЗОВИХ ГУСТАТИВНИХ ПРИКМЕТНИКІВ

Коляда Е. К.

*кандидат філологічних наук, професор,
професор, завідувач кафедри практики англійської мови
Волинський національний університет імені Лесі Українки
просп. Волі, 13, Луцьк, Волинська область, Україна
orcid.org/0000-0002-5437-1320
elina.koliada@vnu.edu.ua*

Калиновська І. М.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри практики англійської мови
Волинський національний університет імені Лесі Українки
просп. Волі, 13, Луцьк, Волинська область, Україна
orcid.org/0000-0002-3406-1456
kalynovska@vnu.edu.ua*

Ключові слова: *смак, відчуття, густативний прикметник, пряме значення, образне значення, метафоризація.*

Статтю присвячено дослідженню первинної і вторинної семантики англійських базових густативних прикметників. До головних смаків традиційно відносять густативи «солодкий», «гіркий», «кислий» та «солоний». Прямі значення прикметників на позначення смаку безпосередньо належать до харчової сфери, а образні значення базуються на метафоричному переосмисленні первинної семантики. Під час дослідження було виокремлено три прямих значення прикметника *sweet*: 1) «який має смак, схожий на смак цукру», 2) «не згіркий; свіжий», 3) «несолоний»; одне пряме значення прикметника *bitter*: «який має різкий, їдкий смак, схожий на смак пива або чорної кави без цукру»; два прямих значення прикметника *sour*: 1) «який має смак лимона чи фруктів, які не готові до вживання»; 2) «який має присмак бродіння» і одне пряме значення прикметника *salty*: «який має смак солі або містить багато солі». Щодо образних значень, то ми виділили шість образних значень у прикметника *sweet*: 1) «який має приємний запах», 2) «який має приємний звук», 3) «(про емоцію чи подію) який дає відчуття щастя і/або задоволення», 4) «(особливо про щось чи когось маленьке) приємний та привабливий», 5) «(про людину) люб'язний і приємний», 6) «(про повітря) приємне і яке не містить шкідливих речовин»; шість образних значень у прикметника *bitter*: 1) «(про суперечки, сварки тощо) дуже серйозний та неприємний, з великим проявом гніву та ненависті», 2) «(про людину) сердитий і нещасний, тому що відчуває, що з ним повелися несправедливо», 3) «(про подію, досві, тощо) який змушує почуватися дуже нещасним або розчарованим», 4) «(про ставлення) який характеризується сильною ворожістю», 5) «(про тон) саркастичний чи різкий»; 6) «(про погодні умови) надзвичайно холодний і неприємний»; три образних значення у прикметника *sour*: 1) «(про людину) невеселий; сердитий і неприємний», 2) «(про погляд, вираз обличчя) непривітний», 3) «(про ситуацію) неприємний»; два образних значення у прикметника *salty*: 1) (заст.) «(про мову чи гумор) смішний та іноді трохи грубий», 2) (сленг) «роздратований або засмучений, головним чином, безпідставно».

Виявлено, що під час процесу метафоризації відбувається синестетичний зсув зі сфери смакової модальності на сфери нюхового, слухового, зорового і тактильного сприйняття, а також аналогічний категоріальний зсув у сфері емоційних переживань та раціонального осмислення явищ, пов'язаних із позитивною або негативною оцінкою вражень.

PRIMARY AND SECONDARY SEMANTICS OF ENGLISH BASIC GUSTATORY ADJECTIVES

Koliada E. K.

*Candidate of Philological Sciences, Professor,
Professor, Head of the Department of Conversational English
Lesya Ukrainka Volyn National University
Voli Ave., 13, Lutsk, Volyn region, Ukraine
orcid.org/0000-0002-5437-1320
elina.koliada@vnu.edu.ua*

Kalynovska I. M.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Conversational English
Lesya Ukrainka Volyn National University
Voli Ave., 13, Lutsk, Volyn region, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3406-1456
kalynovska@vnu.edu.ua*

Key words: *taste, feeling, gustatory adjective, literal meaning, figurative meaning, metaphorization.*

The article is devoted to the study of the primary and secondary semantics of English basic gustatory adjectives. There are four main types of taste: sweet, bitter, sour, and salty. The literal meaning of gustatory adjectives is directly related to the food sphere, and figurative meaning is based on a metaphorical reinterpretation of primary semantics. During the analysis we singled out three literal meanings of the adjective sweet (1) “having a taste like that of sugar”, 2) “not rancid or stale; fresh”, 3) “not salt or salted”), one literal meaning of the adjective bitter (“having a sharp, biting taste, like beer or black coffee without sugar”), two literal meaning of the adjective sour (1) “having a taste like that of a lemon or of fruit that is not ready to eat”, 2) “having the taste of fermentation”) and one literal meaning of the adjective salty (“tasting of salt or containing a lot of salt”).

As for figurative meanings, we identified six figurative meanings of the adjective sweet (1) “having a pleasant smell”, 2) “having a pleasant sound”, 3) (of emotions or events) “making you feel happy and/or satisfied”, 4) “(especially of something or someone small) pleasant and attractive”, 5) (of people) “kind and pleasant”, 6) (of air) “pleasant and not containing any harmful substances”), six figurative meanings of the adjective bitter (1) “(of arguments, disagreements, etc.) very serious and unpleasant, with a lot of anger and hatred involved, 2) “(of people) feeling angry and unhappy because you feel that you have been treated unfairly”, 3) (of events, experience, etc.) “making you feel very unhappy or disappointed”, 4) (of attitude) “characterized by intense hostility”, 5) (of tone) “sarcastic or cutting”, 6) “(of weather conditions) extremely cold and unpleasant”), three figurative meanings of the adjective sour (1) “(of people) not cheerful; bad-tempered and unpleasant”, 2) (of facial expressions) “unfriendly”, 3) (of situations) “unpleasant”), and two figurative meanings of the adjective salty (1) “(old-fashioned) (of language or humour) amusing and

sometimes slightly rude”, 2) (slang) “annoyed or upset, especially when this is unreasonable”).

It is reported that during the process of metaphorization a synesthetic shift occurs from the sphere of taste modality to the spheres of olfactory, auditory, visual and tactile perception, as well as a similar categorical shift can be observed in the sphere of emotional experiences and rational understanding of phenomena associated with positive or negative evaluation of impressions.

Постановка проблеми. До системи відчуттів людини, за допомогою яких вона отримує інформацію про навколишній світ, належать зір, слух, запах, дотик і смак. За якістю смакові відчуття поділяють на солодкі, гіркі, кислі і солоні. Усі інші смаки є комбінаціями цих чотирьох відчуттів [8, с. 330].

До назв на позначення чотирьох основних видів смаку в англійській мові належать прикметники *sweet*, *bitter*, *sour* та *salty*. Для густативних прикметників дуже важливою є «смакова оцінка», яка розмежовує приємне і неприємне, що своєю чергою знайшло відображення під час утворення переносних значень [4, с. 251].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливий внесок у дослідження сенсоризмів зробили чимало дослідників, зокрема Л.А. Бурич (Гурч), І.М. Колегаєва, С.І. Ковпик, К.В. Тулюлюк, наукові пошуки яких спрямовані на аналіз перцептивних лінгвокультурних знань як результату чуттєвого сприйняття. Втім окреслена тема є актуальною з огляду на значеннєвість сенсорних відчуттів і особливо смаку як захисного механізму – вибору або відкидання їжі [5, с. 58].

Об’єктом дослідження слугують англійські прикметники на позначення смаку *sweet*, *bitter*, *sour* і *salty*. **Предметом** дослідження виступають семантичні особливості зазначених лексичних одиниць. **Метою** дослідження є виявлення вторинних переносних значень цих густативних прикметників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо дефініції зазначених прикметників, що зафіксовані в англійських тлумачних словниках. Спочатку наведемо пряме значення, яке безпосередньо належить до харчової сфери, а після нього – образні значення, що базуються на метафоричному переосмисленні первинної семантики. Метафора виступає як констатація властивості об’єкта на основі певної схожості з уже позначеним у переосмисленому значенні слова [7, с. 279].

SWEET

I. Прямі значення:

– який має смак, схожий на смак цукру – “having a taste like that of sugar” [10]: “The pineapple was very ripe – sweet and juicy” [9];

– не згірклий; свіжий – “not rancid or stale; fresh: “It was that *sweet milk* and hot cornbread that I worked on mainly” [28, p. 108];

– несолоний – “not salt or salted”: “Don’t they serve *sweet butter*?” I asked [55, p. 283].

II. Образні значення:

– який має приємний запах – “having a pleasant smell” [12]: “It’s quite a *sweet-smelling perfume*” [9];

– який має приємний звук – “having a pleasant sound” [12]: “She has a *sweet singing voice*” [9];

– (про емоцію чи подію) який дає відчуття щастя і/або задоволення – “making you feel happy and/or satisfied” [12]: “For her, *revenge was sweet*” [9];

– (особливо про щось чи когось маленького) приємний та привабливий – “(especially of something or someone small) pleasant and attractive”: “They live in a *sweet little house*”; “What a *sweet baby!*” [9];

– (про людину) люб’язний і приємний – “kind and pleasant”: “I think *Alex is really sweet*” [9];

– (про повітря) приємне і яке не містить шкідливих речовин – “pleasant and not containing any harmful substances”: “the *sweet air of a mountain village*” [12].

Проведений аналіз словникового та ілюстративного матеріалу засвідчує, що приємне відчуття від солодкого смаку асоціативно переноситься на нюхове відчуття подібних запахів, джерелом яких є: а) пахощі: *In our house now, I climbed the narrow, padded stairs to her room, and entered. Here the aura of her perfume, the deep sweet scent she wore always, hung heavier in the air. That scent was everywhere, in her closet, it was in her towels, in all the linens* [50, p. 112]; б) свіже повітря: *Everything was good and the sweet spring air had never been so fresh or sweet* [26, p. 49].

Відчуттю солодкого смаку образно уподібнюється мелодійний звук: *Listening to the sweet melody Rose lay back on the bed and did not know when sleep came* [24, p. 23].

Відчуття солодкого смаку метафорично проєктується на враження від: а) емоційного стану людини, що приносить їй задоволення: *Sweet anger was moving in, an anger that had been dammed for over a decade* [35, p. 63]; б) приємного сну: “After his sound *sweet sleep* in the hedge, the sounder and the sweeter for his wakeful night and his furious unskilled exertion with the hoe, he knew that the world really was a paradise” [22, p. 97]; в) приємної події: *Her sudden success was a sweet*

victory [14, p. 41]; “All theirs bought and paid for, Jack Berry at Berry and Franklin cutting them what he called a ‘**sweet, sweet deal**’ – six hundred dollars an acre with the crumbling old five-bedroom, timber-frame ranch house thrown in” [44, p. 268]; *A summer with Crystine, a summer to explore and to grow with nothing to interfere with the **sweet, sweet time** we would spend together, endless summer days and boundless summer nights* [16, p. 76].

Відчуттю від солодкого смаку образно уподібнюється враження, яке справляє: а) дорога, близька серцю людина: *I know that we do not communicate as you would have loved to, we do not communicate as expected, but oh **my sweet mother**, you are my mother; you are my all* [41, p. 83]; б) людина з м'яким характером та гарними манерами: “We have all spoiled her a little, but she has such a **sweet temper**” [25, p. 53]; *She’s a big sister and is great with him. Ashleigh’s heart is so full of love for everyone; she is indeed our miracle child. **She’s so sweet, loving, and thoughtful to others and always does what she is told*** [17, p. 50]; в) людина, яка робить щось уміло й легко: *As the local sports editor watched him whip a Canadian amateur champion, he said to George Gainford, “That’s a good fighter you’ve got there.” “Yes,” said Gainford. “He’s a **sweet fighter. Sweet as sugar**”* [30, p. 130]; г) симпатична дитина або маля тварини: “*She’s a **sweet kid**”* [43, p. 77]; “*He came closer, and Cassie laughed at the sight of two pairs of dark eyes looking at her beseechingly. “He’s a **really sweet puppy**”* [46, p. 357]; р) привабливий предмет незначного розміру: *Eventually he came across a **sweet little house** in a town nearby. It also was a pretty little cottage with plenty of room for gardens and even an oak tree for their swing!* [31, p. 56].

Відчуття солодкого смаку метафорично проєктуються на відчуття від перебування у теплому кліматі: “*The residence at Barbados failed to have the anticipated effect on the health of Lawrence, and he determined to seek the **sweet climate** of Bermuda in the spring*” [33, p. 24].

BITTER

Пряме значення:

– який має різкий, їдкий смак, схожий на смак пива або чорної кави без цукру – “having a sharp, biting taste, like beer or black coffee without sugar” [10]; “*The coffee was **bitter**”* [9].

II. Образні значення:

– (про суперечки, сварки тощо) дуже серйозний та неприємний, з великим проявом гніву та ненависті – “(of arguments, disagreements, etc.) very serious and unpleasant, with a lot of anger and hatred involved”: “*a long and **bitter dispute**”* [12];

– (про людей) сердитий і нещасний, тому що відчуває, що з ним повелися несправедливо – “(of people) feeling angry and unhappy because you feel

that you have been treated unfairly”: “*She is very **bitter** about losing her job”* [12];

– (про подію, досвід тощо) який змушує почуватися дуже нещасним або розчарованим – “making you feel very unhappy or disappointed”: “*It was a **bitter blow** when they decided not to offer him the contract”* [11];

– (про ставлення) який характеризується сильною ворожістю – “characterized by intense hostility”: *bitter hatred* [13];

– (про тон) саркастичний чи різкий – “sarcastic or cutting”: *bitter words* [13];

– (про погодні умови) надзвичайно холодний і неприємний – “(of weather conditions) extremely cold and unpleasant” [12]; “*A **bitter wind** was blowing from the north*” [11].

Наші спостереження показують, що відчуття гіркого смаку асоціативно пов’язується із нюховим відчуттям подібного запаху: *A **bitter scent** floated across my nose. My head swam. I shook my head and pulled the car back onto the road* [27, p. 50].

Неприємне смакове відчуття від вживання гіркокого продукту метафорично проєктується на: а) негативні психоемоційні стани людини: *My **anger is bitter, bitter anger** that the grownup world can’t let enough be enough* [54, p. 93]; *And, **they were all very bitter** about being neglected by everyone* [36, p. 76]; “*When I learned to reflect and to ask questions, I was told that the marriage of my parents had been unfortunate for both, and that they had parted in **bitter hatred**”* [52, p. 55]; *I cried incessantly, and since then have felt **bitter pain** and sorrow for the dear friend of the past thirteen years who ever worked and walked with me* [29, p. 65]; б) негативні риси характеру людини: *So I am not surprised when she suddenly changes the topic to inform me, calmly, that **I am a bitter person*** [15, p. 278].

Неприємному смаковому відчуттю від вживання чогось гіркокого образно уподібнюються враження, які справляє: а) неприємна правда: “*None of his family or friends blame him for that, each and every one of us has lived with the **bitter truth**: the knowledge that Flack came to our home and like fools, we trusted him*” [47, p. 150]; б) запеклий ворог: “*The Stone’s literally made this place, and he would not see his **bitter enemy** destroy it over bad business decisions*” [18, p. 85]; в) дошкульні слова: “*His **bitter words** of rejection had struck me to the heart, but perhaps I had deserved them*” [23, p. 325]; г) прикра незгода: *The change created a **bitter disagreement** that eventually cost Richardson his job* [49, p. 7]; г) нестерпні злидні: “*He knew **bitter poverty** in his early years; at thirteen he left school for a job with the New York World*” [20, p. 267].

Відчуття від гіркокого смаку метафорично переноситься на неприємне відчуття від перебування на пронизливому холоді: *We both ran outside in the **bitter cold** to help* [32, p. 144].

SOUR

I. Прямі значення:

– який має смак лимона чи фруктів, які не готові до вживання – “having a taste like that of a lemon or of fruit that is not ready to eat” [11]: “Lemons always taste sour, even when they are ripe because of the acid in them” [9];

– який має присмак бродіння – “having the taste of fermentation”: “This milk has gone sour” [10].

II. Образні значення:

– (про людей) невеселий; сердитий і неприємний – “(of people) not cheerful; bad-tempered and unpleasant” [12]: “She was a sour old lady who never had a good word for anybody” [9];

– (про погляд, вираз обличчя) непривітний – “unfriendly”: “He gave her a sour look” [9];

– (про ситуацію) неприємний – “unpleasant”: “Things went sour when David said he was leaving Joanna and moving in with Louisa” [9].

Як виявило наше дослідження, відчуттю кислого смаку асоціативно уподібнюється нюхове відчуття подібного запаху: *The old man motions for him to come closer still. Tom hesitates and then moves forward until he can smell the sour odor rising from the old man's mouth* [34, p. 139].

Відчуття кислого смаку, який набувають продукти внаслідок процесів бродіння, що роблять їх непридатними до споживання, метафорично проєктується на емоційний та психологічний стани людини, пов'язаний із почуттям незадоволеності, злості: “I didn't miss the sour emotion which overwhelmed Evan's smile for no more than a flash, like lightning possessed of ill will” [39, p. 29]; “And so I had a choice: I could either spend the rest of my life as a selfish, sour person, or I could rectify what I didn't like about myself” [38, p. 69].

Мімічній реакції на кислий смак продукту (мимоволі обличчя кривиться, куточки губ опускаються вниз, очі примружуються) образно уподібнюють зовнішній прояв непривітності, незадоволеності: “Deborah met Jeremy's glance with a sour face” [53, p. 67]; *He gave a sour smile* [21, p. 342].

Відчуття кислого смаку продукту метафорично проєктується на сприйняття: а) неприємних життєвих обставин: *I think it was a very sour situation and when you wrote about them, you had to be very careful* [37, p. 55]; б) сирої погоди: “Sometimes during sour weather they began to sprout” [42, p. 28].

SALTY

I. Прямі значення:

– який має смак солі або містить багато солі – “tasting of salt or containing a lot of salt”: “I love peanuts and other salty snacks” [9].

II. Образні значення:

– (заст.) (про мову чи гумор) смішний та іноді трохи грубий – “(old-fashioned) (of language or

humor) amusing and sometimes slightly rude” [12]: “salty humour” [10];

– (сленг) «роздратований або засмучений, головним чином, безпідставно» – (slang) “annoyed or upset, especially when this is unreasonable”: “I don't know why she's acting salty”; “He got salty with me because I wouldn't go out with him” [9].

Згідно з результатами нашого дослідження, відчуттю солоного смаку асоціативно уподібнюється нюхове відчуття тотожного запаху: *Here were roses and jasmine in abundance. The salty sea smell was lost in that of thousands of flowers, and the slap of the waves drowned in the music of the fountains and streams that cascaded over steps of porphyry and pink marble* [19, p. 8].

Відчуття різкого смаку солоного продукту метафорично проєктується на сприйняття звуку: *You can also enjoy a meal at the Skipper's Galley, a restaurant that sits right over the water, play a round of miniature golf at the Shoreside Fun Park, or take time for a dip in the salty sound at nearby Calf Pasture Park* [51, p. 15].

Солоному смаку образно уподібнюються грубі жарти, слова, що виходять за рамки пристойності: *Pokey squinted and I realized she was a little shocked by my salty language* [45, p. 62].

Відчуття солоного смаку метафорично проєктується на негативний емоційний стан людини: *It was true, and saying it brought thick, salty emotion to the surface* [48, p. 274].

Неприємному, різкому солоному смаку образно уподібнюються несприятливі обставини, важкі умови життя: *Good bakers, tailors and cafeterias which became legends in their own time to Gibraltarian visitors and tourists sprung as if from nowhere, and for many, a day in this fiercely proud city, which was to send thousands of its children throughout Europe to bring money home, was a salty experience for the inhabitants of the Rock that could be enjoyed once or twice a month* [40, p. 179].

Висновки і перспективи подальших розробок. Позитивні емоційні стани пов'язані із солодким смаком, а негативні – із гірким, кислим та солоним смаками. Під час процесу метафоризації відбувається синестетичний зсув зі сфери смакової модальності на сфери нюхового, слухового, зорового і тактильного сприйняття, а також аналогічний категоріальний зсув у сфері емоційних переживань та раціонального осмислення явищ, речей, пов'язаних із позитивною/негативною оцінкою вражень від них.

У перспективі залучення до аналізу більшої кількості лексичних одиниць на позначення смаку уможливить зробити ґрунтовніші висновки та узагальнення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурич (Гурч) Л.А. Сенсоризми як репрезентанти авторської світомоделі. *Вісник Львівського університету. Серія «Журналістика»*. 2018. Вип. 43. С. 218–226.
2. Ковпик С.І. Поетика густативів (на матеріалі сучасної української прози) : монографія. Київ : «НВП Інтерсервіс», 2018. 150 с.
3. Колегаева И.М. Сенсорная метафора и синестезия как языковой феномен: лингвокогнитивный аспект. *Записки з романо-германської філології*. Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, факультет романо-германської філології. Вип. 2 (41). 2018. С. 56–66.
4. Собчук Л.А. Семантична структура мовних одиниць на позначення смакових сенсибілій у сучасній німецькій мові. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 9. Сучасні тенденції розвитку мов*. Вип. 2. 2007. С. 249–253.
5. Степанчук А.П. Сучасні погляди на структурно-функціональну організацію органа смаку людини. *Український журнал медицини, біології та спорту*. Миколаїв, 2020. Т. 5. № 4. С. 55–60.
6. Тулюлюк К. Лінгвопрагматика сенсоризмів у гендерному вимірі (на матеріалі англійськомовної прози початку ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Чернівці, 2016. 20 с.
7. Шевелюк В.А. Контрастивні особливості вторинної семантики соматизмів у фразеологічних знаках іспанської, української та російської мов. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов*. 2007. Вип. 1. С. 278–284.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ
ДЖЕРЕЛ

8. Психологічна енциклопедія / автор-упоряд. О.М. Степанов. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.
9. Cambridge International Dictionary of English. URL: <https://dictionary.cambridge.org>.
10. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <https://www.ldoceonline.com>.
11. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners. London : Bloomsbury Publishing, 2002. 1692 p.
12. Oxford Advanced Learners Dictionary. Oxford : Oxford University Press, 2005. 1780 p.
13. The Random House College Dictionary. Revised Edition. New York : Random House, 1983. 1568 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО
МАТЕРІАЛУ

14. Aller S.B. *Beyond Little Women: A Story about Louisa May Alcott*. New York : Lerner Classroom Publisher, 2004. 64 p.
15. Adrian K. *The Twenty-Seventh Letter of the Alphabet*. Lincoln, NE : University of Nebraska Press, 2018. 304 p.
16. Amundson R.D. *Twice Upon a Time*. Bloomington, IN : iUniverse, 2012. 266 p.
17. Antillon R. *Ashleigh: God'S Miracle Baby*. Bloomington, IN : Author House, 2011. 108 p.
18. Bennett J. *Seducing the Enemy's Daughter*. Toronto : Silhouette, 2010. 192 p.
19. Benzoni J. *Marianne and the Lords of the East*. London : Heinemann, 1975, 242 p.
20. Berger M. *Meyer Berger's New York*. New York : Random House, 1960. 32 p.
21. Bradley C. *The Pretender*. New York : St. Martin's Publishing Group, 2007. 384 p.
22. Burdekin K. *Swastika Night*. New York : Feminist Press at CUNY, 1985. 196 p.
23. Clarke R. *Emma's War*. New York : Random House, 2015. 400 p.
24. Crawford-Daniel W. *Unveiling Island Passion*. Bloomington, IN : Xlibris Corporation, 2011. 246 p.
25. Douglas A.M. *A Little Girl in Old Pittsburg*. Frankfurt am Main : Outlook Verlag GmbH, 2020. 192 p.
26. Enns R.A. *In the Jaws of Leviathan*. Brentwood : Chipmunka Publishing Ltd., 2011. 100 p.
27. Flynn M. *First Bite: A Sweet & Sour Mystery*. Miami, FL : Crescent Moon Studios, Inc., 2016. 166 p.
28. Gipson F. *Hound-dog Man*. Lincoln, NE: University of Nebraska Press, 1980. 247 p.
29. Henderson W.J. *Richard Wagner*. Frankfurt am Main : Outlook Verlag GmbH, 2020. 332 p.
30. Hollander Z. *Great American Athletes of the 20th Century*. New York : Random House, 1972. 174 p.
31. Hollings T. *The Curious Musings of Sally Columbus*. Bloomington, IN : Xlibris Corporation, 2013. 144 p.
32. Hutchinson T. *Battle Scars*. Pittsburgh, PA : Riverstone Publishing, 2003. 243 p.
33. Irving W. *The Student's Life of Washington*. Frankfurt am Main : Outlook Verlag GmbH, 2018. 656 p.
34. Kitamura K. *Gone to the Forest*. New York : Simon and Schuster, 2012. 195 p.
35. Leach C. *A Killing Frost*. New York : Beaufort Books, 1982. 234 p.
36. Lines M. *Journey to Jalalabad*. London : Emjay books International, 2001. 350 p.

37. Lohmeier C. Cuban Americans and the Miami Media. Jefferson, NC : McFarland, 2014. 212 p.
  38. Lyman H.F., Merzer G. Mad Cowboy. New York : Simon and Schuster, 2001. 224 p.
  39. Melanson C. Red Tide: Dangerous Waters. Seattle, WA : Kindle Edition, 2019. 258 p.
  40. Mifsud M.C. Al Andalus : A Trail of Discoveries. NC : Lulu.com, 2010. 272 p.
  41. Motchello T. Nothing. Morrisville, NC : Lulu.com, 2015. 140 p.
  42. Mott J.A. Growing Up in the White House District. New York : Syllables Press, 2005. 63 p.
  43. Mutchler T.H. Earth is a Woman. Bloomington, IN : Xlibris Corporation, 2010. 209 p.
  44. Niven J. The Second Coming. New York : Random House, 2011. 384 p.
  45. Palmer M.S., Wilton D.V. To Catch a Fish. Bloomington, IN : Author House, 2010. 284 p.
  46. Reynolds A. Man Who Loved Pride and Prejudice. Naperville, IL : Sourcebooks, Inc., 2010. 448 p.
  47. Sheriff J. The Man from the Staked Plains. Anstey : Ulverscroft Large Print Books, 1999. 254 p.
  48. Shortridge J. Love Water Memory. New York : Simon and Schuster, 2013. 336 p.
  49. Slackman M. Target: Pearl Harbor. Honolulu : University of Hawaii Press, 1991. 336 p.
  50. Smith D. The Illusionist. New York : Simon and Schuster, 2015. 256 p.
  51. Webster H. Coastal Daytrips in New England. New York : Yankee Books, 1986. 175 p.
  52. Werner E. Vineta. Frankfurt am Main : Outlook Verlag GmbH, 2018. 276 p.
  53. What L. The Sweet and Sour Tongue. Rockville, MD : Wildside Press LLC, 2000. 146 p.
  54. Whiteley S.M. Appel is Forever: A Child's Memoir. Detroit, MI : Wayne State University Press, 1999. 168 p.
  55. Widmer E. Up from Orchard Street. New York : Random House, 2007. 400 p.
- REFERENCES**
1. Burych (Hurch), L.A. (2018) Sensoryzmy yak reprezentanty avtorskoi svitomodeli [Sensorisms as representatives of author's worldview model]. *Bulletin of Lviv University. Journalism*, Vol. 43, pp. 218–226.
  2. Kovpik, S.I. (2018) *Poetyka hustatyviv (na materialii suchasnoi ukrainskoi prozy): monohrafiia* [Poetics of gustatives (based on the material of modern Ukrainian prose): monograph]. Kyiv: NVP Interservis Publishing [in Ukrainian].
  3. Kolehaeva, Y.M. (2018) Sensornaia metafora i synesteziia kak yazykovoii fenomen: lingvokognitivnyi aspekt [Sensory metaphor and synesthesia as a language phenomenon: linguo-cognitive aspect]. *Notes on Romano-Germanic Philology. I.I. Mechnikov Odesa National University. Faculty of Romano-Germanic Philology*, Vol. 2 (41), pp. 56–66.
  4. Sobchuk, L.A. (2007) Semantychna struktura movnykh odynyts na poznachennia smakovykh sensybilii u suchasni nimetskii movi [Semantic structure of linguistic units for the designation of taste sensibilities in modern German]. *Scientific Journal of M.P. Drahomanov National Pedagogical University*, No. 9. Modern Trends in Language Development, Vol. 2, pp. 249–253.
  5. Stepanchuk, A.P. (2020) Suchasni pohliady na strukturno-funktsionalnu orhanizatsiiu orhana smaku liudyny [Modern views on the structural and functional organization of the human taste organ]. *Ukrainian Journal of Medicine, Biology and Sports*, Vol. 5, No. 4, pp. 55–60.
  6. Tuliuliuk, K. (2016) *Linhvoprahmatyka sensoryzmiv u hendernomu vymiri (na materialii anhliiskomovnoi prozy pochatku XX stolittia)* [Linguopragmatics of sensorisms in the gender dimension (on the material of English-language prose of the early 20th century)] (PhD Thesis), Chernivtsi.
  7. Sheveliuk, V.A. (2007) Kontrastyvni osoblyvosti vtorynnoi semantyky somatyzmiv u frazeolohichnykh znakakh ispanskoi, ukrainskoi ta rosiiskoi mov [Contrastive features of somatism secondary semantics of Spanish, Ukrainian and Russian phraseological signs]. *Scientific Journal of M.P. Drahomanov National Pedagogical University*, No. 9. Modern Trends in Language Development, Vol. 1, pp. 278–284.
  8. Stepanov, O.M. (ed.) (2006) *Psykhologichna entsyklopediia* [Psychological Encyclopedia]. Kyiv: Akademvydav Publishing [in Ukrainian].
  9. Cambridge International Dictionary of English. Retrieved from: <https://dictionary.cambridge.org>.
  10. Longman Dictionary of Contemporary English. Retrieved from: <https://www.ldoceonline.com>.
  11. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners. London: Bloomsbury Publishing, 2002. 1692 p.
  12. Oxford Advanced Learners Dictionary. Oxford: Oxford University Press, 2005. 1780 p.
  13. The Random House College Dictionary. Revised Edition. New York: Random House, 1983. 1568 p.
  14. Aller, S.B. Beyond Little Women: A Story about Louisa May Alcott. New York: Lerner Classroom Publisher, 2004. 64 p.
  15. Adrian, K. The Twenty-Seventh Letter of the Alphabet. Lincoln, NE: University of Nebraska Press, 2018. 304 p.
  16. Amundson, R.D. Twice Upon a Time. Bloomington, IN: iUniverse, 2012. 266 p.

17. Antillon, R. *Ashleigh: God'S Miracle Baby*. Bloomington, IN: Author House, 2011. 108 p.
18. Bennett J. *Seducing the Enemy's Daughter*. Toronto: Silhouette, 2010. 192 p.
19. Benzoni, J. *Marianne and the Lords of the East*. London: Heinemann, 1975, 242 p.
20. Berger, M. *Meyer Berger's New York*. New York: Random House, 1960. 32 p.
21. Bradley, C. *The Pretender*. New York: St. Martin's Publishing Group, 2007. 384 p.
22. Burdekin, K. *Swastika Night*. New York: Feminist Press at CUNY, 1985. 196 p.
23. Clarke, R. *Emma's War*. New York: Random House, 2015. 400 p.
24. Crawford-Daniel, W. *Unveiling Island Passion*. Bloomington, IN: Xlibris Corporation, 2011. 246 p.
25. Douglas, A.M. *A Little Girl in Old Pittsburg*. Frankfurt am Main: Outlook Verlag GmbH, 2020. 192 p.
26. Enns, R.A. *In the Jaws of Leviathan*. Brentwood: Chipmunka Publishing Ltd., 2011. 100 p.
27. Flynn, M. *First Bite: A Sweet & Sour Mystery*. Miami, FL: Crescent Moon Studios, Inc., 2016. 166 p.
28. Gipson, F. *Hound-dog Man*. Lincoln, NE: University of Nebraska Press, 1980. 247 p.
29. Henderson, W.J. *Richard Wagner*. Frankfurt am Main: Outlook Verlag GmbH, 2020. 332 p.
30. Hollander, Z. *Great American Athletes of the 20th Century*. New York: Random House, 1972. 174 p.
31. Hollings, T. *The Curious Musings of Sally Columbus*. Bloomington, IN: Xlibris Corporation, 2013. 144 p.
32. Hutchinson, T. *Battle Scars*. Pittsburgh, PA: Riverstone Publishing, 2003. 243 p.
33. Irving, W. *The Student's Life of Washington*. Frankfurt am Main: Outlook Verlag GmbH, 2018. 656 p.
34. Kitamura, K. *Gone to the Forest*. New York: Simon and Schuster, 2012. 195 p.
35. Leach, C. *A Killing Frost*. New York: Beaufort Books, 1982. 234 p.
36. Lines, M. *Journey to Jalalabad*. London: Emjay books International, 2001. 350 p.
37. Lohmeier, C. *Cuban Americans and the Miami Media*. Jefferson, NC: McFarland, 2014. 212 p.
38. Lyman, H.F., Merzer, G. *Mad Cowboy*. New York: Simon and Schuster, 2001. 224 p.
39. Melanson, C. *Red Tide: Dangerous Waters*. Seattle, WA: Kindle Edition, 2019. 258 p.
40. Mifsud, M.C. *Al Andalus: A Trail of Discoveries*. NC: Lulu.com, 2010. 272 p.
41. Motchello, T. *Nothing*. Morrisville, NC: Lulu.com, 2015. 140 p.
42. Mott, J.A. *Growing Up in the White House District*. New York: Syllables Press, 2005. 63 p.
43. Mutchler, T.H. *Earth is a Woman*. Bloomington, IN: Xlibris Corporation, 2010. 209 p.
44. Niven, J. *The Second Coming*. New York: Random House, 2011. 384 p.
45. Palmer, M.S., Wilton D.V. *To Catch a Fish*. Bloomington, IN: Author House, 2010. 284 p.
46. Reynolds, A. *Man Who Loved Pride and Prejudice*. Naperville, IL: Sourcebooks, Inc., 2010. 448 p.
47. Sheriff, J. *The Man from the Staked Plains*. Anstey: Ulverscroft Large Print Books, 1999. 254 p.
48. Shortridge, J. *Love Water Memory*. New York: Simon and Schuster, 2013. 336 p.
49. Slackman, M. *Target: Pearl Harbor*. Honolulu: University of Hawaii Press, 1991. 336 p.
50. Smith, D. *The Illusionist*. New York: Simon and Schuster, 2015. 256 p.
51. Webster, H. *Coastal Daytrips in New England*. New York: Yankee Books, 1986. 175 p.
52. Werner, E. *Vineta*. Frankfurt am Main: Outlook Verlag GmbH, 2018. 276 p.
53. What, L. *The Sweet and Sour Tongue*. Rockville, MD: Wildside Press LLC, 2000. 146 p.
54. Whiteley, S.M. *Appel is Forever: A Child's Memoir*. Detroit, MI: Wayne State University Press, 1999. 168 p.
55. Widmer, E. *Up from Orchard Street*. New York: Random House, 2007. 400 p.

МІСЦЕ ФЕНОМЕНА ІРОНІЇ В ЛІНГВІСТИЦІ: ОСНОВНІ ПІДХОДИ ТА РІВНІ АНАЛІЗУ

Лесик І. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології*

Волинський національний університет імені Лесі Українки

пр. Волі, 13, Луцьк, Волинська область, Україна

orcid.org/0000-0002-9797-5685

ivlesyk71@gmail.com

Ключові слова: іронія,
іронічний смисл,
комунікативна імплікатура,
іронічний принцип
спілкування, теорії відлуння,
теорія удавання, теорія
концептуальної інтеграції.

Наукову розвідку присвячено дослідженню лінгвістичної специфіки та статусу іронії, виявленню її онтологічних ознак, особливостей породження та інтерпретації іронічного смислу з точки зору риторико-стилістичного, структурно-семантичного, прагматичного й когнітивного підходів. Структурно-семантичний напрям розглядає іронію в межах значення окремої лексичної одиниці чи в межах структури окремого речення з опорою на об'єктивні словникові дефініції чи асоціативний комплекс, який структурується стереотипним знанням. Прагматична теорія, незважаючи на концептуально новий рівень інтерпретації іронії, є спадкоємницею теорії структурно-семантичної. Іронія з прагматичної точки зору розглядається на рівні висловлення у безпосередній співвіднесеності із ситуацією спілкування. В межах когнітивної парадигми іронія розглядається як елемент концептуальної системи людини. Когнітивний погляд на іронію дає можливість розв'язати питання, які залишалися поза увагою попередніми лінгвістичними теоріями, розглянути глибинні механізми розуміння іронії на рівні дискурсу у сукупності всіх прагматичних, соціокультурних та психологічних характеристик.

Доведено, що, незважаючи на фундаментальні відмінності, які лежать в основі риторико-стилістичного, структурно-семантичного, прагматичного і когнітивного підходів, їх не можна вважати концептуальними антиподами. Кожний з цих напрямів, використовуючи свій науковий інструментарій і комплекс методів, відкриває певну грань іронії, залишаючи поза увагою інші її аспекти. При цьому наголошено, що вся різноманітність розглянутих теорій під належним кутом може сформувати всеосяжну та ефективну модель розуміння іронії.

Зіставлення та критичний аналіз риторико-стилістичного, структурно-семантичного, прагматичного та когнітивного підходів дозволив виявити те спільне, що всіх їх об'єднує, а саме трактування іронії як єдиного феномену з двома формами прояву: ідеальною (елемент світосприйняття) та матеріальною (елемент мови). Спільним є розуміння основної ознаки іронії – наявності вираженого та прихованого смислів, пов'язаних відношеннями протилежності чи заперечення та у виокремленні її базової функції – вираження суб'єктивного емоційно забарвленого відношення до дійсності.

THE PLACE OF THE PHENOMENON OF IRONY IN LINGUISTICS: BASIC APPROACHES AND LEVELS OF ANALYSIS

Lesyik I. V.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Philology
Lesya Ukrainka Volyn National University
Voli Ave., 13, Lutsk, Volyn region, Ukraine
orcid.org/0000-0002-9797-5685
ivlesyk71@gmail.com*

Key words: *irony, ironic meaning, communicative implicature, ironic principle of communication, echoic mention theory, pretense theory, theory of conceptual integration.*

The research is focused on the study of the linguistic specificity and status of irony, the identification of its ontological features, the peculiarities of the generation and interpretation of ironic meaning from the point of view of rhetorical-stylistic, structural-semantic, pragmatic and cognitive approaches. From the structural-semantic perspective, irony is examined within the meaning of a separate lexical unit or within the structure of a separate sentence based on objective dictionary definitions or an associative complex structured by stereotypical knowledge. Despite the conceptually new level of interpretation of irony, the pragmatic theory studies irony at the level of an utterance in direct correlation with the communication situation. Within the cognitive paradigm, irony is considered as an element of a person's conceptual system. A cognitive view of irony provides an opportunity to resolve issues that were neglected by previous linguistic theories, to consider the deep mechanisms of understanding irony at the level of discourse taking into account all pragmatic, sociocultural, and psychological characteristics.

It is proved that despite the fundamental differences underlying the rhetorical-stylistic, structural-semantic, pragmatic and cognitive approaches, they cannot be considered conceptually direct opposites. Each of these approaches, using its scientific set of methods, deals with a certain facet of irony, leaving out other aspects of it. At the same time, it is emphasized that the whole variety of considered theories from the right angle can form a comprehensive and effective model for understanding irony.

The comparison and critical analysis of rhetorical-stylistic, structural-semantic, pragmatic and cognitive approaches made it possible to reveal their common ground, namely the interpretation of irony as a single phenomenon with two forms of manifestation: ideal (an element of world perception) and material (an element of language). Those different approaches share the understanding of the main feature of irony – the presence of expressed and hidden meanings connected by relations of opposition or negation, and the distinction of its basic function – the expression of a subjective, emotionally charged attitude to reality.

Постановка проблеми. Лінгвістичне вивчення іронії об'єднує такі основні підходи до цього феномена, як: риторико-стилістичний, структурно-семантичний, прагматичний та когнітивний. Кожний з цих підходів ґрунтується на певних лінгвістичних теоріях, які, використовуючи свій набір методів і прийомів, розробляють певний аспект феномену, роблять свій внесок у розкриття питань побудови, функціонування і формального вираження іронії. При цьому особливу увагу приділяють визначенню мовного статусу іронії, ана-

лізу її структурних ознак і функцій, виявленню механізму її породження та інтерпретації.

Проте між підходами немає чіткої різниці. Вони часто перетинаються, доповнюючи й узагальнюючи один одного, оскільки положення, які утворюють їх, можуть належати до універсальних характеристик мови.

Мета і завдання статті – проаналізувати трактування та підходи до іронії, які належать різним дослідницьким напрямам і науковим парадигмам, з'ясувати спільні риси та фундаментальні

відмінності між ними, виявити переваги та недоліки кожного з них.

Об'єктом дослідження є місце феномену іронії в парадигмі сучасного лінгвістичного знання.

Предметом дослідження є лінгвістична специфіка іронії, її основні властивості й функції в процесі пізнання та освоєння дійсності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо лінгвістичний статус та природу іронії з точки зору *риторико-стилістичного, структурно-семантичного, прагматичного та когнітивного підходів*.

Риторико-стилістичний підхід ґрунтується на приматі емоційної, поетичної функції мови. Він охоплює вивчення різноманітних засобів, які служать для економного та образного говоріння, а також аналізує мовні механізми, які забезпечують варіативну інтерпретацію дійсності.

Широкий діапазон проявів іронії призводить до відсутності єдиної онтології у разі її дослідження. У зв'язку з цим іронія в різних класифікаціях виступає як троп чи фігура мовлення, як виразний засіб мови чи стилістичний прийом.

О.О. Потєбня вважає, що іронія може бути тропом (тобто належати до окремого слова) чи фігурою (тобто належати до групи слів, речення чи тексту) чи не бути ними [6, с. 381, 386].

Іронію визначають також як засіб загальної образності, який служить для непрямого вираження суб'єктивного відношення. Вважають, що в основі іронії лежить брехня, яка маскується під істину і завдяки рефлексії осмислюється як істина [3, с. 149]. Тому іманентною ознакою іронії визнають удавання, яке розпізнається за наявністю особливого сигналу.

У межах риторико-стилістичного підходу виділяють головну ознаку іронії – її двоплановість, яка реалізується у наявності вираженого (буквального) значення і того, що мається на увазі (переносного) значення [2]. У разі розгляду іронії як способу вираження сферою прояву двоплановості вважають подвійну – істинну і хибну – інтерпретацію однієї й тієї ж ситуації [23].

Іншою ознакою іронії є специфічні відносини, які зв'язують буквально і переносне значення. Виділяють два типи таких відношень: 1) протилежність, яка реалізується як опозиція, контраст, інконгруентність чи парадокс; 2) заперечення.

У зв'язку з відносинами між учасниками комунікації існує трикомпонентна комунікативна модель іронічної ситуації. Вона є запозиченою із філософської концепції іронії і є створеною на зразок бесіди Сократа зі своїми опонентами й учнями. Учасниками іронічної ситуації спілкування є мовець (іронік), слухач-1 (жертва) і слухач-2 (спостерігач). Іронік промовляє висловлення, яке спрямоване на жертву і містить її

непряму оцінку. При цьому імітує впевненість в істинності висловлення і вживає мовні засоби, які сигналізують про його удавання. Жертва не приймає іронію на свій рахунок і не розуміє її. Спостерігач приймає сигнал іроніка і розуміє висловлення так, як його задумав мовець. Функція спостерігача міститься в тому, щоб оцінити перевагу мовця над жертвою іронічного висловлення [22, с. 19].

Критична спрямованість висловлення є засобом реалізації дистантного відношення між учасниками іронічної комунікації, яке служить передумовою для вираження переваги адресанта. На шкалі іронічної критики виділяють декілька значень різної інтенсивності: дружня – різка – агресивна – жорстока [24, с. 256–258]. Основою оцінки для критики є знання цінностей і норм, прийнятих у суспільстві, і думка про те, наскільки предмет чи особа відповідають цим нормам.

У випадку самоіронії всі комунікативні ролі, які є описаними у вищезгаданій моделі, виконує одна людина, тому самоіронію вважають найтипівшим зразком іронічного висловлення.

Віддаючи належне оригінальності такої концепції та ретельному обґрунтуванню її теоретичних положень, ми не можемо погодитися з окремими її постулатами. В межах риторико-стилістичного підходу іронію розглядають однобічно: як троп чи фігуру мовлення, як лінгвостилістичний прийом чи засіб. Тоді як іронія – це багатоаспектне явище і важливим питанням є вивчення її як самостійної концептуальної категорії, яка належить до естетичної категорії комічного.

Невиправданим здається розуміння іронії лише як протилежності чи заперечення між буквальним і прихованим значенням. Оскільки смисл іронічного висловлення є складним конструктом, який утворюється зі значень, які нагромаджуються і проникають одне в одне. Такий конструкт називають також «простором значень» [16, с. 160]. Полюсами цього конструкту є буквально і переносне значення. Багатозначність і невизначеність іронічного висловлення становлять її особливу естетичну якість, її поетичну функцію. Іронічне висловлення неможливо перефразувати, не завдаючи шкоди цій функції.

Безпідставним здається нам розширення канонічної комунікативної діади «мовець – слухач» до трьох компонентів. Обов'язкова наявність трьох учасників іронічної ситуації спілкування не підтверджується емпірично.

Ми не погоджуємося також з гіпотезою про основоположне значення сигналів іронії для формування іронічного висловлення. Оскільки аналіз практичного матеріалу показує, що такі сигнали відіграють лише допоміжну роль в актуалізації й розумінні іронії.

Як бачимо, риторико-стилістичний підхід не охоплює всієї своєрідності іронії та не дозволяє повністю відмежувати її від таких явищ, як метафора, з одного боку, і всіх видів комічного – з іншого.

Завершуючи аналіз риторико-стилістичного підходу до феномена іронії, слід зазначити, що такий підхід виробив розуміння іронії з точки зору ефектів, які досягаються вживанням цього явища в комунікації. В результаті аналізу іронії з позицій вищезгаданого лінгвістичного підходу був виділений комплекс ознак та маркерів іронії, а саме: 1) двоплановість; 2) удавання/інакомовлення; 3) наявність сигналу іронії; 4) існування трикомпонентної комунікативної моделі іронічної ситуації; 5) функція вираження переваги адресанта над адресатом.

З позицій **структурно-семантичного підходу** іронію розглядають як явище вторинної номінації, як реалізований мовними засобами елемент світосприйняття людини, як повноправну форму комічного. В цих дослідженнях іронію вивчають у практичному аспекті у разі функціонування в мовленні та тексті з метою розкриття її внутрішньої будови, виявлення лінгвістичних засобів її вираження [5; 7].

Розглядаючи іронію як явище вторинної номінації, С.І. Походня визначає її як форму оцінного, критичного, емоційного освоєння дійсності [7, с. 8], яка виявляє тісний зв'язок з мовною категорією суб'єктивно-оцінної модальності. Осмислюючи іронію як модальність, автор дотримується широкого розуміння цієї категорії, що передбачає включення в поняття модальності емоційно-експресивної оцінки мовця.

С.І. Походня приписує іронічній модальності комплекс взаємопов'язаних ознак, а саме: оцінний характер, критичну спрямованість, суб'єктивність, імпліцитність, зумовленість інтенцією мовця. Механізм формування такої модальності реалізується однаково на всіх рівнях: від лексичного до текстового та актуалізується у вигляді невідповідності, суперечливості між: 1) прямим і переносним значенням лексичної одиниці; 2) формою і змістом синтаксичної конструкції; 3) компонентами надфразової єдності й тексту.

У зв'язку з дослідженням текстових форм іронії вперше вводиться поняття іронічного смислу. «Іронічний смисл – смисл такого речення, висловлювання, надфразової єдності, предикативно-релятивного комплексу, тексту загалом, в якому суб'єктивно-оцінна модальність негативного характеру міститься в підтексті та знаходиться у відношеннях суперечливості, протиставлення з поверхнево вираженим змістом» [7, с. 60].

Дослідження виявило, що іронія є особливо сильно зумовленою контекстом як у плані акту-

алізації, так і декодування. Іронія реалізується в лінійних контекстах трьох видів: мікро-, макро- і мегаконтексті. Текстові засоби вираження іронічного смислу залучають для своєї актуалізації не тільки лінійний, але й вертикальний контекст. Автор зазначає, що адекватне декодування іронії спирається на пресупозиції трьох типів: текстову, екстралінгвістичну й інтертекстуальну. Виявлення закономірностей у поєднуванні тих чи інших умов актуалізації іронії з певними мовними засобами її реалізації дозволили виділити два типи іронії: ситуативну й асоціативну, які посідають різне місце у структурі художнього твору.

Узагальнюючи вищезгадану концепцію, слід зазначити, що у разі підходу до іронії як явищу вторинної номінації акцентовано на подвійній природі цього феномена. Ця властивість виявляється в існуванні ідеального (ознаки іронії) і реального (мовні засоби її реалізації) боку іронії й відображається в наявності у неї екстра- та інтралінгвістичних статусів (елемент світосприйняття і модальність).

Таким чином, слід відзначити, що структурно-семантичний підхід розглядає іронію в єдності форми, функції і значення. Аналіз мовних засобів, які беруть участь в актуалізації іронії на різних рівнях, дав змогу виділити певний механізм її реалізації та функціонування, провести розробку її основних структурних ознак і підійти до вивчення її складних текстових форм. Проте слід зауважити, що визначення іронічного смислу, виробленого в межах такого підходу, є схематичним і неповним, що не розкриває істинну сутність іронії та потребує уточнення.

Особливу роль у лінгвістичній теорії іронії відіграє **прагматичний підхід**, який переосмислює статус вербальної іронії.

Цей підхід передбачає вивчення іронії як двопланової моделі, яка є структурованою дихотомією значення речення і значення мовця в певному екстралінгвістичному контексті, враховуючи наші знання. Прагматична інтерпретація іронії охоплює розгляд цього феномену у системі мовленнєвих актів (Дж. Серль [10], Г. Куртц [19], Х. Хаверкейт [17], Г.Л. Прокоф'єв [8], Т.П. Андрієнко [1] та інші) і з точки зору принципів спілкування (Г.П. Грайс [4], Дж. Ліч [21]).

В аспекті теорії мовленнєвих актів іронію інтерпретують як феномен, який служить для непрямого вираження відношення мовця до ситуації [19, с. 35]. Дж. Серль зазначає, що «механізм функціонування іронії полягає у тому, що висловлення, якщо його сприймати буквально, виявиться явно недоречним у такій ситуації. Внаслідок цього слухач змушений переінтерпретувати його так, щоб зробити доречним. Найдоречнішою буде інтерпретація, у разі

якої значення висловлення є протилежним його буквальній формі» [10, с. 337].

Іронію розглядають у межах концепції непрямих мовленнєвих актів [11, с. 81]. Проте, як зазначає Дж. Серль: «Є фундаментальна різниця між непрямими мовленнєвими актами, з одного боку, і метафорою та іронією – з іншого» [10, с. 337]. Головна відмінність між цими явищами полягає у тому, на якому рівні мовленнєвого акту відбувається зміна значення. Зміщення іллокутивної сили є обов'язковим для непрямих мовленнєвих актів, але не є обов'язковим для іронічного висловлення. Іронія базується на модифікації пропозиції (неузгодженість між буквально вираженою пропозицією і тією, що мається на увазі), яка відбувається на фоні актуальної ситуації. Оскільки моделювання ситуації виходить за межі теорії мовленнєвих актів, її доповнюють положеннями теорії імплікатур П. Грайса.

На рівні іллокуції іронія може виявлятися як у формі прямого мовленнєвого акту (іллокутивна сила іронічного мовленнєвого акту збігається з інтенцією мовця) та у формі непрямого мовленнєвого акту (іллокутивна сила іронічного мовленнєвого акту не збігається з інтенцією мовця). Особливістю іронії в цьому плані є реалізація в межах одного висловлення декількох іллокутивних сил, спрямованих на одного й того ж адресата. Вивчаючи взаємодію іронічного наміру та іллокутивної сили (за класифікацією Дж. Серля з доповненням акту іронічного квеситиву), Г.Л. Прокоф'єв доходить висновку, що іронія немає обмежень на сполучуваність з асертивним, комісивним, директивним, квеситивним, експресивним і декларативним наміром, утворюючи іллокутивну силу складного іронічного мовленнєвого акту – іронічний асертив, іронічний комісив тощо.

Вихідним моментом в актуалізації іронії є порушення умови щирості, тому іронія розглядається як «навмисна передача мовцем нещирості до мовленнєвого акту, умови успішності якого він порушує» [8, с. 84].

В аспекті максимум і принципів кооперації П. Грайса іронію розуміють як одну із комунікативних імплікатур. Комунікативна імплікатура є результатом інтерпретації висловлення, тобто смислом, який адресат приписує певному висловленню в певній ситуації. Експліцитно цей смисл не є вираженим. Розуміння іронічного висловлення досягається таким чином. Адресант промовляє висловлення, в хибності якого він впевнений. Саме цим він очевидно порушує максимум якості. Щоб не вважати висловлення безглуздом, адресат інтерпретує його з опорою на контекст і знання максимум кооперації. Він припускає, що адресант хоче виразити пропозицію, яка відрізняється від тієї, що висловлюється. Виражена і при-

хована пропозиція пов'язані між собою відношенням заперечення. Таким чином, адресат робить висновок, що насправді адресант заперечує те, що говорить, тобто іронізує [4, с. 230].

Головним недоліком цієї теорії є те, що вона дуже обмежена. Вона не охоплює всього різноманіття іронічних висловлень та неспроможна пояснити іронічні питання, прохання, а також висловлення, які є істинними, але при цьому мають іронічний намір, оскільки поняття протилежного значення чи заперечення можна застосовувати лише до одного типу семантичної чи пропозиційної нещирості, промовляння хибних асертивів.

Інший недолік прагматичної теорії Грайса полягає у тому, що практично без уваги залишається емоційний складник вербальної іронії, оскільки конwersаційна імплікатура характеризує виключно раціональні дії учасників дискурсу. Хоча саме емоції є стимулом до іронічного модусу комунікації.

Спроба визначити мотивування для використання іронії здійснюється Дж. Лічем. Спираючись на концепцію Грайса, він визнає існування іронічного принципу спілкування. Цей принцип вважають окремим випадком принципів кооперації й ввічливості та формулюють таким чином: якщо вам необхідно образити когось, то принаймні зробіть це так, щоб явно не порушувати принцип ввічливості, але щоб адресат міг опосередковано здогадатися про зміст вашого зауваження, використовуючи імплікатуру» [21, с. 82].

Механізм реалізації іронії за такого підходу полягає у демонстративному порушенні принципу кооперації з метою дотримання принципу ввічливості. Мотивом застосування іронії є бажання пом'якшити критику. Таке розуміння іронії є досить вузьким. Оскільки не розглядає ситуації, коли іронію використовують для підсилення критики чи в жартівливій комунікації. Спільність цих ситуацій простежується в навмисному порушенні принципів ввічливості й кооперації. В першому випадку таким чином виражають надто негативне відношення до об'єкта критики, а в другому – знімають напругу у спілкуванні та створюють більш невимушені умови.

Таким чином, прагматичний підхід розкриває комунікативну сутність іронії, яка виявляється у порушенні прагматичних правил, породженні імплікатур у мовленнєвому акті.

Всі різноманітні прагматичні концепції теорії іронії об'єднує відношення до цього явища як принципу вживання мовних одиниць. За такого розуміння іронії приписуються такі ознаки: 1) двоплановість, 2) оцінний характер і критична спрямованість, 3) існування відносин протилежності чи заперечення між буквальною і прихованим смислом, 4) множинність іллокутивних

складників іронічного мовленнєвого акту, 5) навмисна передача мовцем нещирості до мовленнєвого акту, умови успішності якого він порушує, 6) врахування екстралінгвістичних, фонових знань, інтенцій мовця у разі інтерпретації іронії.

Особливу роль у лінгвістичній теорії іронії на сучасному етапі розвитку лінгвістичної думки, безперечно, відіграє **когнітивний підхід**, який повністю переосмислює онтологічний статус іронії.

Когнітивний підхід ґрунтується на тезі про паралелізм мовних і ментальних процесів, у разі якого мовні структури відбивають не структуру навколишньої дійсності, а концептуальну структуру, яка репрезентує інтерпретований людиною образ реального світу [18].

Когнітивний підхід уможливує нове бачення іронії та трактування її як багаторівневого утворення, в якому репрезентовано як рівень мови, так і рівні абстрактних концептуальних структур.

Феномен іронії як явище концептуального рівня є особливою категорією, фундаментальним інструментом людського мислення, що слугує для концептуалізації навколишнього світу і повсякденної діяльності людини.

Р. Гіббс зазначає той факт, що людське пізнання значною мірою формується різними переносними процесами. Мовці не можуть не використовувати у повсякденному мовленні тропи, оскільки людина концептуалізує свій досвід за допомогою фігуративних схем (характерних для метафори, метонімії, іронії та інших) [15, с. 253].

Традиційна прагматична модель передбачає, що розуміння фігуральної мови відбувається в три етапи, спочатку визначається буквально значення висловлення, потім доречність цього значення в контексті та нарешті з'ясовується додаткове фігуральне значення. Проте Р. Гіббс доводить, що розуміння і буквальної, і фігуральної мови відбувається за допомогою ідентичних мислених процесів, та інтерпретація іронічного значення не обов'язково пов'язана з прямим значенням іронічного висловлення, на підтвердження цього наводяться результати низки психолінгвістичних експериментів [14, с. 116].

Ми оцінюємо події як іронічні, зазначає Р. Гіббс, тому що усвідомлюємо невідповідність (*incongruity*) між нашими очікуваннями та реальністю, навіть якщо здебільшого інші учасники в певній ситуації, як виявляється, не бачать, що відбувається насправді.

Оперуючи експериментальними даними психолінгвістики та когнітивної психології, Р. Гіббс, безумовно, розширив можливості когнітивної інтерпретації іронії.

Іншою спробою пояснити, що відбувається у нас у голові у разі розуміння іронії, є розробка механізму інтерпретації іронії Д. Шпербер та

Д. Уїлсон [14, с. 116], яка ґрунтується на психологічних дослідженнях у галузі теорії відлуння (*the echoic mention theory*). Згідно з цією теорією в іронії необхідно розрізняти не фігуральне і буквально значення, а дихотомію використання (*use*) і нагадування (*mention*). Слухачу луноподібно нагадується якась знайома пропозиція (істинна значущість якої є нерелевантною) і відношення мовця до неї. Пізніше Д. Шпербер та Д. Уїлсон замінили поняття «нагадування» (*mention*) поняттям інтерпретації та розглядали іронію як різновид луноподібною інтерпретації (*echoic interpretation*), тобто іронія включає інтерпретаційні відносини між думкою іроніка і його інтерпретацією думки чи висловлення іншого. Інтерпретуючи чийось думку чи висловлення, іронік інформує слухача, що він має на увазі те, що було сказано і виражає певне відношення до цього.

Проте зазначена теорія є дещо обмеженою. У разі інтерпретації іронії слухач може посилятися на порушення конвенційних норм чи стереотипів, а також на невідповідність між тим, що є в реальності та що повинно бути згідно з нашим очікуванням чи стереотипним уявленням про світ. А вони не обов'язково є луноподібними нагадуваннями чи інтерпретацією чийось попередніх висловлювань чи думок. Конвенційні норми, стереотипи, очікування є присутніми у спільній картині світу комунікантів і залучаються до процесу інтерпретації автоматично.

Наприклад, якщо у ситуації, коли іде сильний дощ і погода є просто огидною, мовець промовляє: "What a gorgeous day!", він не посиляється на експліцитне чи імпліцитне попереднє висловлювання чи очікування. А відсилає слухача до стереотипного очікування хорошої погоди, яке є притаманним кожній людині взагалі.

Згідно з альтернативною теорією іронії, вербальна іронія передбачає удавання, тобто мовець вдається іншою людиною, а також вдається, що розмовляє не зі слухачем, а з кимось іншим. Мовець має намір, щоб адресат упізнав удавання і побачив справжнє відношення мовця до об'єкта іронії [12, с. 121].

Обидві теорії відлуння та удавання мають багато спільного, зокрема, вони вказують на те, що комунікативна мета іронії полягає у привертанні уваги до думки, яка перекручується як мовцем, так і слухачем.

У витоків когнітивного підходу до фігуральної мови, зокрема до такого тропу, як метафора, стоять, як відомо, американські дослідники Дж. Лакофф і М. Джонсон. Концептуальна метафора визначається ними як переніс інформації з однієї царини знань (царини-джерела – *source domain*), яка містить знання про предмет, явища, об'єкт, який залучається до позначення іншого предмета

чи явища в іншу галузь знань (царину-ціль – target domain), яка містить інформацію про позначувану сутність [20, с. 203].

Концептуальна метафора є явищем, яке формується не в мові, а в мисленні завдяки його здатності встановлювати аналогії між гетерогенними сутностями різної природи, в результаті цього людина концептуалізує одну ментальну сутність у термінах іншої.

Таким чином, у сучасній когнітивній лінгвістиці утворення тропічних смислів пов'язується не з відносинами між буквральними й переносними смислами, а з цілим комплексом перетворень над концептуальними структурами, у яких акумулюється знання людини про світ. Серед усіх когнітивних теорій найбільш адекватною, на наш погляд, можна вважати теорію концептуальної інтеграції Ж. Фоконьє і М. Тернера [13], в якій вдалося подолати деякі обмеження, які мали попередні теорії. В теорії концептуальної інтеграції, чи як її ще називають теорії «змішування» (blending), М. Тернер і Ж. Фоконьє демонструють новий погляд на механізм утворення та інтерпретації тропів. Як зазначає Дж. Гребель і Саклі, теорія змішування має багато спільного з моделлю концептуальної метафори Дж. Лакоффа і М. Джонсона. Наприклад, тези про концептуальну і позамовну природу метафори, про систематичну проєкцію образ-схематичних інференціальних і мовних структур з однієї концептуальної сфери в іншу, про обмеження на цю проєкцію тощо. Серед головних відмінностей можна виділити: наявність у теорії змішування не двох ментальних репрезентацій, а чотирьох, які активно взаємодіють між собою; акцентування оперативної природи змішування порівняно зі сталими концептуальними відносинами у теорії концептуальної метафори.

Отже, ефективним інструментом опису процесу породження та інтерпретації іронії є модель когнітивної інтеграції М. Тернера та Ж. Фоконьє. Ця теорія передбачає вільне оперування нескладними моделями (концептами, фреймами, сценаріями), встановлення семантичних зв'язків у межах категорії ментальних просторів, що не обмежується вузькими рамками словникових дефініцій та асоціативних комплексів і надає більшої гнучкості та проникливості у розуміння іронії.

З урахуванням положень когнітивного підходу до іронії можна виділити такі когнітивні функції іронії, як: 1) концептуалізація об'єктів та явищ зовнішнього світу і нашого повсякденного досвіду; 2) функція формування і вираження нового знання.

Крім того, іронія служить формуванню образності у тексті й принципу економії, який притаманний мові взагалі. Як зазначає Ж. Фоконьє, у мовній формі міститься багатство відповідного

їй значення. Мовні форми самі по собі не несуть великої кількості інформації, проте вони можуть «чіплятися» за різноманіття мереж, які формують концептуальну систему мовця і, таким чином, активізують складні структури, які поєднані як паралельно, так і послідовно.

Когнітивний підхід, який ґрунтується на фундаменті структурно-семантичного і прагматичного підходів, є якісно новим етапом у дослідженні іронії. Його основою є теза про те, що мовні та ментальні процеси відбуваються паралельно, при цьому мовні структури відбивають не структуру навколишнього світу, а структуру когнітивного існування людини. Цей підхід пропонує ширше бачення іронії – на рівні дискурсу у сукупності її прагматичних, соціокультурних і психологічних характеристик.

Отже, мова фреймів і ментальних просторів є зручною для опису породження та розуміння іронії через те, що це типова метамова репрезентації знань, яка не розрізняє лінгвістичну та екстралінгвістичну інформацію.

Водночас, незважаючи на переваги, когнітивна парадигма несистематично, а іноді й зовсім не враховує такі фактори людської психіки, як воля, інтенціональність, фактори емоційного порядку. Контекст, який використовується в її межах у разі інтерпретації, обмежується лише його прагматичним різновидом, не враховується семантичний, стилістичний, вертикальний контексти (в їх макрорізновиду), а також фактор інтертексту.

Таким чином, у межах когнітивного підходу: 1) залишається актуальною теза про фундаментальну двоплановість іронії (доповнена для оптимізації інтерпретативного процесу чотириплановою моделлю); 2) підкреслюються когнітивна сутність іронії, її присутність у концептуальній структурі людини; 3) буквральне і фігуральне значення не протиставляються одне одному, а представляються точками континууму.

Висновки і перспективи подальших розробок. Висвітлення й аналіз праць, які належать різним дослідницьким напрямам і науковим парадигмам, демонструють, що підходи до феномену іронії є різнобічними. Це ще раз підкреслює багатоаспектність і поліфункціональність іронії як явища, яке виявляє тісний зв'язок між мовою і мисленням.

Інтегральний підхід до аналізу іронії, на нашу думку, має ґрунтуватися на комплексному базисі знань, в який входять структурно-семантичні, прагматичні і когнітивні знання.

Лінгвістичну теорію іронії можна розглядати як сферу дослідження, яка розвивається на зіткненні безлічі галузей наукової думки і структурує їх досягнення в єдине синергетичне ціле на якісно новому рівні.

Найбільш вдале розв'язання проблеми поєднання різновекторних наукових напрямів в єдину дослідницьку парадигму, на нашу думку, пропонує відносно нова лінгвістична дисципліна – лінгвосинергетика, з позицій якої мова розглядається як нелінійна, нерівноважна, еволюційна, самоорганізована суперсистема, що функціонує у взаємозалежності з іншими суперсистемами (культурою, етносвідомістю, соціумом тощо) [9]. Саме в аналізі іронії на засадах синергетичної парадигми вбачаємо перспективи подальших лінгвістичних розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андриєнко Т.П. Мовленнєвий акт іронії в англійській мові (на матеріалі художньої літератури XVI та XX ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2002. 18 с.
2. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. Москва, 1990. 330 с.
3. Вико Дж. Основания новой науки об общей природе наций. Киев, 1994. 618 с.
4. Грайс Г.П. Логика и речевое общение. *Новое в зарубежной лингвистике*. 1985. Вып. 16. С. 217–238.
5. Калита О.М. Засоби іронії в малій прозі (кінець XX – початок XXI століття) : монографія. Київ : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. 238 с.
6. Потєбня А.А. Из записок по теории словесности. Харьков, 1905. 652 с.
7. Походня С.И. Языковые виды и средства реализации иронии. Киев, 1989. 128 с.
8. Прокофьев Г.Л. Ирония как прагматический компонент высказывания (на материале английского языка) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Киев, 1988. 206 с.
9. Селіванова О.О. Засади сучасної лінгвометодології. URL: <http://conferences.neasmo.org.ua/node/581>.
10. Серль Дж. Метафора. *Теория метафоры*. Москва : Прогресс, 1990. С. 307–342.
11. Amante D.J. The Theory of Ironic Speech Acts. *Poetics Today*. 1981. Vol. 2. No. 2. P. 77–96.
12. Clark H.H., Gerrig R.J. On the Pretense Theory of Irony. *Journal of Experimental Psychology: General*. 1984. Vol. 113. No. 1. P. 121–126.
13. Fauconnier J., Turner M. Principles of conceptual integration. *Discourse and Cognition: Bridging the Gap* / ed. by J.R. Koenig. Stanford, 1998. P. 269–283.
14. Gibbs R.W. Literal Meaning and Psychological Theory. *Cognitive Science*. 1984. Vol. 8. No. 3. P. 112–120.
15. Gibbs R.W. Process and Products in Making Sense of Tropes. *Metaphor and Thought*. Cambridge, 1993. P. 252–277.
16. Hartung M. Ironie in der Alltagssprache: Eine gesprachsanalytische Untersuchung. Opladen/Wiesbaden, 1998. 198 s.
17. Haverkate H. A Speech act analysis of irony. *Journal of Pragmatics*. 1990. Vol. 14. P. 77–109.
18. Jackendoff R. *Semantics and Cognition*. Cambridge, 1993. 283 p.
19. Kurz G. *Metapher, Allegorie, Symbol*. Gottingen, 1997. 108 s.
20. Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor. *Metaphor and Thought*. Cambridge, 1993. P. 202–252.
21. Leech G.N. *Principles of pragmatics*. London, New York, 1983. 250 p.
22. Muecke D.C. *The compass of irony*. London, 1969. 276 p.
23. Muecke D.C. *Irony and the ironic*. London and New York, 1982. 110 p.
24. Sandig B. *Stilistik der deutschen Sprache*. Berlin, New York, 1986. 370 s.
25. Sperber D. Irony and the use-mention distinction. *Radical Pragmatics* / ed. by P. Cole. New York, 1981. P. 295–318.

REFERENCES

1. Andriienko, T.P. (2002) Movlennievii akt ironii v anhliskii movi (na materialii khudozhnoi literatury XVI ta XX st.): avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.04. Kharkiv. 18 s.
2. Arnold, I.V. (1990) Stilistika sovremennogo anglijskogo yazyka. Moskva. 330 s.
3. Viko, Dzh. (1994) Osnovaniya novoj nauki ob obshhej prirode nacij. Kiev. 618 s.
4. Grajs, G.P. (1985) Logika i rechevoe obshhenie. Novoe v zarubezhnoj lingvistike. Vyp. 16. S. 217–238.
5. Kalyta, O.M. (2013) Zasoby ironii v malii prozi (kinets XX – pochatok XXI stolittia): monohrafiia. Kyiv: Vydavnytstvo NPU imeni M.P. Drahomanova. 238 s.
6. Potebnya, A.A. (1905) Iz zapisok po teorii slovesnosti. Harkov. 652 s.
7. Pohodnya, S.I. (1989) Yazykovye vidy i sredstva realizacii ironii. Kiev. 128 s.
8. Prokofev, G.L. (1988) Ironiya kak pragmaticheskij komponent vyskazyvaniya (na materiale anglijskogo yazyka): dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.04. Kiev. 206 s.
9. Selivanova, O.O. Zasyady suchasnoi lnhvometodolohii. Retrieved from: <http://conferences.neasmo.org.ua/node/581>.
10. Serl, Dzh. (1990) Metafora. Teoriya metafory. Moskva: Progress. S. 307–342.
11. Amante, D.J. (1981) The Theory of Ironic Speech Acts. *Poetics Today*. Vol. 2. No. 2. P. 77–96.
12. Clark, H.H., Gerrig, R.J. (1984) On the Pretense Theory of Irony. *Journal of Experimental Psychology: General*. Vol. 113. No. 1. P. 121–126.

13. Fauconnier, J., Turner, M. (1998) Principles of conceptual integration. *Discourse and Cognition: Bridging the Gap* / ed. by J.R. Koenig. Stanford. P. 269–283.
14. Gibbs, R.W. (1984) Literal Meaning and Psychological Theory. *Cognitive Science*. Vol. 8. No. 3. P. 112–120.
15. Gibbs, R.W. (1993) Process and Products in Making Sense of Tropes. *Metaphor and Thought*. Cambridge. P. 252–277.
16. Hartung, M. (1998) Ironie in der Alltagssprache: Eine gesprächsanalytische Untersuchung. Opladen/ Wiesbaden. 198 s.
17. Haverkate, H.A. (1990) Speech act analysis of irony. *Journal of Pragmatics*. Vol. 14. P. 77–109.
18. Jackendoff, R. (1993) *Semantics and Cognition*. Cambridge. 283 p.
19. Kurz, G. (1997) *Metapher, Allegorie, Symbol*. Göttingen. 108 s.
20. Lakoff, G. (1993) The Contemporary Theory of Metaphor. *Metaphor and Thought*. Cambridge. P. 202–252.
21. Leech, G.N. (1983) *Principles of pragmatics*. London, New York. 250 p.
22. Muecke, D.C. (1969) *The compass of irony*. London. 276 p.
23. Muecke D.C. (1982) *Irony and the ironic*. London and New York. 110 p.
24. Sandig, B. (1986) *Stilistik der deutschen Sprache*. Berlin, New York, 1986. 370 s.
25. Sperber, D. (1981) Irony and the use-mention distinction. *Radical Pragmatics* / ed. by P. Cole. New York. P. 295–318.

УДК 811.111
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-86-15>

СКОРочЕННЯ ЯК СКЛАДНИК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ: ІСТОРИКО-ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Лимар М. Ю.

*кандидат політичних наук,
старший викладач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
вул. 68 Десантників, 10, Миколаїв, Україна
orcid.org/0000-0001-9902-2709
rita25lymar@gmail.com*

Ключові слова: скорочення, аббревіатури, акроніми, *nota Tironiana*, *Notae Iuris*, *Nomina Sacra*.

Статтю присвячено дослідженню скорочень як невід’ємного складника процесу суспільно-політичної комунікації. Метою визначено вивчення лінгвістичних основ формування системи скороченого письма в історичній ретроспективі. Вивчено історичні етапи становлення таких систем скорочень, як позначки Тірона, або *nota Tironiana*, спеціально складені збірки скорочень *Notae Iuris* та список скорочених слів із християнських джерел *Nomina Sacra*. Розглянуто причини утворення та специфіку походження різних видів скорочень. Окрім того, у статті приділено увагу визначенню та співвідношенню таких базових концептів, як «аббревіатура», «акронім» та «скорочення», з огляду на розбіжності у вітчизняних та зарубіжних підходах щодо типологізації скорочень.

У статті зазначається, що суспільно-політичний дискурс – це будь-які мовні структури, суб’єкти та адресати яких стосуються сфери політики і суспільства. Такий різновид комунікації потребує економії ресурсів у контексті обміну значними обсягами суспільно корисної інформації. Тому текстове кодування такої інформації вимагає використання значної кількості скорочень. Традиції скороченого письма, яке використовувалося у стенографії для нотування публічних виступів, беруть початок із стародавнього Риму, де перші скорочення мали місце у політичних записах. Пізніше скорочення стали широко використовуватися у юридичних та ранніх християнських текстах. У XV–XVI століттях скорочення не втрачали популярності. Їх застосовували у перших друкованих виданнях, намагаючись імітувати рукописний стиль. Потреба до їх широкого використання почала слабнути з 1731 року.

Автор дійшов висновків, що скорочення мають давнє походження і є результатом аббревіації – одного із найпродуктивніших способів словотворення. У сучасному мовознавстві до категорії скорочень відносять аббревіатури, акроніми та власне скорочення. Підходи до їх тлумачення та категоризації подекуди суттєво відрізняються, що дає підстави для подальших досліджень у цьому напрямі.

SHORTENINGS AS THE COMPONENT OF SOCIO-POLITICAL DISCOURSE: HISTORICAL AND LINGUISTIC ASPECT

Lymar M. Yu.

*Candidate of Political Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Theory and Practice
of Translation in English
68 Desantnykiv str., 10, Mykolaiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-9902-2709
rita25lymar@gmail.com*

Key words: *shortenings, abbreviations, acronyms, contractions, nota T̄irōniāna, Notae Iuris, Nomina Sacra.*

The article is devoted to the study of shortenings as an integral component of the process of social and political communication. It is purposed at studying the linguistic formation foundations of the abbreviated writing system in historical retrospect. The historical stages of formation of such systems of shortenings as Tiro's marks or nota T̄irōniāna, specially compiled collections of abbreviations Notae Iuris and a list of shortened words from Christian sources – Nomina Sacra – were studied. The reasons for the words shortening and the origin specifics of various types of abbreviations are considered. In addition, the article pays attention to the definition and correlation of such basic concepts as “abbreviation”, “acronym” and “contraction” (“clipping”) taking into account the differences in domestic and foreign approaches to the typology of abbreviations.

The article states that socio-political discourse is any linguistic structure, whose subjects and addressees relate to the sphere of politics and society. This type of communication requires saving resources in the context of exchanging large volumes of socially useful information. Therefore, text coding of such information requires the usage of a significant number of shortenings. The tradition of abbreviated writing, which was used in shorthand to record public speeches, dates back to ancient Rome, where the first abbreviations took place in political records. Later shortenings became widely used in legal and early Christian texts. In the XV–XVI centuries abbreviations did not lose their popularity. They were used in the first printed editions, trying to imitate the handwritten style. The need for their widespread usage began to weaken from 1731.

The author came to the conclusion that shortenings have an ancient origin and are the result of abbreviation process – one of the most productive ways of word formation. In modern linguistics, the category of shortenings includes abbreviations, acronyms, and contractions or clippings. Approaches to their interpretation and categorization sometimes differ significantly that gives grounds for further research in this direction.

Постановка проблеми. Використання скорочень (абревіатур, акронімів та власне скорочень) зумовлене прагненням до економії ресурсів у контексті обміну значними обсягами суспільно корисної інформації. Тенденція до економії комунікативного простору присутня в усіх мовних системах та виникає на різних рівнях функціонування мовних одиниць з точки зору фонетики, лексики, граматики та синтаксису. Формування та обіг значних масивів інформації сприяє пошуку ефективних шляхів її передачі, зберігання та запам'ятовування. Сфера суспільно-політичної комунікації, без сумніву, потребує застосування таких підходів.

Суспільно-політичний дискурс містить інформацію, яка стосується ключових сфер державної та інших видів суспільно важливої діяльності. Текстове кодування такої інформації вимагає використання різних видів скорочень для її полегшеного сприйняття [6, с. 74]. Розуміння історії формування, специфіки та відмінностей різних систем та видів скорочень створює необхідну основу для подальшого вивчення нових тенденцій їх формування та перекладу українською мовою. До дослідників, чий науковий пошук присвячений історії створення систем скорочень, їх визначення та співвідношення, можна віднести

зокрема таких лінгвістів, як: Д. Алексеев, П. Бейкер (P. Baker), Е. Вігглесворт (E. Wigglesworth), Д. Ганич, А. Гонкапохья (A. Honkarohja), С. Єрмоленко, В. Ліндсей (W. Lindsay), І. Олійник, А. Пуджянті (A. Pujiyanti), Л. Райт (L. Wright), Дж. Робертс (J. Roberts), О. Селіванова, К. Солонмон (K. Solomon), Л. Траубе (L. Traube), З. Харитончик, Ч. Джонсон (Ch. Jonsohn).

Метою статті є дослідження лінгвістичних основ формування системи скороченого письма у історичній ретроспективі, зокрема у сфері суспільно-політичної комунікації. **Основні завдання:** вивчення особливостей становлення систем скорочень у різні історичні періоди; визначення специфіки походження різних видів скорочень; дослідження вітчизняних та зарубіжних підходів до окреслення базових понять у контексті типологізації скорочень. Автор залучає широке коло англомовних джерел, частина яких раніше не була предметом спеціального вивчення для вітчизняних дослідників.

Предмет та об'єкт дослідження. *Предметом* є історико-лінгвістичний аспект дослідження різних видів скорочень у суспільно-політичному дискурсі. *Об'єктом* є абрєвіатури, акроніми та власне скорочення у текстах суспільно-політичного спрямування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед необхідно зазначити, що скорочення або абрєвіація слів у текстах різних функціональних стилів не є винятково сучасним явищем. Це явище словотворення було поширене ще багато століть тому з метою раціоналізації комунікативного простору та оптимізації текстів. Існували й інші історично зумовлені фактори використання лексичних скорочень, серед яких – можливість мовно незалежного спілкування у багатомовному середовищі [27]. Також скорочення використовувалися для заміщення у текстах священних імен, а магічні та алхімічні символи, які також були частиною системи інформаційного обігу, мали місце у ритуальних та окультних практиках.

Абрєвіації або скорочення є процесом словотворення, проте питання щодо отождоження скорочень зі словами залишається відкритим. Слова відрізняються від скорочень незалежно від складності їх семантичної структури [28, р. 138]. Тому контекстуально скорочення доцільно розглядати не як еквіваленти слів, а як мовні одиниці, що відповідають словам.

У англомовній традиції абрєвіатурою називають будь-який вид лексичних скорочень, адже власне «абрєвіатура» у перекладі з італійської – *abbreviatura* або латини – *abbrevio* – скорочую (або *brevis* – *короткий*), тобто складне слово, утворене першими літерами чи іншими частинами слів, що є компонентами назви чи поняття,

які трапляються не лише у сучасних текстах, а й у стародавніх рукописах.

Суспільно-політичний дискурс є однією зі сфер масової комунікації, яка вимагає використання значної кількості різноманітних скорочень. Власне, сам дискурс – це вербальний складник комунікативної дії, про яку йдеться як про «текст» чи «розмову» [14, р. 7]. У більш широкому сенсі його можна розглядати як комплексну міжособистісну комунікативну подію (мовну або письмову) в певному часовому та просторовому контексті. Суспільно-політичний дискурс, своєю чергою, – це будь-які мовні структури, суб'єкти та адресати яких стосуються сфери політики і суспільства. До них, наприклад, можна віднести як публічні виступи у стародавньому Римі, які мали на меті управління громадською думкою, так і середньовічні тексти релігійного характеру, частина яких була створена з метою легітимізації та підтримки влади.

Історія сучасних скорочень сягає давніх часів Римської імперії. Прагнення заощадити час та простір або зберегти секретність призвело до винаходу писемних скорочень. Власне, економія часу була найважливішою у Стародавньому Римі, а самі скорочення були потрібні для швидкої транскрипції розмовної мови. У пізній античності та ранньому середньовіччі рушієм принципом для розвитку системи скорочення мовних одиниць стало збереження пергаменту. Найдавніше походження приписується трьом системам скорочень: позначкам Тірона, або *nota Tironiana*, спеціально складеним збіркам скорочень *Notae Iuris* та списку скорочених слів із християнських джерел *Nomina Sacra*. Перші дві системи, які збереглися в різних рукописах, згадуються у таких джерелах, як «Етимології» (“*Etymologiae*”) Ісидора Севільського (Isidorus Hispalensis) або «Записки Проба» (“*Probus's De Notis*”) Марка Валерія Проба (Marcus Valerius Probus). Проте обидва списки скорочень є далеко не вичерпними. Вони не включають багато із тих скорочень, які використовувалися у стародавньому римському скорописі, а також тих, які трапляються у некаліграфічних рукописах пізньої античності. Третя ж система, *Nomina Sacra*, була описана Людвігом Траубе у 1907 році [26].

Стародавній Рим був суспільством, у якому особливу роль відігравали публічні виступи, і в якому було досить рабів-писарів. Це призвело до необхідності швидкої стенографії, або тахіграфії, розробленої як допоміжний засіб для швидкої транскрипції. Самі ж скорочення римлян були трьох видів: 1) скорочувалися слова та склади або сігла (*sigla*); 2) одну літеру замінювали іншою з метою забезпечення секретності послання; 3) використовувалися довільні знаки на кшталт математичних [18, р. 5]. Знову ж таки виокремлюють три

види *sigla*, залежно від скорочень, які стосуються складів, слів або фраз. Два останні типи знаків іноді називають тими самими позначками Тірона, які становлять найбільш популярну із наявних тахіграфічних систем. Систему було названо на честь Марка Тулія Тірона (Marcus Tullius Tiro), який був рабом (а пізніше вільновідпущеником) та особистим секретарем Марка Тулія Цицерона (Marcus Tullius Cicero).

Є думка, що система позначок Тірона була винайдена ним особисто [17, р. xxiv; 12, р. 159], проте таке твердження важко перевірити, оскільки оригінали всіх збережених творів та листів Цицерона було вилучено з обігу – жоден римський рукопис не відомий як авторська голографія. Згідно з альтернативною версією, систему перших скорочень, яка нараховувала 1100 знаків, створив Квінт Енній (Quintus Ennius). Тірон же збільшив їхню кількість за рахунок прийменників, а також 4000 символів для позначення дат, імен, юридичних термінів та інших важливих понять. Пізніше Луцій Анн Сенека (Lucius Annaeus Seneca) зібрав і впорядкував 5000 з них. Цікаво відзначити, що навіть Еннія складно назвати першим винахідником скорочень, адже вони існували ще до нього та використовувалися для позначення імен, титулів та формул: *Marcus* → *M.*, *aedilis* → *AEd.* (одна із посад магістратів Риму), *consul* → *Cos.*, *consules* → *Coss.* тощо [18, р. 5]. Тож можна відзначити, що перші скорочення використовувалися у політичних записках.

У будь-якому разі тіронівські знаки виявилися першою впливовою системою, і багато із них збереглися як рукописні скорочення принаймні до IX століття. Тіронівська система була розширена відповідно до нових потреб: святий Кіпріан, єпископ Карфагенський (Thascius Caecilius Cyprianus), згадає про необхідність доповнити її християнськими символами у III столітті. У середньовічний період система символів Тірона викладалася у європейських монастирях та нараховувала до 13000 символів і знаків. В англійській мові деякі символи Тірона все ще популярні нині, зокрема & (*et.*), що використовується для значення *ma/i*. У староанглійських рукописах символ & міг мати різні фонетичні та морфологічні значення. Проте із плином часу система Тірона поступово заміщувалася новими напрацюваннями.

Класичні та середньовічні джерела визначили й іншу важливу систему скорочень – *Notae Iuris*. Вона містить скорочення, що використовуються юристами, серед яких є такі відомі римські скорочення як, наприклад, *pretor* → *pr.* або повсюдно поширене *senatus populusque romanus* → *SPQR*. Деякі скорочення з *Notae Iuris* мають довгу історію, що підтверджують написи та рукописи із найдавніших часів [19, р. 414].

Третя система, про яку вже згадувалося раніше, відрізняється від інших своєю специфічністю. Категорія *Nomina Sacra* отримала сучасну назву, хоч і охоплює широке коло скорочень, що згадуються у ранніх християнських текстах. Скорочення цієї системи трапляються у написах на амулетах, іконах, папірусах слов'янськими мовами, а також грецькою, латиною, коптською та вірменською [13; 24, р. 14–5]. Багато знаків із *Nomina Sacra* є грецькими та зберігають форму символів на латинському Заході. Необхідність таких скорочень полягала не в економії часу або пергаменту, а у шифруванні імен святих або уникненні прямих згадок про них. Таким прикладом може бути посилання на християнського бога, якого на письмі скорочено зазначали як *Deus* → *DS* (*Бог*), тоді як імена язичницьких богів зазначалися повністю [19, р. 2].

На відміну від античності, коли система скорочень була вкрай необхідною для розвитку стенографії, то у середньовіччі пріоритети було зміщено на користь економії письмових матеріалів, тим самим акцент робився на економії простору. Так, з'являється багато нових позначок, серед яких широко поширена *p* для *per*. У Середні віки використання скорочень залишалося популярним на територіях сучасних Італії, Франції та Іспанії, тобто територіях, які перебували під правлінням Риму. Цікаво відзначити, що вагомий внесок у еволюцію позначок для скорочень зробили ірландці та скандинави, які переписували тексти дуже маленькими буквами, ущільнюючи відстань між словами та уникаючи поділу складів між рядками.

Острів'яни використовували і власні символи, створені на основі запозичених германських рун. Так, ірландські ченці ввели в обіг такі символи, як *þ* ← *thorn* (укр. *шун*), *æ* ← *ash* (*нопіл* або *ясен*) та *ð* ← *eth*. Зазначені символи використовувалися для позначення тих звуків у германських мовах, які не були представлені у латині. Проте вони траплялися і у текстах як складники слів, наприклад, у англо-саксонській епічній поемі «Беовульф», де серед великої кількості слів із зазначеними символами трапляється скорочення слова *eðel* – *батьківщина*, у якому замінено склад *eth* на *ð* [12, р. 159].

Що ж стосується латинських скорочень, то апогей їх використання пов'язаний із розвитком схоластики. Дрібний почерк і використання великої кількості скорочень робило можливим ефективно переписування навіть таких творів, як «De Trinitate» («Про трійцю») Святого Августина (St Aurelius Augustinus). Пізніше, коли письмо було перенесене з латини на просту народну мову, скорочення не втратили своєї популярності, але у германських мовах, таких як англійська, їх використання мало свої особли-

вості, оскільки орфографічна система середньоанглійської (Middle English) мови, якою розмовляли в Англії XI–XV століть, допускала більше варіацій, ніж досить стандартна орфографія латинської мови, що ускладнювало дешифровку скорочень [23, р. 11].

У XV–XVI століттях скорочення все ще були популярними. Їх застосовували у перших друкованих виданнях, намагаючись імітувати рукописний стиль. Проте потреба в економії часу та простору для письма поступово зводилася нанівець їх використання у друці, але скорочення (зокрема, латинські) все ж мали місце у приватних листуваннях та рукописних документах протягом періоду раннього Нового часу. В Англії у період міжцарства (Interregnum) скорочення були виведені з ужитку і знову повернуті у письмову мову лише після смерті Олівера Кромвелля, відновлення англійської монархії та латини разом із її системою скорочень. Нарешті, скорочення остаточно вийшли із широкого ужитку у 1731 році, коли їх використання було офіційно скасоване разом із латинською мовою, після чого їх застосування стало дуже маргінальним та церемоніальним [16].

Історія розвитку та еволюції системи скорочень доводить, що аббревіація є дійсно ефективним та продуктивним процесом творення нових мовних одиниць. На сьогодні наявні різні підходи до типологізації скорочень, які поєднують аббревіатури, акроніми та власне скорочення [20]. У англійській мовній традиції різні види скорочень узагальнено називають «аббревіатурами» (abbreviations), відповідно до визначень у Кембриджському словнику (“Cambridge Dictionary”), оксфордському тезаурусі [15, р. 3] та словнику Макміллана [24, р. 5]. Вітчизняна дослідниця О. Селіванова, підтримуючи узагальнене тлумачення аббревіатури у англійській мові, зазначає, що аббревіатура – це «звичай іменник, утворений шляхом скорочення простого слова або компонентів складного слова чи елементів твірної словосполучки до рівня звуків або літер, складів чи інших фрагментів слів» [10, с. 3]. Проте підходи до тлумачення поняття «аббревіатура» у вітчизняній традиції суттєво різнилися ще кілька десятиліть тому.

Згідно із лінгвістичним довідником 1976 року, зазначений вид лексичної одиниці мав таке пояснення: «1) слово, утворене із назв початкових літер або початкових звуків слів, що входять у вихідне словосполучення (ініціальна аббревіатура). Аббревіатура літерна – складена з алфавітних назв початкових літер слів, що утворюють вихідне словосполучення. Аббревіатура буквенно-звукова (змішана) – утворена частково із назв початкових букв, і частково із початкових звуків слів вихідного словосполучення. Аббревіатура звукова – утворена з початкових звуків

слів вихідного словосполучення; 2) те саме, що складноскорочене слово» [9, с. 4]. Разом із тим перший у історії академічний тлумачний «Словник української мови» 1970–1980 років пояснює аббревіатуру як «слово, що становить скорочення двох або кількох слів; літерне скорочення кількох слів; загальноприйняті скорочення слів на письмі» [3, с. 5]. Подібні до попередніх визначень знаходимо у «Новітньому англо-українському, українсько-англійському словнику»: аббревіація – це «1) скорочення (тексту); 2) аббревіатура, скорочення» [8]. Отже, довідникові видання подають різні варіанти тлумачення поняття «аббревіатура». Якщо одні ототожнюють її лише із лексичними одиницями, утвореними першими літерами вихідних слів, то інші надають їй ширшого значення.

Що ж до «акроніму», то поряд із Кембриджським словником популярні англійські довідники – «Словник сучасного використання англійської мови Фаулера» (“Fowler’s dictionary of modern English usage”), «Чиказький стилістичний довідник» (“Chicago manual of style”) та «Керівництво зі стилю та використання Нью Йорк Таймс» (“The New York Times manual of style and usage”) – підкреслюють, що акронімами є лише ті аббревіатури, які вимовляються або пишуться як одне слово, а не по назві літер. Власне, «всі акроніми можуть бути аббревіатурами, але не всі аббревіатури можуть бути акронімами» [22, р. 14]. Іншими словами, акронім у англійській літературі – це підкатегорія аббревіатур.

Скорочення є морфологічним способом словотвору, суть якого, як відзначає І. Арнольд, полягає у тому, що деяка частина звукового складу вихідного слова опускається. Терміном «скорочення» позначається як сама результуюча одиниця, так і сам процес зменшення звукової чи графічної довжини корелята, яким може бути: 1) набір морфем; 2) слово; 3) словосполучення; 4) набір слів. Будь-які фрагменти слова, не залежно від морфемних меж, можуть бути скороченими [1, с. 4].

Також є дослідження, у яких «скорочення» набуває більш універсального значення порівняно з «аббревіатурою». У словнику С. Єрмоленка та інших українських дослідників аббревіатуру визначають як складноскорочене слово, утворене з перших літер або з інших частин слів, що входять до складу назви чи поняття [4, с. 45]. Відповідно, акроніми розтлумачуються як мовні одиниці, утворені звичайно від початкових літер, елементів або цілих слів, що входять до вихідного словосполучення, і набувають фонетичну будову та відповідну орфографію слова [4, с. 75]. За визначенням лінгвістів, «скорочення» все-таки є ширшим поняттям, ніж «аббревіатура» або «акронім», і характеризується як спосіб словотвору, суть якого полягає у відсіканні частини

основи, що або збігається зі словом, або являє собою словосполучення, об'єднане загальним смислом [4, с. 125].

Мовознавці Д. Ганич та І. Олійник визначають аббревіатуру як «скорочене складне слово (іменник), утворене з початкових звуків, назв початкових літер чи початкових частин слів, на основі яких твориться скорочення» [2, с. 7–8]. Дещо іншої думки дотримується З. Харитончик, який ототожнює поняття «аббревіація» та «скорочення» і зазначає, що аббревіація – це не просто утворення слова із назв початкових слів, але «складна система, структура якої зумовлена певним інвентарем будівельних елементів (аббревіаційних складів, ініціалів – букв і звуків) і правилами їх побудови» [11, с. 188].

У спробах визначити співвідношення термінів бачимо, що аббревіатури часто ототожнюють зі скороченнями. Саме ж поняття «скорочення» (як процес і як результат) може також позначатися кількома термінами: усічення, усічене слово, скорочене слово, укорочування і т.д. Так, на думку Г. Марчанда, скорочення – це «усічення слова до однієї з його частин» [21, р. 35].

Відомі лінгвісти О. Кубрякова та Є. Дюжикова вважають лінгвістичну тенденцію прирівнювати терміни «аббревіація» та «аббревіатура» до поняття «скорочення» (за О. Кубряковою, *blends*) цілком доцільною, оскільки ключовим поняттям аббревіації і є скорочення корелята (вихідної одиниці – слова чи словосполучення), а чітку різницю між цими визначеннями можна побачити лише в етимології, оскільки термін «аббревіатура» є запозиченим [7, с. 70].

Окремою темою для подальших наукових пошуків можна визначити питання типологізації скорочень. Зокрема, відомі українські мовознавці Д. Квеселевич та В. Сасіна в принципі зводять усі скорочення до двох видів: власне скорочення та аббревіатури (підвидом яких є акроніми) [5, с. 94]. У частині досліджень аббревіатури та акроніми розглядаються як різновиди скорочень: аббревіатури – як графічні скорочення, а акроніми – як складноскорочені слова.

Висновки і перспективи подальших розробок. Отже, скорочення, які широко застосовують у суспільно-політичному дискурсі, мають давнє походження і є результатом такого словотвірного процесу, як аббревіація. У різні історичні періоди набули удосконалення три основні системи скороченого письма: *nota Trōniāna*, *Notae Iuris* та *Nomina Sacra*. Саме ці системи започаткували базові принципи аббревіацій. Основними концептами у такій царині залишаються аббревіатури, акроніми та власне скорочення, підходи до тлумачення та типологізації яких подекуди суттєво різняться. З огляду на викладене вище вивчення

зазначених підходів у суспільно-політичному дискурсі є одним із перспективних напрямів лінгвістичних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И. Лексикология современного английского языка. Москва : Издательство литературы на иностранных языках, 1959. 352 с.
2. Ганич Д., Олійник І. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
3. Горещкий П. (ред.). Словник української мови: в 11 томах. Том 1. Київ : Наукова думка, 1970. 799 с.
4. Єрмоленко С., Бибик С., Тодор О. (ред.). Українська мова : короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Либідь, 2001. 224 с.
5. Квеселевич Д., Сасіна В. Практикум з лексикології сучасної англійської мови. Вінниця : Нова Книга, 2003. 128 с.
6. Керпатенко Ю., Щербина О. Аббревіація як спосіб економії мовних засобів у підготовці слухачів мовних курсів до комунікації у суспільно-політичному полі. *Педагогічні науки*. Вип. 126. 2015. С. 70–77.
7. Кубрякова Е. Типы языковых значений. Москва : Наука, 1981. 200 с.
8. Новітній англо-український, українсько-англійський словник. 100 000 слів. Харків : Промінь, 2006. 960 с.
9. Розенталь Д., Теленкова М. Словарь-справочник лингвистических терминов. Москва : Просвещение, 1976. 543 с.
10. Селіванова О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2010. 843 с.
11. Харитончик З. Лексикология английского языка : учебное пособие. Минск : Вышэйшая школа, 1992. 229 с.
12. Baker P. S. Introduction to Old English. 3rd ed. Wiley-Blackwell, 2012. 416 p.
13. Barker D.C. P.Lond.Lit.207 and the origin of the Nomina Sacra: A tentative proposal. *Studia Humaniora Tartuensia*. Vol. 8. A. 2. 2007. P. 1–13.
14. Dijk van T.A. Discourse semantics and ideology. *Discourse and Society*. Vol. 6. No. 2. 1995. P. 243–289.
15. Hanks P. (ed.). New Oxford thesaurus of English 2000. Oxford University Press, 2000. 1087 p.
16. Honkapohja A. Manuscript abbreviations in Latin and English: History, typologies and how to tackle them in encoding. *Studies in Variation, Contacts and Change in English*. Vol. 14. 2013. URL: zora.uzh.ch/id/eprint/90148/ (дата звернення: 25.08.2022).
17. Johnson Ch., Jenkinson H. English court hand A.D. 1066 to 1500. Illustrated chiefly from

- the public records. *Oxford* : Clarendon Press, 1963. 310 p.
18. Lieber F., Wigglesworth E. *Encyclopedia Americana: A popular dictionary of arts, sciences, literature, history, politics and biography, brought down to the present time; Including a copious collection of original articles in American biography.* Philadelphia : Carey, Lea & Carey, 1829. 619 p.
  19. Lindsay W. *Notae Latinae: An account of abbreviation in Latin MSS. of the early minuscule period.* Cambridge University Press, 1915, 2013. 526 p.
  20. Lymar M. English abbreviations and acronyms in the socio-political discourse: Types and approaches in translation. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика».* Том 32 (71). № 5. Ч. 1. 2021. С. 256–260.
  21. Marchand H. *The categories and types of present-day English word-formation: A synchronic-diachronic approach.* University of Alabama Press, 1966. 379 p.
  22. Pujiyanti A., Senowarsito, Ardini S.N. Analysis of acronym and abbreviations in IJAL journal. *Journal of English Language Learning (JELL).* Vol. 3. No. 2. 2019. P. 9–21.
  23. Roberts J. *Guide to scripts used in English writings up to 1500.* London : British Library, 2008. 294 p.
  24. Rundell M. (ed.). *Macmillan English dictionary for advanced learners of American English.* Oxford : Macmillan, 2002. 1692 p.
  25. Solomon K.R. *Nomina Sacra: Scribal practice and piety in early Christianity. The Church Convergent, Divergent, and Emergent: 21st Century Ecclesiology.* Chicago : Moody Bible Institute. 2008. P. 3–27.
  26. Traube L. *Nomina Sacra: Versuch einer Geschichte der christlichen Kürzung.* C.H : Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1907. 326 p.
  27. Wright L. On variation in medieval mixed-language business writing. *Code-Switching in Early English,* edited by Herbert Schendl and Laura Wright. Berlin : De Gruyter, 2011. P. 191–218.
  28. Zerkina N., Kostina N., Pitina S. Abbreviation semantics. *Procedia – Social and Behavioral Sciences.* Vol. 199. 2015. P. 137–142.
  3. Horetskyi, P. (Ed.). (1970) *Slovník ukrajskoi movy: v II tomakh. Tom 1 [Dictionary of the Ukrainian language: in II volumes. Volume 1].* Naukova Dumka [in Ukrainian].
  4. Yermolenko, S., Bybyk, S., & Todor, O. (Eds.). (2001) *Ukrainska mova: Korotkyi tлумachnyi slovník linhvistychnykh terminiv [Ukrainian language: A short explanatory dictionary of linguistic terms].* Lybid [in Ukrainian].
  5. Kvesevelykh, D., & Sasina V. (2003) *Praktykum z leksykologhii suchasnoi anhliiskoi movy.* Nova Knyha [in Ukrainian].
  6. Kerpatenko, Yu., & Shcherbyna, O. (2015) *Abreviatsiia yak sposib ekonomii movnykh zasobiv u pidhotovtsi slukhachiv movnykh kursiv do komunikatsii u suspilno-politychnomu poli [Abbreviation as a method of saving linguistic means in preparing students of language courses for communication in the socio-political field].* *Pedahohichni Nauky,* 126, 70–77 [in Ukrainian].
  7. Kubriakova, E. (1981) *Typy yazykovykh znachenii [Types of language meanings].* Nauka [in Russian].
  8. *Novitnii anhlo-ukrajskyi, ukrajsko-anhliiskyi slovník 100 000 sliv [The newest English-Ukrainian, Ukrainian-English dictionary of 100.000 words].* Kharkiv: Promin, 2006 [in Ukrainian].
  9. Rozental, D., & Telenkova, M. (1976) *Slovar-spravochnik linhvisticheskikh terminov [Dictionary-reference of linguistic terms].* Prosveshchenie [in Russian].
  10. Selivanova, O. (2010) *Linhvistychna entsyklopediia [Linguistic encyclopedia].* Dovkillia [in Ukrainian].
  11. Kharytonchuk, Z. (1992) *Leksikologhiia anhliiskoho yazyka: Uchebnoe posobie [Lexicology of the English language: A textbook].* Vysheishaia Shkola [in Russian].
  12. Baker, P.S. (2012) *Introduction to Old English* (3rd ed.). Wiley-Blackwell.
  13. Barker, D.C. (2007) P.Lond.Lit.207 and the origin of the Nomina Sacra: A tentative proposal. *Studia Humaniora Tartuensia,* 8(2), 1–13.
  14. Dijk, van T.A. (1995) Discourse semantics and ideology. *Discourse and Society,* 6(2), 243–289.
  15. Hanks, P. (Ed.). (2000) *New Oxford thesaurus of English 2000.* Oxford University Press.
  16. Honkapohja, A. (2013) Manuscript abbreviations in Latin and English: History, typologies and how to tackle them in encoding. *Studies in Variation, Contacts and Change in English,* 14. Retrieved from: zora.uzh.ch/id/eprint/90148/ (Last accessed: 25 August 2022).
  17. Johnson, Ch., & Jenkinson, H. (1963) *English court hand A.D. 1066 to 1500. Illustrated chiefly from the public records.* Clarendon Press.

REFERENCES

1. Arnold, I. (1959) *Leksykologhiia sovremennoho anhliiskoho yazyka [Lexicology of Modern English].* Izdatelstvo Literaturny na Inostrannykh Yazykakh. [in Russian].
2. Hanych, D., & Oliinyk, I. (1985) *Slovník linhvistychnykh terminiv [Dictionary of linguistic terms].* Vysycha Shkola [in Ukrainian].

18. Lieber, F., & Wigglesworth, E. (1829) *Encyclopedia Americana: A popular dictionary of arts, sciences, literature, history, politics and biography, brought down to the present time; Including a copious collection of original articles in American biography*. Carey, Lea & Carey.
19. Lindsay, W. (1915, 2013) *Notae Latinae: An account of abbreviation in Latin MSS. of the early minuscule period*. Cambridge University Press.
20. Lymar, M. (2021) English abbreviations and acronyms in the socio-political discourse: Types and approaches in translation. *Scientific notes of V.I. Vernadsky Taurida National University, Series: Philology. Journalism*, 5(1), 256–260.
21. Marchand, H. (1966) *The categories and types of present-day English word-formation: A synchronic-diachronic approach*. University of Alabama Press.
22. Pujiyanti, A., Senowarsito, & Ardini, S. N. (2019) Analysis of acronym and abbreviations in IJAL Journal. *Journal of English Language Learning (JELL)*, 3(2), 9–21.
23. Roberts, J. (2008) *Guide to scripts used in English writings up to 1500*. British Library.
24. Rundell, M. (Ed.). (1692) *Macmillan English dictionary for advanced learners of American English*. Macmillan.
25. Solomon, K.R. (2008) *Nomina Sacra: Scribal practice and piety in early Christianity*. The Church Convergent, Divergent, and Emergent: 21st Century Ecclesiology. Moody Bible Institute.
26. Traube, L. (1907) *Nomina Sacra: Versuch einer Geschichte der christlichen Kürzung*. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.
27. Wright, L. (2011) *On variation in medieval mixed-language business writing*. / In H. Schendl & L. Wright (Eds.). *Code-switching in Early English*. Pp. 191–218. De Gruyter.
28. Zerkina, N., Kostina, N., & Pitina, S. (2015) Abbreviation semantics. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 199, 137–142.

UDC 821

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-86-16>

THE CHARACTER OF A CHILD IN THE STORIES OF SULEYMAN SANI AKHUNDOV

Mahmudova Shalala Amirkhan gizi
Ph.D. in Philology, Associate Professor
Azerbaijan State Pedagogical University
Uzeyir Hajibeyli str., 68, Baku, Azerbaijan
orcid.org/0000-0003-2144-4615
shalale.makhmudova@mail.ru

Key words: *theme, plot line, event, description, pedagogical significance.*

The aim of the article is to bring to the attention of Suleiman Saniya Akhundov, as one of the largest representatives of Azerbaijani literature, a prose writer, playwright, public figure, educator who wrote stories for children with moral and educational elements. S.S. Akhundov played a big role in educating the younger generation and acquiring moral values. The article analyzes the stories of the writer from the cycle “Scary stories”. The goal is to highlight the importance of these stories in the learning of school age children. To do this, they referred to the study of the writer of these stories, published in the magazine “Maktab” in 1912–1914, and expressed their attitude, referring to their opinions. These stories are particularly relevant to the study of the contemporary landscape of the 20th century.

Thus, the **object of the article** is the stories of S.S. Akhundov written for children, and the subject is the analysis of these in the context of moral and educational characteristics.

The methods and methodologies used in the article. Main research methods are comparison, theory, analysis, synthesis, and heuristics.

Novelty. S.S. Akhundov wanted to show the young reader that life is sometimes cruel, that the path of reality is not always smooth, and that in the person of the heroes of the stories of “Scary Stories” everyone can face difficulties and death. Because a real work of art should reflect this reality as it is, with its own realities. Every reader who reads these works should know that our environment is not only joyful and beautiful, but there is also a sad side to it. The writer is obliged to show the reader not only the positive aspects of this reality, but also the negative ones. This is because a work of fiction should evoke positive feelings in the reader and prepare him for a creative environment. The reader must understand that life is indeed a field of struggle, and in this struggle he must not be defeated. From this point of view, the stories of the Scary Stories series have not lost their relevance and have always been considered suitable for reading by children of school age. It is necessary to analyze these stories in comparison with the present in order to convey the attitude even today.

As a result, it was concluded that the inclusion of stories on these topics in textbooks related to works of this type has a positive effect on children’s education. These works broaden their horizons, enrich their spiritual world, and give them such qualities as self-confidence and tolerance so that they can go confidently into the future. From this point of view, the stories of S.S. Akhundov are suitable for school-age children and always remain relevant.

ХАРАКТЕР ДИТИНИ В ОПОВІДАННЯХ СУЛЕЙМАНА САНІ АХУНДОВА

Махмудова Шалала Амірхан гизи

кандидат філологічних наук, доцент

Азербайджанський державний педагогічний університет

вул. Узеїра Гаджибекова, 68, Баку, Азербайджан

orcid.org/0000-0003-2144-4615

shalale.makhmudova@mail.ru

Ключові слова: тема, сюжетна лінія, подія, опис, педагогічне значення.

Мета статті – звернути увагу на Сулеймана Сані Ахундова як одного з найбільших представників азербайджанської літератури, прозаїка, драматурга, громадського діяча, просвітителя, який писав для дітей розповіді з морально-виховними елементами. С.С. Ахундов зіграв велику роль у вихованні молодого покоління та набутті моральних цінностей. У статті проаналізовано оповідання письменника із циклу «Страшні історії». Мета полягає в тому, щоб наголосити на важливості цих історій у навчанні дітей шкільного віку. І тому посилялися на дослідження цих оповідань письменника, що були опубліковані у журналі «Мактаб» у 1912–1914 роках, і висловлювали ставлення, посилаючись на їхню думку. Ці історії особливо важливі для вивчення сучасного ландшафту ХХ століття.

Таким чином, у статті **об'єктом** вступають твори С.С.Ахундова, що написані для дітей, а **предметом** є аналіз цих творів у контексті морально-виховних характеристик.

Використані у статті методи та методика. Основними методами дослідження є порівняння, теорія, аналіз, синтез, евристика.

Новизна. С.С. Ахундов хотів показати юному читачеві, що життя іноді жорстке, що шлях реальності не завжди гладкий і що в особі розповідей героїв «Страшних історій» кожен може стикнутися з труднощами і смертю. Тому що це творіння мистецтва повинне відображати дійсність такою, якою вона є, зі своїми реаліями. Кожен читач, який вивчає ці твори, повинен знати, що навколишнє середовище не тільки радісне і прекрасне, але в ньому є і важка сторона. Письменник зобов'язаний показати читачу не тільки позитивні сторони цієї дійсності, але і негативні. Це пов'язане з тим, що художнє творіння повинно викликати у читача позитивні почуття і підготовлювати його до творчого середовища. Читач повинен зрозуміти, що життя справді є полем боротьби, і в цій боротьбі він не повинен бути переможений. З цієї точки зору розповіді серії «Страшні історії» не втратили своєї актуальності і завжди вважалися придатними для читання дітей шкільного віку. Необхідно проаналізувати ці розповіді порівняно із теперішнім, щоб передати ставлення навіть сьогодні.

У результаті був зроблений висновок, що включення оповідань на ці теми в підручники, пов'язані з творами такого типу, позитивно впливає на навчання дітей. Ці твори розширюють їхній кругозір, збагачують духовний світ, надають таких якостей, як впевненість у собі, толерантність, щоб вони могли впевнено йти в майбутнє. З цієї точки зору оповідання С.С. Ахундова підходять для дітей шкільного віку і завжди залишаються актуальними.

Introduction. Suleyman Sani Akhundov (1875–1939), one of the proponents of Enlightenment thought, played an important role in the social and cultural development of the country and acquired exceptional merits for the enrichment of Azerbaijani literature with his artistic work. S.S. Akhundov cre-

ated works of art that reflect the reality of life and have an instructive quality. The writer made a great contribution to the development of the genre of narrative in children's literature. His stories, especially from the "Scary Stories" series, have aroused the great interest of children with their plot lines and

choice of characters. Children are also the heroes of these stories. “These works about children’s life were written in the form of folk tales in connection with the need for artistic reading and aesthetic education of schoolchildren and published in the children’s magazine “Maktab” in 1912–1914” [4, p. 310]. In these stories, S. Sani tells about the tragedies that befall his heroes and their bitter fate. The stories in the “Scary Stories” series are: “Ahmed and Maleika”, “Abbas and Zeynab”, “Nuraddin”, “Dark-complexioned Girl”, “Ashraf”.

The aim of the article is to bring to the attention of Suleiman Sani Akhundov, as one of the largest representatives of Azerbaijani literature, a prose writer, playwright, public figure, educator who wrote stories for children with moral and educational elements. S.S. Akhundov played a big role in educating the younger generation and acquiring moral values. The article analyzes the stories of the writer from the cycle “Scary stories”. The goal is to highlight the importance of these stories in the learning of school age children. To do this, they referred to the study of the writer of these stories, published in the magazine “Maktab” in 1912–1914, and expressed their attitude, referring to their opinions. These stories are particularly relevant to the study of the contemporary landscape of the 20th century.

Thus, the **object of the article** is the stories of S.S. Akhundov written for children, and **the subject** is the analysis of these in the context of moral and educational characteristics.

The methods and methodologies used in the article. Main research methods are comparison, theory, analysis, synthesis, and heuristics.

Novelty. S.S. Akhundov wanted to show the young reader that life is sometimes cruel, that the path of reality is not always smooth, and that in the person of the heroes of the stories of “Scary Stories” everyone can face difficulties and death. Because a real work of art should reflect this reality as it is, with its own realities. Every reader who reads these works should know that our environment is not only joyful and beautiful, but there is also a sad side to it. The writer is obliged to show the reader not only the positive aspects of this reality, but also the negative ones. This is because a work of fiction should evoke positive feelings in the reader and prepare him for a creative environment. The reader must understand that life is indeed a field of struggle, and in this struggle he must not be defeated. From this point of view, the stories of the Scary Stories series have not lost their relevance and have always been considered suitable for reading by children of school age. It is necessary to analyze these stories in comparison with the present in order to convey the attitude even today.

The degree of study of the subject. These stories are particularly important for the study of the land-

scape of the 20th century. “Almost all the storytellers of this period wrote about modern issues, about the necessary questions of the time, and drew the reader’s attention to the bad sides of the old life. Realistic narratives play a major role in distancing readers from the influences of religious and legendary writings, directing their attention and interest to ordinary, real household problems, and thinking and judging in that setting” [4, p. 208–209]. These stories, included in the series “Scary Stories”, are artistic examples that meet the requirements of the time, show reality in its nakedness, and reflect reality.

Main text. In the first story of the series titled “Ahmed and Maleyka”, the author introduces his readers to Haji Samad and his family. Haji Samad is an exemplary family head created by the author. He would “pay great attention to the education, manners, and upbringing of his children”. After dinner, he read to his children, “either books or daily newspapers. If that was not the case, he told them about the provinces he had visited [1, p. 335]”. This time Haji Samad tells them the story of “Ahmed and Maleyka”.

The story indicates that in the village of Tatarcik there lived a farmer named Nuruddin. “Nuruddin had a ten-year-old son named Ahmed, a six-year-old daughter named Maleyka, and a wife named Khadija” [1, p. 335]. Nureddin, who was unemployed, harnessed his horse to the cart and went to town to rent, “the money he earned he sent home every four or five days [1, p. 336]”. For a while, there was no news about Nureddin. One day, their neighbor Shahabaddin brings the news of Nureddin’s death. As a result, the family’s living situation deteriorates. Khadija sells the things in the house and buys bread for their children. He also sees that there is nothing left in the house. “Whoever went to a neighbor’s house to get bread came back empty-handed, because everyone had his day” [1, p. 337]. Khadija could not bear to see Meleyka crying because of hunger and lied that the angel would bake bread from the chimney. “Long after night, something came down from the chimney with a thunderclap. They saw that it was a sack with a closed mouth”. Out of the bag was a paper with a lot of food and gold coins. On the paper was written: “My daughter Meleyka, I am an old traveler. The wheel of my cart fell off the axle on the road near your house, I wanted to warm up a little while I put it back in its place. When I came to the door, I heard the mother’s words. I went back and prepared these things and the money for you and came back and threw them down your chimney. Goodbye, my daughter, goodbye, and don’t forget this old grandfather. Farewell. Traveler Jamaledin” [1, p. 337–338].

As it turns out, the story has a very instructive quality. The idea is that you should never lose hope and faith. It should be noted that based on this story in 1992 a multiplex film was made with the script

of Elchin Akhundov, which was called “Hope” after his idea.

In the story “Abbas and Zeinab”, Haji Samad tells a new story about robbers at the request of his children. The story begins as follows: “Robbers are born from an uneducated, illiterate tribe. Just as animals are beasts, like wolves, tigers, and lions, so there are also beasts of men. But the difference is that the robbers are much more ruthless, unjust, and oppressive than they are” [1, p. 339].

The story tells about the bitter fate of a mother named Fatma and her children. To intensify the drama of the events, the author created a sharp contrast between the beautiful nature and Safar’s letter full of threats and revenge. Let’s pay attention to the description of natural conditions: “This place was decorated with green, fresh and sweaty grass, beautiful, fragrant, colorful flowers. Colorful butterflies and bees were flying from one flower to another, playing with the spring sun. All kinds of different colors were wrapped around the grass like coral” [1, p. 341].

Now let’s take a look at the information given about the character of Safar: “Four years ago, Safar’s brother was killed by the people of Gayadibi... Once the community of Gayadibi received a terrible order from Safar: “Hey, people of Gayadibi! I swear by the Creator of me. I swear by the honor of my mother and my sister that I will not be in the world until I kill your children, your wives, and your children, and burn your beautiful homeland; be ready for your time [1, p. 340].

Fatma has been unemployed for so many days. As much as she was afraid of Safar the thief, she agrees to let her children gather firewood and asparagus in the forest. In Seyrangah, little Zeynab begins picking flowers with joy. Her brother Abbas picks asparagus not far from her. The thief Safar and his gang set fire to the village, the farm, and the resort. Abbas runs to Zeynab. At that moment, Zeynab is hit by one of the bullets. She collapses on the flowers and calls for her brother. “Abbas, I’m burned, give me water!” [1, p. 342]. As Abbas fills his tubeteika (skullcap) with water and walks toward his sister, he is hit by one of the bullets too. He crawls to his sister while injured. Abbas hugged and kissed his sister and said, “Sister Zeynab, open your eyes, I am here” [1, p. 342-343]. Thus, the thief Safar takes revenge on the people of Gayadibi. “Long after night, a woman was looking for mountains, stones, and forests. This woman was Fatma and the two children she was looking for were Zeynab and Abbas. “Zeynab, Abbas, my beautiful children, my orphans, where are you, make noise!...” –Fatma sobbed. But Zeynab and Abbas, who were hugging and bleeding in the grass among the tulips, these two innocents did not hear the moans of their mother Fatma” [1, p. 343].

A story with a tragic ending causes great regret in every reader. All these problems have a name – IGNORANCE.

In the story “Nuruddin” Haji Samad tells a story about kindness. The main character of the story is a child named Nureddin. The family has a child after a long time. The father – the merchant Haji Nasir – is a good person. On the way there, he meets a poor Persian named Rahim. It turns out that the money was stolen from Rahim. Haji Nasir gives him three hundred manats. Instead, Rahim gives him a small book “Gulistan” by Sadi. (In the first version of the work in the magazine “Maktab” of 1912, it is mentioned that Rahim brought a “Quran” the size of a “matchbox”, but in the 1936 edition he presented not the Quran, but Sadi’s book “Gulistan”). Haji Nasir gives the book to Halima, who wraps it in a cloth and hangs it around her son’s neck. Nuraddin goes to school at the age of eight. A short time later, Halima falls ill and dies. When the father sees that Nuraddin is in trouble, he thinks that he can save his son from grief if he gets married. He marries the daughter of his old acquaintance Imamverdi, Gulpari. Gulpari beat and injured Nureddin without any reason. When Haji Nasir came home early one day, he saw Gulpari beating Nureddin and decided to divorce him. But less than half an hour later, his heart burst and he died.

After the death of Haji Nasir, Gulpari and his cousin Amiraslan make plans to kill Nureddin. However, since Nureddin is a clever and brave child, his plans do not come true. According to Amiraslan, “A child who studies becomes a coward”, Nureddin instills such an idea in the children: “A child who studies has the knowledge, knows the secret of everything, so he is not afraid” [1, p. 355]. When he hears that Gulperi and Amiraslan want to throw him into the well, Nureddin runs into the forest. There he meets an old beggar – Jannetali. Jannetali forces Nureddin to wear the clothes of a beggar. They arrive in the city. Here Nureddin is hit by a cart. The man who got out of the cart takes the child home and gets the famous surgeon of the town. The doctor says that the child was not seriously injured. The maid wipes and cleans the child’s body. He takes the book wrapped in a cloth from the child’s neck. At that moment, Rahim joyfully says to his wife, “Rahima, this child is Nureddin, the son of Haji Nasir” [1, p. 374]. Rahim adopts the child and takes Jannetali and Bahar into his home at Nureddin’s request. Ten years pass and Nureddin graduates from school. While walking through the city garden, he meets Gulpari, who has become a beggar, and brings her home. He pardons Gulpari. When Rahim sees this, he says, “My son, I have not done a great deed by adopting you, for I have only done a favor for a favor. That is the duty of every human being. But you have done a favor for evil. That is only the work of a man who is a husband like you” [1, p. 378].

The story “Dark-complexioned Girl” is the most interesting story from the series “Scary stories”. The work was first published in 1913 in the magazine “Maktab”, in 1927 in the collection of stories published under the name “Zarafat” and in 1934 in the booklet “Dark-complexioned Girl”. The writer had to change the work three times under the pressure of Russian imperialism. Philologist and researcher Konul Aydin Nahmatova, who has researched all three versions of the work “Dark-complexioned Girl” states: “Nadir Valikhanov and later Aflatun Sarachli [2, p. 6] informed about the main changes in the work already in 1968”. Kheyrolla Mammadov wrote: “In 1936, the writer made several additions and cuts to strengthen the critical pathos of the narrative against the estate rule. Thus, a new version of the work was created. These creative interventions, which were primarily politically motivated, led to a negative characterization of Huseyngulu agha (master) and Parijahan khanum (lady), who had still been portrayed positively in the first journal version of “Dark-complexioned Girl”. This, in turn, served to intensify readers’ hatred of landlordism” [2, p. 8].

It should be noted that throughout the study Konul Nehmatova calls the work “Dark-complexioned Girl” not a story, but a novella. There are indeed great similarities between the novella and the genre of the story, and even today this issue is still controversial. Because many well-known literary critics and scholars called this work a story in their research, we think it is more appropriate to deal with the idea that the work belongs to the genre of the story.

In 1966, a film of the same name was made, based on the plot of the story “Dark-complexioned Girl”. Our prominent writer Abdulla Shaiq also wrote a play of the same name based on this story, which was performed several times.

Her real name is Tutu, but it was no accident that the little heroine of the work was known as a gypsy girl. “Tutu was very blackish. Everyone called her that because her mother called her Garaja Giz (Blackish Girl) since she was a baby” [1, p. 379]. But the word black (dark) in the name of the picture, of course, has a symbolic meaning. With this, the writer points to “her tragic future, dark fate”. The death of his parents, the drowning of Yasemen, who adopted her, the oppression by Yusif, and the privations in the house of the Huseyngulu agha” [3, p. 214] point to Tutu’s misfortune. The writer describes the Blackish Girl’s first encounter with Lady Aghja as such: “There was a great difference between these two children: one’s parents were wealthy, the other’s were poor. While one was weak and fragile and needed another in every work, the other was a child with a healthy body like steel, who had seen a lot at a young age and earned her living by her own efforts” [1, p. 389].

The most tragic part of the story is its ending. Lady Aghja comes to the edge of the fence to hear the voice of the Garaja Giz playing and singing in the garden. Meanwhile, the snake stings her. No matter how much Parijahan begs, no one dares to suck the venom. With a sigh, she asks the Garaja Giz to save her friend. While the black girl was sucking Lady Aghja’s wound, the poison got into her blood and she lost her life.

The story “Ashraf” by S.S. Akhundov from 1914 is the last work in this series. In the title of the story, he wrote “Dedication to my beloved student Ashraf Babayeva”. Let’s get acquainted with the content of the story: Haji Kazim, who was engaged in the carpet trade in Istanbul, had a child named Alimardan, and his wife died. For this reason, he wanted to marry off his son quickly so that there would be a celebration at home. Finally, Haji Kazim marries his son to his friend’s sister-in-law, Najiba. A son is born to the two. Haji Kazim’s heart bursts with joy at this happy news. They name the child Ashraf. After the death of his father, Alimardan’s trading business weakens. He sells the carpet business and starts shipping. He is arrested for loading contraband onto a ship. They banish him to Siberia in Tomsk province. They traveled by train for several days. At a large train station, Hasan Lala (a Turkish and Persian title meaning tutor and statesman in the Ottoman and Safavid Empire) gets off the train and talks to a Muslim. Ashraf also gets off the train without knowing it. His mind is busy with the performance. When he sees that the car is gone, he starts to cry. There is news that the train, which was on its way to Atasygil, crashed. Good-natured Sophia Alexandrovna and her husband Nikolay Ivanovich gave an address to the gendarmerie and brought Ashraf to Samara. The parents do not know if their child is still alive. They were told Ashraf died in an accident. Ashraf did not know that his parents were still alive. One day, Sofia Alexandrovna takes Ashraf for a walk in the park. There he makes friends with a boy named Mustafa. After some time Sophia Alexandrovna fell ill and died. Nikolay Ivanovich leaves Ashraf with Mustafa’s family and travels to Europe, where they receive the news of his death. After that Ashraf lives with Mustafa’s family.

As you can see, the story makes the impression of being incomplete and unfinished. In the face of Alimardan, we see an ignorant family head who has chosen the wrong path. His mistakes eventually lead to the destruction of a beautiful family.

Prospects for further research. Of course, there are a lot of details that require further careful study. We tried to show that the reader, having read these works, should know that in life everything is not always joyful and beautiful, but we cannot avoid sadness and difficulties. In this regard, we

must mobilize, endure and fight for a wonderful future. The writer of these stories in his work tried to show this to his readers. How much he succeeded can be judged by the readers themselves. It is clear that a work of art should evoke positive feelings in the reader, prepare him for reality. The reader must understand that meaningful reality is indeed a battlefield.

Conclusion. The children's characters created by Suleiman Sani must face the sudden surprises that our environment has in store for us. At the end of the stories "Abbas and Zeinab" and "Dark-complexioned Girl" the reader is saddened by the death of children and at the same time learns from these stories. These stories broaden children's horizons, enrich their spiritual world, prepare them for future life and play a prominent role in their education. They instill in school-age readers such qualities as perseverance, willpower, courage, and fighting spirit. In this respect, the stories of Suleyman Sani Akhundov are suitable for reading by children and always remain relevant.

LITERATURE

1. Axundov S.S. Seçilmiş əsərləri. Bakı, "Şərq-Qərb", 2005, p. 448.
2. Axundov S.S. Qaraca qız. (Könül Nəhmətova. "Qaraca qız"ın taleyi). Bakı, 2015, p. 172.
3. Həsənlı B. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı. Bakı : "Müəllim" nəşriyyatı, 2013, p. 511.
4. Mir Cəlal, Hüseynov F. XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı, "Elm və təhsil", 2019, p. 560.

REFERENCES

1. Ahundov, S.S. (2005) Seçilmiş əsərləri. Bakı, "Şərq-Qərb", p. 448. [in Azerbaijanian].
2. Ahundov, S.S. (2015) Qaraca qız. (Könül Nəhmətova. "Qaraca qız"ın taleyi). Bakı, p. 172. [in Azerbaijanian].
3. Həsənlı, B. (2013) Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı. Bakı: "Müəllim" nəşriyyatı, p. 511 [in Azerbaijanian].
4. Mir Cəlal, Hüseynov, F. (2019) XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı, "Elm və təhsil", p. 560 [in Azerbaijanian].

УДК 811.161.2'373.7

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-86-17>

СПЕЦИФІКА СОМАТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Міненко О. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри професійної мовної комунікації
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України
вул. Онопрієнка, 8, Черкаси, Україна
orcid.org/0000-0001-8981-3726
alesyaminenko@ukr.net*

Єремєєва Н. Ф.

*кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри професійної мовної комунікації
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України
вул. Онопрієнка, 8, Черкаси, Україна
orcid.org/0000-0002-3691-0298
nata5455@ukr.net*

Крічкер О. Ю.

*кандидат історичних наук,
викладач кафедри професійної мовної комунікації
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України
вул. Онопрієнка, 8, Черкаси, Україна
orcid.org/0000-0002-8810-1062
medkoin@ukr.net*

Ключові слова: *фразеологізми, соматизми, мова, фразеосистема, лексема.*

У статті розкрито зміст поняття «фразеологічна одиниця», що розглядається як специфіка засобу когнітивного підходу в дослідженні мови і понятійний апарат когнітивної лінгвістики, включаючи проблеми взаємозв'язку мовної та концептуальної картин світу, визначення концепту як структуруючого елемента картини світу і як культурно значущої сутності, а також концепт світу та відображення процесів концептуалізації часу у різних науках. Проаналізовано фразеологічні одиниці з компонентом антропонімом, що допомагають виявити специфічне для української культури бачення світу та людини, характерні особливості функціонування власних імен у складі фразеологічних одиниць.

На підставі вивченого встановлено, що фразеологію слід вивчати, беручи до уваги всі відомості про мотивацію етимології тієї чи іншої одиниці, аналіз особливостей когнітивних процесів, що лежать в основі утворення вторинних номінацій, контекстуальних та дискурсивних особливостей функціонування, а також визначення культурної конотації та культурно-ціннісної ролі фразеологізму. Для проведення цього дослідження фразеологічних систем найчастіше необхідні соціопсихологічні,

світоглядні знання, які б адекватно інтерпретували образну форму, мотивували фразеологізми та архетипічні форми усвідомлення світу. Обґрунтовано, що проблема вивчення фразеологізмів різних мов корелює з основними напрямками антропоцентричної парадигми. Простежено традиційні методи вивчення фразеологічної системи, такі як структурний, граматичний і семантичний, які, безумовно, залишаються авторитетними, але відходять на другий план, оскільки зростає інтерес до лінгвокультурологічного аспекту дослідження. На сьогодні науковці розглядають фразеологізми як «національно-специфічні одиниці мови, що акумулюють культурний потенціал народу».

SPECIFICITY OF SOMATIC PHRASEOLOGICAL UNITS IN MODERN UKRAINIAN LANGUAGE

Minenko O. V.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Professional Language Communication
Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chornobyl Heroes
of National University of Civil Defense
Onoprienka str., 8, Cherkasy, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8981-3726
alesyaminenko@ukr.net*

Yeremeieva N. F.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of Professional Language Communication
Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chornobyl Heroes
of National University of Civil Defense
Onoprienka str., 8, Cherkasy, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3691-0298
nata5455@ukr.net*

Krichker O. Yu.

*Candidate of Historical Sciences,
Lecturer at the Department of Professional Language Communication
Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chornobyl Heroes
of National University of Civil Defense
Onoprienka str., 8, Cherkasy, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8810-1062
medkoin@ukr.net*

Key words: *phraseological units, somatisms, language, phraseological system, lexeme.*

The article reveals the meaning of the concept of “phraseological unit”, which is considered as a specific tool of the cognitive approach in the study of language and the conceptual apparatus of cognitive linguistics, including the problems of the relationship between linguistic and conceptual world pictures, the definition of the concept as a structuring element of the world picture and as a culturally significant entity, as well as the concept of the world and the reflection of time conceptualization processes in various sciences. The analyzed phraseological units with the anthroponymic component help to reveal the vision of the world and man specific to Ukrainian culture, the

characteristic features of the functioning of proper names in the composition of phraseological units.

On the basis of what has been learned, it is established that phraseology should be studied, taking into account all the information about the etymological motivation of this or that unit, the analysis of the features of cognitive processes underlying the formation of secondary nominations, contextual and discursive features of functioning, as well as the determination of cultural connotation and culture – and value oriented role of phraseological unit. In order to carry out this study of phraseological systems, socio-psychological and worldview knowledge is most often required for adequate interpretation of the figurative form, motivation of phraseological units and archetypal forms of world awareness.

The opinion that the problem of studying phraseological units of different languages correlates with the main directions of the anthropocentric paradigm is substantiated. The traditional methods of studying the phraseological system, such as structural, grammatical, and semantic, have been traced, certainly remain authoritative, but recede into the background, as interest in the linguistic and cultural aspect of research is growing. Today, scientists consider idioms as “nationally specific units of language that accumulate the cultural potential of the people”.

Постановка проблеми. Немає такої галузі життя, буття народу, які б не були відображені в усталених зворотах. Засвоюючи фразеологізми, ми опановуємо мовні скарби, вчимося говорити влучно, образно, виразно. Завдяки цілісності, нерозкладності, стійкості та відтворюваності фраземи часто функціонують як крилаті вислови і наукові поняття. Фразеологізми будь-якої мови є лінгво-семіотичним феноменом, формуючи особливу «підмову», одне з концентричних кіл мови, у якому в усталеній формі зберігаються і транслуються уявлення етносу про світ, культура й історико-міфологічна інтеріоризація дійсності та внутрішнього рефлексивного досвіду народу. Х. Касарес зауважував, що «у цих еліптичних формулах, які були відшліфовані і залишені у спадщину нащадкам», відбита вся історія наших предків, уся психологія, все приватне та громадське життя і, крім того, «забуті перекази, викорінювані забобони, обряди, звичаї, народні ігри, занедбані ремесла, суперництво між сусідніми селами, незначні події, пам'ятні в житті лише одного села чи однієї родини» [9]. Психологічним підґрунтям фразеологічної стереотипізації є головне прагнення людини вилучити з наявної ситуації все, що в ній є корисного, і відкласти про запас у вигляді рухливої звички, щоб використати її у ситуаціях того самого типу.

Мета розвідки – установити семантико-культурологічну специфіку фразеологічного соматичного коду на матеріалі словника Б. Грінченка, з'ясувати роль концептів-соматизмів у фразеотворенні. Зважаючи на досить великий масив фразеологізмів з відповідними концептами ми вдалися до аналізу тих зворотів, які містять найуживаніші фразеолексеми-соматизми: зуб, груди, плече, шия, живіт, лікоть, серце, губа, голова.

Фразеологізми є своєрідною етнокультурною рефлексією мовця в комунікативній ситуації, адже він свідомо або підсвідомо співвідносить власне емоційно-оцінне ставлення та ціннісну орієнтацію зі змістом знака, а «образний зміст звороту – з еталонами та стереотипами культурно-національного світобачення й розуміння світу» [10].

Предмет та об'єкт дослідження. Українська фразеологія ґрунтується на міцному фундаменті етнографічних, фольклористичних, етнолінгвістичних, загальнофілологічних, лексико-фразеологічних праць О. Потєбні, М. Сумцова, І. Франка, М. Костомарова, М. Номиса, П. Чубинського та багатьох інших. Українські мовознавці досліджували різні аспекти фразеології. Семантику фразеологізмів вивчали Б. Ларін, Л. Булаховський, Л. Авксент'єв, М. Алефіренко, Ю. Прадід, Л. Юрчук. Стилїстичний аспект цікавив Д. Баранника, Г. Їжакевич, Р. Зорівчак, І. Гнатюк, В. Калашника, В. Коптілова. Історія, становлення й етимологія ФО були в центрі уваги О. Горбача, М. Демського, А. Івченка, Л. Коломієць, В. Мокієнка та інших. Згадані монографії: «Фразеологія української мови» Л. Скрипник, «Формування фразеологічного фонду української літературної мови (кінець XVIII – початок XIX ст.)». О. Юрченка, «Українська фразеологія: чому ми так говоримо» Ф. Медведева, «Фразеотворення в українській поетичній мові радянського періоду: семантико-типологічний аспект» (1985) В. Калашника, «Теоретичні питання фразеології» М. Алефіренко, «Фразеологічна ідеографія (проблематика досліджень)» Ю. Прадіда, «Українська народна фразеологія: ономазіологія, ареали, етимологія» А. Івченка, «Нариси з української фразеології: психокогнітивний та

етнокультурний аспекти» О. Селіванової та ін. дають можливість глибше познайомитися з проблемами дослідження ФО.

Виклад основного матеріалу. Чільне місце у фразеологічному мовному фонді посідають соматичні стійкі звороти – ФО з компонентом на позначення частини тіла людини. Соматична фразеологія (Сф) постає однією з найуживаніших і комунікативно значущих ланок у фразеосистемі української мови. Це зумовлено належністю соматизмів до найдавнішого шару лексики, прозорістю функцій частин тіла, що сприяє їх легкому алегоричному осмисленню.

Фразеологізми із соматичним компонентом, які, за підрахунками Р.М. Вайнтрауба, становлять приблизно 30% фразеологічного складу будь-якої мови [2, с. 162], позначають у суперконцепті ЛЮДИНА переважно притаманні частинам тіла функціональні властивості і представляють пропозиційно-диктумний і змішаний типи мотивації.

Соматична лексика – одна з найбільш стародавніх універсальних лексичних груп і один з актуальних об'єктів дослідження в порівняльно-історичних, структурно-порівняльних і лінгвокультурологічних працях вітчизняних і закордонних лінгвістів, що виділяють цей пласт лексики зазвичай першим у лексико-тематичній системі будь-якої мови (Ю.Ю. Аваліані, Д.А. Базарова, А.Ф. Богданова, Р.М. Вайнтрауб, Ф.О. Вакк, В.Г. Гак та ін.).

Причиною постійної уваги до соматизмів є той факт, що процес усвідомлення себе серед навколишньої дійсності і визначення як особи людина почала з відчуттів, що виникають безпосередньо через органи чуття і частини власного тіла. Людське тіло виявилось одним з найдоступніших для спостереження і вивчення об'єктом, і слова, що позначають частини тіла людини, так само давні, як і сама людська свідомість.

За допомогою цих «інструментів» пізнання людина почала орієнтуватися в просторі й часі, виражаючи своє ставлення до світу. Еталоном просторової орієнтації людини є анатомічна орієнтація її тіла: передня частина – та, де розташовані її органи чуття, органи зору, задня – сторона спини, що відображає структурний асиметризм людського.

Уперше в лінгвістичний ужиток термін «соматичний» був уведений Ф.О. Вакком, який, розглядаючи фразеологізми естонської мови з назвами частин людського тіла, назвав їх соматичними. Він зробив висновок, що вони походять з найдавніших пластів фразеології і становлять найбільш споживану частину фразеологізмів естонської мови.

Терміни «соматизм», «соматичний» мають різні тлумачення. Згідно з широким тлумаченням, соматизми, соматичний (від грецького soma

(somas) тіло) – це засоби позначення явищ, що належать до сфери тілесності. У вузькому сенсі соматизм – це будь-яка значуща ознака положення або рух особи і всього тіла людини (Е.М. Верещагін, В.Г. Костомаров), тобто термін, що охоплює всі форми однієї з невербальних мов – соматичної мови, що включає жести, міміку, пози і різноманітні симптоми душевних рухів і станів.

Термін «соматичний» використовується в біології і медицині в значенні «пов'язаний з тілом людини, тілесний» і протиставляється поняттю «психічний». У мовознавстві він починає активно застосовуватися з другої половини ХХ століття в дослідженнях, що відображають у своїй семантиці все те, що належить до сфери тілесності.

На думку Ю.Д. Апресяна, мовна картина світу, яка створюється фразеологізмами, антропоцентрична, що виражається в її орієнтації на людину, тобто людина є мірою всіх речей. Значення цілої низки базових слів і фразеологізмів сформувалося на основі антропоцентричного розуміння світу – *голова колони, шийка пляшки, ніжка столу, прибрати до рук, палець об палець не ударити, на кожному кроці й ін.*

Широке вживання соматизмів у складі одиниць фразеологізмів значною мірою зумовлене тим, що соматизми є одними із найдавніших шарів лексики різних мов і входять у ядро основного складу словникового фонду мови.

Характерною межею соматичної фразеології є наявність у слов'янських мовах численних аналогів, дуже близьких за образною спрямованістю словосполучень. Ця особливість різко відрізняє соматичні фразеологізми від інших тематичних груп одиниць фразеологізмів.

Чому ж назви частин тіла так продуктивно використовуються у метафоричних універсаліях? Справа у тому, що у разі назви нового об'єкта в людини виникає асоціація насамперед з тим, що їй добре знайоме, що постійно знаходиться при ній. Насамперед людина порівнює навколишні предмети із самою собою, з частинами свого тіла. Завдяки тому, що частини тіла постійно перебувають перед очима, вони і стають своєрідними еталоном для порівняння.

Проте у разі створення метафор назви частин тіла різною мірою продуктивні: одні використовуються дуже рідко, а інші, навпаки, дуже часто.

Найбільш продуктивними виявляються соматизми, функції яких в організації людини найбільш ясні, з цим же пов'язана легкість їх пересмислення. Людина пізнає навколишній світ через відчуття за допомогою різних органів (вухо, око, ніс), здійснює різноманітні дії за допомогою рук, ніг, голови, плечей. Соматичні фразеологічні одиниці виражають емоції людини і її ставлення до навколишнього середовища.

Характерною особливістю фразеологізмів слід вважати їхню здатність передавати прояви духовного і матеріального життя за допомогою слів компонентів, що позначають фізичні, матеріальні процеси, властивості, стани, що сприймаються зором, слухом, які доступні кожній здоровій людині. Такими і є слова-соматизми. Деякі вчені виділяють натуральні соматичні і конвенціональні соматичні фразеологізми.

Загальною назвою людського організму було тіло. Оскільки воно зовні покрите шкірою (псл. *skora), у результаті переосмислення ця назва перенеслась на позначення верхнього покриву інших реалій – звідси шкірка, скорина тощо. Розглянемо деякі лексеми на позначення частин тіла. Наприклад, лексема живіт (д.-р. – животь, що походить від псл. *zivotъ) у значенні «частина тіла» фіксується в пам'ятках аж з XV століття, тому більшість учених вважає, що вихідним значенням було «життя».

Ми ж припускаємо, що первісною була семантика «частина тіла». Аргументуємо це такими міркуваннями: 1) слова з конкретним значенням передували абстрактним; 2) лексема животь – суфіксальна, секундарна; 3) у праслов'янській мові існували дієслова *ziti та антонім до нього *mertiti; 4) віддієслівні похідні з процесуальним значенням утворювалися переважно суфіксом *ъје (пор. оучению, житью, хождению). Оскільки живіт був дуже вразливим щодо тодішньої зброї й поранення його призводило до смерті, то з'явилося вторинне значення – «життя». Як зазначає В.В. Німчук, у давньоруську пору пізніше цим словом позначали ще і «спадщину», «майно» [6, с. 165], іноді – «силу». Очевидно, звичка брати із собою в дорогу їжу з часом трансформувалася у звичку брати із собою речі, необхідні для прожиття в мандрівці. У результаті зміни позначуваного словом об'єкта розвинулася сема «майно», хоча лексема залишилася та ж. Про давнє вживання слова *живіт* у значенні «життя» свідчать численні українські фразеологізми з цією лексемою. Наприклад, *класть/покласти живіт* означає «гинути, вмирати, захищаючи, відстоюючи кого-, що-небудь». Тобто тут *класти живіт* означає буквально «класти життя» (ФСУМ, 292). Так само *укорочувати живіт* має значення «укорочувати віку» (СУМБГ, Т. 1, 480), тобто призводити до насильницької смерті). Про розвиток семи «сила» у структурі слова *живіт* свідчить фразеологізм *мов на живіт* (СУМБГ, Т. 1, 480), що означає «дуже сильно» (ФСУМ, 292). Як бачимо, пройшовши низку семантичних модифікацій, слово *живіт* у наш час знов згорнуло свої значеннєві варіанти до одного – «частина людського тіла».

Соматизм *зуб* у процесі історичного розвитку мови зазнав транссемантизації. Первісно він

вживався зі значенням «кілок», про що свідчить фразеологізм *гострити зуби* (СУМБГ, Т. 2, 187) зі значенням «намір на когось напасти. «Кілок (зуб) гострили, щоб порахуватися з кимось, а потім носили його із собою (мали при собі) до слушного часу» [7, с. 17]. Фразеологізм є досить поширеним і в інших слов'янських мовах, що свідчить про давність звичаю гострити кілок. В українській етнокультурі *зуби* – символ обмови. Їх можна розглядати як своєрідні ворота, проходячи через які набуває звучання сформована думка, тобто з індивідуальної стає відомою ще як мінімум одній людині. Тому, якщо не хотіли, щоб про щось дізнався ще хтось, говорили: *тримай язик за зубами* [2, с. 236]. Очевидно, саме на цій підставі розвинувся фразеологізм *брати на зуби* у значенні «говорити, підхоплювати що-небудь сказане доречно» (ФСУМ, 347). На основі того, що під час посмішки показувалися зуби, існує також значення «брати на кпини, висміювати» (ФСУМ, 347).

Про такий розвиток лексеми також свідчать фразеологізми *вибілювати зуби*, *вишкірті зуби*, *скалити зуби*. Метафорично *зуби* стали символом сили, що, припустимо, ґрунтувалася на тому, що найсильнішим є захоплення саме зубами. Так, у фразеологізмах типу *вирвати зубами*, *триматися зубами*, *вирвати з зубів зуб* асоціюється саме з намаганням щось утримати або забрати силою. Значення «сила» також розвинулося у фразеологізм *зуби прорізуються*, що означає «набиратися сили, ставати владним, грізним» (ФСУМ, 348), а в поєднанні зі словами типу *знати*, *розуміти* словосполучка *ні в зуб ногою* має значення «аніскільки, зовсім». Лексема *зуб* насамперед використовується на позначеннях різних відтінків агресивності у стосунках між людьми, а також для передачі крайнього ступеня болю або розпачу [4, с. 236]. Наприклад, у паремії *мати зуб* ця лексема виявляє себе в значенні «гніватися на кого» (ФСУМ, 348). Зменшено-пестлива назва *зубок* розвинула значення до «невелика частина», наприклад, часнику або механізму. У фразеологізмі *вивчити на зубок* з'являється нова семантика «на пам'ять», а споріднені лексеми *визубрити* означають «завчити неосмислено» [8].

Соматизми *плече*, *шия*, *лікоть* сприймаються етносом як символи підтримки, опіки, відповідальності (*сидіти на плечах/шії*) – «бути під чієюсь опікою, на чієму-небудь утриманні, матеріально обтяжуючи когось» (СУМБГ, Т4, 195), *ярмо на шию* – «обтяжливі обов'язки, зайві ускладнення, клопіт» (ФСУМ, 919), *підставляти шию* – «1. Брати на себе чієсь обов'язки, обтяжуючи себе; 2. Ставити себе в цілковиту залежність від кого-небудь» (СУМБГ, Т. 4, 497); *нести тягар на плечах* – «мати обтяжливі обов'язки,

виконувати важку, об'ємну роботу, здійснювати якусь дуже складну справу» (ФСУМ, 905), *тримати на плечах* – «відчувати відповідальність за щось» (СУМБГ, Т. 4, 195); *спиратися на плече* – «знаходити в кому-небудь підтримку, допомогу» (СУМБГ, Т. 4, 369). Звільнення від ваги на плечах, шиї аналогізується зі здобуттям волі, полегшенням: скинути ярмо (гніт) з шиї (пліч); *скинути тягар із плечей; як гора з плечей звалилась*.

На грані тілесного і духовного світу людини перебуває соматизм *груди*. З одного боку, лексема *груди* як знак матеріальної субстанції з служить квазісимволом захисту, допомоги у зворотах стати грудьми – «мужньо, самовіддано вступити захист кого-небудь» (СУМБГ, 332). З іншого боку, *груди* є вмістилищем серця, що зумовлює використання знака цього соматизму у зворотах на позначення людських емоцій, психічних станів: хвилювання, переляку (*серце як не вискочить з грудей; штовхати в груди; все обривається в грудях; похолонуло в грудях*); сильних почуттів радості, туги, відчаю (*розпирає груди; розриває груди*); як фізичного, так і душевного болю, страждань (*тисне груди; тягар/ тяжкий камінь ліг на груди*); пригнічення (з каменем у грудях) тощо. Простежується регулярна варіативність компонента *груди* із соматизмами *серце, душа* у фраземах переважно зі значеннями негативних емоцій і станів, що співставляються із тягарем, холодом чи жаром (ФСУМ, 200).

Широкий спектр функціональних властивостей має соматизм *серце*, що позначається на семантиці фразеологізмів із цим компонентом. Слід зазначити, що вся складність дослідження символів, образів, міфологем серця полягає в тому, що воно не лише вмістилище емоцій, серце – це центр життя взагалі, фізичного, психічного і душевного. Саме в цьому, на наш погляд, можна вбачати зв'язок серця з архетипом сонця як символом джерела життя. Серце використовується у зворотах як метонімічне позначення людини: позитивні характеристики людини передаються метафоричними атрибутами *велике, золоте* (доброта, чуйність), *відкрите* (доброзичливість, відвертість), *гаряче* (здатність кохати), *живе* (небайдужість) (ФСУМ, 793), *щирим серцем робить* (наполегливо щось робити) (СУМБГ, Т. 4, 116), негативні уподібнюють серце до каменю, черствого хліба (*кам'яне серце* – «жорстока, бездушна людина»; *зачерствіле, порожнє серце* – «нечуйна, байдужа людина», *з серця, серця додати* – «розлютити когось» (СУМБГ, Т. 4, 116).

Значення фразем із соматизмом *губи* зумовлені мімічними стереотипами психоемоційних станів презирства, гніву чи образи. *Губу закопирити* – «1. надутися, розсердитися; 2. надавати обличчю поважного, зверхнього вигляду» (СУМБГ, Т. 1,

334). Соматизм *робити з губи халяву* «не виконувати обіцянку» (СУМБГ, Т. 1, 334). *Розпустити губи* – «1. багато говорити; 2. брехати; 3. пліткувати». *На всю губу* – «1. Жити дуже добре, розкішно, багато, без ніяких обмежень» (СУМБГ, Т. 1, 334).

Широкий семантичний спектр мають фраземи із соматизмом *голова* на позначення психоемоційних станів. Аналіз усього спектра значень зворотів із соматизмом *голова* в українській фразеосистемі доводить сумнівність твердження О.Д. Шмельова про те, що «як умістилище емоційного життя людини серце та кров протиставлені голові та мозку, в яких локалізується інтелектуальне життя людини, її пам'ять» [3]. Соматизм *голова* пов'язаний із розумовою активністю, про що свідчить фразеологізм *бути головою* – бути дуже розумним, кмітливим. У голову покладати – «думати про щось» (СУМБГ, Т. 1, 301). Соматизм *голова* пов'язаний безпосередньо зі сферою життя людини, а відсутність сприймається як смерть (*наложити головою, лягти головою*) «загинуті, вмерти» (СУМБГ, Т. 1, 301). Фраземи із соматизмом *голова* є позначенням керівництва, значущості (*цвіль голови*) – «хто-небудь молодий, недосвідчений, нерозумний» (СУМБГ, Т. 1, 301); *за твоєю головою* – «бути під чиємо-небудь керівництвом» (СУМБГ, Т. 1, 301).

Як бачимо, багато соматизмів, маючи власну мовну семантику, характеризуються додатковим культурним смислом, певною символічною значущістю, що утвердилися в культурній традиції народу.

Фразеологізми із соматичними компонентами зберігають у своїй внутрішній формі мовну символіку української свідомості, особливості національного характеру, культуру, звичаї, обряди, традиції народу і транслюють ці знання наступним поколінням. Зібраний та проаналізований фактичний матеріал дає змогу зробити певні узагальнення, висновки й визначити перспективи подальшого його дослідження.

Висновки і перспективи подальших розробок. Питома лексика української мови зазнавала в ході історичного розвитку змін не тільки на рівні фонетичного складу, граматичної структури, але й з погляду семантики. Ці зміни зумовлені як внутрішньомовними факторами, так і екстралінгвальними чинниками. Значеннєві зрушення можуть спричинятися і зміною сфери вживання лексеми, переходом її до іншого мовного стилю чи жанру, в яких вона функціонує. Щодо соматичної лексики як компонента фразеологізмів, то, на нашу думку, чинниками її семантичних зрушень, крім зазначених факторів, є уявлення давньої людини про природу свого організму, функціональне призначення певних органів, ступінь їх важливості

для життєдіяльності. Саме у фразеологізмах носії мови відтворюють особливе бачення світу, тої чи іншої ситуації. Фразеологічні одиниці використовують для того, щоб описувати світ, навколишнє середовище, інтерпретувати, оцінювати і висловлювати своє суб'єктивне ставлення до всього, що нас оточує.

Фразеологічні одиниці мають образно-символічну основу та відбивають позамовну дійсність. Вивчення фразеологізмів у мові, зокрема з лінгвокультурного погляду, дає нам можливість виявити специфічні риси мовної картини світу української нації, окремого соціуму, життя якого зумовлене особливостями світосприйняття, системою моральних цінностей, норм і принципів виховання.

Досліджений матеріал свідчить, що одиниці соматичної групи лексики підлягають різноманітним значеннєвим модифікаціям. Перспективу подальших наукових досліджень у цьому напрямі вбачаємо в поглибленому вивченні фразеологічної картини світу, сформованої тривалим часом існування й розвитком українського етносу, на матеріалі ширшого спектра семантико-когнітивних та лінгвокультурологічних праць, творів українських та зарубіжних письменників для виявлення їхніх спільних і відмінних рис.

ДЖЕРЕЛА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ–Ірпінь, 2001. 1440 с.
2. Фразеологічний словник української мови: в 2-х кн. / уклад.: Л. Паламарчук, В. Винник, В. Білоноженко та ін. 2-е вид. Київ : Наукова думка, 1999. Кн. 1-2.
3. Словник української мови / упоряд. з додатком власного матеріалу Борис Грінченко: В чотирьох томах. Т. 2, 3. НАН України. Ін-т української мови. Додаток О.О. Тараненка. Київ : Наук. думка, 1996. 558 с.
4. Етимологічний словник української мови: в 7 т. Т. 1–3. Київ : Наукова думка, 1983–1989. Словники України – інтегрована лексикографічна система. Національна академія наук України. Київ : Український мовно-інформаційний фонд, 2001.

SOURCES USED

1. Busel V.T. (ed.) (2001) *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv–Irpın, 1440 p.
2. *Frazeolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy: v 2-h kn.* [Phraseological dictionary of the Ukrainian language: in 2 books.] (1999) / compilers: L. Palamarchuk, V. Vynnyk, V. Bilonozhenko,

etc., Vol. 2, Kyiv: Naukova dumka, 1999, book. 1–2.

3. *Slovnyk ukrainskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian language] (1996) / compiled by Borys Hrinchenko, 4 vols., vol. 2, 3. NAS of Ukraine. In-t ukrainskoi movy, attachment by O.O. Taranenka, Kyiv: Nauk. dumka, 558 p.
4. *Etymolohichni slovnyk ukrainskoi movy* [Etymological dictionary of the Ukrainian language] (1983–1989). 7 vols., vol. 1–3. Kyiv: Naukova dumka. *Slovnyky Ukrainy – intehrovana leksykohrafichna systema* [Dictionaries of Ukraine – an integrated lexicographic system]. Natsionalna akademiia nauk Ukrainy, Kyiv: Ukrainyskyi movno-informatsiinyi fond, 2001.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бергсон А. Собрание сочинений: в 4 т. Москва : Московский Клуб, 1992. Т. 1. 336 с.
2. Вайнтрауб Р.М. Опыт сопоставления соматической фразеологии в славянских языках. *Труды Самаркандского университета. Вопросы фразеологии.* 1975. Вып. 288. № 9. С. 162–170.
3. Винник В.О., Горобець В.Й., Карпова В.Л., Коломієць Л.І., Масенко Л.Т., Німчук В.В., Понамарчук Л.С. Історія української мови: Лексика і фразеологія. Київ : Вища школа, 1983. 743 с.
4. Денисюк В.В. Фразеологізми із семантичним центром «зуб» в українській мові XVI – першої половини XVII ст. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови* : збірник наукових праць, м. Київ, 2007. Вип. 2, кн. 2. С. 236–237.
5. Луценко Н. Восточнославянские этимологии. *Лінгвістичні студії* : збірник наукових праць. Вип. 14. Донецьк, 2006. 291 с.
6. Німчук В.В. Давньоруська спадщина української мови. Київ : Вища школа, 1992. 412 с.
7. Огієнко І. Історія української літературної мови. Київ : Либідь, 1995. 296 с.
8. Скляренко В.Г. Етимологічні розвідки. *Мовознавство*, 2010 № 4–5. С. 10–21.
9. Черниш Т.О. Компаративно-зіставне дослідження слов'янської лексики у контексті етимологічних гнізд із близькозначними коренями. *Мовознавство.* 1998. № 2–3. С. 168–179.

REFERENCES

1. Bergson, A. (1992) *Sobranie sochineniy* [Collected works], 4 vols., Moscow, vol. 1 [in Russian].
2. Vaintraub, R.M. (1975) *Opyt sopostavleniia somaticheskoi frazeologii v slavianskikh yazykakh* [Experience in comparing

- somatic phraseology in Slavic languages]. *Trudy Samarkandskoho un-ta. Voprosy frazeologii [Works of Samarkand University]*, vol. 288, № 9.
3. Vynnyk, V.O., Horobets, V.Yo., Karpova, V.L., Kolomiets, L.I., Masenko, L.T., Nimchuk, V.V., Ponamarchuk, L.S. (1983) *Istoriia ukraiinskoi movy: Leksyka i frazeologiiia* [History of Ukrainian language: Lexyca and frazeologiiia]. Kyiv: Vyshcha shkola, 743 p. [in Ukrainian].
  4. Denesuk, V.V. (2007) *Frazeolohizmy iz semantychnym tsentrom "zub" v ukraiinskii movi XVI – pershoii polovyny XVII st.* [Phraseology from the semantic center "tooth" in the Ukrainian language of the XVI – the first half of the XVII century]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universitetu imeni M.P. Drahomanova. Seriiia 10. Problemy gramatyky i leksykologii ukraiinskoi movy: zb. nauk. prats [Scientific magazine of the National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov. Series 10. Problems of grammar and lexicology of Ukrainian language: collection of articles]*, Vol. 2, book 2, pp. 236–237.
  5. Lutsenko, N. (2006) *Vostochnoslovianskiie etimolohii* [Eastern Slavic etymologies]. *Lingvistychni studii: zb. nauk. prats [Linguistic studies: collection of scientific works]*, Vol. 14, eds.: Anatolii Zahhnitko, etc. Donetsk: DonNU, 291 p.
  6. Nimchuk, V.V. (1992) *Davnioruska spadshchyna ukraiinskoi movi* [Ancient Russian heritage of the Ukrainian language]. Kyiv: Vyshcha shkola, 412 p. [in Ukrainian].
  7. Ohienko, I. (1995) *Istoriia ukraiinskoi literaturnoi movi* [History of the Ukrainian literary language]. Kyiv: Lybid, 296 p. [in Ukrainian].
  8. Skliarenko, V.G. (1992) *Etymolohichni rozvidky* [Etymological explorations]. *Movoznavstvo [Linguistics]*, № 4–5, pp. 10–21.
  9. Chernysh, T.O. (1998) *Komparatyvno-zistavne doslidzhennia slovianskoi leksyky u konteksti etymolohichnyh hnizd iz blyzkoznachnymy koreniamy* [Comparative and comparative study of Slavic vocabulary in the context of etymological nests with closely related roots]. *Movoznavstvo [Linguistics]*, № 2–3, pp. 168–179.

УДК 811.133.1

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-86-18>

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОЛЬОРОНАЗВ У ФРАНЦУЗЬКІЙ ПІСНІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Мойсюк В. А.

*доктор філологічних наук, доцент,
доцент кафедри романської філології та перекладу
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
вул. Коцюбинського, 2, Чернівці, Україна
orcid.org/0000-0002-2732-3817
v.moisiuk@chnu.edu.ua*

Кобаски А. М.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
кафедри романської філології та перекладу
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
вул. Коцюбинського, 2, Чернівці, Україна
orcid.org/0000-0001-5735-799X
kobasky.anastasiia@chnu.edu.ua*

Ключові слова: *кольороназва,
пісенний дискурс,
денотативне значення,
конотативне значення,
символ.*

У статті здійснено спробу розглянути пісенний дискурс з точки зору вираження в ньому символічного світу людини. Базовим положенням є твердження про те, що пісня являє собою особливий спосіб вираження культури, вона є не лише певною естетичною та емоційно-моральною інтерпретацією багатомірності та багатоаспектності навколишньої дійсності, а й засобом художнього вираження внутрішнього світу людини. Основою створення образності тексту пісень є використання символів, утворених на основі національно-культурних традицій, до яких належать мовні одиниці на позначення кольору. Основною метою роботи є детальне вивчення кольороназв, що вживаються у французьких ліричних піснях II половини ХХ ст., із функціонально-семантичної точки зору. Основними її завданнями є аналіз функціонально-семантичних особливостей пісенного дискурсу з лінгвокультурологічного погляду, здійснення детального аналізу вживання кольороназв у французьких ліричних піснях другої половини ХХ ст. крізь призму вираження ними денотативного та конотативного значення. Матеріалом дослідження слугували шість прикметників французької мови на позначення кольору – «bleu», «blanc», «gris», «noir», «rose» та «rouge», вживаних у французьких ліричних піснях другої половини ХХ ст. Детальне дослідження кольороназв показало, що всі вони функціонують як з прямим, так і з переносним значенням, виражаючи при цьому позитивне та/або негативне ставлення до об'єкта номінації. Позитивна конотація виражена переважно такими одиницями, як bleu, blanc, rose, rouge, тоді як негативну передають такі прикметники, як gris і noir. Перевага позитивної конотації вказує на загальний позитивний психоемоційний стан, позитивні почуття та емоції автора пісні та виконавця, який її обрав. З огляду на тісний зв'язок мови та мислення дослідження пісенного матеріалу дозволяє встановити ті образи, які фігурують у свідомості представників франкомовного суспільства, специфіку його сприйняття та ставлення до навколишнього середовища, різноманітні сторони життєдіяльності, особливості національного бачення дійсності, образного осмислення картини світу.

FUNCTIONAL-SEMANTIC FEATURES OF COLOR NAMES IN FRENCH SONGS OF THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY

Moisiuk V. A.

Doctor of Philology,

Associate Professor at the Department of Roman Philology and Translation

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Kotsubynskoho str., 2, Chernivtsi, Ukraine

orcid.org/0000-0002-2732-3817

v.moisiuk@chnu.edu.ua

Kobasky A. M.

Master of Philology at the Department of Roman Philology and Translation

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Kotsubynskoho str., 2, Chernivtsi, Ukraine

orcid.org/0000-0001-5735-799X

kobasky.anastasiia@chnu.edu.ua

Key words: *color name, song discourse, denotative meaning, connotative meaning, symbol.*

The article attempts to consider the song discourse from the point of view of expressing in it the symbolic world of man. The basic is opinion that a song is a special way of expressing culture, it is not only a certain aesthetic, emotional and moral interpretation of the multidimensionality of the surrounding reality, but also a means of artistic expression of a person's inner world. The basis for creating imagery in the text of songs is the use of symbols formed on the basis of national and cultural traditions, which include linguistic units for the designation of color. The main object of the work is a detailed study of the color names used in French lyrical songs of the second half of the 20th century, from a functional-semantic point of view. The main tasks are the analysis of the functional and semantic features of song discourse from a linguistic and cultural point of view, the implementation of a detailed analysis of the use of color names in French lyrical songs of the second half of the 20th century, through the prism of their expression of denotative and connotative meaning. The research material was six French adjectives for the color bleu, blanc, gris, noir, rose and rouge, used in French lyrical songs of the second half of the 20th century. A detailed study of the color names showed that all of them function with both a direct and a figurative meaning, expressing a positive and/or negative attitude towards the object of the nomination. The positive connotation is expressed mainly by such units as bleu, blanc, rose, rouge, while the negative one is conveyed by the adjectives gris and noir. Predominance of positive connotation indicates the general positive psycho-emotional state, positive feelings and emotions of the author of the song and the artist who chose it. Taking into account the close connection between language and thinking, the study of song material allows us to establish the images that appear in the minds of representatives of the French-speaking society, the specifics of their perception and attitude to the environment, various aspects of life, the peculiarities of the national vision of reality, the figurative understanding of the "picture of the world".

Постановка проблеми. Уже загальноприйнятим у мовознавстві вважається твердження про те, що мова символічна та когнітивна за своєю природою. Її багатозначні структури визначено не лише прямими зв'язками із навколишнім середо-

вищем, а й характером тілесного та соціального досвіду людини. Саме в символах поєднуються отримані людиною різні види інформації, які пробуджують нові, раніше непередбачувані асоціації. Результатом творчої діяльності людини, відобра-

женим у свідомості, є символ, що передається кольором, звуком, словом, числом тощо. Символічний світ, за словами науковців (С. Верещагін, В. Гладка, В. Костомаров, О. Потебня, О. Селіванова, К. Юнг та ін.), супроводжує людину із давніх-давен: він слугує засобом не лише уособлення її вірувань і страхів, а й усвідомлення і самовираження, кристалізації етносвідомості та рівня розвитку культури. «У символах увіковічено еволюційний розвиток народу, а разом із тим його народну мудрість, світоглядні позиції, важливі історичні події тощо. Людина живе у світі символів, а світ символів живе в ній» [1, с. 51].

До словесних символів належать, зокрема, кольороназви, які безпосередньо пов'язані з асоціативною роботою мозку людини. Систему колірних номінацій створено народом. Вона віддзеркалює його сприйняття уявного світу як ментального конструкту. За словами Т. Нікульшиної, «колір задає певну аксіологічну перспективу, впливаючи на сприйняття позначуваного цим кольором явища» [2, с. 67]. Отже, спостерігається певна знаковість або, так би мовити, символічність кольору, яка отримує своєрідне навантаження у різних типах дискурсу.

Пісенний дискурс слугує носієм і передавачем культури певного етносу з властивими йому цінностями та ідеалами (Л. Дуняшева, Ю. Плотницький, О. Шевченко, М. Кузнєцова та ін.). Саме в ньому відбивається стилістична виразність пісенних слів-символів, які посилюють і надають текстам виняткової теплоти, ніжності та задушевності або ж, навпаки, виражають смуток, печаль, нещастя, розчарування тощо. Як наслідок, кольороназви слугують яскравими засобами створення емоційного колориту та експресивного тону французьких ліричних пісень. Загальна тенденція сучасних лінгвістичних досліджень щодо з'ясування імпліцитної природи мовних структур із колоративним компонентом у пісенному дискурсі визначає актуальність нашого дослідження

Мета і завдання статті. Основною метою запропонованої розвідки є детальне вивчення кольороназв, що вживаються у французьких ліричних піснях II половини XX ст., із функціонально-семантичної точки зору. Відповідно, основними завданнями дослідження є аналіз функціонально-семантичних особливостей пісенного дискурсу з лінгвокультурологічного погляду, здійснення детального аналізу вживання кольороназв у французьких ліричних піснях другої половини XX ст. крізь призму вираження ними денотативного та конотативного значення.

Об'єктом дослідження є французькі ліричні пісні другої половини XX ст., **предметом** – особливості функціонально-семантичного вживання кольороназв у зазначених текстах.

Матеріалом дослідження слугували 30 французьких ліричних пісень другої половини XX ст., з яких методом суцільної вибірки було вибрано 120 лексичних одиниць (далі – ЛО) на позначення кольору.

Виклад основного матеріалу дослідження. З часу встановлення в 60-х рр. XX ст. З. Харрісом формальних характеристик дискурсу (від фр. «discours» – «бесіда, розмова, мовлення») його теорія постійно переосмислювалася науковцями, доповнювалася, розглядалася з різних точок зору, тому його визначення і досі залишається одним із суперечливих лінгвістичних питань (Н. Арутюнова, Ф. Бацевич, Е. Бенвеніст, І. Гальперін, Д. Мангіно, З. Мілз, П. Серіо та ін.). Пояснити складність цього явища можна його синтетичною природою, яка поєднує екстралінгвальні чинники та елементи когніції. Інакше кажучи, дискурс позначає «вищу реальність мови – дискурсивну діяльність» [3, с. 56].

Останнім часом пісенний дискурс привертає увагу дослідників з лінгвокультурологічної точки зору, адже він зберігає культурні знання, слугує «дзеркалом життя, яке відображає основні цінності, етичні погляди, соціальні уявлення, суспільні зміни та стереотипи певної епохи, створює моделі поведінки й культурні норми та передає їх наступним поколінням» [4, с. 158]. Отже, його витлумачують як «корпус текстів пісенної лірики, різноманітність яких зумовлена прагматичними, соціокультурними та психологічними особливостями як авторів, так і ситуації представлення пісенного тексту адресату» [5, с. 182]; як «родове поняття відносно текстів пісень, яким властиві своєрідні тематичні, лексичні, синтаксичні та інші особливості і які відображають імовірний світ» [6, с. 54].

Вивчаючи функціональну характеристику пісенного дискурсу, науковці виокремлюють кілька його функцій, а саме: 1) *емотивну*, що апелює до здатності співпереживати, співчувати, а також виражає ставлення адресанта до теми повідомлення та комунікативної ситуації; 2) *конативну*, що впливає на адресата, привертає його увагу, спонукає до чого-небудь; 3) *референтну*, що передає змістовно-фактуальну інформацію; 4) *поетичну*, що виконує естетичну роль, надає дискурсу образності та унікальності; 5) *фактичну*, що встановлює та підтримує контакт між адресантом і адресатом; 6) *етноконсолідаційну*, що об'єднує народ або етнос; 7) *самоідентифікаційну*, що позиціонує індивіда як члена певної соціальної групи [7, с. 192–194].

Поєднання у пісенному дискурсі вербальних та невербальних ознак дозволяє визначити його як «синтез вербальних та музичних компонентів, де роль вербального коду відіграє текст пісні,

а невербальна частина представлена мелодійним компонентом, який надає пісні узагальненого характеру і дозволяє адресату емоційно зрозуміти та глибше відчувати зміст вербального повідомлення» [8, с. 242]. Мелодійний компонент, який організує сприйняття всього тексту пісні, «готує реципієнта до сприйняття вербального компонента не на раціонально-аналітичному, а на емоційно-чуттєвому рівні» [5, с. 183]. За допомогою пісні людина пізнає та інтерпретує світ, адже в ній закладені еталони культури, національні та етнокультурні стереотипи, культурний фон епохи, ментальність та менталітет. Власне, тому вважаємо, що, поряд із мовними особливостями пісенного дискурсу слід враховувати також культурологічні, соціальні, історичні, ситуаційні та психологічні фактори функціонування мови, з якими пов'язані інтерпретації та продукування нових смислів.

Однією з особливостей пісенного дискурсу є яскраво виражене конотативне значення мовних одиниць. У нашому дослідженні під конотацією розуміємо додатковий компонент значення мовної одиниці фонетичного, морфологічного, лексичного та синтаксичного рівня, у якому імпліцитно закладено емотивне, експресивне та оцінне ставлення суб'єкта до описуваного об'єкта реальної або ірреальної дійсності, а також її стилістичне забарвлення. Оскільки емотивний та оцінний компоненти конотативного значення ЛО класифікуються як позитивні та негативні, доцільним також є розподіл конотації на позитивну та негативну.

Детальний аналіз фактичного матеріалу дозволив нам виявити шість найменувань базових кольорів: **bleu, blanc, gris, noir, rose, rouge**, які по-різному демонструють своє функціонально-семантичне навантаження у пісенному дискурсі. Всі вони вживаються як з денотативним, так і з конотативним значенням, оцінюючи при цьому об'єкт мовлення з позитивної та/або негативної точки зору (див. табл. 1).

Як бачимо, найбільш уживаною кольоро-назвою є прикметник **BLEU**, який вживається

у прямому значенні на позначення голубого або синього кольору, напр.:

*Le ciel bleu sur nous
s'effondrer
Et la terre peut bien
s'écouler*

Peu m'importe si tu
m'aimes
Je me fous du monde
entier...

(Edith Piaf,
L'hymne à l'amour)

Уживана з позитивною конотацією ЛО **bleu** асоціюється у франкомовній культурі із такими важливими для людського життя явищами, як повітря, небо, вода. Поряд із цим синій колір апелює до піднесених почуттів людини – надії, добротності та спокою [10], напр.:

Parce que nos cieux
sont ténébreux
Et qu'ici on n'a pas la
mer

*On a mis le bleu dans nos
yeux
C'est dans nos regards
qu'on se perd ...*

(Patricia Kaas,
Une fille de l'est)

Одиниця **BLANC**, як і попередня, також функціонує з денотативним значенням, вказуючи на білий колір, напр.:

*C'est aujourd'hui dimanche et j'allais voir maman
J'ai pris ces roses blanches elle les aime tant
Sur son petit lit blanc, là-bas elle m'attend
J'ai pris ces roses blanches, pour ma jolie maman...*

(Edith Piaf, *Les roses blanches*)

У франкомовній культурі білий колір має позитивне та негативне навантаження. З одного боку, ЛО **blanc** асоціюється із такими позитивними поняттями, як чистота, невинність, віра, радість, мудрість. З іншого боку, пов'язуючи мудрість із отриманим життєвим досвідом, білий колір може асоціюватися зі старістю і навіть смертю [10], напр.:

Таблиця 1

Функціонально-семантичне навантаження кольоро-назв у французьких ліричних піснях другої половини XX ст.

Кольоро-назва	Денотативне значення		Конотативне значення				Разом	
			позитивне		негативне			
	од.	%	од.	%	од.	%	од.	%
Bleu	28 ЛО	24%	14 ЛО	12%	-----	-----	42 ЛО	36%
Blanc	22 ЛО	18%	8 ЛО	6%	4 ЛО	4%	34 ЛО	28%
Gris	6 ЛО	5%	-----	-----	8 ЛО	7%	14 ЛО	12%
Noir	4 ЛО	3%	-----	-----	10 ЛО	8%	14 ЛО	12%
Rose	4 ЛО	3%	6 ЛО	5%	-----	-----	10 ЛО	8%
Rouge	4 ЛО	3%	2 ЛО	2%	-----	-----	6 ЛО	5%
Разом	68 ЛО	56%	30 ЛО	25%	22 ЛО	19%	120 ЛО	100%

*Au printemps, au printemps
Et mon cœur et ton cœur
Sont repeints au vin blanc ...*
(Jacques Brel, *Au printemps*)

*Un cheveu blanc, une ride
Des lambeaux
d'éphémérides
Perdus dans une chambre
vide des parents...*
(Gilbert Bécaud, *C'est quoi le temps*)

Особливість кольороназви **GRIS** полягає в тому, що, не маючи за природою яскраво вираженого кольору (вона знаходиться між білим і чорним кольорами), вона рідко вживається із денотативним значенням, напр.:

*Avec un ciel si bas qu'un canal s'est perdu,
Avec un ciel si bas qu'il fait l'humilité
Avec un ciel si gris qu'un canal s'est pendu,
Avec un ciel si gris qu'il faut lui pardonner...*
(Jacques Brel, *Le plat pays*)

Натомість франкомовна культура наділила сірий колір широким спектром асоціацій. Він може символізувати досить протилежні явища [10]: з одного боку, він асоціюється з елегантністю, стриманістю, скромністю та мудрістю (у фактичному матеріалі нами не зафіксовано жодного такого випадку), а з іншого, – зі смутком, муками, покаєнням, меланхолією, нудьгою і навіть смертю, напр.:

*Plus long que mon chagrin d'amour,
Même l'éternité
Près de lui serait court.*

*Plus gris que le gris de ma vie,
Rien ne serait plus gris,
Pas même un ciel de pluie...*
(Edith Piaf, *Plus bleu que tes yeux*)

Вживана з денотативним значенням одиниця **NOIR** вказує на чорний колір об'єкта мовлення, напр.:

*Dans le vieux cahier de toile noire
J'ai voulu lire leur histoire
Comprendre leur bonheur discret...*
(Marie-Paule Belle, *La petite écriture grise*)

Що стосується конотативного значення, то ЛО **noir** має досить широку палітру. Ще з античних часів чорний колір мав позитивну конотацію, апелюючи до таких понять, як завершеність і досконалість. З XIX ст. він став ознакою вищих верств населення і влади на противагу різнобарв'ю одягу аристократів за часів режиму Старого порядку (XVI–XVII ст.) [10]. Саме тому сьогодні чорний колір може асоціюватися із вишуканістю, але нами не виявлено жодного випадку вживання ЛО

noir із таким значенням. Натомість вона широко представлена із негативною конотацією, позначаючи смуток, траур, смерть, сутінки, невігластво, таємничість, напр.:

*Pas même un ciel de pluie. La terre en profondeur
Plus noir que le noir de N'aurait pas sa
mon cœur, noirceur ...*
(Edith Piaf, *Plus bleu que tes yeux*)

Кольороназва **ROSE**, вживана із денотативним значенням, позначає рожевий колір, що є перехідним кольором від червоного до білого або навпаки. Зазначимо, що до XVIII ст. у французькій мові на позначення цього кольору використовували такі ЛО, як *rouge clair* або *rouge blanc* [10]. І лише завдяки художникам рожевий колір відокремився від червоного і отримав свою назву *rose*, напр.:

*Qu'elle s'habille de bleu Mais son Cœur ne dit
Ou de rose ou de rien rien
Je la vois, je la veux Et je l'aime peu ma
peine...*
(Joe Dassin, *C'est un cœur de papier*)

У франкомовній культурі рожевий колір символізує жіночність, романтизм, дитинство, молодість, щастя [10], що, власне, й спостерігаємо в пісенному дискурсі, напр.:

*C'était une jolie p'tite Des sciences ou des
fille rose mathématiques
Ses fils chéris de Au lieu de n'être que
l'Amérique défi ...*
(Patricia Kaas, *Kennedy Rose*)

Вживана в прямому значенні кольороназва **ROUGE** позначає червоний колір, напр.:

*Il y a un piano rouge Je te laisse m'emporter
Derrière la porte claude Mon piano rouge ...*
Et quand tu joues
(Patricia Kaas, *Mon piano rouge*)

У переносному значенні ЛО **rouge** може отримати як позитивну, так і негативну конотацію, символізуючи яскраві й водночас зовсім протилежні почуття (пристрасть, любов, ненависть, злість тощо), владу та силу, напр.:

*Et quand vient le soir Ne s'épousent-ils pas
Pour qu'un ciel Ne me quitte pas...
flamboie*
(Jacques Brel, *Ne me quitte pas*)

Як бачимо, у французьких ліричних піснях другої половини ХХ ст. кольороназви передають як пряме, так і переносне значення, виявляючи при цьому позитивну та негативну конотацію.

Висновки та перспективи подальших розробок. Уособлюючи цілу ситуацію, належачи до фонових знань, до культурної компетенції, символічність кольороназв виявляється через встановлення національних, культурних та інших передумов осмислення асоціативних зв'язків. Символ створюється самою людиною, яка наділяє об'єкти та явища навколишнього середовища тими ознаками і властивостями, які вона сама їм приписує. Ця особливість кольороназв пояснює їхню широку вживаність у пісенному дискурсі.

Детальний аналіз фактичного матеріалу показав, що ЛО на позначення кольору мають великий експресивний потенціал: окрім передачі об'єктивної інформації, залежно від авторської інтенції і контексту вони отримують різне функціонально-семантичне навантаження. Оскільки кольори супроводжують і характеризують практично всю людську діяльність, світ навколо людини і саму людину, вони для неї постають не просто об'єктивною характеристикою, а й моральною, естетичною категорією, яка виражає оцінки, норми та установки. Отже, колірні компоненти слугують втіленням різноманітних морально-естетичних цінностей і супроводжуються оцінними конотаціями, тому вони яскраво відображають специфіку сприйняття світу носіями мови.

Пісня постає цінним матеріалом для вивчення особливостей культури франкомовного народу, його світогляду та світосприйняття, традицій і звичаїв, виявлення соціальних характеристик лінгвокультурної спільноти. Вивчення функціонально-семантичного навантаження кольороназв у різних жанрах пісенного дискурсу початку ХХІ ст. становить перспективу наших подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гладка В.А. Символьна мотивація як один зі способів відображення культури в мові (на матеріалі французьких неофразеологізмів). *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»*. 2020. № 91. С. 50–57. DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-8877-2020-91-06>.
2. Нікульшина Т.М. Колірна картина ірреального світу (на матеріалі англійської та української мови). *Філологія ХХІ століття: теорія, практика, перспективи* : матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. Одеса : Фенікс, 2012. С. 66–68.
3. Струганец Л.В. Культура мови. Словник термінів. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2000. 88 с.
4. Дуняшева Л. Концепт «свобода» в афроамериканском песенном дискурсе. *Ученые записки Казанского университета. Серия «Гуманитарные науки»*. Казань, 2011. Т. 153. С. 158–167.
5. Плотницкий Ю.Е. Пространство англоязычного песенного дискурса. *Язык в пространстве и времени : тезисы и материалы международной научной конференции*. Самара, 2002. Ч 1. С. 182–185.
6. Кузнецова М.О., Ходус А.М. Англомовний пісенний дискурс у контексті лінгвокультури (на матеріалі поппісень ХХІ століття). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2017. № 29. Т. 2. С. 53–56. URL: <http://vestnik-philology.mgu.od.ua>
7. Дуняшева Л.Г. Песенный дискурс как объект изучения лингвокультурологии. *Актуальные проблемы романских языков и современные методики их преподавания : материалы Международной научно-практической конференции*. Казань, 2015. С. 190–197.
8. Шевченко О.В. Тематическое своеобразие песенных текстов как способ реализации функций жанров песенного дискурса. *Известия Российского гос. пед. ун-та им. А.И. Герцена*. Санкт-Петербург, 2009. № 115. С. 242–249.
9. Маслова В. Лингвокультурология. Москва : Издательский центр «Академия», 2001. 208 с.
10. Thomas D. 1001 symbols. URL: <https://1001symboles.net>

REFERENCES

1. Hladka, V.A. (2020) Symvolna motyvatsiia yak odyin zi sposobiv vidobrazhennia kultury v movi (na materialii frantsuzkykh neofrazeologizmiv) [Symbolic motivation as one of the ways of reflecting culture in language (on the material of French neo-phrasologyisms)]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriiia "Inozemna filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov"* [Bulletin of Kharkiv National University named after V.N. Karazin. Series "Foreign philology. Methodology of teaching foreign languages"]. № 91, p. 50-57. DOI : <https://doi.org/10.26565/2227-8877-2020-91-06>
2. Nikulshyna, T.M. (2012) Kolirna kartyna irrealnoho svitu (na materialii anhliiskoi ta ukrainskoi movy) [Color picture of an unreal world (based on English and Ukrainian language material)]. *Filolohiia XXI stolittia: teoriia, praktyka,*

- perspektyvy [Philology of the XXI century: theory, practice, perspectives]: materials of the International science and practice Internet conferences. Odesa: Feniks, p. 66–68.*
3. Struhanets, L.V. (2000) *Kultura movy. Slovnyk terminiv [Language culture. Dictionary of terms]. Ternopil: Navchalna knyha Bohdan, 88 p.*
  4. Duniashcheva, L. (2011) *Kontsept “svoboda” v afroamerykanskom pesennom dyskursie [The concept of “freedom” in African-American song discourse]. Uchenye zapiski Kazanskoho universitetu. Seriya: Humanitarnye nauki [Scientific notes of Kazan University. Series: Humanities]. Kazan, T. 153, p. 158–167.*
  5. Plotnitskyi, Yu.E. (2002) *Prostranstvo anhloizychnoho pesennoho diskursa [The space of English song discourse]. Yazyk v prostranstve i vremeni [Language in space and time]: theses and materials of the international science conf. Samara, ch. 1, p. 182–185.*
  6. Kuznetsova, M.O., Khodus, A.M. (2017) *Anhlomovnyi pisennyi dyskurs u konteksti linhvokultury (na materiali pop-pisen XXI stolittia) [English-language song discourse in the context of linguistic culture (on the material of pop songs of the 21st century)]. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universitetu. Seriya: Filolohiia [Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology]. № 29, T. 2, p. 53–56. URL: <http://vestnik-philology.mgu.od.ua>.*
  7. Duniashcheva, L.H. (2015) *Pesennyi diskurs kak objekt izucheniya linhvokulturolohi [Song discourse as an object of study of linguistic and cultural studies]. Aktualnye problemy romanskykh yazykov y sovremennye metodiki ikh prepodavaniya [Actual problems of Romance languages and modern methods of their teaching]: materials of the International scientific and practical conferences. Kazan, p. 190–197.*
  8. Shevchenko, O.V. (2009) *Tematicheskoe svoebrazie pesennykh tekstov kak sposob realizatsii funktsyi zhanrov pesennoho diskursa [Thematic originality of song texts as a way of realizing the functions of genres of song discourse]. Yzvestiya Rossyiskoho gos. ped. un-ta im. A.Y.Hertsena [Bulletin of the Russian State Pedagogical University named after A. I. Herzen]. Sankt-Peterburh, № 115, p. 242–249.*
  9. Maslova, V. (2001) *Linhvokulturolohiya [Linguistic culture]. Moskva: Yzdatskiy tsentr “Akademyia”, 208 p.*
  10. Thomas D. 1001 symboles. URL: <https://1001symboles.net>

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЛАТИНСЬКОМОВНИХ ОДНОСЛІВНИХ КЛІНІЧНИХ ТЕРМІНІВ З ТЕРМІНОЕЛЕМЕНТАМИ MASC-, MEGA- (MEGAL-)

Ніколаєнко О. А.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри мовної підготовки

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця

просп. Перемоги, 34, Київ, Україна

orcid.org/0000-0001-7946-784X

onikolayenko@ukr.net

Ключові слова: *термін, однослівний клінічний термін, терміноелемент, лексико-семантичний аналіз, семантична група.*

У статті проведено лексико-семантичний аналіз терміноелементів masc- та mega- (megal-) у однослівних клінічних термінах, з'ясовано, що зазначені терміноелементи походять від давньогрецьких прикметників і перекладаються як «великий, високий, глибокий, сильний, значимий». Однак в однослівних клінічних термінах досліджувані терміноелементи можуть проявляти різні лексико-семантичні відтінки. Для компоненту masc- характерне значення, що вказує на патологічне збільшення розміру, діаметра, довжини, ширини, підвищення гучності, множинність тощо. Терміноелемент mega- (megal-) також вказує на патологічне збільшення розміру, довжини, ширини, об'єму, надмірний ріст. Із проведеного аналізу стає зрозуміло, що більшість семантичних значень є спільною для обох терміноелементів, а отже, значна частина термінів із masc- та mega- (megal-) є синонімами у клінічній термінології. Разом з тим виділено семантичні групи, які не збігаються для обох терміноелементів. Так, терміноелемент masc- може вказувати на підвищений рівень гучності, великий проміжок часу, важкий перебіг захворювання. Компонент mega- (megal-) може означати велич, завищену самооцінку. За будовою усі проаналізовані терміни утворені шляхом основокладання за допомогою грецьких (переважно) та латинських основ. Дослідження медичних термінів із терміноелементами masc- та mega- (megal-) показало, що вказані компоненти є достатньо продуктивними для утворення однослівних клінічних термінів, однак терміноелемент masc- є поширенішим за mega- (megal-). Перспективою майбутніх наукових доробок у цьому напрямі є подальший аналіз частотних терміноелементів грецького походження, які вживаються у клінічній термінології, з метою систематизації та оптимізації функціонування медичних термінів та укладання вузькоспеціалізованих словників з навчальною метою.

LEXICAL-SEMANTIC ANALYSIS OF LATIN ONE-WORD CLINICAL TERMS WITH TERMELEMENTS MACR-, MEGA- (MEGAL-)

Nikolaienko O. A.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Language Education
Bogomolets National Medical University
Peremogy Ave., 34, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7946-784X
onikolayenko@ukr.net*

Key words: *term, one-word clinical term, termelements, lexical-semantic analysis, semantic group.*

The article carries out a lexical-semantic analysis of the termelements macr- and mega- (megal-) in one-word clinical terms, it is found that these termelements come from ancient Greek adjectives and are translated as “big, high, deep, strong, significant”. However, in single-word clinical terms, the studied term elements can show different lexical-semantic shades. For the component macr- is a characteristic value indicating a pathological increase in size, diameter, length, width, increased volume, multiplicity, etc. The term mega- (megal-) also indicates a pathological increase in size, length, width, volume, excessive growth. From the conducted analysis, it becomes clear that most of the semantic values are common to both term elements, and therefore, a significant part of the terms with the termelements macr- and mega- (megal-) are synonyms in clinical terminology. At the same time, semantic groups that do not match for both termelements are highlighted. Thus, the termelement macr- can indicate on “increased volume level, long period of time, severe course of the disease”. The component mega- (megal-) can mean "greatness, inflated self-esteem." According to the structure, all the analyzed terms were formed by compounding with the help of Greek (in the vast majority) and Latin bases. A study of medical terms with the termelements macr- and mega- (megal-) showed that these components are sufficiently productive for the formation of single-word clinical terms, but the termelement macr- is more common than mega- (megal-). The perspective of future scientific developments in this direction is the further analysis of frequent termelements of Greek origin, which are used in clinical terminology, with the aim of systematizing and optimizing the functioning of medical terms and compiling highly specialized dictionaries for educational purposes.

Постановка проблеми. Медична термінологія є об'єктом дослідження багатьох сучасних вітчизняних та іноземних науковців. Вивченням цього питання займалися такі вчені: Н. Місник [9], В. Мартин [8], О. Беспалова [1], Г. Шпинта [11] (клінічна термінологія), Г. Германович [3] (медична термінологія з соматичними компонентами), Т. Луковенко [7] (гомеопатична лексика), Е. Ерліх, К. Шредер [12] (медична мова). Це пов'язано з постійним розвитком медичної галузі, а отже, виникненням нових термінів на позначення назв хвороб, методів, форм та засобів їх лікування. Терміноелементи *macr-*, *mega-* (*megal-*) поряд із іншими також неодноразово виступали об'єктами дослідження у сучасній науковій літературі (О. Беспалова [1, с. 54–56], Н. Гимер [4], О. Самойленко [10, с. 109]), однак залишилось

нерозкритим питання тотожності термінів із зазначеними компонентами та недостатньо проаналізовано спектр значень досліджуваних терміноелементів у клінічній термінології.

Актуальність дослідження полягає у виявленні формальної та семантичної тотожності термінів з терміноелементами *macr-*, *mega-* (*megal-*), виділенні різноманітних відтінків у значенні компонентів задля систематизації та унормування однослівних клінічних термінів.

Мета дослідження – проаналізувати латинськомовні однослівні клінічні терміни з терміноелементами *macr-*, *mega-* (*megal-*) та з'ясувати їх лексико-семантичні особливості.

Предметом дослідження є лексико-семантичні відтінки клінічних термінів (на прикладі однослівних термінів) з терміноелементами *macr-*, *mega-* (*megal-*).

Об'єктом дослідження є латинськомовні однослівні клінічні терміни з терміноелементами *macr-*, *mega-* (*megal-*).

Перед собою ми поставили такі **завдання**: 1) визначити лексико-семантичні групи термінів із ТЕ *macr-*, *mega-* (*megal-*); 2) порівняти лексико-семантичні групи термінів із ТЕ *macr-* та *mega-* (*megal-*); 3) проаналізувати спосіб утворення однослівних клінічних термінів із досліджуваними ТЕ; 4) вказати продуктивність зазначених ТЕ при утворенні однослівних клінічних термінів.

Джерельна база дослідження. За результатами джерел проаналізовано 63 однослівних клінічних термінів із терміноелементами *macr-*, *mega-* (*megal-*).

Виклад основного матеріалу. Однослівні клінічні терміни становлять широкий пласт медичної термінології, адже вони включають назви захворювань, методи обстеження, діагностики та лікування. Більшість клінічних термінів побудована за допомогою терміноелементів (початкових чи кінцевих) грецького походження. Терміноелементи (далі – ТЕ) *macr-*, *mega-* (*megal-*) є продуктивними під час творення однослівних клінічних термінів і виступають зазвичай на початку слова. ТЕ *macr-* походить від давньогрецького прикметника *μακρός*, що означає «великий, високий, глибокий, далекий, довгий (про час)» [2, с. 778]. ТЕ *mega-* (*megal-*) походить від прикметника *μεγας*, *μεγαλη* і має значення «великий, сильний, значимий, важливий» [2, с. 786].

До семантичних явищ, які зазвичай розглядаються в лексикологічних дослідженнях, відносять синонімію, антонімію, полісемію, омонімію та гіпонімію [6, с. 31]. Оскільки значення цих прикметників подібні, то важливо з'ясувати, чи виступають ці ТЕ синонімами в однослівних клінічних термінах і які семантичні відтінки вони можуть передавати.

При аналізі однослівних клінічних термінів з компонентом *macr-* були виділені семантичні групи, що вказують на:

- патологічне збільшення розміру: *macrogenitosomia* (статевих органів у дітей), *macroglossia* (язика), *macromastia* (молочних залоз), *macronychia* (нігтьової пластини), *macrocheilia* (губ), *macrogenia* (нижньої щелепи), *macrogyria* (звивин головного мозку), *macrodentia* (одного чи декількох зубів), *macrocardia* (серця), *macrocephalia* (голови), *macrocornea* (рогівки), *macrosomia* (тіла), *macrotia* (вухної раковини), *macrothrombocytus* (тромбоцитів), *macrophallus* (статевого члена), *macroencephalia* (головного мозку);

- збільшення у діаметрі: *macroplania* (потовщення та збільшення еритроцитів у діаметрі);

- збільшення у довжину: *macroductylia* (пальців), *macromelia* (кінцівок), *macroplodia* (ниж-

- ніх кінцівок, стоп), *macrophalangia* (фаланг), *macrocheiria* (верхніх кінцівок);

- збільшення у ширину: *macrostomia* (ротової щілини);

- підвищений рівень гучності: *macrophonia*;

- важкий перебіг захворювання: *macroangiopathia diabetica* (атеросклероз у хворих цукровим діабетом з важким перебігом хвороби [5, с. 141];

- множинність: *macrohelmentoscopyia* (дослідження незброєним оком калу, сечі, мокроти, блювотних мас на наявність гельмінтів), *macroscopia* (обстеження об'єкта незброєним оком), *macrophagus* (клітина в організмі, здатна до активного захоплення і поглинання бактерій, залишків відмерлих клітин або інших чужорідних чи токсичних для організму частинок [5, с. 142]);

- цілий, увесь: *macroautoradiographia* (автографія цілого організму чи органу);

- велика кількість чи розмір: *macrohaematuria* (наявність у сечі крові, видимої незброєним оком), *macroglia* (гліальні клітини, розташовані по всьому головному та спинному мозку, більші за розміром від клітин мікроглії [5, с. 141]);

- великий проміжок часу: *macrobiotus* (довгожитель), *macroevolutio* (еволюція протягом тривалого проміжку часу [5, с. 141]);

- більший, ніж насправді: *macropsia* (розлад зору, при якому предмети видаються більшими, ніж насправді [5, с. 141]).

Із викладеного вище ми бачимо, що ТЕ *macr-* приєднується на початку терміна за допомогою з'єднувального голосного -o-; спосіб утворення термінів – поєднання основ, похідних із грецької мови (окрім *evolutio*, *dentia*). Значення досліджуваного ТЕ у термінах збігається з буквальним перекладом грецького прикметника, тобто вказує на збільшення розміру, ширини, довжини, діаметра, велику кількість, проміжок часу чи рівень гучності. Однак ми зафіксували нетипове значення ТЕ *macr-* – важкий перебіг хвороби.

Терміни з компонентом *mega-* (*megal-*) можна розподілити до семантичних груп, що вказують на:

- патологічне збільшення розміру: *megaloglossia* / *glossomegalia* (язика), *megalographia* (літер), *megalodontia* (одного чи декількох зубів), *megalokephalia* (голови), *megalocornea* (рогівки), *megalomastia* (молочних залоз), *megalonychia* (нігтьової пластини), *megalopapilla* (диску зорового нерва), *megalopenis* (статевого члена), *megalosplenica* / *splenomegalia* (селезінки), *megaesophagus* (стравоходу), *megaduodenum* (12-палої кишки);

- збільшення у довжину: *megalodactylia* (пальців), *megalopodia* (стоп), *megalolichocolon* (збільшення в довжину та розширення ободової кишки);

- збільшення у ширину: *megaloureter* (сечовода), *megarectum* (прямої кишки), *megasigma*

(сигмоподібної ободової кишки), *megacolon* (ободової кишки);

– збільшення в об'ємі: *megalocystis* (сечового міхура), *megacalyx* (*megacalycosis*) (ниркових чашок);

– великий розмір: *meganthropus* (крупний людиноподібний примат), *megalocytus* (клітини), *megacaryocytus* (клітин кісткового мозку);

– множинність: *megalophagus* (те саме, що *macrophagus*);

– надмірний ріст тканини чи органа: *megaloplasia*, *megaloderma* (гіпертрофія шкіри);

– більший, ніж насправді: *megaloesthesia* (порушення чутливості, при якому предмети на дотик видаються більшими, ніж насправді [5, с. 153]);

– велич, надзвичайність: *megalomania* (психопатологічний стан людини, що характеризується фантазіями стосовно наявності у неї надзвичайної сили, всемогутності, завищеної самооцінки [5, с. 153]).

Відповідно до наведених прикладів ми бачимо, що ТЕ *mega-* (*megal-*), як і ТЕ *macr-*, приєднується зазвичай на початку терміна за допомогою голосного -о- (ТЕ *mega-* приєднується без додавання з'єднувального голосного). Проте у сфері клінічної термінології вживаються також і терміни зі зворотнім порядком ТЕ при тотожному значенні (наприклад, *megalosplenia* та *splenomegalia*). Спосіб утворення термінів – поєднання основ. Продуктивними виступають ТЕ, похідні із грецької мови, окрім *cornea*, *papilla*, *penis*, *duodenum*, *rectum*, *sigma*, *calyx*. За значенням досліджуваній ТЕ також збігається із значенням відповідного грецького прикметника: збільшення розміру, довжини, ширини, об'єму; великий розмір, ріст. Однак у сфері психіатрії компонент *megal-* може вказувати на психопатологічний стан, пов'язаний із завищеною самооцінкою.

Аналіз термінів показав, що більшість семантичних груп однослівних клінічних термінів із ТЕ *macr-* та *mega-* (*megal-*) збігається, тому й не дивно, що у клінічній номенклатурі такі терміни існують одночасно із обома ТЕ, тобто є синонімами, наприклад: *macroglossia* та *megaloglossia*, *macromastia* та *megalomastia* (синонім *gigantomastia*), *macronychia* та *megalonychia*, *macrodentia* та *megalodontia*, *macrodactylia* та *megalodactylia*, *macropodia* та *megalopodia* тощо.

Що стосується частотності вживання аналізованих ТЕ при побудові клінічних термінів, то можемо зробити висновок, що ТЕ *macr-* є більш продуктивним (34 терміни) порівняно з *mega-* (*megal-*) (29 термінів).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Лексико-семантичний аналіз однослівних клінічних термінів із грецькими

компонентами *macr-* та *mega-* (*megal-*) показав, що досліджувані ТЕ можуть збігатися за значенням. Було виділено 11 семантичних груп із ТЕ *macr-* та 9 семантичних груп з формантом *mega-* (*megal-*), із яких 6 семантичних груп є тотожними для обох компонентів. Разом з тим відмічено, що для семантичних груп, які вказують на патологічне збільшення розміру, збільшення у довжину, характерне явище абсолютної синонімії (*macroglossia* та *megaloglossia*, *macromastia* та *megalomastia*, *macronychia* та *megalonychia*, *macrodentia* та *megalodontia*, *macrodactylia* та *megalodactylia*, *macropodia* та *megalopodia*). Зазначено, що кожен із ТЕ демонструє своє особливе значення. Так, для компоненту *macr-* властиве семантичне поле, що вказує на збільшення діаметру, підвищення рівня гучності, важкість перебігу захворювання, великий проміжок часу; формант *mega-* (*megal-*) може вказувати на збільшення об'єму, надмірний ріст тканини чи органу, велич чи надзвичайність.

Усі проаналізовані терміни утворені шляхом основокладання за допомогою грецьких (здебільшого) та латинських основ або слів. Дослідження медичних термінів із терміноелементами *macr-* та *mega-* (*megal-*) продемонструвало, що вказані компоненти є достатньо продуктивними для утворення однослівних клінічних термінів, однак ТЕ *macr-* (34 термінологічних одиниці) є поширенішим за *mega-* (*megal-*) (29 термінів). Перспективою майбутніх наукових доробок у цьому напрямі є подальший аналіз частотних ТЕ грецького походження, які вживаються у клінічній термінології, з метою систематизації та оптимізації функціонування медичних термінів та укладання вузькоспеціалізованих словників з навчальною метою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беспалова О.Я. Медична термінологія : навчальний посібник. Київ, 2021. 61 с.
2. Вейсман А.Д. Греческо-русский словарь. Москва : Греко-латинский кабинет Ю.А. Шичалина, 2006. 702 с.
3. Германович Г.О. Медичні терміни зі соматичними компонентами в сучасній українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Львів, 2021. 319 с.
4. Гимер Н.О. Міжнародні терміноелементи у фаховій лексиці косметики та косметології. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Мовознавство»*. 2014. Вип. 20(1). С. 32–37.
5. Энциклопедический словарь медицинских терминов : в 3-х томах ; под ред. Б.В. Петровского. Т. 2. Москва : Советская энциклопедия, 1983. 448 с.
6. Кузнецова І., Шишлаков М. Семантичний аналіз англійських термінів архітектури

й будівництва. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія «Філологія (мовознавство)»*. 2016. Вип. 23. С. 31–36.

7. Луковенко Т.О. Складання як один із способів термінотворення у галузі гомеопатії. *Термінологічний вісник*. 2013. Вип. 2 (2). С. 28–31.
8. Мартин В. Система клінічних термінів як предмет мовознавчого розгляду. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2010. № 676. С. 26–30.
9. Місник Н.В. Формування української медичної клінічної термінології : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2002. 173 с.
10. Самойленко О.В. Особливості української медичної термінології. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Вип. 13. Т. 1. С. 108–111.
11. Шпінта Г.М. Особливості використання терміноелементів «mania», «philia» в латинськомовній клінічній термінології. *Молодий вчений*. 2016. № 5. С. 531–534.
12. Ehrlich A. *Medical Terminology for Health Professions*. 2009. 636 p.

REFERENCES

1. Bespalova O. Ja. (2021) *Medichna terminologija: navchal'nij posibnik* [Medical terminology: textbook]. Kyiv, KPI im. Igorja Sikors'kogo, 61 p. [In Ukrainian].
2. Vejsman A. D. (2006) *Grechesko-russkij slovar'* [Greek-Russian dictionary]. M.: Greko-latinskij kabinet Ju. A. Shichalina, 702 p. [In Russian].
3. Germanovich G. O. (2021) *Medichni termini zi somatichnimi komponentami v suchasnij ukrains'kij movi: dis. na zdobuttja nauk. st. k. filol. n., special'nist' 10.02.01. – ukrains'ka mova* [Medical terms with a somatic component in the modern Ukrainian language]. L'viv, 319 p. [In Ukrainian].
4. Gimer, N. O. (2014) *Mizhnarodni terminoelementi u fahovij leksici kosmetiki ta kosmetologii* [International terms in the professional vocabulary of cosmetics and cosmetology]. *Visnik Dnipropetrovs'kogo universitetu. Serija: Movoznavstvo 22'*. Vypusk 20. No. 1. P. 32–37 [In Ukrainian].
5. *Jenciklopedicheskij slovar' medicinskih terminov: V 3-h tomah* (1983) [Encyclopedic dictionary of medical terms], red. B. V. Petrovskij. T. 2. M.: Sovetskaja jenciklopedija, 448 p. [In Russian].
6. Kuznecova I., Shishlakov M. (2016) *Semantichnij analiz anglijs'kih terminiv arhitekturi j budivnictva* [Semantic analysis of English terms of architecture and construction]. *Naukovi zapiski Vinnic'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu imeni Mihajla Kocjubins'kogo. Serija: Filologija (movoznavstvo)'*. Vypusk 23. Vinnicja, p. 31–36 [In Ukrainian].
7. Lukovenko T. O. (2013) *Skladannja jak odin iz sposobiv terminotvorennja u galuzi gomeopatii* [Composition as one of the methods of term formation in the field of homeopathy]. *Terminologichnij visnik*. Vypusk 2. No. 2. P. 28–31 [In Ukrainian].
8. Martin V. (2010) *Sistema klinichnih terminiv jak predmet movoznavchogo rozgljadu* [The system of clinical terms as a subject of linguistic consideration]. *Visnik Nac. un-tu "L'viv's'ka politehnika"*. Serija "Problemi ukrains'koi terminologii" № 676. P. 26–30 [In Ukrainian].
9. Misnik N. V. (2002) *Formuvannja ukrains'koi medichnoi klinichnoi terminologii: dis. na zdobuttja st. kand. filol. nauk, special'nist' 10.02.01. – ukrains'ka mova* [Formation of Ukrainian clinical terminology]. Kyiv, 173 p. [In Ukrainian].
10. Samojlenko O. V. (2020) *Osoblivosti ukrains'koi medichnoi terminologii* [Peculiarities of Ukrainian medical terminology]. *Zakarpats'ki filologichni studii*. Vypusk 13. T. 1. P. 108–111 [In Ukrainian].
11. Shpinta G. M. (2016) *Osoblivosti vikoristannja terminoelementiv "mania", "philia" v latins'komovnij klinichnij terminologii* [Peculiarities of using of terms "mania", "philia" in Latin clinical terminology]. *Molodij vchenij*, №5. P. 531–534 [In Ukrainian].
12. Ehrlich A. (2009) *Medical Terminology for Health Professions*, 636 p. [In English].

УДК 81'25-028.26
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-86-20>

ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ФІЛЬМУ «ТУРИСТ»

Ортинська І. Л.

*магістриня кафедри прикладної лінгвістики
Інститут комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Національного університету «Львівська політехніка»
вул. Степана Бандери, 12, Львів, Україна
orcid.org/0000-0001-7661-0751
iryna.ortynska.mfpl.2021@lpnu.ua*

Гриців Н. М.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національний університет «Львівська політехніка»
вул. Степана Бандери, 12, Львів, Україна
orcid.org/0000-0001-6660-7161
nataliia.m.hrytsiv@lpnu.ua*

Ключові слова:

*аудіовізуальний переклад,
голос за кадром, адаптація,
заміна, перефразування.*

Роботу зосереджено на дослідженні англо-українського перекладу. За основу взято фільм «Турист» – американський романтичний трилер режисера та продюсера Флоріана Хенкеля фон Доннерсмарка, відомого за своїми фільмами «Життя інших». У написанні сценарію брали участь Крістофер Маккуоррі та Джуліан Феллоуз. Картина стала римейком французької кримінальної драми Жерома Салле «Невловимий» / «Ентоні Циммер», який вийшов 5 роками раніше. Український переклад здійснено однією з найбільших кіностудій в Україні – пост-продакшену та дубляжу Le Doyen. У межах розвідки було подано види аудіовізуального перекладу, такі як: дублювання, голос за кадром, авторський коментар, вільний коментар, аудіопис, дубляж і титрування. Останній вид розкрито більш детально, де подано їхню класифікацію. Крім цього, згадано, яка важка праця перекладача, які завдання постають перед ним та які проблеми виникають під час перекладу. Крім видів перекладу, представлені також техніки, що найбільше використовує перекладач, – запозичення, калька, дослівний (або, як його ще часто називають, буквальний) переклад, транспозиція, адаптація, модуляція, підстановка і компенсація. Для перекладознавчого аналізу відібрано уривки оригінального сценарію та перекладу. Їх згруповано у такий спосіб: перефразування, антонімічний переклад, зворотний переклад, заміна, переклад ідіом та адаптація. У деяких прикладах використовувалася більше ніж одна методика перекладу. У минулому дослівний переклад був найчастіше уживаний, даючи неправильне розуміння ідіом та інших стилістичних зображень в оригінальному фільмі, таким чином втрачаючи контекст. Сьогодні цей спосіб перекладу зведений до мінімуму. Однією із найпоширеніших технік перекладу, яку використовує перекладач, є перефразування. Завдяки цьому переклад стає більш колоритним і ближчим до глядача.

THE INVESTIGATION OF THE ENGLISH-UKRAINIAN TRANSLATION OF THE MOVIE “TOURIST”

Ortynska I. L.

*Master Student at the Department of Applied Linguistics
Institute of Computer Sciences and Information Technology
of Lviv Polytechnic National University
Stepana Bandery str., 12, Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7661-0751
iryna.ortynska.mfpl.2021@lpnu.ua*

Hrytsiv N. M.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Applied Linguistics
Lviv Polytechnic National University
Stepana Bandery str., 12, Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6660-7161
nataliia.m.hrytsiv@lpnu.ua*

Key words: *audiovisual translation, voice-over, adaptation, replacement, paraphrasing.*

The work concentrates on the study of the English-Ukrainian translation. Based on the film “Tourist” – American romantic thriller director and producer Florian Henkel von Donnersmark, the most famous for his movies “Life of others”. Christopher McQueen and Julian Fellow helped to write the script. The picture became a remake of the French criminal drama Jerome Salle’s “Undvigende” or “Anthony Zimmer”, which came out 5 years earlier. Ukrainian translation was carried out by one of the largest film studios in Ukraine for the post-production and dubbing Le Doyen. Audio-visual translation types include dubbing, voice-over, narration, free commentary, audio description and subtitling. Last type is disclosed in more detail, where their classification is presented. In addition, it is mentioned how difficult a translator’s work is, what tasks he or she faces, and what problems arise during translation. Beside the types of translation, the techniques most commonly used by the translator are also presented for example borrowing, calque, word for word (or, as it is often called, literal) translation, transposition, adaptation, modulation, compensation. For translation analysis, the original script and translation are selected. They are grouped in the following way: paraphrasing, antonymic translation, reverse translation, substitution (replacement), translation of idioms and adaptation. Some examples have more than one translation technique. In the past, word for word translation was often used to give an incorrect understanding of idioms and other stylistic images in the original film, thereby losing context. Today, this way of translation is brought to a minimum. One of the most common techniques translator uses is paraphrasing, which makes the translation more colorful and closer to the audience.

Вступ. Ми живемо у суспільстві, на яке впливають ЗМІ. З появою нових технологій з’явилися також нові форми міжнародної та міжкультурної комунікації, що призвело до нових форм перекладу. Кінематограф, як частина ЗМІ, став одним із найпоширеніших і найвпливовіших видів мистецтва. Переклад кінематографічної продукції називається аудіовізуальним перекладом, хоча можна

знайти багато синонімічних назв, як-от: переклад фільмів, телевізійний переклад, екранний переклад та багато інших. Аудіовізуальний переклад є одним із наймолодших напрямів теорії та досліджень перекладу, дослідження якого спрямоване на покращення результатів діяльності перекладачів, щоб відповідати очікуванням реципієнтів. На відміну від інших типів перекладів, він воло-

діє специфічними характеристиками, які вимагають спеціальних кроків для його виконання та стратегій перекладу, які можна використовувати. Його головною характеристикою є синхронізація вербальних і невербальних компонентів, що змушує перекладачів працювати не лише з текстами, а й іншими аспектами медіапростору. Стратегії перекладу розглядаються не у ситуативному контексті, а в ширшому глобальному значенні, що включає аудіовізуальний продукт загалом.

Об'єктом дослідження слугує сценарій американського романтичного трилера «Турист» та його український переклад.

Предметом дослідження виступають стратегії та види перекладу в англо-українському аудіовізуальному перекладі.

Матеріал дослідження – фільм «Турист». Тривалість фільму – 103 хвилини.

Мета дослідження – критичний аналіз в англо-українському аудіовізуальному перекладі фільму.

Завдання дослідження: виокремити види перекладу, ознайомитися з працею перекладача, визначити проблеми, з якими стикається тлумач і проаналізувати техніки перекладу.

Види аудіовізуального перекладу: теоретичні зауваги. Вчені виділяють приблизно десять видів аудіовізуального перекладу. Однак їх можна об'єднати у дві більші підгрупи: дублювання (revoicing) і субтитрування (subtitling). Дублювання – це термін, який використовується для позначення аудіовізуальних способів перекладу з метою повного або часткового покриття тексту оригінального продукту новим текстом цільової мови. Таким чином, дублювання можна розділити на такі види, як: голос за кадром або напівдубляж, авторський коментар, аудіоопис, вільний коментар і дубляж.

Голос за кадром – це метод, який передбачає попередньо записане повторення: через кілька секунд, протягом яких оригінальний звук повністю чутний, гучність зменшується, а голос, що читає переклад, стає помітним. Ця комбінація 'реалізму' (оригінальний звук залишається доступним на акустичному фоні) і майже повний переклад оригінального тексту робить закадровий голос особливо придатним для інтерв'ю, документальних фільмів та інших програм, які не потребують синхронізації губ. Озвучення також використовується нині для перекладу художніх фільмів для деяких невеликих ринків Європи та Азії, оскільки це значно дешевше, ніж дубляж [6].

Авторський коментар визначається як прийом аудіовізуального перекладу, а саме тлумачення автором певних слів, фрагментів чи сюжетних ліній свого твору у вигляді приміток та пояснень.

Вільний коментар – це варіація аудіовізуального джерела для абсолютно нової аудиторії. Він подається спонтанно, тому кінцевий продукт повністю відрізняється від оригіналу.

Аудіоопис перетворює візуальну інформацію на слова, передає візуальний образ у розмовну мову, доповнюючи таким чином звуки та діалоги з фільму. Аудіоопис виконує дві функції. З одного боку, це аудіовізуальний знак фільму, який незрячі не мають можливості побачити. З іншого боку, він доповнює «ціле» поясненнями звуків, які зрозумілі лише через їхній зв'язок із зображеннями, як і субтитри. Золоте правило аудіоопису передбачає: «опишіть те, що ви бачите». Аудіоопис візуалізовує людей, предмети, дії і, що важливіше, відображає настрій та емоційний вплив у сцені.

Дубляж – це вид міжмовного аудіовізуального перекладу, який передбачає повну зміну звукової доріжки мови оригіналу на звукову доріжку мови перекладу з метою трансляції в країнах, де мова оригіналу не є рідною мовою [4].

Субтитрування визначається як представлення перекладу діалогу у фільмі у вигляді заголовків, як правило, внизу зображення або знятого на екрані. Загалом субтитри не містять більше двох рядків, відображаються горизонтально – зазвичай у нижній частині екрана, хоча в деяких країнах, як-от Японія, вони також можуть бути вертикальними – і відображаються синхронно із зображенням і діалогом. Процес синхронізації відомий як виділення, підказка, синхронізація або вихід, і його можуть виконувати самі перекладачі або технічні спеціалісти, які знають програму субтитрів. Час перебування субтитрів на екрані залежить як від швидкості, з якою передається вихідний текст, так і від передбачуваної швидкості читання глядачами [5].

Субтитрування визначається як представлення перекладу діалогу у фільмі у формі заголовків, які зазвичай розташовані внизу зображення або кадру на екрані.

У своїй дослідницькій роботі за класифікацією текстів Р. Якобсона розробив власну класифікацію субтитрів і розділив їх на такі групи:

- внутрішньомовні, які також називаються вертикальними субтитрами, оскільки вони змінюють модальність сприйняття (розмовний текст перетворюється на письмовий без будь-яких змін);
- міжмовний, або так званий діагональний тип субтитрів, які змінюють як модальність сприйняття, так і мову;
- відкриті або необов'язкові представлені, які є невід'ємною фізичною частиною фільму чи телепрограми;
- закриті або додаткові, які представлені у вигляді телетексту, який можна переглянути за допомогою відповідного декодера.

На практиці рядок субтитрів повинен містити не більше тридцяти п'яти знаків. Оскільки можна використовувати лише нижню частину екрана, розглядаються лише дворядкові заголовки. Таким чином, обсяг тексту на одну репліку обмежений сімдесятьма знаками. Така мала кількість пояснюється тим, що субтитри повинні охоплювати якомога менше візуальної інформації і займати не більше 20% зображення на екрані. Пересічній людині цілком досить прочитати дворядковий субтитр, який складається з 60–70 знаків [3].

Праця перекладача. Щоб краще зрозуміти роботу перекладача, важливо детально розглянути всі етапи. Після отримання копії фільму та сценарію медіакомпанія передає його перекладачеві. Перекладач працює одночасно з текстами (сценарій) і відео. Перший етап роботи перекладача називається виявленням, або, інакше кажучи, з'ясуванням особливостей аудіодоріжки (мовного зображення, звукових і шумових ефектів) і відеодоріжки, яка також включає рішення про ступінь необхідності передачі тих чи інших елементів аудіовізуального тексту. Завершальним етапом роботи перекладача з аудіовізуальним текстом є синхронізація. На цьому етапі буває чимало викликів. Приміром, Робін Паквін, канадський філолог і перекладач, підсумував, що його перший переклад був добре синхронізований з фонетичної точки зору, але мав низку граматичних і лексичних відхилень, що означали не формальні помилки, а незручні іншомовні конструкції [4].

Під час спроби максимально синхронізувати текст оригіналу та перекладу перекладачі часто стають заручниками цільової мови, що призводить до мовного втручання. В результаті мова оригіналу втручається в мовну систему перекладу, що спостерігається навіть у разі перекладу на домінуючу рідну мову і може порушити будь-який мовний рівень.

З позиції навчання перекладу в останнє десятиліття лінгвісти, як правило, наголошували на необхідності взаємозв'язку навчального процесу з перекладацькою практикою та намаганням конкретизувати потреби та вимоги ринку. Крім того, дуже відома публікація «Дидактика аудіовізуального перекладу» (2008) під редакцією Хорхе Діаса Сінтаса зберігає спеціальний розділ для навчання та практики аудіовізуального перекладу. Зв'язок з перекладацькою практикою в навчанні з перекладу також можна побачити в останніх рекомендаціях щодо програм перекладацького навчання, які спрямовані на співпрацю з професійними організаціями та моделюють реальні практичні ситуації, щоб надати студенту перший контакт зі своєю майбутньою професією.

Перекладач стикається з лінгвістичними та технічними проблемами, які можуть вплинути

на відповідність та еквівалентність перекладу на додаток до синхронізації. Як показує практика, не завжди вдається усунути ці труднощі та уникнути помилок, які можна розділити на такі категорії:

- неістотні помилки в перекладі слова;
- неприпустимі помилки в перекладі ключового слова;
- неістотні помилки через несуттєве перетворення конструкції;
- суттєві помилки через значну трансформацію конструкції.

Наявність цих помилок призводить до неправильного уявлення режисерських ідей, які він хотів донести до глядача. Більше того, це є причиною неправильного розуміння фільму [1].

Техніки перекладу. Запозичення – це пряме перенесення слів з однієї мови в іншу без перекладу. Багато англійських слів «запозичено» в інші мови, наприклад: інтернет, програмне забезпечення, комп'ютери та електроніка, телефон, кіно, радіо, вірус, стратегія тощо.

Калька – дослівний переклад слова або фрази з мови оригіналу безпосередньо на мову перекладу може бути на лексичному або структурному рівні. Лінгвістичні впливи також можуть проявлятися в більш замаскованій формі, і є вагомі докази того, що кальки мають таку ж давню традицію в більшості європейських мов, як і запозиченнях [2].

Дослівний переклад може використовуватися в деяких мовах, але не в інших, залежно від структури речення. Іноді це працює, а іноді ні. Наприклад, наведено вище іспанське речення неможливо було перекласти французькою чи німецькою за допомогою цієї техніки, оскільки французька та німецька структури речень відрізняються. І оскільки одне речення можна перекласти буквально різними мовами, це не означає, що всі речення можна перекласти буквально.

Дослівний переклад, простіше кажучи, розширює сферу застосування кальки, але набагато більш прийнятним способом.

Транспозиція – це процес, коли частини мови змінюють свою послідовність під час перекладу. У певному сенсі це зміна класу слів. Граматичні структури часто відрізняються в різних мовах. Транспозиція часто використовується між англійською та іспанською мовами через переважну позицію дієслова в реченні: англійська часто має дієслово на початку речення; в іспанській може бути ближче до кінця. Це вимагає, щоб перекладач знав, що можна замінити категорію слів у цільовій мові, не змінюючи значення вихідного тексту [8].

Адаптація – це «найвільніший» вид перекладу. Він використовується в основному для п'єс (комедії та поезії; теми, персонажі, сюжети зазвичай зберігаються, культура SL перетворюється на

культуру TL, а текст переписується. Сумна практика буквального перекладу п'єси чи вірша, а потім переписування встановленим авторитетом, драматург чи поет створив багато невдалих адаптацій, але інші адаптації «врятували» п'єси того періоду [7].

Модуляція полягає у використанні фрази, яка відрізняється у вихідній і цільовій мовах для передачі однієї ідеї. За допомогою модуляції перекладач генерує зміну точки зору повідомлення, не змінюючи значення та не викликаючи почуття ніяковості у читача цільового тексту. Він часто використовується в межах однієї мови.

Компенсація. У загальних рисах компенсацію можна використовувати, коли щось не можна перекласти, а втрачене значення виражене в іншому місці тексту перекладу [5].

Дослідження англо-українського перекладу фільму «Турист»: практичний підхід

Техніки перекладу. Перефразування – це посилення або пояснення значення фрагмента тексту.

Креативна техніка перекладу перефразування використовується в таких випадках, коли необхідно залучити додаткові засоби вираження сенсу тексту оригіналу мовними засобами тексту перекладу, які стилістично поліпшують структуру і повідомлення тексту оригіналу.

– *What brings you to Venice?* – *Справи в Венеції?* [0:14:23–0:14:24]

Дія відбувається в поїзді. Головні герої не знають один одного, але для продовження розмови Френк запитав Елізу, чому вона їде до Венеції. Тут ми можемо побачити перефразування “*What brings you to Venice?*” – «Справи в Венеції?». Переклад тексту можна вважати адекватним.

– *Be a little more professional, guys.* – *Годі фігнею страждати.* [0:02:03–0:02:04]

Ось приклад перафраза: “*Be a little more professional, guys*” – «Годі фігнею страждати». Перекладач міг би використовувати дослівний переклад «Будьте трохи більш професійними, хлопці». Також у перекладі ми бачимо інший метод, який називається опущенням. Перекладач опускає слово «хлопці», що було б доречніше і змінило б контекст.

– *What's going on?* – *За що? Я ні в чому невинен!* [0:04:34–0:04:39]

Розшукуючи Олександра Пірса, поліція підозрює кожного чоловіка, який перебуває з Еліз. Цього разу листа їй доставив кур'єр. Коли поліція затримала кур'єра, він перелякано кричав: “*What's going on*”. Перекладач вирішив перефразувати цю репліку: «За що? Я ні в чому невинен!» незважаючи на дослівний переклад «Що відбувається?» тлумач добре передав емоції кур'єра. Таке рішення збагатило переклад.

– *I have an envelope for you.* – *Це прислали вам.* [0:03:22–0:03:23]

Цей приклад ілюструє ситуацію, коли офіціант підійшов до Елізи і сказав таке: “*I have an envelope for you*”. Перекладач використав перефразування, хоча міг і дослівний переклад «У мене є конверт для вас».

– *Why is all this happening?* – *Що це все означає?* [0:58:13–0:58:15]

– *You're actually come to do your job.* – *Ти вирішила нарешті принести користь.* [1:05:01–1:05:02]

У двох наведених вище прикладах перекладач також використовує перефразування. У першому прикладі перекладу ця репліка належить Френку, який не міг зрозуміти, чому саме його хочуть убити. Говорячи про переклад, ми бачимо яскравішу реакцію, ніж у простому перекладі. У другому прикладі слова належать Ачесону, до якого нарешті прийшла Еліза. Як виявилось, вона була агентом Скотланд-Ярду, але давно в ньому не працювала. Перекладач переклав “*to do your job*” як «принести користь», а не «робити свою роботу».

Антонімічний переклад визначається як спосіб перекладу, за якого стверджувальний елемент у тексті-джерелі перекладений заперечним елементом у цільовому тексті і, навпаки, заперечний елемент у тексті-джерелі перекладається за допомогою стверджувального елемента у цільовому, не змінюючи значення оригінального речення.

– *Do you think it's a little loose?* – *Здається, він трішки тугий?* [0:55:29–0:55:33]

Цей рядок є прикладом антонімічного перекладу. Слово “*loose*” має протилежний переклад як «тугий». Очевидно, перекладач використовує цей антонім навмисне, щоб показати скупість мафії. Перекладач змінює другу частину речення, яку можна перекласти так: «Як ви думаєте, він трохи вільний (розхристаний, не зібраний)?»

– *This is already good.* – *Це вже цікавіше.*

– *No, no.* – *Знаю, знаю.* [0:47:49–0:47:50]

У відділку поліції Френк сказав, що російська мафія хотіла його вбити, вважаючи, що це Олександр Пірс, але поліцейський не надто йому довіряв. Цей діалог супроводжується прикладом антонімічного перекладу. В українському перекладі бачимо зміну позитивного складника в оригінальному тексті на заперечний. “*No, no*” – «Знаю, знаю».

Зворотний переклад визначається подібно до антонімічного перекладу. Це режим перекладу, за допомогою якого один елемент протилежної пари, що використовується в тексті оригіналу, замінюється іншим елементом у тексті перекладу, як у наступному реченні:

– *Are you coming?* – *Ходімо.* [0:26:37–0:26:38]

Незважаючи на запитання, перекладач вирішив зробити ствердження. Проте, попри зміни,

перекладач не втратив змісту цього рядка. “Are you coming” можна перекласти як «Ви йдете?», але версія перекладача також прагматично адекватна.

– *What’s it say? – Прочитай! [1:05:46–1:05:47]*

У цьому прикладі перекладач змінює питання на твердження. Крім того, перекладач використовує перефразування “What’s it say?”, що можна перекласти як «Що там сказано?». Проте варіант перекладача є адекватним.

– *I’d really like to take these off. – Наручники зняти можете? [0:52:14–0:52:16]*

У цьому прикладі перекладач змінює твердження на запитання. “I’d really like to take these off” можна перекласти як «Я б дуже хотів їх зняти», але версія перекладача звучить більш неформально. Крім того, тут ми бачимо заміну з метою уточнення. В оригінальному тексті є слово “these”, яке перекладач замінює на «наручники».

– *I wish I could understand your choice in men. – Як ти їх вибираєш? Я не розумію. [1:05:46–1:05:47]*

Ось ще один приклад, коли твердження змінюється на запитання. Також у цьому рядку можна побачити перефразування: “I wish I could understand your choice in men” – «Як ти їх вибираєш? Я не розумію». Це збагачує переклад. Фразу з оригінального тексту також можна перекласти як «Я хотів би зрозуміти твій вибір чоловіків».

Заміна – це тип перекладацьких трансформацій, які найчастіше трапляються під час перекладу. У процесі перекладу змінюватися можуть як лексичні, так і граматичні одиниці.

– *Braces. Electronic cigarettes. – Дантист. Електронні сигарети. [1:27:40–1:27:41]*

У перекладі маємо: “Braces” відтворено як «Дантист», а інша версія може звучати як «Брекети». Споглядаємо заміну.

– *Invite me to dinner, Frank. – Запросіть мене в ресторан [0:15:16–0:15:18]*

Події розгортаються в поїзді, де зустрілися головні герої. Еліза хоче продовжити знайомство у вагоні-ресторані за чашкою чаю, тому її фраза “Invite me to dinner, Frank” спонукає Френка запросити її на вечерю. Перекладач замінює слово «вечеря» на «ресторан», але ці зміни припустимі, адже логічно, що обідатимуть у вагоні-ресторані. Також є згадка про ім’я «Френк», оскільки розмова йде між двома людьми, перекладач забрав із репліки звернення до чоловіка.

Ідіоми. Переклад ідіом є складним завданням для перекладачів через культурні відмінності між мовою оригіналу та мовою перекладу. Ідіоми привернули велику увагу в дослідженні шаблонної мови через їхню особливість. Крім того, ідіоми важко визначити чи точно описати.

– *Am I making myself crystal clear? – Ви зрозуміли правила цієї гри? [0:43:38–0:43:40]*

Тут маємо ідіому “make myself crystal clear”, що означає «виразити себе зрозуміло, висловлюватися чітко». В оригіналі акцент падає на особу, яка говорить, а у перекладі на тих, до кого були звернені ці слова.

– *I told the doorman you were my wife and I wanted to keep an eye on you. Italian are big on that kind of thing. – Я сказав, що ти моя жінка і, що я ревную тебе. Італійці люблять таке. [1:10:33–1:10:36]*

Ідіома “to keep an eye on someone” означає «спостерігати за кимось або чимось», але в українському перекладі ми маємо дієслово почуттів «ревнувати». У наступному реченні мовиться про італійців, і щоб показати, які вони ревниві, перекладач підібрав саме цей відповідник. Перекладач перефразував наступний рядок на основі попереднього речення: “that kind of thing” перекладається як «італійці люблять таке», «ревную тебе». Також подибуємо приклади пропуску: в тексті оригіналу є слово «швейцар», а в перекладі його опущено, попри це прагматично переклад точний. Присутня в прикладі й адаптація, оскільки перекладач хотів наголосити на особливості характеру італійців.

Висновки. У дослідженні представлено 16 прикладів технік перекладу, які згруповані таким чином: перефразування, антонімічний переклад, зворотний переклад, заміна, переклад ідіом та адаптація. Деякі приклади мали більше, ніж одну техніку.

У теоретичній частині розглянуто основні види аудіовізуального перекладу: дублювання і субтитрування. Своєю чергою дублювання поділено на голос за кадром або напівдубляж, авторський коментар, аудіоопис, вільний коментар і дубляж. Також розглянуто етапи праці перекладача та лінгвістичні проблеми, які виникають під час процесу. Курсивом окреслено методи перекладу, такі як антонімічний переклад, зворотний переклад, заміна, ідіоми та адаптація. До кожного виду перекладу подано приклади з фільму «Турист». Виокремлено основні особливості видів перекладу, які необхідно враховувати під час перекладу аудіовізуального продукту.

У практичній частині можемо побачити, що перекладач найчастіше використовував перефразування, адже під час перекладу тексту з однієї мови на іншу парафраз необхідний, щоб переконатися, що ключові ідеї тексту зрозумілі новому глядачу. Деякі фрази, ідіоми та синтаксис потрібно змінити, щоб була зрозуміла суть.

Перспектива дослідження полягає в подальшому вивченні якості перекладу в інших повнометражних фільмах на основі новітніх теорій кіноперекладу. Представлені у роботі техніки перекладу можуть бути використані для інших кінопроектів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Artiukh A.O. Classification of Translator's Mistakes in the Movie for the Ukrainian Audience. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Київ, 2015. № 5. С. 9–15.
2. Febryanto M., Sulyaningsih I., Zhafirah A.A. Analysis Of Translation Techniques And Quality Of Translated Terms Of Mechanical Engineering In Accredited National Journals. *Professional Journal of English Education*, 2021. № 1. С. 116–119.
3. Gottlieb H. Subtitling. / Baker M. (ed.) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London, New York, 1998. Pp. 244–248.
4. Karamitroglou F. Towards a Methodology for the Investigation of Norms in Audiovisual Translation. Amsterdam, Atlanta, 2000. P. 300.
5. Konkulnovskiy V.V. Towards the problem of translation of film texts of comedy genre. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Луганськ, 2011. № 16. С. 35–39.
6. Matkivska N. Audiovisual Translation: Conception, Types, Characters' Speech and Translation Strategies Applied. *Studies About Languages Kalby Studijos*. Kyiv. 2014. № 25. Pp. 38–41.
7. Newmark P. A Textbook of Translation. Gongkong : Shanghai Foreign Language Education Press. 1988. P. 292.
8. Umamaheshwari J. Techniques and Method's of Translation. *Journal of Humanities and Social Science*. P. 40–42.

REFERENCES

1. Artiukh, A.O. (2015) Classification of Translator's Mistakes in the Movie for the Ukrainian Audience. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy "Kyivskiy politekhnichnyi instytut"*, 5, 9–15.
2. Febryanto, M., Sulyaningsih, I., Zhafirah, A.A. (2021) Analysis Of Translation Techniques And Quality Of Translated Terms Of Mechanical Engineering In Accredited National Journals. *Professional Journal of English Education*, 1, 116–119.
3. Gottlieb, H. (1998) Subtitling. / Baker M. (ed.) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, 244–248.
4. Karamitroglou, F. (2000) Towards a Methodology for the Investigation of Norms in Audiovisual Translation, 300.
5. Konkulnovskiy, V.V. (2011) Towards the problem of translation of film texts of comedy genre. *Visnyk of Lugansk National University named after Taras Shetvchenko*, 16 (227), 35–39.
6. Matkivska, N. (2014). Audiovisual Translation: Conception, Types, Characters' Speech and Translation Strategies Applied. *Studies About Languages Kalby Studijos*, 25, 38–41.
7. Newmark, P. (1988) A Textbook of Translation. *Shanghai Foreign Language Education Press*.
8. Umamaheshwari, J. Techniques and Method's of Translation. *Journal of Humanities and Social Science*, 40–42.

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКИХ МЕДІАТЕКСТІВ НА ТЕМУ “KRIEG IN DER UKRAINE” В КОНТЕКСТІ МЕДІАЕКОЛОГІЇ

Пянківська І. В.

кандидат філологічних наук, доцент, докторант

Інститут філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

бульвар Тараса Шевченка, 14, Київ, Україна

orcid.org/0000-0002-0818-644X

i.piankovska@ukr.net

Ключові слова: *німецький медіатекст, медіаекологія, лексичні одиниці, лінгвістичний аналіз, дистрибутивний аналіз.*

У статті проаналізовано лексичні особливості медіатекстів із німецьких онлайн-видань на тему «Krieg in der Ukraine», оскільки висвітлення подій повномасштабної війни в Україні стало однією з найактуальніших медіатем сьогодення і потребує детального вивчення, зокрема лінгвістичного, з огляду на те, що сучасні масмедіа відіграють визначальну роль у ставленні певної лінгвоспільноти до тих чи інших подій.

Теоретичним підґрунтям дослідження стали напрацювання у галузях медіалінгвістики та медіаекології, які мають міждисциплінарний характер та спрямовані на вивчення засобів мовного впливу як вагомого фактору у формуванні світогляду та мовної свідомості суспільства.

Основний об'єкт аналізу становлять медіатексти як відкрита й універсальна багаторівнева категорія, яка у вербальний та екстралінгвальний спосіб відображає різноманітні сторони життєдіяльності суспільства, його інформаційні запити і прагматичні установки.

Лінгвістичний аналіз німецькомовних онлайн-видань дав можливість встановити такі їхні найбільш характерні лексичні особливості, як: частотне використання власних назв з метою конкретизації та доказовості інформації (власні імена політичних діячів України та інших країн, назви українських населених пунктів, де відбуваються події); зазначення українських реалій, які конкретизують події; військова лексика, яка унаочнює хід воєнних подій; лексичні одиниці, які описують реалії воєнних дій та воєнного стану; слова і словосполучення, які описують жакливі наслідки війни; сталі вирази, характерні для публіцистичного стилю, та фразеологізми, які увиразнюють опис подій; використання ідеологічної модальної лексики (лексичних одиниць з певними політико-оцінними конотаціями); слова і вирази з оцінним значенням; лексичні сполуки з новими смисловими відтінками; синоніми.

Дистрибутивний аналіз лексем із коренями «ukr-» та «russ-» продемонстрував, що слова «Ukraine», «Ukrainer», «ukrainisch» поєднуються із лексемами з нейтральною або позитивною семантикою (59,6%), слова «Russland», «Russen», «russisch» корелюють переважно із лексичними одиницями з негативним забарвленням (84,9%).

LEXICAL FEATURES OF GERMAN MEDIA TEXTS ON THE TOPIC “WAR IN UKRAINE” IN THE CONTEXT OF MEDIA ECOLOGY

Piankovska I. V.

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Doctoral Student

Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv

Taras Shevchenko Boulevard, 14, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-0818-644X

i.piankovska@ukr.net

Key words: *German media text, media ecology, lexical units, linguistic analysis, distributional analysis.*

The article analyzes the lexical features of media texts from German online publications on the topic “Krieg in der Ukraine”, because the highlighting of the events of the war in Ukraine has become one of the most relevant media topics and requires detailed study, in particular linguistic, considering that modern mass media play a decisive role in the attitude of a certain language community to certain events.

The theoretical basis of the paper is the studies in the fields of media linguistics and media ecology which have an interdisciplinary character and are aimed at studying the means of linguistic influence as a significant factor in the formation of the worldview and linguistic consciousness of society.

The main object of analysis is media texts as an open and universal multi-level category that reflects various aspects of society’s life, its information requests and pragmatic attitudes in verbal and extralingual way.

Linguistic analysis of German online publications enables to establish their most characteristic lexical features: frequent use of proper names for the purpose of specifying and proving information (proper names of political figures of Ukraine and other countries, names of Ukrainian settlements where war events take place); indication of Ukrainian realities that specify the events; military vocabulary for visualizing of military events; lexical units that describe the realities of military operations and martial law; words and phrases that describe the terrible consequences of war; steady phrases of the journalistic style and phraseological units that highlight the description of events; ideological and modal vocabulary (lexical units with certain political and evaluative connotations); words and expressions with evaluative meaning; lexical compounds with new semantic nuances; synonyms.

The distributional analysis of lexemes with the roots «ukr-» and «russ-» shows that the words Ukraine, Ukrainian, ukrainisch are combined with lexemes with neutral or positive semantics (59.6%), the words Russland, Russen, russisch correlate mainly with lexical units with negative staining (84.9%).

Постановка проблеми. Значення різноманітних засобів масмедіа у сучасному глобалізованому світі важко переоцінити, оскільки вони не просто інформують про події у суспільстві та довкіллі, а впливають на життєдіяльність, визначають стан речей, соціальні орієнтири, тим самим змінюючи дійсність. Сучасні масмедіа значно розширили спектр екстралінгвальних способів поширення інформації, однак мова залишається основним ретранслятором подій і ідей, а отже, головним засобом впливу на суспільну свідомість. Із іншого

боку, динамічні суспільні процеси трансформують мову, а також мовну культуру, поведінку, свідомість, тому дослідження у царині медіалінгвістики відіграють надважливу роль у розумінні особливостей масової комунікації.

Медіатекст як ключова категорія медіалінгвістики вміщує медійні й вербальні одиниці, тому дослідники цього виду тексту одноставно наголошують на його відмінностях від тексту класичного, оскільки текст масмедіа «виходить за межі формалізованої знакової вербальної представленості» [1, с. 42–43],

«містить не лише слова і поняття в прямому розумінні, але також і «приховані слова», які не підлягають мовній логіці», «є реплікою гіпертексту, яка не має меж» [2, с. 47].

З огляду на те, яку роль відіграють сучасні масмедіа у формуванні світогляду окремої особистості і суспільства в цілому, зростає міра їхньої відповідальності за ці здебільшого маніпулятивні процеси, тому особливо актуальними є медіаекологічні дослідження, зокрема ті, що стосуються лінгвістичних засобів мовного впливу. Основними завданнями медіаекології як науки є гармонізація відносин між людьми й технологіями, захист і збереження інформації шляхом увиразнення можливостей та обмежень у процесі реалізації різних способів комунікативної взаємодії [3, с. 218].

Мета і завдання статті. Тема війни є однією з найбільш поширених у масмедіа, що дає підстави для активного наукового пошуку в цій галузі. У сучасній германістиці досліджені такі питання: роль масмедіа у висвітленні військових конфліктів [4; 5], гендерні аспекти медіаповідомлень про війну [6], метафоризація війни в масмедіа [7; 8] тощо. Однак опис та аналіз подій повномасштабної війни в Україні стали однією з найактуальніших медіаефект сьогодення і потребують подальшого вивчення, зокрема лінгвістичного. З огляду на це пропонується дослідження базується на теоретичних засадах медіалінгвістики та медіаекології і має на меті здійснити аналіз лексичних особливостей німецьких медіатекстів на тему «Krieg in der Ukraine».

Предметом дослідження є лексичні засоби, які використовуються у новинах і коментарях для опису, характеристики чи оцінки війни в Україні.

Об'єкт дослідження становлять медіатексти німецьких онлайн-видань «Bild», «FAZ», «Spiegel», «SDZ», «Tagblatt», «WAZ», «Zeit», дібрані шляхом суцільної вибірки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Новизна самого терміна медіатексту, який з'явився в англійській літературі наприкінці ХХ ст., та різноманітність підходів до його осмислення спричиняють неоднозначність його визначення і багатоманітність функційних можливостей. На думку М. Казак, Л. Кардаш та інших мовознавців, медіатекст поєднує «паралельні, взаємозамінні або пересічні феномени – масово-комунікативний текст, масмедійний текст, журналістський текст, публіцистичний текст, газетний текст, телетекст, рекламний текст, PR-текст, Інтернет-текст» [9, с. 320; 10, с. 147]. Однією з вагомих особливостей медіатексту є його універсальність, оскільки коло реципієнтів необмежене і охоплює найрізноманітніші верстви населення, тому нерідко, окрім літературної мови, в ньому використовуються елементи розмовної мови, жар-

гонізми та інші лінгвістичні явища, які відображають сучасне мовне життя суспільства [11, с. 35]. Мова медіа відкрита для глобальних, національно-культурних, релігійних, особистісних проєктів та відображає інтелектуальні, світоглядні, емоційні, моральні та стилістико-естетичні особливості аудиторії, її інформаційні запити і прагматичні установки [12, с. 125].

Беручи до уваги багаторівневість, багатомірність та специфіку медіатексту, у нашому дослідженні беремо за основу визначення, запропоноване М. Казак: «Медіатекст – це інтегративний багаторівневий знак, який об'єднує в одне комунікативне ціле різні семіотичні коди (вербальні, невербальні, медійні) та демонструє принципову відкритість тексту на змістово-смысловому, композиційно-структурному та знаковому рівнях» [9, с. 323].

До характерних ознак медіатексту належить багатомірність – поєднання різномірних вербальних, візуальних, аудитивних, аудіовізуальних чи інших компонентів у єдиному смисловому просторі [13, с. 374], також регулярна відтворюваність і стабільний, передбачуваний добір мовних засобів. Провідною стильовою характеристикою медіатекстів є оцінність (соціальна та утилітарна, явна та імпліцитна). Завдяки цьому медіатексти не лише містять у високій концентрації оцінні смисли, а й активно їх просувають до уваги цільової аудиторії і, як наслідок, у сферу громадської думки [11, с. 19].

Лінгвістичний аналіз німецькомовних онлайн-видань дав можливість встановити такі найбільш характерні лексичні особливості.

1. Частотне використання власних назв з метою конкретизації та доказовості інформації, зокрема автори медіатекстів повсякчас зазначають власні імена політичних діячів України та інших країн, напр.: *der ukrainische Präsident Wolodymyr Selenskyj* [14], *Wadim Skibizki (der stellvertretende Leiter des ukrainischen Militärgeheimdienstes)*, *Dmytro Butriy (Gouverneur von Cherson)* [15], *Antony Blinken (US-Außenminister)*, *Ned Price (der Sprecher des US-Außenministeriums)* [16], а також назви українських населених пунктів, де відбуваються події, напр.: *Cherson, die Krim, Donbass* [14], *Charkiw, Mykolajiw, Saporischschja, Sjewerodonezk, Lyssytschansk, Slowjansk, Bachmut* [15; 17], *Nowa Kachowka* [18].

2. Зазначення українських реалій, які так само конкретизують події, які висвітлюються, напр.: *der Geheimdienst SBU, Antoniowka-Brücke über den Dnipro, Donbass-Kämpfer, ein geheimes Netz von SBU-Informanten* [14], *die strategisch wichtige Antoniowka-Brücke* [18], *die Regierung in Kiew* [19].

3. Військова лексика, яка унаочнює хід воєнних подій, напр.: *eine Kolonne russischer Schüt-*

zenpanzer, Bordkanonen, die russische Besatzung, Reservisten, der russische Truppenaufmarsch, Militärkommissariat [14], der Gegenzug, Himars-Raketenwerfer, Kommandoposten und Munitionsdepots, Frontlinien, Gegenoffensive, Angriffsposition [15], Geschosse eines Uragan-Mehrfachraketenwerfers [17], Himars-Mehrfachraketenwerfer [18], attackieren, Kriegsschiff, Harpoon-Raketen, Kriegsmarine, militärische Aktivitäten [19], mehr als zehn Kilogramm Hochleistungssprengstoff [20].

4. Лексичні одиниці, які описують реалії воєнних дій та воєнного стану, напр.: *Molotowcocktail, Territorialverteidigung, geflohene Einwohner Chersons, vom Kampflärm erwachen, Minenfelder, Zielkoordinaten für Luftangriffe, Drohung, Folterungen, vermisste Angehörige, in schrecklicher Ungewissheit* [14], *unter ständigem russischem Artilleriefeuer, wiederholte Angriffe, Rückeroberung Chersons* [15; 18], *Zwangsevakuierungen* [17], *Raketenangriff* [19], *Flächenbombardements* [20].

5. Слова і словосполучення, які описують жахливі наслідки війни, напр.: *Körperteile, die genaue Zahl der Toten, tot wiederauftauchen, an den Folgen von Folterungen gestorben, Leichname fotografieren, massakrieren* [14], *unter ständigem Beschuss liegen, lebensgefährlich, ums Leben kommen* [17].

6. Характерним є використання сталих виразів та фразеологізмів, напр.: *sich als Freiwilliger melden, auf der Suche sein, den Befehl geben, sich im Stich gelassen fühlen, Misstrauen säen* [14], *eine zentrale Rolle spielen* [19], *als Beleg führen, große Risiken eingehen* [15], *den Boden gut machen* [18], *standhaft bleiben* [17], *einen neuen Kessel bilden, alles in Schutt und Asche legen* [20].

7. Помітним є залучення ідеологічної модальної лексики, тобто лексичних одиниць із певними політико-оцінними конотаціями, які відіграють важливу роль у висловленні думки та оцінки в інформаційно-аналітичних текстах [21, с. 117], напр.: *Angreifer* [14; 15; 20], *Besatzer* [14; 18], *in der Ukraine eingreifen* [15], *Verteidiger* [15; 20], *sogenannten Volksrepubliken Donezk und Luhansk, der großen russischen Invasion* [17], *bei besetzter Stadt Cherson, den bisher größten Erfolg der ukrainischen Armee, ein weiterer schmerzlicher Gebietsverlust* [18].

8. Нерідко автори використовують слова і вирази з оцінним значенням, тим самим даючи власну оцінку подіям: *triumphierend präsentieren, Propagandafloskeln* [14], *fraglich sein* [20].

9. Однією з важливих лексичних особливостей є поява нових смислових відтінків, напр.: *die Anschuldigung in den Mund legen (nop. j-m die Worte in den Mund legen), den Widerstand moralisch brechen* [14], *an allen Kriegsschauplätzen* [15], *mit Problemen rechnen, heimliche Waffenlieferungen verhindern* [19].

10. Для позначення назв збройних сил застосовують синонімічні ряди: *russische Truppen* [14; 17; 18; 20] – *Russen* [14; 18] – *Angreifer* [14; 15; 20] – *Besatzer* [14; 18] – *die russischen Streitkräfte* [15; 17], *ukrainische Soldaten* [14; 20] – *Verteidiger* [15; 20] – *ukrainische Streitkräfte* [15; 17; 18].

У результаті дистрибутивного аналізу лексем із коренями «ukr-» (Ukraine, Ukrainian, ukrainisch) та «russ-» (Russland, Russen, russisch), які позначають основних противників, був встановлений 101 контекст зі словами з коренем «ukr-» та 123 фрагменти використання слів із коренем «russ-». Прикметним є поєднання слів *Ukraine, Ukrainian, ukrainisch* із лексемами з нейтральною або позитивною семантикою (59 випадків (59,6%), напр.: *Abkommen, Getreide, Hafen, Stadt, Regierung, Präsident, Verteidiger, gelingen, verstärken*). 42 аналізовані лексичні одиниці (42,4%) зараховуємо до лексики з негативною конотацією, оскільки це слова, які стосуються лексико-семантичного поля «Krieg», напр., *Armee, Gegenoffensive, Soldaten, Streitkräfte, Truppen* тощо. Натомість у 69 випадках (84,9%) лексеми *Russland, Russen, russisch* корелюють із лексичними одиницями з негативним забарвленням на зразок *Angriff, Besatzung, Folterungen, Invasion, Terrorismus, Truppen, attackieren, erobern, töten, verraten, vorwerfen*.

Висновки і перспективи подальших розробок. У результаті дослідження лексичних особливостей німецьких медіатекстів на тему «Krieg in der Ukraine» можна підсумувати, що у них використовується широкий спектр лексичних одиниць, які характеризують воєнні дії в Україні. Значну кількість лексичних засобів становлять слова і словосполучення, які належать до лексико-семантичного поля «Krieg», а також ідіоми, які є типовими для медіатекстів політичного змісту. Прикметним є частотне використання ідеологічно модальної лексики, лексичних одиниць з оцінною семантикою, а також поява нових смислових відтінків деяких сталих виразів.

Проведений дистрибутивний аналіз лексем із коренями «ukr-» (Ukraine, Ukrainian, ukrainisch) та «russ-» (Russland, Russen, russisch) і кількісні підрахунки дають підстави зробити висновок, що німецькі масмедіа об'єктивно зображають Росію як країну-агресора, а Україну як країну, яка прагне звільнити свої території від загарбників.

Із погляду медіаекології тексти на тему «Krieg in der Ukraine», які містять значну кількість лексичних одиниць з негативною семантикою або негативним семантичним забарвленням, можуть викликати негативні емоції та критичне ставлення у представників німецької лінгвостільноти, тому перспективу становить проведення соціолінгвістичного дослідження з метою перевірки цього припущення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шевченко Л., Сизонов Д. Теорія медіалінгвістики. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2021. 214 с.
2. Kusnezov V.G., Artamonova J.D. Mediensprache und neue Probleme der Hermeneutik. In: Kallmeyer W., Volodina M.N. Perspektiven auf Mediensprache und Medienkommunikation. Beiträge der Konferenz „Mediensprache als Objekt interdisziplinärer Forschungen“. Mannheim, 2001. S. 47–55.
3. Тараненко К.В. Екологічна комунікація у медіапросторі. *Philological science and education: transformation and development vectors*. Рига, Izdevnieciba „Baltija Publishing”, 2021. С. 211–227.
4. Esser F., Schwabe Ch., Wilke J. Metaberichterstattung im Krieg. *Medien&Kommunikationswissenschaft*. 53. Jahrgang 2–3, 2005. S. 314–332.
5. Dente Ross S. (De)Constructing Conflict: A Focused Review of War and Peace Journalism. *Conflict & communication online*. Vol. 5. No. 2, 2006. URL: <https://regener-online.de/journalcco/index.html>
6. Thiele M., Thomas T., Virchow F. (Hrsg.) *Medien – Krieg – Geschlecht. Affirmationen und Irritationen sozialer Ordnungen*. Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2010. 363 S.
7. Kirchhoff S. *Krieg mit Metaphern. Mediendiskurse über 9/11 und den „War on Terror“*. Bielefeld : transcript Verlag, 2010. 356 S.
8. Materynska O. Anthropozentrische Darstellung und Rezeption des Krieges im Deutschen und Ukrainischen. *Conference Proceedings of Liepāja University “The Word: Aspects of Research”*, 2021, Vol. 25, S. 323–332. URL: <https://dom.lndb.lv/data/obj/966091.html>
9. Казак М.Ю. Специфика современного медиатекста. *Лингвистика речи. Медиастилистика : коллективная монография / Г.Я. Солганик, Н.И. Клушина, В.В. Славкин и др.* Москва : Флинта ; Наука, 2012. С. 320–334.
10. Кардаш Л.В. Поняття медіатексту як базової категорії медіалінгвістики. *Молодий вчений*. 2017. № 4 (44). С. 146–149.
11. Лисицкая Л.Г. Прагматическая адекватность медиатекста: взаимодействие контента и аксиологии : автореф. дисс. ... докт. филол. наук. Краснодар, 2010. 47 с.
12. Полонский А.В., Глушкова В.Г., Ряполова М.А. Язык наших медиа. *Actual issues of modern philology and journalism*. 2021. № 2(41). С. 123–130.
13. Стеценко Н.М. О соотношении понятий «текст» – «медиа́тэкст» – «медиа́дискурс». *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации»*. Т. 24 (63). № 4. Ч. 2. 2011. С. 372–378.
14. Vesper R. Wurden die ukrainischen Soldaten in Cherson verraten? *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 02.08.2022. URL: <https://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/cherson-wurden-ukrainische-soldaten-an-russland-verraten-18208234.html#?cleverPushBounceUrl=https%3A%2F%2Fwww.faz.net/aktuell/politik/ausland/cherson-wurden-ukrainische-soldaten-an-russland-verraten-18208234.html>
15. Freund N. Festgefahren nach Plan. *Süddeutsche Zeitung*. 2.08.2022. URL: <https://www.sueddeutsche.de/politik/ukraine-russland-1.5632494>
16. Selenskyj wirft Moskau Staatsterror vor, OSZE prüft Lage in Russland. *Spiegel*. 29.07.2022. URL: <https://www.spiegel.de/ausland/ukraine-wolodymyr-selenskyj-beschuldigt-russland-des-staatsterrors-a-6d4b83ac-c0a8-42cc-93d0-fed30bfa2141>
17. Jessen J. Ukraine-Krieg: Die Front rückt näher – Warum viele bleiben. *Westdeutsche Allgemeine Zeitung*. 01.08.2022. URL: <https://www.waz.de/politik/ukraine-krieg-front-einwohner-flucht-versorgung-id236045389.html>
18. Flückiger P. Die Luft im Süden wird dünner: Ukrainische Armee schneidet russischen Nachschub bei besetzter Stadt Cherson ab. *Tagblatt*. 28.07.2022. URL: <https://www.tagblatt.ch/international/ukraine-krieg-die-luft-im-sueden-wird-duenner-die-ukrainische-armee-schneidet-den-russischen-nachschub-bei-der-besetzten-stadt-cherson-ab-ld.2322760>
19. Getreideabkommen: Russland räumt Angriff auf den Hafen von Odessa ein. *Zeit Online*. 24.07.2022. URL: https://www.zeit.de/politik/ausland/2022-07/odessa-angriff-russland-getreide?mj_campaign=nl_ref&mj_content=zeitde_text_link_x&mj_medium=nl&mj_source=int_zonaudev_Was%20jetzt%3F
20. Stritzel B., Zahrebelny D., Berg L. Schlacht um Bachmut. *Bild*. 03.08.2022. URL: <https://www.bild.de/politik/ausland/politik-ausland/schlacht-um-bachmut-panzerhaubitze-2000-im-einsatz-80889460.bild.html>
21. Добросклонская Т.Г. Медиалингвистика: системный подход к изучению языка СМИ: современная английская медиаречь. Москва : Флинта ; Наука, 2008. 263 с.

REFERENCES

1. Shevchenko, L., Syzonov, D. (2021) *Teoria medialogistyky [Theory of media linguistics]*. Kyiv : “Kyiv University”, 214 p.
2. Kusnezov, V.G., Artamonova, J.D. (2001) *Mediensprache und neue Probleme der Hermeneutik*. In: Kallmeyer W., Volodina M.N. *Perspektiven auf Mediensprache und Medienkommunikation*. Beiträge der Konferenz „Mediensprache als Objekt

ПЕРЕКЛАД РЕАЛІЙ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ А. КОНАН ДОЙЛЯ «УТРАЧЕНИЙ СВІТ»)

Рябчук О. В.

*викладач кафедри іноземних мов
Поліський національний університет
Старий бульвар, 7, Житомир, Україна
orcid.org/0000-0003-2109-7422
o_ryabchuk@ukr.net*

Ключові слова: *переклад, реалії, способи перекладу реалій, англійська мова, українська мова.*

Мета цієї статті – розглянути особливості перекладу реалій у художньому тексті, а також визначити найпоширеніші прийоми перекладу реалій у романі А. Конан Дойля «Утрачений світ». В результаті дослідження було виявлено, що у художніх творах реалії передають притаманний певній нації колорит, тому перекладачеві слід звернути на них особливу увагу. Для перекладача художній стиль є одним із найскладніших, оскільки під час перекладу художніх творів дуже важливо правильно передати зміст тексту, барвистість, образи та характер героїв. Перекладений роман чи повість є самостійним твором, оскільки перекладач вносить щось своє. Також перекладач стикається з такою проблемою, як діалоги та репліки. Досить складно передати іноземну мову українською так, щоб україномовна людина зрозуміла національні особливості іншого народу, тому в процесі перекладу часто є опущення, оскільки просто немає відповідних еквівалентів передачі реплік. Аналізуючи реалії у романі А. Конан Дойля «Утрачений світ» у перекладі українською мовою, ми виявили такі способи перекладу, як: транскрипція, транслітерація, калькування, трансформаційний переклад та переклад із використанням функціонального аналога. При цьому вважаємо, що переклад із використанням функціонального аналога має істотний недолік: відбувається заміна реалії, що може призвести до спотворення сенсу тексту, що є великим мінусом у роботі перекладача. Питання про передачу іншомовних реалій тією мірою, щоб вони були зрозумілі носіям мови перекладу, ще залишається відкритим у зв'язку з безліччю прийомів перекладу та різноманіттям лексичних одиниць мови. Варто зазначити також, що процес перекладу не позбавлений творчого компонента, тому різні перекладачі можуть по-різному бачити варіант перекладу однієї й тієї ж реалії. Завдання перекладача – якомога повніше отримати інформацію, яка міститься в тексті оригіналу, аби оволодіти фоновими знаннями, які мають носії вихідної мови. Підсумовуючи, можна сказати, що адекватний переклад реалій – це складна та відповідальна робота, оскільки від цього залежить те, як читач сприйме твір та зрозуміє його сюжет.

TRANSLATION OF CULTURE-SPECIFIC ITEMS IN A LITERARY TEXT (BASED ON A. CONAN-DOYLE'S NOVEL "THE LOST WORLD")

Riabchuk O. V.

Lecturer at the Department of Foreign Languages

Polissia National University

Stariy Bulvar str., 7, Zhytomyr, Ukraine

orcid.org/0000-0003-2109-7422

o_ryabchuk@ukr.net

Key words: *translation, culture-specific items, translation techniques of realities, the English language, the Ukrainian language.*

The purpose of this article is to consider the special aspects of the translation of culture-specific items in a literary text as well as to study the most common techniques of their translation in A. Conan Doyle's novel "The Lost World". As a result of the research, it was found that culture-specific items convey a special national flavor and translators should pay special attention to them in literary texts. For translators, the literary style is one of the most difficult because during the translation of literary texts it is very important to correctly convey the content of the text, colorfulness, images and characters' character. A translated novel or short story is an independent work since the translator contributes something of his/her own. Moreover, the translator faces such a problem as dialogues and lines. It is quite difficult to translate a foreign language into Ukrainian in such a way that a Ukrainian-speaking person understands the national peculiarities of another nation. Therefore, there are often omissions in the translation process since there are simply no suitable equivalents for the transmission of cues. Analyzing the culture-specific items of A. Conan Doyle's novel "The Lost World" translated into Ukrainian, the following translation methods were found: transcription, transliteration, calque, transformational translation and translation using a functional analogue. At the same time, we believe that the translation using a functional analogue has a significant drawback - there is a replacement of the culture-specific item, which can lead to a distortion of the meaning of the text, which is a big disadvantage in the translator's work. The question of the transfer of foreign language culture-specific items that they are understandable to the speakers of the target language still remains open due to the multitude of translation methods and the variety of lexical units. It is also worth noting that the translation process is not devoid of a creative component, so different translators can see the translation version of the same culture-specific item in different ways. The task of the translator is to extract the information contained in the original text as completely as possible in order to possess the background knowledge that native speakers have. To summarize, we can say that adequate translation of culture-specific items is a difficult and responsible job as far as it depends on how the reader perceives the work and understands its plot.

Постановка проблеми. Як відомо, мова відіграє важливу роль у житті кожної людини та суспільства в цілому, адже саме вона відображає культуру та побут будь-якої нації, а також несе в собі національно-культурний код певного народу. Різні культури взаємодіють одна з одною, внаслідок чого відбувається обмін інформацією на мовному рівні також. Таким чином, у будь-якій мові існують численні лексичні одиниці, які позначають специфічні для конкретної нації явища. Саме в цих словах і відображений нерозривний зв'язок

мови та культури, а культурно-значущі асоціації, закладені в них, становлять культурний компонент семантики мовних одиниць. Такими одиницями є реалії.

На даний момент дослідження реалій становить великий інтерес і перебуває у полі діяльності як мовознавства, так і культурології, лінгвокраїнознавства та інших наук. Багато вітчизняних та зарубіжних лінгвістів продовжує вивчати і визначати різноманітні характерні риси реалій, виділяти їх класифікації і навіть пропонувати

конкретні способи перекладу даних лексичних одиниць у різних літературних жанрах. Серед них можна виділити таких видатних особистостей, як Т. Погрібна, С. Флорін, Р. Зорівчак, В. Коптілов, О. Кундзіч, О. Чередниченко та багато інших.

Мета і завдання статті. Основною метою та завданням статті є розгляд та аналіз реалій та способів їх перекладу українською мовою на прикладі роману А. Конан Дойля «Утрачений світ».

Предмет та об'єкт дослідження. Предметом дослідження є особливості перекладу реалій у романі А. Конан Дойля «Утрачений світ» з англійської мови українською, а об'єктом – реалії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досить часто у процесі перекладу можна зустріти реалії. Адекватний переклад реалій становить певні труднощі. Перекладач має зробити переклад реалії так, щоб читач зрозумів, про що йдеться, і якомога точніше передати культуру іншого народу, відбиту у цій реалії.

Згідно зі словниковими визначеннями реалії – це предмети матеріальної культури. Реалії – це слова та словосполучення, які називають об'єкти, характерні для життя (побуту, культури, соціального та історичного розвитку) одного народу та чужі іншому, які є носіями національного та історичного колориту і не мають, як правило, точних відповідностей (еквівалентів) в інших мовах [1, с. 174].

Реалії визначаються як різноманітні фактори, що вивчаються екстралінгвістикою, такі як державний устрій країни, історія та культура народу, а також предмети матеріальної культури.

Кожна мова відображає особливості національної культури, історії, менталітету того народу, який цією мовою спілкується, а будь-який художній твір створюється у межах певної культури. Носію іншої мови елементи цієї культури можуть бути незнайомі та незрозумілі, тому текст потрібно адаптувати для того, щоб він став зрозумілим читачеві.

Переклад реалій – це частина великої та важливої проблеми передачі національної та історичної своєрідності, яка відноситься до самого зародження теорії перекладу як самостійної дисципліни. При виборі відповідного прийому перекладу особливу увагу потрібно приділити місцю, подачі та осмисленню незнайомої реалії в оригіналі. Незнайомою здебільшого вважається чужа реалія. Автор вводить її в текст художнього твору при описі дійсності, яка є новою для носія цієї мови [4, с. 126].

Найбільш вдалим вважається таке введення в текст незнайомої реалії, яке забезпечує її природне сприйняття читачем без застосування з боку автора особливих засобів її осмислення. Але у сумнівних ситуаціях перекладачеві слід

ретельно перевірити, чи існує розглянуте слово в мові перекладу, чи воно відповідає значенню, а також який його фонетичний та графічний вигляд у мові перекладу.

Досить часто письменник та перекладач мають на увазі контекстуальне осмислення, тобто вони вважають, що читач зрозуміє запроваджену реалію «за змістом». Непоодинокими є випадки переоцінки фонових знань читача, коли автор не пояснює реалію, явно незнайому публіці, яка її читає.

Процес вивчення реалій становить велике поле для проведення найрізноманітніших досліджень не лише лінгвістичного, а й культурологічного характеру. Подати точний список способів передачі реалій – це досить важке завдання внаслідок різноманітності мовних одиниць та їх індивідуальних особливостей, а також через те, що прийоми передачі реалій можуть видозмінюватися.

Найчастіше відбувається так, що у словнику відсутній еквівалент реалії, тому перекладач використовує різні прийоми для того, щоб найточніше її передати.

Найпоширенішими прийомами перекладу реалій є такі:

- 1) транскрипція та транслітерація;
- 2) калькування;
- 3) трансформаційний переклад;
- 4) переклад із використанням функціонального аналога [4, с. 59].

В оригінальному тексті автор не пояснює значення реалій, оскільки для нього це звичайні явища і поняття, що використовуються кожного дня. Завдання перекладача ускладнюється: він повинен передати реалію так, щоб вона не ускладнювала текст і не збільшувала стилістичне навантаження.

Дане дослідження проведене на матеріалі роману А. Конан Дойля «Утрачений світ» у перекладі Ростислава Доценка.

Сер Артур Конан Дойль (1859–1930 рр.) – видатний англійський письменник, лікар, творець одного з найпопулярніших персонажів усіх часів та народів – детектива Шерлока Холмса. Він народився 22 травня 1859 р. в Единбурзі в інтелігентній родині. Детективні розповіді про Шерлока Холмса зробили Конан Дойля не тільки відомим за межами Англії, але й одним із найбільш оплачуваних письменників. У 1912 р. вийшов перший роман про професора Челенджера – «Утрачений світ». Загалом у цій серії було створено п'ять романів. Вивчаючи коротку біографію Артура Конан Дойля, слід знати, що він був не лише романістом, а й публіцистом. З-під його пера вийшов цикл творів, присвячених Англо-Бурській війні.

Роман «Утрачений світ» мав величезний читацький успіх, він вважається одним із шедеврів наукової фантастики та перекладений на всі

основні мови світу. Серед його переваг критики відзначають динамічний сюжет, яскравих персонажів та м'який гумор. У 1925 році вийшов американський німий науково-фантастичний художній фільм з Воллесом Бірі, який зіграв головну роль – професора Челенджера.

У романі описуються пригоди британської експедиції до Південної Америки. На скелястому недоступному плато в басейні Амазонки Челенджер із компаньйонами (професором Саммерлі, лордом Джоном Рокстоном і репортером Мелоуном, від чийого імені ведеться розповідь) виявляє «утрачений світ» — район, де збереглися динозаври, людино-мавпи та дикуни кам'яного віку.

Далі розглянемо способи передачі іншомовних реалій на прикладі науково-фантастичного роману А. Конан Дойля «Утрачений світ» та способи їх передачі в перекладі Р. Доценка.

1. У перекладі Р. Доценка часто використовує транскрипцію. Транскрипція – це спосіб перекладу, у якому відтворюється звукова форма слова чи словосполучення. Наприклад: «Rhode Island» – «Род-Айленд», «Behold me, then, at the office of the *Daily Gazette*, on the staff of which I was a most insignificant unit, with the settled determination that very night, if possible, to find the quest which should be worthy of my Gladys! [5, с. 6]» – «Уявіть собі, як я, п'ята спиця в колісниці «*Дейлі-газет*» провів цей вечір у редакції, коли в моїй голові дозріло непохитне рішення: якщо вдасться, сьогодні ж знайти можливість здійснити подвиг, який буде гідний моєї Гледіс [2, с. 8]».

Приклади транслітерації – відтворення графічної форми слова, наприклад: “...the token value of silver, the depreciation of the *rupee*, and the true standards of exchange” [5, с. 71] – «...про зниження вартості срібла, знецінення грошей, падіння *рупії* та про необхідність встановлення правильної фінансової системи [2, с. 104]». У науково-фантастичному романі А. Конан Дойля «Утрачений світ» досить широко були представлені різні назви тварин, рослин, назви місцевостей та різних народів, що їх населяють. Для передачі подібної лексики найчастіше був використаний прийом транскрипції/транслітерації.

Також у романі часто вживалися лексичні одиниці, які позначають зовнішні реалії для обох мов у нашій мовній парі (українська, англійська), наприклад: кімоно, Курупурі та ін. Дані реалії є відображенням побуту тих народів, про які також йде розповідь у романі. Військові реалії, зокрема назви зброї, також досить широко представлені в даному творі, наприклад: револьвер, бленд, Експрес та ін. Для їх передачі також використовувався прийом транскрипції/транслітерації.

2. Калькування. Калькуванням називається спосіб перекладу, під час якого відбувається заміна слів чи морфем мови оригіналу їх лексичними

відповідниками у мові перекладу. Наприклад: “Summerlee rejoined, however, with a sour smile, by saying that he understood that *Millbank Prison* had been pulled down” [5, с. 30] – «Саммерлі кисло посміхнувся і сказав: Наскільки мені відомо, *Мілбенську в'язницю* давно знесли» [2, с. 68]; “Once some bandy-legged, lurching creature, an *anteater* or a bear, scuttled clumsily amid the shadows” [5, с. 25] – «Тільки раз у густій тіні під деревами незграбно прошкандибав якийсь клишоногий звір – чи то *мурахоїд*, чи то ведмідь» [2, с. 59]. У даному випадку використане орфографічне калькування. Зазвичай це спосіб перекладу імен людей, назв географічних об'єктів, народів тощо. У такому разі може копіюватися спосіб написання назви з мови-джерела на мову перекладу, проте часто не враховується можливість відтворення отриманої одиниці носіями мови.

3. Трансформаційний переклад (смысловий розвиток). Смысловий розвиток під час перекладу полягає в тому, що у перекладі використовується слово або словосполучення, значення якого є логічним розвитком значення одиниці, яка перекладається. Наприклад: “...and *play center three-quarter* every Saturday for the London Irish” [5, с. 168] – «...і щосуботи граю в регбі в ірландській збірній» [2, с. 253]. Це найскладніший спосіб, який вимагає певної майстерності перекладача. Сутність цього способу полягає у заміні під час перекладу одного поняття іншим, якщо ці поняття пов'язані один з одним як причина і наслідок або як частина і ціле. Англійський варіант *play center three-quarter* досить великий та мало про що говорить українськомовному читачеві, відповідно перекладач використав термін *регбі*, який є відомим українському читачеві.

4. Переклад із використанням функціонального аналога. Суть даного перекладацького прийому полягає в тому, що та сама предметна ситуація зображується в мові перекладу на основі різних, хоча і взаємопов'язаних ознак. Наприклад: “In his hospital *fazenda* we spent our time until the day when we were empowered to open the letter of instructions given to us by Professor Challenger” [5, с. 105] – «Ми прожили в його гостинній *асьєнді* до терміну, зазначеного на конверті, який дав нам професор Челенджер» [2, с. 181]. Цей спосіб перекладу слід застосовувати дуже обережно, оскільки створюється можливість заміни однієї реалії на іншу, місцеву. Це може спричинити помилкові ілюзії щодо того, що рання реалія-предмет існує в країні чи місцевості, де її насправді немає.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, під час перекладу науково-фантастичного роману «Утрачений світ» Ростислав Доценка використав такі способи перекладу, як транскрипція / транслітерація, калькування,

трансформаційний переклад та переклад із використанням функціонального аналога. Найбільш поширеним способом перекладу була транскрипція / транслітерація, яка склала близько 60% реалій. Рідше використовувалися способи калькування (12%), трансформаційного перекладу (12%) та спосіб функціонального аналога (16%).

Таким чином, необхідно наголосити, що дослідження реалій країни мови, яка вивчається, вимагає глибокого культурологічного аналізу та наявності лінгвокраїнознавчих знань. Питання про передачу іншомовних реалій тією мірою, щоб вони були зрозумілі носіям мови перекладу, ще залишається відкритим у зв'язку з безліччю прийомів перекладу та різноманіттям лексичних одиниць мови. Варто зазначити також, що процес перекладу не позбавлений творчого компонента, тому різні перекладачі можуть по-різному бачити варіант перекладу однієї й тієї ж реалії.

Завдання перекладача – якомога повніше отримати інформацію, яка міститься в тексті оригіналу, аби оволодіти фоновими знаннями, які мають носії вихідної мови, тому успішне виконання функцій перекладача передбачає всебічне вивчення історії, культури, літератури, звичаїв, сучасного життя народу, з мовою якого перекладач має справу. Іншими словами, основною вимогою до повноцінного перекладу є знання перекладачем реалій або конкретних умов життя та побуту країни, з мови якої здійснюється переклад [3, с. 180].

Аналіз перекладів реалій – це не лише вивчення певних одиниць мови, але й докладніше знайомство з культурою країни, мова якої вивчається.

Підсумовуючи, можна сказати, що адекватний переклад реалій – це складна та відповідальна робота, оскільки від цього залежить те, як читач сприйме твір та зрозуміє його сюжет. Перекладач має знати значення реалій, знати культуру іншої країни, щоб якнайточніше передати сенс і національне забарвлення твору, який перекладається.

Перспективу подальшого дослідження ми бачимо в аналізі подання англомовних реалій

в українських тлумачних словниках з метою їх порівняння.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голянич М.І., Стефурак Р.І., Бабій І.О. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія. Сімік, 2011. 272 с.
2. Конан Дойл А. Утрачений світ. КМ-БУКС. 2016. 352 с.
3. Погрібна Т.А. Реалії як етнокультурні маркери в художньому тексті та їх переклад. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2016. Вип. 10 (2). С. 276–281.
4. Савчин В.Р. Микола Лукаш – подвижник українського художнього перекладу. Літопис / Львівський національний університет імені Івана Франка. 2014. С. 374.
5. Conan Doyle A. The lost world. Київ : Знання. 2019. 206 с.

REFERENCES

1. Holianych M.I., Stefurak R.I., Babii I.O. (2016) Slovnyk lnhvistychnykh terminiv: leksykolojiia, frazeolojiia, leksykohrafiia [Dictionary of linguistic terms: lexicology, phraseology, lexicography]. *Symyk*, 272 p.
2. Conan Doil A. (2016) Utrachenyi svit [The lost world]. *KM-BUKS*, 352 p.
3. Pohribna T.A. (2016) Realii yak etnokulturni marker v khudozhnomu teksti ta yikh pereklad [Realities like ethnocultural descriptors in the literary text and its translation]. *Actual problems of philology and translation studies: scientific journal of Khmelnytskyi National University*, vol. 10 (2), pp. 276–281.
4. Savchyn V.R. (2014) Mykola Lukash – podvyzhnyk ukrainskoho khudozhnoho perekladu. *Litopys [Mykola Lukash is an ascetic of Ukrainian literary translation.Chronicle]. Ivan Franko National University of Lviv*, p. 374.
5. Conan Doyle A. (2019)The lost world. *Znannia*, 206 p.

УДК 81'33-47.44
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-86-23>

МОРФОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ОСНОВА СЛОВОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ

Семенова М. А.

*аспірантка кафедри прикладної лінгвістики
Волинський національний університет імені Лесі Українки
пр. Волі, 13, Луцьк, Волинська область, Україна
orcid.org/0000-0003-3370-7750
semenova.maria@vnu.edu.ua*

Ключові слова: морфологія, морфеми англійської мови, лексичні морфеми, функціональні морфеми, вільні морфи, зв'язані морфеми.

З моменту винайдення мовних систем усі мови світу підвладні постійним змінам: змінюються слова, деякі вимирають, а нові слова винаходяться або видозмінюються знову і знову. Розширення словникового запасу неможливо уникнути, оскільки різноманітні об'єкти, критерії, стани, терміни, способи дії, контексти, події тощо завжди мають бути описані та номіновані. У лінгвістиці цим явищем займається галузь морфології. Морфологія досліджує побудову слів і слів, опрацьовує комбінаторику таких одиниць, як основи і афікси, виводить значення складних слів ідентифікує те, на основі яких механізмів виникають нові слова. Слова є основою мови. На морфологічному рівні слова складаються з однієї чи кількох морфем. Морфеми, які з грецької означають форму, вид, — це найменші одиниці мови, що мають значення або граматичну функцію, на які можна розкласти слово. У статті ми наочно описуємо англійські морфеми в їх функціональному (граматичні та лексичні) та структурному аспекті (вільні та зв'язані), а також флективні та похідні, або дериваційні, морфеми. Робота окреслює дослідження слова і його будови, акцентуючи на найменших змістовних частинах, на які можна слово розділити. Окрім морфологічних, стаття прослідковує смислові ознаки морфем. Також ми наводимо порівняльну таблицю флективних та дериваційних афіксів англійської мови. Далі ми виокремлюємо вісім флективних морфем та описуємо дериваційні морфеми — суфікси і префікси. Під час написання статті були застосовані такі методи: метод суцільної вибірки із лексикографічних джерел; аналіз словникових дефініцій та словотвірних моделей; інформаційно-пошуковий метод для відбору матеріалу дослідження; контекстуальний, функціональний та метод аналізу словникових дефініцій для простеження лінгвопрагматичних особливостей англійських неологізмів; метод дедукції та індукції для підсумування даних і формулювання висновків роботи; метод компонентного аналізу для позначення семантичного наповнення досліджуваних неологізмів. Головне завдання статті — закласти основу для вирішення лінгвістичної проблеми морфології, що базується на концепції морфологічної структури та чіткій диференціації її компонентів.

MORPHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE ENGLISH LANGUAGE AS THE BASIS OF WORD FORMATION PROCESS

Semenova M. A.

Postgraduate Student at the Department of Applied Linguistics

Lesya Ukrainka Volyn National University

Voli Ave., 13, Lutsk, Volyn region, Ukraine

orcid.org/0000-0003-3370-7750

semenova.maria@vnu.edu.ua

Key words: *morphology, English morphemes, lexical morphemes, functional morphemes, free morphemes, bound morphemes.*

Since the invention of language systems, all the languages of the world have been subject to constant change: words change, some die out, and new words are invented or modified again and again. Vocabulary expansion cannot be avoided because a variety of objects, criteria, states, terms, modes of action, contexts, events, etc. must always be described and nominated. In linguistics, the branch of morphology deals with this phenomenon. Morphology studies the construction of word forms and words, works out the combinatorics of such units as bases and affixes, derives the meaning of complex words identifying, on the basis of which mechanisms new words arise. Words are the basis of language. At the morphological level, words consist of one or more morphemes. Morphemes, which from the Greek means “form, kind”, are the smallest lexical units of meaning or grammatical function into which a word can be broken down. In the article we visually describe English morphemes in their functional — grammatical and lexical — and structural aspects — free and bound, as well as inflexive and derivational morphemes. The work defines the study of a word and its structure, focusing on the smallest meaningful parts into which a word can be divided. In addition to morphological, the article traces the semantic features of morphemes. We also provide a comparative table of inflective and derivational affixes in English. Next, we identify eight inflective morphemes and describe derivational morphemes — suffixes and prefixes. The following methods were used in writing the article: the method of continuous sampling from lexicographic sources; the analysis of dictionary definitions and word-formation models; the information retrieval method for selecting the research material; the contextual, functional and dictionary definitions analysis method for tracing linguopragmatic features of English language neologisms; the deduction and induction method for summarizing data and formulating conclusions; the component analysis method for marking the semantic content of the study. The main task of the article is to lay the foundation for solving the linguistic problem of morphology, based on the concept of morphological structure and a clear differentiation of its components.

Проблематика статті. Морфологія англійської мови є надзвичайно комплексним питанням. Прослідковується необхідність стандартизації питань морфології для підвищення сумісності та перцепції морфологічних даних. Ми аналізуємо те, які компоненти проявляють морфологічні дані і чому морфологічна класифікація має бути вільна від лексикології. Ми акцентуємо, що необхідно розрізняти функціональні та структурні види морфем. Ми припускаємо, що проблематичним положенням морфології є відсутність загальноприйнятої стандартизованої морфологічної термінології,

загальноприйнятого стандартизованого та формалізованого методу опису та обґрунтування для розмежування морфологічних ознак. Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх застосування в нормативних курсах «Загальне мовознавство», «Прикладна лінгвістика», «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство», «Лексикологія англійської мови», «Сучасна англійська мова» (розділи «Морфологія», «Словотвір»).

Мета і завдання статті. Головне завдання статті – закласти основу для вирішення лінгвіс-

тичної проблеми морфології, що базується на концепції морфологічної структури та чіткій диференціації її компонентів.

Об'єктом представленого дослідження є морфологія англійської мови.

Предметом статті виступають структурно-семантичні та функціональні особливості англійської морфології.

Виклад основного матеріалу. Мова як найважливіший і найдосконаліший засіб комунікації та обміну інформацією може виконувати численні складні функції, оскільки вона є дуже гнучкою і водночас досконало організованою системою. Будучи системною, мова має дві сторони. З одного боку, вона складається з таких елементів, як фонемі, морфемі, слова, а з іншого, – має структуру, а саме внутрішню організацію зв'язків її багаточисельних елементів, що забезпечують її функціонування у формі акту спілкування.

Морфологія (від грец. «morphē» – «форма», «logos» – «слово, вчення») означає граматичне вчення про слово, його будову, граматичні (морфологічні) форми слова, форми вираження граматичних значень, властиві слову. Центральне місце в морфології належить вивченню частин мови [1, с. 78].

Саме слово є основною одиницею морфології, яка вивчає його граматичні ознаки – граматичну будову, словотворення, вираження характерних граматичних (морфологічних) значень (рід, відмінок, вид тощо), тому морфологію можна сміливо вважати основою словотвору [2, с. 45; 3]. Нижче наведемо наші спостереження про слова та їх будову:

1) деякі слова можна розділити на частини, які все ще мають значення;

2) багато слів мають значення самі собою. Проте інші слова мають значення лише тоді, коли вживаються з іншими словами;

3) деякі частини, на які можна розділити слова, можуть стояти в реченні самостійно як повноцінні слова, а інші не можуть [4, с. 71];

4) ці слова-частини, які можуть зустрічатися тільки в поєднанні, повинні бути об'єднані належним граматичним чином;

5) мови систематично створюють нові слова [10, с. 6].

Лінгвісти можуть зробити такі висновки з цих спостережень:

1) змістовні частини, на які можна розділити слова (наприклад, *boldest* можна розділити на *bold + est*), називаються **морфемами** мови. Вони вважаються основними одиницями значення в конкретній мові [6, с. 31];

2) слова, які мають значення самі по собі, – *boy, food, door*, називаються **лексичними морфемами**. Ті слова, які функціонують для кон-

кретизації зв'язку між однією лексичною морфемою та іншою – словами типу *at, in, on, -ed, -s*, називаються **граматичними, або функціональними, морфемами** [7, с. 224];

3) ті морфемі, які можуть стояти окремо як слова, називаються **вільними морфемами** (наприклад, *хлопчик, їжа, в, на*). Морфемі, які зустрічаються тільки в комбінації, називаються **зв'язаними морфемами** (наприклад, *boy, food, door*);

4) пов'язані граматичні морфемі можна розділити на два таких типи: **флективні морфемі** (наприклад, *-s, -est, -ing*) і **похідні морфемі** (наприклад, *ful, -like, -ly, un-, dis-*);

5) процеси **словотворення** завжди можуть бути описані [11, с. 209].

Морфемі. Морфему можна визначити як мінімальну одиницю, що має постійне значення і постійну форму. Наприклад, лінгвісти кажуть, що слово *buyers* складається з трьох морфем {buy}+{er}+{s}. Доказом цього є те, що кожна може з'являтися в інших комбінаціях морфем, не змінюючи свого значення. Ми можемо знайти {buy} у *buying, buys* та {er} у *seller, fisher*, а також *buyer*. А ще {s} можна знайти у *boys, girls* і *dogs*. Що більше комбінацій міститься в морфемі, то продуктивнішою вона є [9, с. 30].

Важливо зауважити термінологію в контексті орфографії: фігурні дужки { } вказують на морфему. Квадратні дужки [ ] вказують на семантичну характеристику. Курсивом позначена лексична одиниця [12, с. 18].

Морфемі можуть відрізнятися за розміром, адже ні кількість складів, ні довжина слова не визначають, що є морфемою, а що ні. Наприклад, *Albatross* – це довге слово, але всього лише одна морфема; так само як *-y* (наприклад, у слові *dreamy*) також є морфемою [12, с. 18–20].

Лінгвісти вдало окреслюють **сміслові ознаки морфем**. Наприклад, ми можемо проаналізувати слово *girls* з точки зору як його морфологічної, так і смислової структури.

Морфологічно: *girls* = {girl} + {s}.

Семантично: {girl} = [- доросла; - жіночий рід; + людина, ...] + {s}
= {PLU} = [множина].

Дві різні морфемі можуть вимовлятися (і інколи навіть писатися) однаково. Наприклад, *-er* у слові *buyer* означає щось на зразок «той, хто», тоді як *-er* у слові *shorter* означає щось на зразок «більшою мірою, ніж». Перший *-er* завжди приєднується до дієслова, тоді як другий *-er* завжди прикріплюється до прикметника. Має сенс розгляд цих двох різних морфем, які за випадковістю звучать

однаково. Перша називається агентивною морфемою {AG}, оскільки вона вказує на дії агента, а друга називається порівняльною морфемою {COMP}, оскільки вона вказує на порівняльний ступінь прикметника.

Ми не завжди можемо дотримуватися визначення морфеми як одиниці, що має незмінну форму. Наприклад, коли ми розглядаємо такі слова, як *boys, girls, shirts, books*, ми робимо висновок, що *-s* – це множинна морфема (символізується {PLU}). Але як щодо таких слів, як *men* чи *women*? Тут множинність позначається не додаванням *-i*, а зміною голосної в основі. Проте ми все ще хочемо сказати, що *men* залишається (морфологічно {man} + {PLU}), хоча форма {PLU} в цьому випадку зовсім інша.

Точно так само здається доречним сказати, що *went* = {go} + {PAST} так само, як *i walked* = {walk} + {PAST}, хоча в першому випадку {PAST} передбачає морфологічну зміну форми, зовсім відмінної від звичайного додавання *-ed*.

Іноді дуже складно виявити межі морфеми [5, с. 6]. Наприклад, слово *hamburger* спочатку означало {Hamburg} = 'місто в Німеччині' + {er} = 'походить від'. Але, ймовірно, більшість людей зараз розуміють це

слово як значення {ham} = «шинка» + {бургер} = «гаряча котлета, що подається на круглій булочці».

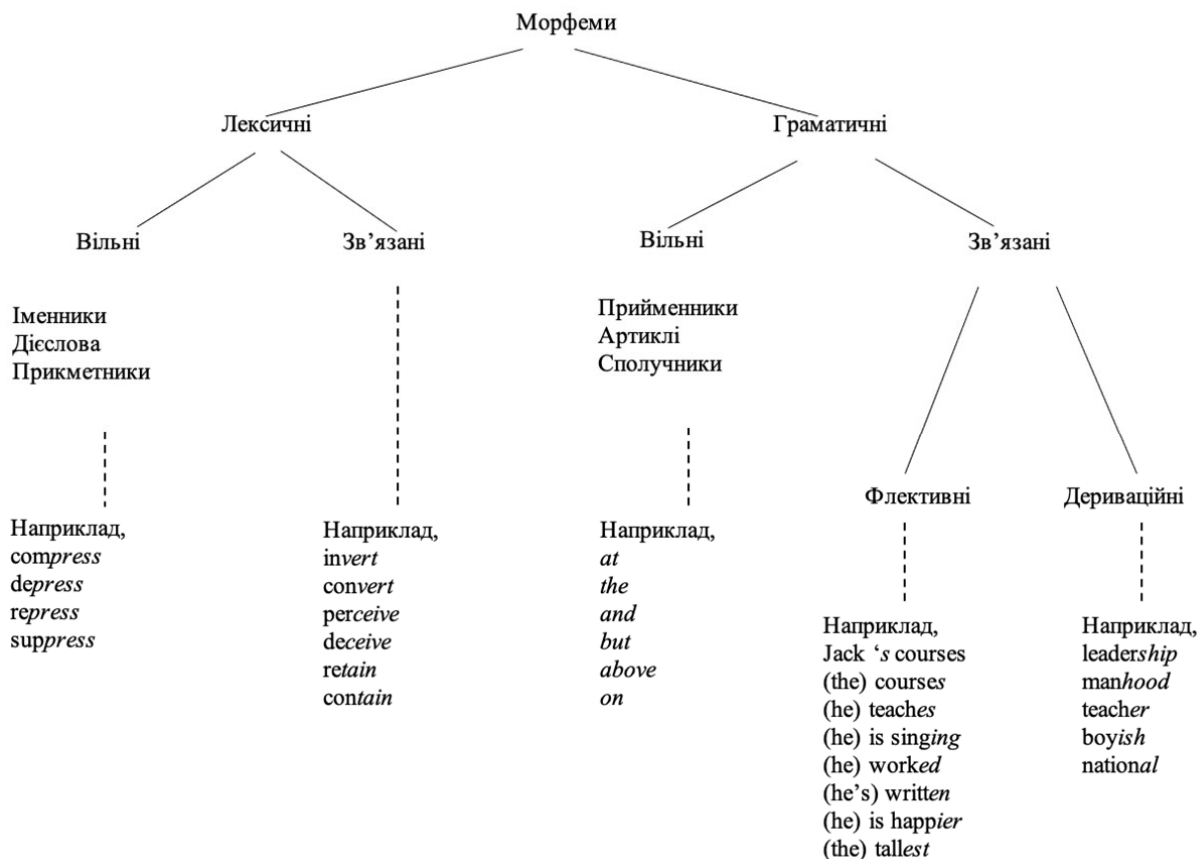
Лексичні та граматичні морфеми. Лексичні морфеми – це ті, які мають значення самі по собі, самостійно (точніше, вони мають **сенс**). Граматичні морфеми визначають зв'язок між іншими морфемами. Але відмінність їхня не така вже чітко визначена.

Іменники, дієслова, прикметники ({boy}, {buy}, {big}) – типові лексичні морфеми.

Прийменники, артиклі, сполучники ({of}, {the}, {but}) – це граматичні морфеми.

Вільні і зв'язані морфеми. Вільні морфеми – це ті, які можуть стояти окремо як слова. Це можуть бути лексичні морфеми ({serve}, {press}) або граматичні морфеми ({at}, {and}). Зв'язані морфеми можуть виникати тільки в поєднанні, вони є частинами слова. Вони можуть бути лексичними морфемами (наприклад, {clude}, як у *include, exclude, preclude*) або вони можуть бути граматичними (наприклад, {PLU} = множина, як у *boys, girls і cats*).

Флективні та похідні морфеми. Ми можемо зробити подальший розподіл у межах набору морфем, які є як зв'язаними, так і граматичними. Пов'язані граматичні морфеми (ті, які не мають сенсу самі по собі та завжди

Діагр. 1. Види розподілу морфем на морфологічному рівні

зустрічаються в комбінаціях) широко відомі як **афікси**. Їх можна додатково розділити на **флексивні афікси** і **похідні афікси**. Далі ми розглянемо докази відмінності між флексивними та похідними афіксами.

Флексивні афікси. Англійська мова має всього лише вісім флексивних афіксів.

Варто ще раз звернути увагу на те, що навіть неправильні форми можна відобразити морфо-

логічно за допомогою вищеописаних морфем. Наприклад, неправильна форма множини *sheep* пишеться як {sheep} + {PLU}, хоча типова форма {PLU} тут не використовується. Аналогічно *better* = {good} + {COMP}; *drove* = {drive} + {PAST}.

Дериваційні афікси. В англійській мові необмежена (невизначена) кількість дериваційних або похідних морфем. Нижче наведені деякі дериваційні суфікси.

Таблиця 1

Порівняльна таблиця флексивних та дериваційних афіксів англійської мови

Флексивні афікси	Дериваційні афікси
Всі є суфіксами	Можуть бути як суфіксами, так і префіксами
Мають широкий спектр застосування. Напр., більшість англійських іменників можна зробити множиною з {PLU}	Можуть мати широкий або вузький спектр
Всі є нативними для англійської мови (давньоанглійською розмовляли близько 500–1000 рр.)	Багато були перейняті з латини, грецької мови або інших мов (хоча інші, особливо суфікси, є рідними, включаючи {ful}, {like}, {ly}, і {AG})

Таблиця 2

Флексивні морфемі англійської мови

Флексивна морфема	Функція	Додається до	Приклад
-s, -es	{PLU} = plural	nouns	I have two black hats.
-’s, -s’	{POSS} = possessive	nouns	My sister’s kid is very loud.
-er	{COMP} = comparative	adjectives	I have shorter hair than you do.
-est	{SUP} = superlative	adjectives	He has the greatest success.
-s	{PRES} = 3 rd person singular present tense	verbs	She drives too fast.
-ed	{PAST} = past tense	verbs	He watched football.
-en	{PAST PART} = past participle	verbs	He has eaten everything.
-ing	{PRES PART} = progressive tense	verbs	He is playing piano.

Таблиця 3

Дериваційні морфемі англійської мови: дериваційні суфікси

Поширені дериваційні суфікси	Додається до	Перетворює у	Приклад
{-ize}	nouns adjectives	verbs	rubberize, normalize
{-ful}	nouns	adjectives	playful, helpful, beautiful
{-ly}	nouns adjectives	adjectives adverbs	manly, friendly, proudly
{-sion}	verbs	nouns	discussion
{-hood}	nouns	nouns	neighborhood
{-dom}	nouns	nouns	kingdom

Таблиця 4

Дериваційні суфікси, які перетинаються з флексивними суфіксами, проте служать для різних цілей

Дериваційний суфікс	Додається до	Перетворює у	Приклад
{-er}	verbs nouns/verbs	nouns	reader, grader
{-ed}	verbs	adjectives	am tired, was bored
{-en}	verbs	adjectives	this spot is taken
{-ing}	nouns/verbs	nouns adjectives	biking is fun interesting story

Дериваційні префікси

Поширені дериваційні префікси	Додається до	Перетворює у	Приклад
{un-} {a-} {dis-} {re-} {anti-}	adjectives verbs nouns	adjectives verbs nouns	unhappy atypical dislike refill, reevaluate, review anti-aircraft

Висновки. У статті розглянуті специфічні лінгвістичні ознаки слова як основної одиниці морфології, окреслені ознаки морфеми як найменшої одиниці значення, зображений розподіл морфем на морфологічному рівні, порівняні флективні та дериваційні морфеми англійської мови, простежена динаміка їх змін.

Морфема – це короткий компонент мови, який відповідає трьом основним критеріям:

- 1) це слово або частина слова, яка має значення;
- 2) його не можна розділити на дрібніші змістовні сегменти, не змінивши його значення;
- 3) він має відносно однакове стійке значення у різних словесних контекстах.

Існує два типи морфем [8, с. 279]. Вільні морфеми можуть стояти в мові окремо та мають конкретне значення, наприклад: *eat, walk, strong*. Зв'язані морфеми не можуть стояти окремо. Морфеми складаються з двох окремих класів, які називаються (а) основи і (б) афікси. Основа, або корінь, – це морфема в слові, яка надає слову його принципове значення. Прикладом вільної кореневої морфеми є *woman* у слові *womanly*. Прикладом зв'язаної кореневої морфеми є *-sent* у слові *dissent*.

Афікс – це зв'язана морфема, яка стоїть до або після основи. Афікс, який стоїть перед основою, називається префіксом. Деякі приклади префіксів: *ante-, pre-, un-, dis-* у таких словах: *antedate, prehistoric, unhealthy, disregard*. Афікс, який стоїть після основи, називається суфіксом. Деякі приклади суфіксів: *-ly, -er, -ism, -ness*, як у таких словах: *happily, gardener, capitalism, kindness*.

Афікс може бути як дериваційним, так і флективним. Дериваційні служать для зміни значення слова, будуючись на основі. Наприклад, додавання префікса *un-* до *healthy* змінює значення зі «здоровий» на «нездоровий». Додавання суфікса *-er* до *garden* змінює значення слова «сад», який є місцем, де ростуть рослини, квіти тощо, на «садівник», що означає «людина, яка доглядає за садом». Слід зазначити, що всі префікси в англійській мові є дериваційними, а суфікси можуть бути як дериваційними, так і флективними. На противагу великій кількості дериваційних афіксів, в англійській мові існує всього вісім флективних. Всі вони є суфіксами. Вони виконують різні

граматичні функції при додаванні до конкретних типів слів.

Дослідження містить перспективи для подальшого виявлення та опису морфем англійської мови як основи сучасного словотвору, що будуть розглянуті у наступних публікаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева І.О. Курс теоретичної граматики сучасної англійської мови. Вінниця : Нова книга, 2007. 78 с.
2. Блох М. Я. Теоретическая грамматика английского языка. Москва : Высшая школа, 2003. 241 с.
3. Блох М.Я. Теоретические основы грамматики. Москва : Высшая школа, 1986. 159 с.
4. Жаборюк О.А., Архіпова Н.П. Когнітивно-комунікативне підґрунтя класифікації простого речення. *Записки з романо-германської філології*. 2009. № 24. С. 71–82.
5. Клименко О.Л. Поповнення словникового складу сучасної англійської мови з нелітературних підсистем : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 1999. 198 с.
6. Раєвська Н.М. Теоретична граматики сучасної англійської мови. Київ : Видавництво державного університету, 1968. 352 с.
7. Харітонов І.К. Теоретична граматики англійської мови. Вінниця : Нова книга, 2008. 352 с.
8. Berg T. Right-branching in English Derivational Morphology. *English Language and Linguistics*. 2003. Vol. 7. № 2. P. 279–307.
9. Chomsky N. Aspects of the Theory of Syntax. Cambridge Massachusetts : M. I. T. Press, Massachusetts Institute of Technology, 1965. 251 p.
10. Lallot J. Aorist (aóristos), Ancient Theories of. *Encyclopedia of Ancient Greek Language and Linguistics* / ed. by G.K. Giannakis. 2014. Vol. 3. P. 6–8.
11. Plag I., Dalton-Puffer C., Baayen R.H. Morphological productivity across speech and writing. *English Language and Linguistics*. 1999. № 3. P. 209–228.
12. Strauss S., Feiz P., Xiang X. Grammar, Meaning, and Concepts: A Discourse-Based Approach to English Grammar. Taylor & Francis Ltd, 2018. 478 p.

REFERENCES

1. Aljeksjejeva I.O. (2007) Kurs teoretyčnoji ghramatyky suchasnoji anghlijskoi movy [Course of theoretical grammar of the modern English language]. Vinnytsia : New Book. 78 p. (in Ukrainian)
2. Blokh M. Ya. (2003) Teoreticheskaya grammatika angliyskogo yazyka [Theoretical grammar of the English language]. Moscow : Higher School. 241 p. (in Russian)
3. Blokh M. Ya. (1987) Teoreticheskie osnovy grammatiki [Theoretical foundations of grammar]. Moscow : Higher School. 159 p. (in Russian)
4. Zhaborjuk O.A., Arkhipova N.P. (2009) Kognityvno-komunikatyvne pidgruntja klasyfikaciji prostogho rechennja [Cognitive and communicative basis of simple sentence classification]. *Notes on Romano-Germanic philology*, no. 24, pp. 71–82. (in Ukrainian)
5. Klymenko O. L. (1999) Popovnennja slovnykovogho skladu suchasnoji anghlijskoi movy z neliteraturnykh pidsystem [Supplementing the vocabulary of modern English from non-literary subsystems] (PhD Thesis), Zaporizhzhia : Zaporizhzhia National University, 198 p. (in Ukrainian)
6. Rajevsjka N.M. (1968) Teoretychna ghramatyka suchasnoji anghlijskoi movy [Theoretical grammar of the modern English language]. Kyiv: State University Publishing House. 352 p. (in Ukrainian)
7. Kharitonov I.K. (2008) Teoretychna ghramatyka anghlijskoi movy [Theoretical grammar of the English language]. Vinnytsia: New Book. 352 p. (in Ukrainian)
8. Berg T. (2003) Right-branching in English Derivational Morphology. *English Language and Linguistics*, vol. 7, no. 2, pp. 279–307.
9. Chomsky N. (1965) Aspects of the Theory of Syntax. Cambridge Massachusetts : M. I. T. Press, Massachusetts Institute of Technology. 251 p.
10. Lallot J. (2014) Aorist (aóristos), Ancient Theories of. *Encyclopedia of Ancient Greek Language and Linguistics* / ed. by G. K. Giannakis. Vol. 3, pp. 6–8.
11. Plag I., Dalton-Puffer C., Baayen R.H. (1999) Morphological productivity across speech and writing. *English Language and Linguistics*, no. 3, pp. 209–228.
12. Strauss S., Feiz P., Xiang X. (2018) Grammar, Meaning, and Concepts: A Discourse-Based Approach to English Grammar. New York : Routledge, 478 p.

WORLD LEADERS' RHETORIC AS A MARKER OF THEIR STANCE ON UKRAINE WAR

Sydorenko S. I.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of English Philology and Translation
National Aviation University
Liubomyra Huzara Ave., 1, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7265-559X
svsydorenko@gmail.com*

Key words: *language of politics, speeches, evaluative vocabulary, evaluative language, political stance, Russia's aggression against Ukraine, identification of the aggressor.*

Language has always been a powerful tool in the world of politics and diplomacy. Public statements delivered by world leaders both define the developments on the global arena and reflect expectations of voters in their home countries. In times of crisis, the weight of what people of power say increases considerably and has an immediate impact on the state of things in the world. Since Russia annexed Crimea and started a war in the East of Ukraine in 2014, it can be seen how political statements of the world leaders and diplomats have mirrored their stance on the aggression and the aggressor. This article analyzes the language of the public statements delivered by the US President Joe Biden, the UK Prime Minister Boris Johnson, the German Chancellor Olaf Scholz and the French President Emmanuel Macron at two time points – in February-March 2022, shortly after Russia launched its full-scale invasion of Ukraine, and in May 2022, after the world had seen the atrocities committed by the aggressor. The aim of the analysis was to find linguistic evidence for the popular opinion about the uneven stance of the leaders of the United States, the UK, Germany and France towards Russia and personally Putin in the context of Ukraine war and to see whether the language data confirmed a change in this stance over the first four months of the war. Two statements of each leader, pronounced one early in the war and the other later, in May, were analyzed specifically with the aim to track a change (if any) in their evaluative language. As a result of the analysis of the four leaders' evaluative references to the aggressor in their speeches, it has been confirmed that, firstly, the overall verbal evaluation of Russia's invasion of Ukraine grew more negative over the first four months of the war and, secondly, the verbal stance of the leaders of the four countries on Russia's and personally Putin's actions in Ukraine varies in terms of its critical intensity and identification of the aggressor. The conducted research also fully confirmed the role of language in marking political stances.

РИТОРИКА СВІТОВИХ ЛІДЕРІВ ЯК ПОКАЗНИК ЇХНЬОГО СТАВЛЕННЯ ДО ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Сидоренко С. І.

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри англійської філології і перекладу
Національний авіаційний університет
просп. Любомира Гузара, 1, Київ, Україна
orcid.org/0000-0001-7265-559X
svsydorenko@gmail.com

Ключові слова: мова політики, промови, оцінна лексика, оцінне мовлення, політична позиція, агресія Росії проти України, ідентифікація агресора.

Мова завжди була і є потужним інструментом у царині міжнародної політики та дипломатії. Публічні заяви світових лідерів визначають розвиток подій на світовій арені, формують міжнародний порядок денний та відображають очікування виборців у їхніх країнах. У кризові часи вага того, що говорять політичні лідери, значно зростає і чинить безпосередній вплив на ситуацію у світі. Відколи Росія у 2014 році анексувала Крим і розв'язала війну на Сході України, можна прослідкувати, як політичні заяви світових лідерів і дипломатів віддзеркалювали їхню позицію щодо агресії та агресора. У цій статті аналізується мова публічних заяв президента Сполучених Штатів Америки Джо Байдена, прем'єр-міністра Великої Британії Бориса Джонсона, канцлера Німеччини Олафа Шольца та президента Франції Еммануеля Макрона, з якими вони виступили в лютому – березні 2022 року, незабаром після того, як Росія почала своє повномасштабне вторгнення в Україну, і в травні 2022 року, коли світ побачив жахливі злочини, скоєні агресором. Мета аналізу полягала в тому, щоб знайти лінгвістичні докази поширеної думки про певну неоднаковість позицій лідерів Сполучених Штатів Америки, Великої Британії, Німеччини та Франції щодо Росії та особисто Путіна в контексті війни в Україні та перевірити, чи підтверджують мовні дані еволюцію їхніх позицій протягом перших чотирьох місяців війни. Автором проаналізовані по дві промови кожного із зазначених лідерів з метою простеження змін в їхньому оцінному мовленні. У результаті здійсненого аналізу оцінних висловлювань чотирьох лідерів щодо агресора підтверджено, що, по-перше, загальна вербальна оцінка вторгнення Росії в Україну протягом перших чотирьох місяців війни стала більш негативною, а по-друге, відображена у промовах позиція лідерів чотирьох країн щодо дій Росії та особисто Путіна в Україні відрізняється ступенем критичності та ідентифікації агресора. Проведене дослідження також повністю підтвердило роль мови у визначенні політичних позицій.

Problem statement. Language has always been an essential instrument of international diplomacy. Language and language choice affect people's views on politics, their views and evaluations of others, and how they make decisions [1, p. 2].

A critical analysis of diplomatic language can give us an understanding of both the explicit and implicit messages sent out by world leaders. Since 24 February 2022, people in Ukraine and worldwide have been particularly attentive to what presidents and prime ministers of the leading world powers say about Ukraine war and how they position themselves towards the aggressor. In the time of the greatest

crisis on the European continent since World War II, the words of world leaders once again, as in the time of Churchill and Roosevelt, have gained a particular weight, for millions becoming either a source of endurance, hope and the feeling of unitedness, or on the contrary, disappointment and irritation. What and how global policy-makers have publicly communicated about the war in Ukraine has redefined the geopolitical landscape, and in more immediate, and often awfully painful, terms, impacted the military and humanitarian situation. Also, the key statements on Ukraine war delivered by the four major leaders of the free world, Joe Biden,

Boris Johnson, Olaf Scholz and Emmanuel Macron, have both echoed and fuelled public opinion in their countries, making their rhetoric a significant point of reference in their voters' eyes. A number of factors – the leaders' personal ambitions and principles, their political commitments, awareness of the public opinion in their home countries, and others – seem to explain certain differences in their verbal assessment of the situation and the way it has evolved since the start of the war. In fact, the verbal stance of the four leaders regarding Putin's aggression, no less than their actions, have placed them on a ranking scale of Ukraine's supporters both in expert assessment and in the minds of common people.

In view of its impact on the global situation, the major political players' rhetoric in the time of today's crisis calls for linguistic research, which is to give evidence on how the language plays its part in the new reality emerging from Putin's invasion.

Analysis of recent research and publications.

Adrian Beard emphasized the key role of the language in political discourse, writing that "language is ... a means of presenting and shaping argument" [2, p. 18]. In his book "The Language of Politics" he looks at how politicians describe their political stances and analyzes characteristic linguistic features of political speeches. He argues that "when analysing the language of a political text ... it is important to look at the way the language reflects the ideological position of those who created it" [ibid.].

Nick Stanko in [3] writes that "the use of language in diplomacy is of major importance, since language is not a simple tool, vehicle for transmission of thoughts, or instrument of communication, but very often the very essence of the diplomatic vocation" [3, p. 39].

V. Skriabina in [4] studied the linguistic aspects of persuasion in diplomatic discourse, underlining the point that if earlier this communication was supposed to be predominantly neutral, with the personal, subjective touch reduced to the minimum, today, under the influence of social and political changes, the diplomatic discourse is getting more aggressive and expressive [4, p. 267].

Diplomatic language as a reflection of a political stance regarding the conflict in Eastern Ukraine was the subject of research in [5]. The analysis of the speeches delivered at an UN Security Council meeting on the situation in eastern Ukraine results in a conclusion that "any cases of deliberate emotionality, explicit evaluation of other participants' actions and deviation from diplomatic impartiality and ambiguity cannot be considered accidental and are meant to signal the speaker's distinctive position on the agenda" [5, p. 183].

The research goal and tasks. The goal of this research is to find linguistic evidence for the often-claimed uneven stance of the leaders of the US,

the UK, Germany and France towards Russia and personally Putin in the context of the war in Ukraine and to see whether and how this stance evolved over the first four months of the war in terms of the leaders' evaluative language. To achieve this goal, two hypotheses were formulated and verified:

H1. The overall verbal evaluation of Russia's and personally Putin's actions in Ukraine by the leaders of the four countries grew more negative over the first four months of the war.

H2. The verbal stance of the leaders of the four countries on Russia's and personally Putin's actions in Ukraine varies in terms of its critical intensity and identification of the aggressor.

The object of the research is Joe Biden's, Boris Johnson's, Olaf Scholz's and Emmanuel Macron's verbal evaluation of Russia's and Putin's war against Ukraine as expressed in their major statements on situation in Ukraine delivered in February-March and May 2022. Two statements of each leader, pronounced one early in the war and the other later, in May, were analyzed specifically with the aim to track a change (if any) in their evaluative language.

The focus of the research was on the vocabulary used by the leaders of the four countries to characterize Russia's and Putin's actions in Ukraine, specifically, its placement on the positive-neutral-negative scale and connotation intensity. Besides, the speeches were analyzed in terms of how explicitly the speakers identify the aggressor.

Research material. For the initial stage of the war, the following four speeches were analyzed: Joe Biden's speech delivered on 26 March in the Royal Castle in Warsaw [6], Boris Johnson's speech of 1 March in Poland [7], Olaf Scholz's statement on 27 February in the Bundestag [8] and Emmanuel Macron's address to the nation on 2 March [9]. The May speeches are Joe Biden's Remarks on the Security Assistance to Ukraine pronounced in Troy, Alabama on 3 May [10], Boris Johnson's address to the Verkhovna Rada on 3 May [11], Olaf Scholz's video address on 8 May commemorating World War II [12] and Emmanuel Macron's speech at the closing ceremony of the Conference on the Future of Europe on 9 May [13].

Research methods. The first hypothesis was verified with the help of a word cloud generator, a popular tool used for textual data visualization. Words and phrases used by the four leaders in conjunction with the lexemes "Russia", "Russian", "Putin", "Kremlin" and "Moscow" were fed into a word cloud generator, which produced two word clouds visualizing the verbal evaluation of the aggressor at the beginning of the war and three months later. Only references which can be marked as positive or negative were included, the neutral ones were ignored.

To verify the second hypothesis, we relied on semantic and contextual analysis, which allowed us to arrange these words and phrases along an evaluative axis, marking them as positive, neutral or negative – individually for each of the four speakers.

It is necessary to point out that for the purpose of this study the original English vocabulary of Joe Biden's and Boris Johnson's speeches had to be put on the same level with Olaf Scholz's and Emmanuel Macron's translated words originally delivered in German and French. The possibility of such approach, in our view, is due to the assumption that the translation is supposed to carry the same connotations as the original word.

Results and discussion. Figures 1 and 2 below present two visualizations generated for Joe Biden's, Boris Johnson's, Olaf Scholz's and Emmanuel Macron's verbal evaluation of Russia's aggression against Ukraine as delivered in their statements in February-March and May 2022, respectively.

Figures 1 and 2 show that the references to Russia and Putin in May are visibly more negative compared to those in February-March. The word *aggression* takes the central position signifying its prominence. The next word in frequency in May speeches is *atrocities*, which was not used by the speakers at the beginning of the war. Another heavyweight is the phrase *war crimes*. The new references emerging in May are noticeably more severe in their criticism – *murderous*, *murdering*, *unspeakable crimes*, *barbaric*, *atrocious*, *grotesque and illegal campaign*, *deranged imperialist revanchism*, *tyranny*, *historic folly*, *terrible mistake*. Also, in May speeches, we no longer see any positive references present at the beginning of the war, aimed at separating Russia as a nation from its leadership – *great people* and *great country and civilization*. Thus,

the comparison of the two visualizations confirms the first hypothesis that the overall verbal evaluation of Russia's and personally Putin's actions in Ukraine by the leaders of the four countries grew more negative over the first four months of the war.

Having analyzed the speeches of the leaders of the US, the UK, Germany and France, we noticed that each of them shows certain characteristic vocabulary markers.

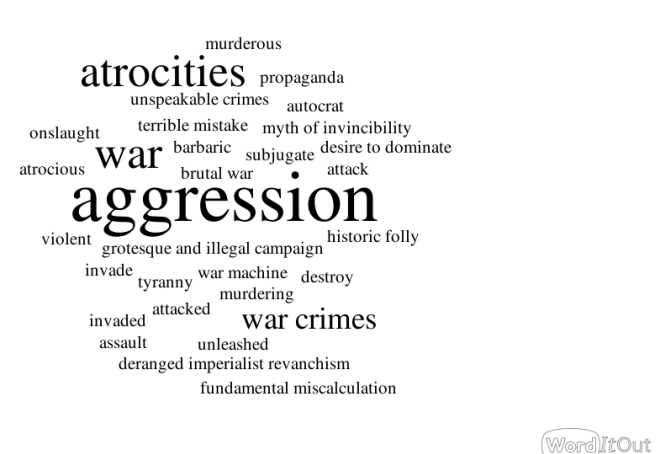
Joe Biden. When referring to Putin and his actions in Ukraine, Joe Biden recurrently uses the words *brute*, *brutal* and *brutality*. Characteristically, the US President does not draw a line between Russia and Putin's regime – in his Warsaw speech he says that “Russia ... invaded neighboring nations”, “Russia was bent on violence from the start”. In fact, at a certain moment in his speech he puts Russia and Putin together in one subject: “But Putin and Russia met each of the proposals with disinterest in any negotiation, with lies and ultimatums”.

Biden calls Putin an *autocrat*, a *tyrant*, a *dictator*, *not much of a student of history*, and his goal of “de-Nazifying” Ukraine a *lie*, *cynical* and *obscene*. In contrast to many politicians and diplomats who were reluctant to blame Putin directly, Biden accentuates Putin's personal responsibility: “... it is Putin – it is Vladimir Putin who is to blame, period”.

In his Warsaw speech, the US President makes an emotional appeal to the people of Russia, emphasizing “You, the Russian people, are not our enemy”, “This war is not worthy of you, the Russian people”. He invokes memories of World War Two when the Russians were living through the same horrors the Russian army is committing today in Ukraine, and points out that a great nation, a twenty-first century nation cannot act like this.

Fig. 1. Visualization of Joe Biden's, Boris Johnson's, Olaf Scholz's and Emmanuel Macron's verbal evaluation of Russia's aggression against Ukraine in their speeches delivered in February-March 2022

Fig. 2. Visualization of Joe Biden's, Boris Johnson's, Olaf Scholz's and Emmanuel Macron's verbal evaluation of Russia's aggression against Ukraine in their speeches delivered in May 2022

Joe Biden's Alabama speech on 3 May contains much more categorically phrased, castigating references to the aggressor, and a much more emotional vocabulary, e.g. "We see ... atrocities and the war crimes that are being committed by Russian forces in Ukraine, directed by Vladimir Putin. And it really is gut-wrenching". As Burhanettin Duran of Daily Sabah writes, "... it is not lost on anyone that US President Joe Biden's critique of Russia and its president keeps getting more vocal" [14].

And there is another distinction – in May speech there are no more appeals to the Russian nation.

Mass media explain that Joe Biden took Putin's aggression very personally – this is proved by emotional personal experiences included in his statements. The Washington Post commented that "for Biden ... the crisis in Ukraine is deeply personal" [15], which was echoed by the Financial Times – "Biden has been deeply moved by the atrocities in Ukraine and his forceful words reflect that" [16].

Boris Johnson. The UK Prime Minister is credited for his "belligerent approach towards Russia" [17], "scathing criticism of Vladimir Putin" [18] and "vocal condemnation of Russian aggression in Ukraine" [ibid.]. Boris Johnson's speech in Poland on 1 March 2022 from the outstart is highly agentive – the Prime Minister is very particular about naming the person who unleashed the war. In fact, Putin's name is mentioned in the speech 23 times, all in a negative context, ranging from *aggression, imperial ambitions, and war machine* to much stronger *savagery and unleashing carnage*. Like Joe Biden in his March speech in Warsaw, Johnson is trying to make a distinction between Putin's regime and the common Russians. He says, "But I must emphasise that we are not motivated by any hostility towards the Russia or Russians: quite the reverse. All our hearts ache for the Russian soldiers sent to die in this futile venture: we all grieve with their parents". He calls Russia "a great country and civilisation", and recalls "her sacrifice in the struggle against fascism". He reiterates, "... this is not Russia's war, not the Russian people's war, this is Putin's war".

Boris Johnson's address to the Verkhovna Rada on 3 May has nothing of his March appeal to the Russian people. It is noteworthy that Russia is not mentioned a single time throughout the speech. Johnson uses only the adjective "Russian", combining it with the nouns *aggression, armour, tanks, soldiers, and army*. Putin's name is used 13 times and with what seems to be unrestrained resentment. The references are considerably more negative and intensive compared to the March speech: *deranged imperialist revanchism, tyranny, grotesque and illegal campaign, onslaught, violent and murderous aggression, historic folly*.

Olaf Scholz. On 26 June 2022, the Washington Post wrote, "Scholz has been lampooned as taking

a dithering, confused stance as the war has unfolded in Ukraine ..." [19], at the same time taking note of the "more forthright language from the chancellery in recent weeks", following Scholz's visit to Ukraine [ibid.]. The analysis of Olaf Scholz's vocabulary in his two statements delivered on 27 February and on 8 May confirms the shift.

In his statement in the Bundestag delivered on the second day of Putin's invasion, Olaf Scholz asserts that "Putin has started a war of aggression in cold blood", refers to his *oppressive regime* and *utter lack of scruples*, calls Putin a *warmonger* and characterizes his actions as *inhumane*. Russian aggression is qualified as *a flagrant breach of international law* and *an absolutely unjustifiable attack*. At the same time, exactly like Biden and Johnson, Olaf Scholz believes it important for him to specify that "... Putin, not the Russian people, has decided to start this war. And so it must be clearly stated that this war is Putin's war!". At this point, Olaf Scholz avoids calling Russia an aggressor or giving Russia any negative evaluation.

This stance changes in the video address to the nation commemorating WWII, delivered on 8 May. A shift in Olaf Scholz's rhetoric is seen in two main aspects. Firstly, Russia now is fully identified with the aggressor – the Chancellor says "Russia has unleashed this war" and calls it "Russia's atrocious war". Secondly, though in this address Olaf Scholz does not make many references to Russia and Putin, the ones he does make reach the level of a stigma – he uses very strong words *murdering, atrocious, barbaric* and *infamy*, which do not have any parallels in his statement of 27 February.

Emmanuel Macron. The French President has drawn much criticism for being keen on not "humiliating" Russia. France 24 commented on 6 June 2022 that "Macron's remarks underline a difference in approach to the conflict between France on one hand and Ukraine, eastern European nations, and the United States and Britain on the other" [20]. The analysis of Macron's two speeches confirms the difference.

In Emmanuel Macron's address to the nation on 2 March, he mentions the words "Russia" and "Russian" 19 times, out of which only once he allows himself a negative evaluation, calling Russia *the aggressor*. Macron emphasizes that France is "not at war with Russia", adding "We are mindful of our deep connections with the Russian people – one of the great peoples of Europe – who sacrificed so much during World War II ...". Putin's name is mentioned 5 times, characteristically always with the appositive *President*, which marks Macron out among the four leaders as the only one deliberately stressing such deferential stance. Out of these 5 mentions, only one occurs with a critical evaluation, when Macron calls Putin's attack on Ukraine *brutal*, and even this

adjective modifies not Putin but his attack. Such careful language is in line with Macron's words "I am very careful with some terms these days... I am not sure the escalation of words is helping the cause." [16].

In Emmanuel Macron's speech at the closing ceremony of the Conference on the Future of Europe on 9 May 2022, Putin's name is not mentioned at all. Obviously, for the sake of keeping channels of communication with Russia's president open, which Macron obstinately insists on, he chooses to keep Putin's name out of the critical discourse. Characterization of Russia is visibly more negative compared to 2 March – Macron uses such words as *unspeakable crimes committed by Russia in Ukraine*, but this is the only evaluative context he allows himself throughout the speech. The general impression is that the French President makes a point of avoiding hurting the Russian leadership as much as possible.

Conclusions and prospects of further research.

The conducted analysis fully confirmed both the hypotheses of the research – the overall verbal evaluation of Russia's and personally Putin's actions in Ukraine by the leaders of the United States, the UK, Germany and France grew more negative over the first four months of the war and the verbal stance of the leaders of the four countries on Russia's and personally Putin's actions in Ukraine varies in terms of its critical intensity and identification of the aggressor. The linguistic data echoes the opinion about the world leaders' "divergent approaches to Russia" [21] and their vision of the post-war peace. The conducted analysis also confirmed the role of language in marking political stances and the effect of words on world politics. And this is not exaggeration – it suffices to recall what effort the White House officials took to downplay Joe Biden's words about Putin, "For God's sake, this man cannot remain in power". The prospects of further research are seen in studying a wider range of political statements on war in Ukraine, including those coming from the leaders of the countries which Russia calls its "friends".

BIBLIOGRAPHY

1. Ringe N. The Language(s) of Politics: Multilingual Policymaking in the European Union. *The Language(s) of Politics: Multilingual Policy-Making in the European Union*. Michigan: University of Michigan Press. 2022. P. 1–25.
2. Beard A. *The Language of Politics*. London: Routledge. 2001. 132 p.
3. Stanko N. Use of Language in Diplomacy. *Language and Diplomacy*. Ed. by Jovan Kurbalija and Hannah Slavik. Malta: DiploProjects, Mediterranean Academy of Diplomatic Studies. 2001. P. 39–47.
4. Скрябіна В.Б. Лінгвістичні аспекти персуазивності в дипломатичному дискурсі. Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. 2018. Вип.2. С. 265–274.
5. Sydorenko S.I. Diplomatic Language as a Reflection of a Political Stance Regarding the Conflict in Eastern Ukraine. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика»*. Том 32 (71). № 5. Ч. 1. 2021. С. 178–185.
6. Remarks by President Biden on the United Efforts of the Free World to Support the People of Ukraine. March 26, 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/03/26/remarks-by-president-biden-on-the-united-efforts-of-the-free-world-to-support-the-people-of-ukraine/>
7. Prime Minister's Speech in Poland on the Russian Invasion of Ukraine: 1 March 2022. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/prime-ministers-speech-in-poland-on-the-russian-invasion-of-ukraine-1-march-2022>
8. Policy Statement by Olaf Scholz, Chancellor of the Federal Republic of Germany and Member of the German Bundestag, 27 February 2022 in Berlin. URL: <https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/policy-statement-by-olaf-scholz-chancellor-of-the-federal-republic-of-germany-and-member-of-the-german-bundestag-27-february-2022-in-berlin-2008378>
9. Address to the Nation. 2 March 2022. URL: <https://www.elysee.fr/en/emmanuel-macron/2022/03/02/address-to-the-nation>
10. Remarks by President Biden on the Security Assistance to Ukraine. May 03, 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/05/03/remarks-by-president-biden-on-the-security-assistance-to-ukraine/>
11. Prime Minister Boris Johnson's Address to the Ukrainian Parliament: 3 May 2022. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/prime-minister-boris-johnsons-address-to-the-ukrainian-parliament-3-may-2022>
12. Scholz Commemorates WWII as New War Rages in Ukraine. DW News. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Iwos2xzaoYg>
13. Speech by Emmanuel Macron at the Closing Ceremony of the Conference on the Future of Europe. 9 May 2022. URL: <https://presidence-francaise.consilium.europa.eu/en/news/speech-by-emmanuel-macron-at-the-closing-ceremony-of-the-conference-on-the-future-of-europe/>
14. Duran, Burhanettin. 'New Cold War' Discourses Becoming More Widespread. *Daily Sabah*. 16 April 2022. URL: <https://www.dailysabah.com/opinion/columns/new-cold-war-discourses-becoming-more-widespread>

15. Parker A., Pager T., Sotomayor M. Biden at War: Inside a Deliberate Yet Impulsive Ukraine Strategy. *The Washington Post*. 7 April 2022. URL: <https://www.washingtonpost.com/politics/2022/04/07/biden-war-ukraine/>
16. Schwartz F. Joe Biden's Genocide Comments Escalate Rhetoric against Russia. *Financial Times*. 15 April 2022. URL: <https://www.ft.com/content/d15a3743-f2ae-4710-a305-14f1326e5eb9>.
17. Shabbir, F. RPT: Analysis – Belligerence toward Russia Likely to Be Boris Johnson's Only Lasting 'Achievement'. *UrduPoint*. 9 July 2022. URL: <https://www.urdupoint.com/en/world/rpt-analysis-belligerence-toward-russia-li-1534428.html>
18. Dickinson P. Post-Boris Britain Will Continue to Stand with Ukraine against Putin's War. *Atlantic Council*. 8 July 2022. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/post-boris-britain-will-continue-to-stand-with-ukraine-against-putins-war/>
19. Morris L., Noack R., Guinan-Bank V. Embattled Scholz, Hosting First Major Summit, Tries to Prove Mettle. *The Washington Post*. 26 June 2022. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/06/26/g7-olaf-scholz-germany-host/>
20. Macron Draws New Wave of Criticism over Call Not to 'Humiliate' Russia. *France 24*. 6 June 2022. URL: <https://www.france24.com/en/europe/20220606-macron-draws-new-wave-of-criticism-over-call-not-to-humiliate-russia>
21. Drea, E. The EU's Balance of Power Is Shifting East. *FP*. 21 June 2022. URL: <https://foreignpolicy.com/2022/06/21/eu-russia-ukraine-war-european-union-france-germany-poland-eastern-europe-baltics/>
5. Sydorenko S.I. (2021) Diplomatic Language as a Reflection of a Political Stance Regarding the Conflict in Eastern Ukraine. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskogo*. Serija: Filologhija. Zhurnalistyka [Scientific notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series: Philology. Journalism], vol. 32 (71), no. 5, part 1, pp. 178–185 [in English].
6. Remarks by President Biden on the United Efforts of the Free World to Support the People of Ukraine. March 26, 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/03/26/remarks-by-president-biden-on-the-united-efforts-of-the-free-world-to-support-the-people-of-ukraine/>
7. Prime Minister's Speech in Poland on the Russian Invasion of Ukraine: 1 March 2022. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/prime-ministers-speech-in-poland-on-the-russian-invasion-of-ukraine-1-march-2022>
8. Policy Statement by Olaf Scholz, Chancellor of the Federal Republic of Germany and Member of the German Bundestag, 27 February 2022 in Berlin. URL: <https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/policy-statement-by-olaf-scholz-chancellor-of-the-federal-republic-of-germany-and-member-of-the-german-bundestag-27-february-2022-in-berlin-2008378>
9. Address to the Nation. 2 March 2022. URL: <https://www.elysee.fr/en/emmanuel-macron/2022/03/02/address-to-the-nation>
10. Remarks by President Biden on the Security Assistance to Ukraine. May 03, 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/05/03/remarks-by-president-biden-on-the-security-assistance-to-ukraine/>
11. Prime Minister Boris Johnson's Address to the Ukrainian Parliament: 3 May 2022. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/prime-minister-boris-johnsons-address-to-the-ukrainian-parliament-3-may-2022>
12. Scholz Commemorates WWII as New War Rages in Ukraine. *DW News*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Iwos2xzaoYg>
13. Speech by Emmanuel Macron at the Closing Ceremony of the Conference on the Future of Europe. 9 May 2022. URL: <https://presidence-francaise.consilium.europa.eu/en/news/speech-by-emmanuel-macron-at-the-closing-ceremony-of-the-conference-on-the-future-of-europe/>
14. Duran, Burhanettin. 'New Cold War' Discourses Becoming More Widespread. *Daily Sabah*. 16 April 2022. URL: <https://www.dailysabah.com/opinion/columns/new-cold-war-discourses-becoming-more-widespread>

REFERENCES

1. Ringe, Nils. (2022) *The Language(s) of Politics: Multilingual Policymaking in the European Union*. The Language(s) of Politics: Multilingual Policy-Making in the European Union. Michigan: University of Michigan Press. Pp. 1–25.
2. Beard, Adrian. (2001) *The Language of Politics*. London: Routledge. 132 p.
3. Stanko, Nick. (2001) Use of Language in Diplomacy. *Language and Diplomacy*. Ed. by Jovan Kurbalija and Hannah Slavik. Malta: DiploProjects, Mediterranean Academy of Diplomatic Studies. Pp. 39–47.
4. Skrjabina V.B. (2018). Lingvistichni aspekty persuazyvnosti v dyplomatychnomu diskursi [Linguistic aspects of persuasiveness in diplomatic discourse]. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty* [International Relations: Theoretical and Practical Aspects], no. 2, pp. 265–274 [in Ukrainian].

15. Parker, A., Pager, T. and Sotomayor, M. Biden at War: Inside a Deliberate Yet Impulsive Ukraine Strategy. The Washington Post. 7 April 2022. URL: <https://www.washingtonpost.com/politics/2022/04/07/biden-war-ukraine/>
16. Schwartz, F. Joe Biden's Genocide Comments Escalate Rhetoric against Russia. Financial Times. 15 April 2022. URL: <https://www.ft.com/content/d15a3743-f2ae-4710-a305-14f1326e5eb9>
17. Shabbir, F. RPT: Analysis – Belligerence toward Russia Likely to Be Boris Johnson's Only Lasting 'Achievement'. UrduPoint. 9 July 2022. URL: <https://www.urdupoint.com/en/world/rpt-analysis-belligerence-toward-russia-li-1534428.html>
18. Dickinson, P. Post-Boris Britain Will Continue to Stand with Ukraine against Putin's War. Atlantic Council. 8 July 2022. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/post-boris-britain-will-continue-to-stand-with-ukraine-against-putins-war/>
19. Morris, L., Noack, R. and Guinan-Bank, V. Embattled Scholz, Hosting First Major Summit, Tries to Prove Mettle. The Washington Post. 26 June 2022. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/06/26/g7-olaf-scholz-germany-host/>
20. Macron Draws New Wave of Criticism over Call Not to 'Humiliate' Russia. France 24. 6 June 2022. URL : <https://www.france24.com/en/europe/20220606-macron-draws-new-wave-of-criticism-over-call-not-to-humiliate-russia>
21. Drea, E. The EU's Balance of Power Is Shifting East. FP. 21 June 2022. URL: <https://foreignpolicy.com/2022/06/21/eu-russia-ukraine-war-european-union-france-germany-poland-eastern-europe-baltics/>

ВИРАЖЕННЯ ОЦІНКИ В СЛОВОСПОЛУЧЕННІ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Смаглій В. М.

*доктор філологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри «Філологія»*

Одеський національний морський університет

вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна

orcid.org/0000-0002-6222-7652

valeriya.smagliy@gmail.com

Ключові слова: *оцінка, словосполучення, ад'єктив, оцінність, семантична структура, сема, структурна схема.*

У статті розглядаються проблеми вираження оцінки в словосполученні. У сучасному мовознавстві проблеми номінації особливо актуальні і торкаються різних мовних одиниць – слова, словосполучення, речення, тексту, тобто в принципі всі форми мовної фіксації будь-якого факту або явища можуть кваліфікуватися як засоби номінації. Оцінність лежить в основі самого процесу номінації. Отже, оцінка – це сутність мовної презентації позамовної дійсності. У процесі еволюції мовної системи оцінка, проявляючись експліцитно, викристалізувалася в мовні одиниці – афікси, слова, словосполучення, окремі висловлювання. Словосполучення – це більш складний у структурному плані засіб вираження потенціалу оцінки. Аналіз фактичного матеріалу показав, що оцінка здебільшого реалізується словосполученнями зі структурними схемами Adj. + N (з варіантом Adj. + Adj. + N) та N of N. Це цілком закономірно, оскільки в семантичній структурі ад'єктивів семи оцінності трапляються частіше, ніж у семантичній структурі інших частин мови. Сама природа атрибутивних словосполучень з суб'єктивним компонентом у їх значенні, що вноситься означенням, сприяє прямому чи опосередкованому вираженню оцінки й ставлення суб'єкта (мовця).

У словосполученнях вживаються предикати, що позначають концепти конкретної семантики. Як правило, це іменники, що відображають внутрішній світ людини, її повсякденне життя, поведінку, розумову й фізичну діяльність. Така лексика завжди містить сему оцінки у своїй семантичній структурі. При дослідженні атрибутивних словосполучень привертає увагу той факт, що майже всі прикметники мають у своїй семантичній структурі оцінні семи, що забезпечує появу оцінки в словосполученні в цілому. Словосполучення, побудовані за структурною схемою N of N, також приймають активну участь в актуалізації оцінки. Ці словосполучення мають невимірно більш важливу для оцінки якість: вони зберегли в семантичній структурі сліди колишніх контекстів свого уживання. Ступінь емоційності таких контекстів неоднакова, але й несуттєва для їх теперішнього уживання. Усі оцінні предикати, що беруть активну участь у творенні словосполучень, належать до найбільш вживаних лексичних пластів англійської мови. Оцінка найчастіше актуалізується через словосполучення, структурні схеми яких містять прикметники, що цілком закономірно, оскільки у семантичній структурі ад'єктивів семи оцінності трапляються частіше, ніж у семантичній структурі інших частин мови. Перспективним є дослідження функціонування оцінних словосполучень у публіцистичному та інших типах дискурсу.

EXPRESSION OF EVALUATION IN THE WORD COMBINATION IN MODERN ENGLISH

Smagliy V. M.

*Doctor of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department «Philology»
Odesa National Maritime University
Mechnikova str., 34, Odesa, Ukraine,
orcid.org/0000-0002-6222-7652
valeriya.smagliy@gmail.co*

Key words: *evaluation, word combinations, adjective, estimation, semantic structure, seme, structural scheme.*

The article deals with the problem of the expression of evaluation in the word combination. In modern linguistics, problems of nomination are especially actual and affect different language units: words, word combinations, sentences, text, i.e. all forms of language fixation of any fact or phenomenon can be qualified as a means of nomination. Evaluation is the basis of the process of nomination. Consequently, evaluation is the essence of the language presentation of extra-linguistic reality. In the process of evolution of the language system evaluation, appearing explicitly, crystallized in linguistic units: affixes, words, word combinations, separate expressions. The word combination is more complex in structural terms means of the expression of evaluation. The analysis of the factual material showed that the evaluation is mainly realized by word combinations with structural schemes Adj. + N (with the variant Adj. + Adj. + N) and N of N. The very nature of the attributive word combinations with subjective component in their meaning help to the direct or indirect expression of the evaluation and shows the speaker' attitude.

The predicates denoting concepts of concrete semantics are used in the word combinations. As a rule, these are nouns, reflecting the person's inner world, his daily life, behavior, mental and physical activity. Such words always contain evaluative semes in their semantic structure. The study of the attributive word combinations indicates that almost all the adjectives have evaluative semes in the semantic structure. It provides the emerging of evaluation in the word combination. The word combinations, built on structural scheme N of N, also actively participate in actualization of evaluation. These word combinations are immeasurably more important for evaluation because they retained in their semantic structure traces of contexts of their former use. The emotional degree of such contexts is not the same, but it is not essential for their present use. All evaluative predicates that are actively involved in the creation of word combinations belong to the most frequently used lexical strata of the English language. The word combinations, which structural schemes contain adjectives, often realize evaluation. It is quite natural, because in the semantic structure of adjectives evaluative semes occur more frequently than in the semantic structure of the other parts of speech. The research of the functioning of evaluative word combinations in publicistic and other types of discourse is very perspective.

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві проблеми номінації особливо актуальні і торкаються різних мовних одиниць – слова, словосполучення, речення, тексту, тобто в принципі всі форми мовної фіксації будь-якого факту або явища можуть кваліфікуватися як засоби номінації. Вивчення проблем мовної номінації може охоплювати різні аспекти залежно від того, що

виділяється в якості особливого типологічного параметра.

Оцінність лежить в основі самого процесу номінації. Отже, оцінка – це сутність мовної презентації позамовної дійсності. Мова препарує реальність, переструктурує її, а потім присвоює імена її об'єктам. У процесі еволюції мовної системи оцінка, проявляючись експліцитно,

викристалізувалася в мовні одиниці – афікси, слова, словосполучення, окремі висловлювання.

Словосполучення – це більш складний у структурному відношенні засіб вираження потенціалу оцінки. Ми розглядаємо його як рівноправну зі словом одиницю номінації. Предметом нашого зацікавлення є лише вільні словосполучення, оскільки семантика застиглих фразеологічних одиниць в цілому ідентична значенню окремого слова.

Визначенню словосполучення, його семантиці й структурі присвячено чимало праць [1; 3; 4; 5; 7; 8].

Для аналізу механізму вираження оцінки в словосполученні, на нашу думку, важливим є зауваження В.В. Виноградова про те, що «словосполучення (як і слова) можуть і повинні бути вивчені не лише у складі речення як його структурні елементи, але і як різні види складних назв» [2, с. 405].

Мета запропонованої розвідки полягає у дослідженні специфіки вираження оцінки у словосполученні.

Об'єктом виступають оцінні словосполучення, **предметом** – засоби актуалізації оцінки у словосполученні.

Виклад основного матеріалу. Аналіз дібраного нами фактичного матеріалу (256 прикладів) показує, що оцінка здебільшого реалізується словосполученнями зі структурними схемами **Adj. + N** (з варіантом **Adj. + Adj. + N**) та **N of N**.

Розглянемо передусім групу словосполучень із структурною схемою **Adj. + N**, тому що саме вони найчастіше реалізують оцінний потенціал. Пояснюється це, як вже вказувалось, особливістю прикметника, якому більшою мірою, ніж іншим частинам мови, притаманні семи оцінності в його семантичній структурі.

На ослабленість номінативної значущості прикметників та актуалізацію ними переважно кваліфікативної ознаки, що спричиняється до індуціювання емоційно-оцінних сем, мовознавці вже звертали увагу [5; 6, с. 15–18]. Крім того, варто додати, що сама природа атрибутивних словосполучень з суб'єктивним компонентом у їх значенні, що вноситься означенням, сприяє прямому чи опосередкованому вираженню оцінки й ставлення суб'єкта (мовця).

Як вважає С.І. Походня [6, с. 16], у словосполученнях такого типу іменники переважно позбавлені оцінного компоненту, оскільки семантика іменника в подібному випадку має другорядне значення, тому що іменники позначають предмет оцінювання, а оцінювати можна будь-яке явище навколишньої дійсності.

На нашу думку, іменники не можуть бути позбавлені оцінного значення, на що вказують такі чинники:

1) переважання семантики оцінки в структурі іменника в межах словосполучення (див.: *maternal love*);

2) домінування семантики оцінки у структурі прикметника (див.: *nice woman*);

3) рівноправність компонентів за ступенем появи семантики оцінки (див.: *black coffee, white coffee*).

Проведений аналіз показує, що у словосполученнях вживаються предикати, які позначають концепти конкретної семантики. Як правило, це іменники, що відображають внутрішній світ людини, її повсякденне життя, поведінку, розумову й фізичну діяльність. Така лексика завжди містить сему оцінки у своїй семантичній структурі.

Звернемось до більш докладного аналізу словосполучень, утворених за першою схемою:

(1) “*As the days and weeks passed Brandon felt as if he were forever sliding down a gray sand slope of grief and despair and misery. The crash of shells, the tearing whine of bullets seemed to beat into him misery and despair and grief*” (Aldington R.).

Наведене висловлювання в цілому передає пригнічений стан головного персонажа. Змальовується він за допомогою словосполучення *gray sand slope*, до складу якого входить прикметник з негативно-оцінними семами (*gray – of a colour between white and black; dull, clouded, dim; dark, dismal depressing*), а також завдяки тому, що в результаті порушення лексичної сполученості виникають оцінні епітети *gray slope, tearing whine* і метафоричні субстантивні словосполучення *slope of grief, whine of bullets*, що також несуть негативні конотації.

(2) “*The truth was that they remarked that he was a handsome dog*” (Steinbeck J.). Словосполучення *handsome dog* вжито для досягнення позитивної ідентифікації такого об'єкта дійсності, як собака. Створюється вона внаслідок того, що словарна дефініція прикметника *handsome* містить позитивні семи (*good-looking, generous, plentiful*). Зауважимо, що в наведеному висловлюванні оцінка нерозривно пов'язана зі змістовою структурою елемента, що забезпечує основну комунікативну ціль висловлювання, будучи його константною семою.

(3) “*Oh, darling, I have the most wonderful doctor*” (Hemingway E.).

Це висловлювання близьке до наведених вище і лише дещо відрізняється структурно через наявність інтенсифікатора *most*, який посилює й без того високу міру прикметника *wonderful*, роблячи оцінку словосполучення виразнішою стосовно оцінювання об'єкта (професійні якості лікаря). Що стосується механізму вираження позитивної оцінки у словосполученні *most wonderful doctor*,

то він ідентичний тому, що простежується в попередніх прикладах.

Наведемо розширену схему **Adj. + Adj. + N** і з'ясуємо її можливості в реалізації оцінки, щоб дійти висновку щодо впливу кількісних змін у словосполученні на якість і сам механізм вираження оцінки.

(4) “*This is Willie Stark, gents. From up at Mason City. Me and Willie was in school together. Yeah, and Willie, he was a bookworm, he was teacher’s pet. Wuzn’t you Willie?*” *And Alex whickered like a stallion in full appreciation of his own delicious humor*” (Warren R.).

До складу словосполучення *delicious humor* входить прикметник *delicious* з позитивним емоційним компонентом (*very pleasing to the mind, delightful; as, a delicious entertainment*). Іменник *humor* з архисемою «сфера почуттів людини» також має позитивний емоційний складник (*capacity to cause or feel amusement*).

У контексті це словосполучення позитивної семантики одержує прямо протилежне значення – «відсутність почуття гумору, брутальність». Словникове значення словосполучення, перетинаючись з контекстуальним, полярним значенням цього ж словосполучення, продукує формально не виражену імпліцитну модальність (ваша брутальність та відсутність почуття гумору очевидні і викликають неповагу до вас), яка репрезентує характеристику епістемічного стану мовця.

(5) “*Looking at him with angry eyes, and the same numb, stupid, half-grinning expression on his face ...*” (Jonce J.).

У семантичній структурі прикметників, що складають атрибутивне словосполучення *angry eyes* та *numb, stupid, half-grinning smile*, є семи, що створюють негативну кваліфікацію концепту висловлювання в цілому: (*angry – extremely displeased or resentful; enraged; furious; irritated; vexed; cross; stupid – unintelligent, slow-witted, foolish; grinning – smile broadly showing the teeth; make a forced, unrestrained or stupid smile*). У випадку з *numb* можна також говорити про понятійно зумовлену оцінку (*numb – deprived of feeling or the power of motion*).

(6) “*... grave thoughtful eyes ... long coltish legs, concentrated unsmiling, dear*” (Shaw I.).

Наведений приклад демонструє вираження позитивної оцінки за допомогою словосполучення *grave thoughtful eyes* (*grave – serious, weighty, important; thoughtful – contemplative, pondering; considerate; kind; careful*). Будь-який з прикметників, що входять до складу розглянутих словосполучень, можна вважати інтенсифікатором, оскільки в разі пропущення одного з них змінюється лише інтенсивність оцінки стосовно іменника. Механізм же формування останньої не

порушується. Посилити, увиразнити оцінку може й наявність соціально-жанрового компонента у смисловій структурі слова, хоча в цьому разі «проявляється проста залежність багатства й різноманіття асоціацій, що виникли в читача від складності семантичної структури слова» [6, с. 17].

Під час дослідження атрибутивних словосполучень привертає увагу той факт, що майже всі прикметники мають у своїй семантичній структурі оцінні семи, що забезпечує появу оцінки в словосполученні в цілому.

Словосполучення, побудовані за структурною схемою **N of N**, також беруть активну участь в актуалізації оцінки. Варто зауважити, що етимологічно ці словосполучення – колишні мовленнєві метафори. Покликані «прикрашати мову», виникнувши як яскраві образи, вони з плином часу втратили образність, перетворившись на мовні «стерті» метафори, фактично кліше [8, с. 128]. Зараз, уживаючись в нових контекстах, вони можуть отримувати і нову образність, хоча й зовсім іншого характеру.

Ці словосполучення мають невимірно більш важливу для оцінки якість: вони зберегли в семантичній структурі сліди колишніх контекстів свого уживання. Ступінь емоційності таких контекстів неоднаковий, але й несуттєвий для їх теперішнього уживання. Важливим є узагальнене сприйняття цих словосполучень як:

- а) раніше образних;
- б) книжних;
- в) таких, які викликають, нехай і не завжди, визначені історико-культурні асоціації.

Проведемо більш детальний аналіз словосполучень такого роду:

(7) “*Why, see here, my friend Mr. McMurphy, my psychopathic sidekick, our Miss Ratched is a veritable angel of mercy and why just everyone knows it. She’s unselfish as the wind, toiling thanklessly for the good of all, day after day, five long days a week. That takes heart, my friend, heart*” (Kesey K.).

Висловлювання *angel of mercy* ужите стосовно жорстокої, безсердечної жінки. Біблійні, поетичні асоціації, що пов’язані з прямим значенням словосполучення, вступають в протиріччя з асоціаціями, викликаними його переносним значенням «зла, жорстокосерда жінка», тобто в результаті пейоративного процесу виникає негативний образ.

(8) “*And he thinks all the great generals ought to have been shot, and that Napoleon Bonaparte in particular, the greatest, was a scoundrel, a criminal, a monster for whom language has no adequate name*”. *Mr. Coyle rejoined, completing young Lechmere’s picture. “He favored you, I see with exactly the same pearls of wisdom that he produced for me*” (James H.).

Словосполучення *pearls of wisdom* вжите автором для характеристики тих ідей, які, як він вважає, не містять ніякого сенсу. Аналізоване словосполучення, що має позитивне узуальне значення, здобуває у контексті в результаті реверсії знаку оцінки полярне оказіональне значення «нерозумні судження, нісенітниця».

(9) “*He was even more a man of the world than you might first make out. Ulick, his firstborn, was in the training for the same profession*” (James H.).

Цього разу стереотипне словосполучення *a man of the world* вжито для актуалізації прихованої у підтексті асоціації «світська людина – це професія для ледарів» щодо характеристики безпринципних ледарів та гульвіс містера Морина та його сина.

Іноді обидві частини схеми **N of N** можуть розширюватися за рахунок прикметників, перетворюючись на розгорнуті метафори. Ці прикметники виконують, як правило, уточнюючу та інтенсифікуючу функцію, самі по собі не вносячи нічого нового в семантичну структуру словосполучень. Без них оцінка була б, можливо, менш яскравою, але ні в якому разі вона не була б втрачена.

(10) “*He patted Rita’s hand, and then added in a rare flight of poetic fancy, “Why, I’m as happy as dead pig in the sunshine”*” (Dole J.).

Вживання словосполучення *rare flight of poetic fancy* стосовно порівняння *as happy as dead pig in the sunshine* сприяє створенню негативного значення ваша обмеженість заслуговує на глузування.

Висновки і перспективи подальших розробок. Як свідчить фактичний матеріал, усі оцінні предикати, що беруть активну участь у творенні словосполучень, належать до найбільш вживаних лексичних пластів англійської мови. Оцінка найчастіше актуалізується через словосполучення, структурні схеми яких містять прикметники, що цілком закономірно, оскільки у семантичній структурі ад’єктивів семи оцінності трапляються частіше, ніж у семантичній структурі інших частин мови. Перспективним є дослідження функціонування оцінних словосполучень у публіцистичному та інших типах дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василюк І.М. *Сталі словосполучення з аутоантонімічною семантичною структурою*

в сучасній англійській мові. Нова філологія. Запоріжжя : ЗНУ, 2010. Вип. 41. С. 3–11.

2. Виноградов В.В. *Избранные труды: исследования по русской грамматике.* Москва : Наука, 1975. 560 с.
3. Дудик П.С., Прокопчук Л.В. *Синтаксис української мови.* Київ : Академія, 2010. 384 с.
4. Жлуктенко Ю.О. *Номинативные аспекты словосочетания. Проблемы варьирования языковых единиц.* Киев : УМКВО, 1990. С. 84–93.
5. Масицька Т.Є. *Типологія семантико-синтаксичних реченневих залежностей.* Луцьк : ПВД «Твердиня», 2016. 416 с.
6. Походня С.И. *Языковые виды и средства реализации иронии.* Київ : Наукова думка, 1989. 128 с.
7. Adams V. *Complex Words in English.* London, New York : Routledge, 2001. 184 p.
8. Sageder D. *Terminology today: a science, an art or a practice? : Some aspects on terminology and its development.* *Brno Studies in English.* 2010. Volume 36, No. 1. P. 123–134.

REFERENCES

1. Vasylyuk I.M. (2010). *Stali slovospoluchennya z autoantonimichnoyu semantychnoyu strukturoyu v suchasniy anhliys'kiy movi.* *Nova filolohiya.* Zaporizhzhya : ZNU. 41, P. 3–11.
2. Vinogradov V. V. (1975). *Izbrannyye trudy: Issledovaniya po russkoy grammatike.* M. : Nauka, 560 p.
3. Dudyk P. S. , Prokopchuk L.V. (2010). *Syntaksys ukrayins'koyi movy.* K. : Akademiya, 384 p.
4. Zhluktenko Yu.O. (1990). *Nominativnyye aspekty slovosochetaniya. Problemy var'irovaniya yazykovykh yedynits.* K.: UMKVO, P. 84–93.
5. Masyts'ka T.Ye. (2016). *Typolohiya semantyko-syntaksychnykh rechennyevykh zalezhnostey.* Luts'k : PVD “Tverdinya”, 416 p.
6. Pokhodnya S.I. (1989). *Yazykovyye vidy i sredstva realizatsii ironii.* K. : Naukova dumka, 128 p.
7. Adams V. (2001). *Complex Words in English.* London, New York: Routledge, 184 p.
8. Sageder D. (2010). *Terminology today: a science, an art or a practice? : Some aspects on terminology and its development.* *Brno Studies in English.* 36(1), P. 123–134.

ІННОВАЦІЙНІ ДЕРИВАТИ СТУДЕНТСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ

Старченко Я. С.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Національна академія Національної гвардії України
майдан Захисників України, 3, Харків, Україна
orcid.org/0000-0002-3554-1769
yana_starchenko@ukr.net*

Кумпан С. М.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Національна академія Національної гвардії України
майдан Захисників України, 3, Харків, Україна
orcid.org/0000-0003-1558-5358
kumpansvitlana@gmail.com*

Ключові слова: *дериват,
жаргон, інновації,
словотворення, студентська
спільнота, універбація.*

Статтю присвячено дослідженню інноваційних дериватів у студентській спільноті. Метою цієї статті є дослідження специфіки словотвірних процесів у жаргоні студентів у межах виокремлених груп: за віковими ознаками та за видом діяльності (навчання). У статті також подано результати дослідження процесів і наслідків словотворення в інноваційних дериватах студентської спільноти; визначено словотвірну специфіку інновацій, що виникають у студентському жаргоні порівняно з літературною мовою, а також особливості словотвірних засобів. Досліджувана категорія має свої специфічні словотвірні критерії порівняно з іншими категоріями жаргонів. Виокремлено й інші аспекти дериватів студентського жаргону: поряд з іменниковими основами у разі утворення нових слів використовуються дієслівні основи. Визначено основні аспекти та шляхи похідних інноваційних дериватів студентської спільноти; обґрунтовано необхідність наукового підходу до номінативних явищ і способів словотворення, окреслено перспективи та потенціал такого дослідження.

Дослідженням встановлено, що лише невелика кількість дериватів свідчить про використання суфіксації як самостійного способу творення інноваційних дериватів, твірними основами яких є здебільшого аббревіатури. У студентському словотворенні утинання як спосіб словотворення поступається продуктивністю універбації і має деякі особливості порівняно із загальнономовними утинальними процесами. У студентському середовищі використання універбації не має якихось помітних відмінностей. Зокрема, твірними є основи прикметниково-іменникових словосполучень. Деривати та форманти, які вживаються, створюють розгалужені синонімічні та омонімічні системи. Варто зауважити, що в межах окремих студентських груп за отримуваним фахом помітні розбіжності щодо продуктивності того чи того способу словотворення. На відміну від інших жаргонів, де суфіксальний спосіб словотвору є домінуючим, у студентському жаргоні суфіксація вживається переважно в поєднанні з іншими словотвірними процесами.

Ця стаття буде корисною для тих, хто цікавиться словотвірними інноваціями студентської спільноти в українській мові.

INNOVATIVE DERIVATIVES OF STUDENT COMMUNITY

Starchenko Ya. S.

*Ph.D. in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
National Academy of the National Guard of Ukraine
Maidan Zakhysnykiv Ukrainy, 3, Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3554-1769
yana_starchenko@ukr.net*

Kumpan S. M.

*Ph.D. in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
National Academy of the National Guard of Ukraine
Maidan Zakhysnykiv Ukrainy, 3, Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-1558-5358
kumpansvitlana@gmail.com*

Key words: *derivative, innovative derivatives, students' community, nomen, word-formation, suffixation, univerbation.*

Student community traditionally makes a favorable environment for coinage innovative derivatives.

The purpose of this article is to analyze the specifics of word-formative processes in innovative derivatives of student community; the task of the article is to make a holistic description of the peculiarities of the coinage of jargon derivatives in this area.

The article presents the results of the research on word formative processes and consequences in innovative derivatives of the student community.

The word formative specificity of nomen innovations appearing in students' jargon in comparison with the literary language is determined as well as the features of word formative means within different jargons. The derivatives of the jargon testify the interrelation and interdependence of word formative processes which make an integral part of the language.

The category under study has its own specific word-formative criteria comparing with other categories in jargons and the same category in the Ukrainian literary language.

The other aspects of students' jargon derivatives are also singled out: alongside with the noun stems, the verbal stems are used in forming new words.

The main aspects and ways of innovative derivatives of student community analysis are pointed out; the necessity and significance of system subgenus as a scientific approach towards word formation nominative phenomena and methods are justified, the prospects and potential of such research are outlined in this work. The research identifies that only a small number of derivatives indicate the use of suffixation as an independent way of coinage innovative derivatives, the forming bases of which are mostly abbreviations.

The innovative derivatives in the student jargon univerbation, comparing with the literary language univerbation have their own peculiarities, and make the largest quantity within the thematic groups. The derivatives and the formants, which are used, create ramified synonymic and homonymic systems.

Unlike other jargons, where the suffixal way of word-formation is dominant, in student jargon the suffixation is mainly used in conjunction with other word-formative processes.

This article will be useful for those who are interested in the word formation innovations of the student community in the Ukrainian language.

В історії української соціальної лінгвістики помітними є дослідження, присвячені мові різноманітних соціальних груп. Звичайно, історія самих досліджень відрізнялася своїми особливостями завдань, методів і прийомів, зосередженістю на тому чи тому предметові, актуальністю аспектів та ін. (добре таку історію з виділенням відповідних її етапів відображено у праці Л. Карпець [9]).

Лінгвістичні студії в галузі жаргонології останніх трьох десятиліть відзначаються широтою напрямів і різноманітністю матеріалу. Зокрема, помітними серед них є такі напрями, як:

- загальнотеоретичні аспекти (Л. Ставицька [16], Т. Ілик [8], А. Кочубей і М. Войтенко [10]);
- історія соціальних діалектів (О. Горбач [3], Ю. Шевельов [18], Л. Бакуменко [1], А. Нелюба [13]);
- типи і способи номінування – номени різних рівнів мови (С. Мартос [11], Є. Редько [14]);
- номінативні системи різних соціальних груп (В. Боржковський [2], О. Горбач [4], Л. Карпець [9]) та ін.

Мета дослідження – дослідити й визначити особливості жаргонових словотвірних інновацій у студентському середовищі.

Об'єктом дослідження є жаргонна лексика української мови.

Предметом дослідження є способи і засоби інноваційного словотворення жаргонових номенів у студентському середовищі.

Тут принаймні згадаємо праці, які стали визначальними в подальшому вивченні особливостей мови студентів: О. Горбач «Арго українських школярів і студентів» [5]; Й. Дзензелівський «Дослідження К. Широцьким жаргону учнів Кам'янець-Подільської духовної семінарії» [6], Й. Дзензелівський «Український бурсацько-семинарський жаргон середини XIX ст. на матеріалі повісті “Люборацькі” А. Свидницького» [7], К. Широцький «Бурсацький жаргон української мови на Поділі» [20], В. Щепотьєв В. «Мова наших школярів» [19] та інші.

Загальні мотиви вибору й аналізу фактичного матеріалу.

Словотворчість (ширше – мовотворчість) студентів як видільної соціальної групи відбувається в деяких загальних умовах:

- за *віковими* ознаками студенти належать до молоді, відповідно творять і використовують мовні засоби для позначення реалій молодіжного середовища загалом;
- за видом *діяльності* (навчання) належать до соціальної групи з її важливими й актуальними референтами;
- студентські соціуми відрізняються своєю «спеціалізацією», передусім зумовленою спеці-

лізацією того чи того навчального закладу чи його структурних підрозділів – факультетів й інститутів; будучи користувачами загальностудентських номенів, утворюють-використовують і свої особливі назви, пов'язані зі специфікою навчання й майбутнім фахом;

– крім належності до того чи того гурту за місцем навчання (навчальним закладом), студенти входять до соціальних груп за інтересами-вподобаннями (музичні, спортивні, фанатські та ін.).

У зв'язку з названими особливостями різноманіття статусу студентів відбувається постійне взаємопроникнення мовних одиниць однієї групи до іншої чи взаємообмін таких одиниць. За таких умов досить важко, а то й неможливо визначити середовище появи того чи того із мовних засобів і відповідну його паспортизацію.

Як показують сучасні дослідження, саме зазначені та інші особливості стали причиною ототожнення-накладання двох різних явищ і відповідних понять: молодіжного жаргону як мови вікової групи і студентського жаргону як мови окремої соціальної групи, яка за ознаками входить до зазначеної вікової групи. Фактично синонімами визнано ціле і його частину, що суперечить навіть загальній логіці. Для прикладу згадаймо статтю, у назві якої йдеться про соціальну групу «Жаргон українських студентів», але у самому словнику зареєстровано загальномолодіжні лексеми і словосполучення; лишень п'ять номенів позначають суто студентські реалії [15].

Саме зазначені особливості зумовили деякі принципи відбору матеріалу для цього дослідження:

- до картотеки увійшли інноваційні деривати, що позначають найрізноманітніші аспекти саме студентської дійсності протягом останніх тридцяти років;
- поза межами дослідження залишено деривати загальномолодіжного словотвірного називання (зразка *пофігіст, китайози, зажиманси, пруха, стьобатися*), номени семантичної номінації (*інтерфейс* ‘чужоземний студент’, *зомбі* ‘студент-заочник’).

Перебіг словотвірних процесів студентського назовництва

На підставі зазначених вище критеріїв добору матеріалу виділили найпомітніші загальні тематичні групи словотвірних номенів: учасники навчального процесу, навчальні дисципліни, місця і час дислокації. Саме ці номени становлять своєрідний стрижень актуальних саме для студентів референтів.

В усіх окремих соціальних групах (товариствах) наявне протиставлення за принципом ‘свій – чужий’ або ‘свій – інший’: згадаймо ‘*ми і лабухи*’ в музичному товаристві, ‘*ми і чайники*’

в комп'ютерному, 'ми і кайфоломи' в наркоманському тощо. Студентське товариство (товариства) не є в цьому винятком. Якраз найбільшою кількістю дериватів і різноманітням референтів відзначається група *учасники навчального процесу*, у якій за принципом «ми і вони» протиставлено дві взаємодійні групи осіб: викладачі і студенти.

Студенти. За кількістю номенів це найбільша серед усіх тематичних груп і найрізноманітніша за референтами називання, що своєю чергою свідчить про беззаперечний вияв природного студентоцентризму в досліджуваному товаристві.

Семантика номенів відображає основні, визначальні аспекти студентського буття: дисципліни, статуси, дії, місця перебування.

Кількісно помітною серед названих є група дериватів на позначення *статусу студентів*. Серед видільних у статусі студентів є ознака за *роком* (стадією) навчання і *галуззю знань* (дисциплін).

Однією з видільних ознак студентів є рік їхнього навчання. У студентському товаристві на позначення того чи того року наявні різнотипні номени, серед них і відповідні деривати, помітними є факти взаємодії використовуваних типів номінування: *перкурс* ← *перший курс* утворено складанням усіченої й цілої частин словосполучення; *фреш* – 'першокурсник', семантичне перенесення за подібністю стану студента на першому курсі до свіжовичавленого соку; утворені від цієї назви похідні *фрешик*, *фрешеня*, *фрешенятко*, *фрешмен* також позначають першокурсника, на жаль, опитувані не могли зазначити, чи це абсолютні варіанти, чи різняться семантичними нашаруваннями; *софомор* – 'другокурсник' утворено обігруванням англійського словосполучення *suffer more* від гр. *соф* – розумний, *мор* – дурний; підґрунтям творення стало порівняння другокурсника з першокурсником і третьокурсником: порівняно з першокурсником уже розумний, порівняно з третьокурсником – ще дурний, загалом щось серединне, ні те ні се; *джуніор* – 'третьокурсник' запозичено з амер. *junior* 'студент передостаннього курсу', запозичено без будь-яких видозмін.

У нашій картотеці немає назв, які б позначали студентів четвертого–шостого курсів, проте наявні позначення не за порядковим номером року навчання, а за рівнем здобуваної (здобутої) освіти: *бак* ← *бакалавр*, *маг* ← *магістр* (утинання твірної основи), *маг* ← *магік* (утинання твірної основи з одночасною чи послідовною суфіксацією).

Поширеною практикою у сучасних вишах є залишення навчання на одному факультеті і перехід на інший факультет. Таку разову дію і відповідний статус студента позначає дериват *рефреш*, утворений за допомогою приєднання префікса

ре- до основи *фреш-*. Значення деривата 'студент, який перевступив на інший факультет', тобто почав навчання заново з першого курсу (як бачиться, значення цього деривата можна розширити-доповнити 'студент, який перевступив на іншу спеціальність' у межах одного факультету). Сам дериват свідчить про зміну семантики префіксу і його нові сполучувальні можливості: традиційно формант приєднували до твірних основ із семантикою процесуальності, утворений дериват позначав зворотню дію (*реорганізацію*, *реставрацію*, *реінтеграцію*). У цьому разі формант приєднано до основи іменника-назви особи з переносним значенням, значення деривата можна трактувати як 'повторно фреш/першокурсник', 'знову фреш/першокурсник'.

За наявністю оцінної семантики до них близькі інші деривати, хоча, на відміну від попередніх, оцінка є основою їхньої семантики: *зубри(ти)* → *зубр* 'студент, який багато вчиться', *руба(ти)* / *рубатися* → *рубанок* 'студент, який розуміється на темі/добре навчається', *практикант* → *практикантрон* 'невмілий/бездарний студент-практикант'.

Особливими є деривати, які поза соціумом студентів мали б додаткові конотації несприйняття названих осіб, засудження їхніх дій, проте у студентському житті такі дії не засуджують, вони є нейтральними: *гуля(ти)* / *гульб(а)* → *гульбан* 'студент, який любить гуляти', *прогуля(ти)* / *прогулюва(ти)* → *прогульбан* 'студент, який прогуляв/прогулює'. Синонімом до них є дериват, у якого, на відміну від названих, наявний вказівник що саме прогулює студент – композитний дериват *парогуль* ← *гуля(ти)* *пар(у)* 'прогулювати пари'. Усі три новітні назви є синонімами до давнішого вже поширеного, використовуваного і в розмовному мовленні викладачів деривата *прогульник*.

Про нейтральність оцінки в зазначених дериватах свідчить і протилежний за значенням, але тотожний за моделлю творення композитний дериват *парохід* ← *ходи(ти)* *на пари* 'студент, який ходить на пари'.

Студентське назовництво давніших років не обходило увагою зазначені референти, як наслідок, витворено майже стандартну систему називання факультетів і осіб, які навчаються на таких факультетах. Здебільшого це триланкові ланцюжки, вихідною твірною основою є офіційна назва факультету (як правило, основа словосполучення), далі скорочена назва факультету й назва особи. При цьому усталеними-стандартними є дві моделі ланцюжків:

1) вихідна назва-словосполучення має два елементи, які збережено-відображено у похідному скороченні: *історичний факультет* → *істфак* → *істфаківець*, *філологічний факультет* → *філ-*

фак → *філфаківець*, *робітничий факультет* → *роб(іт)фак* → *роб(іт)факівець*;

2) вихідна назва-словосполучення має три-чотири елементи, один із яких формально не відображено у похідній скороченій назві; як правило, не вираженим є опорне слово *факультет*: *музично-педагогічний факультет* → *музпед* → *музпедівець*, *механіко-математичний факультет* → *мехмат* → *мехматівець*, *фізико-технічний факультет* → *фізтех* → *фізтехівець*.

Модифікації наявних ланцюжків і дериватів зводяться до пропуску серединної ланки у ланцюжку, уведення нового типу скорочення серединної ланки, використання різних словотворчих засобів інколи з метою уподібнити до звучання інших номенів: *медичний факультет* → ? → *медун*, *філологічний факультет* → *ФіФа* → *фіфа* ‘студентка ФіФа’, *гуманітарний факультет* → *гуманітарка* → *гуманойд*, *підготовчий факультет* → *підфак* → *підфакер*, *психологічний факультет* → *психофак* → *психофакер*.

Деякі з дериватів цієї групи є новими і зберігають відчуття новизни через новітній статус самої дисципліни, якихось інших конотацій не мають; здебільшого це деривати, що утворені за традиційною моделлю ‘аббревіатура + нейтральний формант’: *видавничо-поліграфічна справа* → *вепеес* → *вепеесник* – ‘студент, який вивчає вепеес’, *технології друкованих видань* → *тедеве* → *тедеवेशник* – ‘студент, який вивчає тедеве’. На нашу думку, такі деривати швидко втратять ознаку новизни, позбудуться соціального статусу і перейдуть до літературної мови.

Дериват *хіндик* – ‘студент, який вивчає хінді’ утворено за традиційною продуктивною моделлю. Його обмеженість використання в тому чи в тому соціумі заздалегідь заплановано: автор вибрав формант з особовим значенням і додатковим (конотативним) значенням зневаги і звучанням, уподібнив дериват, що асоціюється з індіком. Дериват *суахілітик* – ‘студент, який вивчає суахілі’ – також утворено за традиційною моделлю, проте з використанням нейтрального продуктивного суфікса *-ик*. Проте перехід його до ширшого – літературного – вжитку уповільнено (чи й унеможливлено) через використання нетрадиційного інтерфіксального *-т-*: через подібність звучання дериват набуває асоціативних зв’язків із *паралітик*, *сифілітик*. Бажані-заплановані-очікувані це зв’язки чи небажані-неочікувані – важко сказати.

Розуміння значень частини дериватів утруднено, оскільки не є прозорою семантика їхніх твірних основ – поза контекстом використання самого деривата його звучання може зумовити неправильне встановлення словотвірних зв’язків: *борщовик* – формальна структура деривата є про-

зорою з чітко виділюваними складниками: твірна основа назви української страви *борщ-*, проте використаний формант має два значення: ‘особа’ (*працівник*, *контрактник*, *послідовник*) і ‘предмет’ (*дощовик*, *сніговик*, *трутовик*); *матюк* – у структурі слова без труднощів можна виділити суфікс *-юк* і залишок-корінь *мат’-*, проте однакове звучання цього деривата і наявного в мові загальновідомого слова ніяк не сприяє розумінню змісту утвореного слова; *філок* – непрозора мотивація, неможливість визначити словотвірну структуру; припусково виділюваний елемент також є багатозначним (може мати семантику особи, зменшеності і предмета).

Навчальні дисципліни є найпомітнішим природним і обов’язковим складником неофіційного номінативного запасу кожного студентського товариства. Така його ознака, започаткована практикою словотворення в бурсах, семінаріях, університетах від другої половини XIX століття, сьогодні має всі підстави увиразнюватися. Значеному процесу зокрема сприяє формування нових галузей знань, уведення до навчальних програм і практик нових дисциплін.

Отже, у нашій картотеці наявні деривати, які називають дисципліни різних фахів; найпродуктивнішими у словотворчості є студенти, які вивчають медицину (*фарма* ‘фармакологія’), фізику (*молекулярка* ‘молекулярна фізика’), математику (*лінійка* ‘лінійна алгебра’), юриспруденцію (*адмінка* ‘адміністративне право’), педагогіку (*соупед* ‘соціальна педагогіка’).

Безпосередньою причиною появи дериватів цієї групи є складність номенів-офіційних назв дисциплін (здебільшого це двослівні словосполучення зразка *неорганічна хімія*, *ядерна фізика* і складні слова зразка *кристалохімія*, *ембріологія*), неприродність їх у побутовому мовленні, бажання зекономити мовні засоби і принатурити їх до загальних ознак мови окремої соціальної групи. Саме такі причини зумовлюють і використання відповідних способів словотворення: універбація, уламкоскладання, утинання, комбінування названих способів тощо. Загалом усі способи відзначаються високою продуктивністю.

Універбація як спосіб словотворення є продуктивною в українській мові і порівняно з іншими способами відзначається своїми особливостями. У студентському середовищі використання цього способу не має якихось помітних відмінностей. Зокрема, твірними є основи прикметниково-іменникових словосполучень, у ході словотворення замість опорного іменника додають його заміник – іменниковий формант, у прикметниковій частині твірної основи усикають означальний формант, словотвірне значення деривата ‘ослівлення словосполучення, названого твірною основою’,

лексичне значення словосполучення і деривата тотожні: *дискретна математика* → *дискретка*, *колоїдна хімія* → *колоїдка*, *адміністративне право* → *адмінка*, *всесвітня історія* → *всесвітка*.

Проте у студентському словотворенні наявні деякі незначні відступи від загальних правил:

– під час словотворення використовують універсальний субститутний формант *-к(а)*, використання інших засобів є рідкісним, швидше винятковим: *трудова права* → *трудоач*, *англійськ(а) мова* → *англьопа* (мабуть, тут вплив чи й звичайне запозичення-привнесення шкільного *укрльопа*);

– утнуто іменникову частину словосполучення й усічено означальний формант прикметникової частини словосполучення, але не додано субститутний формант: *квантова хімія* → *кванти*, *нервові хвороби* → *нерви*;

– замість іменникової утнуто означальну (прикметникову) частину твірного словосполучення: *українська мова* → *мовка*.

Утинання як спосіб словотворення спочатку з'явився в українських арготичних системах, пізніше в літературній мові [13]. У студентському словотворенні серед «економних» способів поступається продуктивністю універбації і має деякі особливості порівняно із загальномовними утинальними процесами: твірними є основи чужомовних складних чи простих слів; із наявних в українській мові використано лише два способи утинання:

а) утинання другого (правого) складника твірної основи з додаванням граматичного закінчення (*ембріологія* → *ембра*, *гідродинаміка* → *гідра*, *пропедевтика* → *пропеда*);

б) утинання другого (правого) складника твірної основи з додаванням форманта (*педагогіка* → *педка*, *соціологія* → *соціалка*).

Виявом своєрідної словотвірної гри є номени-утички, що формою і звучанням повторюють вже наявні у мові слова: *мультиколінеарність* → *мультик*, *топографічна анатомія* → *топка/топочка*.

Варто зауважити одну особливість утичків: немає синтаксичних утичків зразка *швидка допомога* → *швидка*, *учительська кімната* → *учительська*.

Уламкоскладання, порівняно з попередніми способами творення назв дисциплін, має низьку продуктивність, але фактично кожен із дериватів має свою специфіку: *матан* ← *математичний аналіз* утворено за типовими загальномовними зразками (порівняймо з *державна промисловість* → *держпром*, *профспілковий комітет* → *профком*); *патаан* ← *паталогоанатомія* складено уламки частин складного слова (використано аналогію складання частин словосполучення) іншого такого зразка не зафіксували; *примат* ←

прикладна математика, як бачиться, дериват є зразком мовної гри (звукове уподібнення зі словом з іншим значенням); *фізрослуха* ← *фізіологія рослин* у цьому разі використано рідкісну для студентського словотворення комбінацію уламкоскладання з одночасною суфіксацією.

Варто зауважити, що в межах окремих студентських груп за отримуваним фахом помітні розбіжності щодо продуктивності того чи того способу словотворення. Так, у медичному товаристві переважають назви дисциплін, утворені способом утинання складних слів: *травматологія* → *травма*, *гістологія* → *гіста*; можливо, саме за аналогією до таких пар у словотвірні відношення (пару) в ігровий спосіб поєднано різнокореневі твірні основи зразка *педіатрія* → *дітки* 'педіатрія' (звичайно, в цьому разі яскраво оприявлено мовну гру).

Місця дислокації. Актуальним у житті студентів є місця, пов'язані з їхнім навчанням: сам заклад і його підрозділи, місця позанавчального перебування тощо. Одним із мотивів студентського перейменування цього типу є неекономічність офіційних власних назв навчальних закладів – це кількаслівні словосполучення, деякі з них є змістовими абракадабрами (для підтвердження згадаймо назви деяких харківських вишів: Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»).

Утворені номени часто передають ставлення до закладу своїх і чужих, ось чому ця група номенів досить різноманітна за стилістикою, конотаціями й асоціаціями. Інша особливість дериватів – відзначаються невеликою кількістю використаних словотвірних моделей.

У кожній офіційній назві навчального закладу обов'язково наявний аббревіатурний відповідник одного з різновидів (буквений, звуковий чи комбінований). Власне, саме цей скорочений відповідник (без імені 'патрона') стає твірною основою для нової назви, утвореної за допомогою різних суфіксів; при цьому словотворення може відбуватися без будь-яких супровідних морфологічних змін чи мати такі зміни: *Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна* → *ХНУ* → *Хнушка*, *Харківський авіаційний інститут* → *ХАІ* → *Хайовня*, *Харківський національний університет радіоелектроніки* → *ХНУРЕ* → *Хнуряття* (паралельно до цієї нової назви використовують старші, утворені від іншого словосполучення й аббревіатури: *Харківський інститут радіоелектроніки* → *ХІРЕ* → *Хірешка / Хірятник*). Як свідчить картотека, це найпоширеніший спосіб творення неофіційних назв навчальних закладів.

Інша модель – творення назви від усіченого слова, яке в назві-словосполученні позначає фах-галузь, із додаванням відповідного форманта: *педагогічний університет* → *педульник/педик*, *юридична академія* → *юрка*. Такі назви можуть стосуватися будь-якого закладу того чи того спрямування, а не якогось одного конкретного із них.

Продуктивною моделлю творення неофіційних назв закладів є використання як твірної основи власного імені (прізвища), засвідченого в офіційній назві: *Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди* → *Сковородка/Сковорідка*, *Києво-Могилянська академія* → *Могилянка/Могила*. Серед таких назв винятковою є назва університету від прізвища живої особи-його керівника: *Бандурка* → *Бандурівка* ‘Харківський національний університет внутрішніх справ’.

За винятковою моделлю утворено неофіційну назву *Бурса* ‘Харківська державна академія культури’: мотивувальною основою для деривата стала власна назва вулиці, на якій знаходиться академія – *Бурсацький узвіз* (своєю чергою вулицю названо на честь бурси, яка колись містилася в будівлях сьогоднішньої академії; можливо, академія «успадкувала» цю назву разом із приміщеннями); старішою загальною назвою *бурса* позначали навчальні заклади професійно-технічної освіти – профтехучилища.

Якщо основною причиною появи студентських номенів на позначення закладів є неекономність їхніх офіційних назв, то назовництво інших важливих місць перебування студентів має особливу підставу – всі вони є виявом мовної словотвірної гри. Своєю чергою зазначений факт зумовив відповідні особливості дериватів цієї групи: кожен утворено за окремою моделлю чи модифікацією, не можна встановити хоча б найзагальніші закономірності творення.

Для підтвердження подаємо зразки дериватів, що позначають різні важливі локації студентів, і коментарі до них.

Дригалка. Утворено від дієслова *дригати(ся)* чи дієслівного словосполучення *дригати ногами* у значенні ‘танцювати’, проте студенти давали різні визначення лексичної семантики деривата: дія/процес чи дискотека як місце; такою ж за особливостями є і словотвірна пара *ботати* ‘вчитися, зубрити’ → *боталка* ‘читальний зал’ чи ‘дія/процес’. Проте в подібних словотвірних парах студенти називають одне значення: *ботати* ‘вчитися, зубрити’ → *ботальня* ‘читальний зал’, *хавати* ‘їсти’ → *хавальня* ‘їдальня’.

Сачкодром і *сексодром*. Деривати є однако-вими за формою (у кожному чітко виділяються два елементи зі спільним другим складником *-дром*), спільним є і словотвірне значення ‘місце за дією, названою твірною основою’ (відповідно

‘сачкувати’ і ‘займатися сексом’). Проте у визначенні лексичних значень слів наявні розбіжності: *сачкодром* – гуртожиток загалом, *сексодром* – кімната в гуртожитку чи окреме ліжко.

Лібрарня. Свідчення новітніх віянь у мові студентів – помітний вплив англійських елементів і відповідна частотність словотвірних гібридів. Сам дериват утворено від англійської основи слова *library* ‘бібліотека’ за допомогою українського форманта на позначення локативів *-н(я)*, за таких умов приєднаний формант є семантично надлишковим, але з визначеною функцією – став засобом ожаргонювання чужомовного слова задля принатурення його до потреб соціальної групи. Такі функції словотвірних процесів і словотвірних засобів здавна наявні в українських соціальних діалектах (згадаймо приклади мовної гри з чужими словами чи елементами слів у бурсацькому жаргоні: *agva vita* → *оковита*, *підвода* → *субаква*).

Подібні словотвірні процеси відбуваються під час творення номенів на позначення часу, актуального для студентів. Частина з них має відносно прозору мотивацію, оскільки дериват тією чи тією мірою звукового вияву вказує на твірну основу: *триместр* → *трим*, *семестр* → *сем/семак*. В інших дериватів мотиваційні стосунки завуальовано – лексичне значення деривата і твірної основи не пов’язані між собою: порівняймо *жопопросижування* чи *жопосид* і *пара*, *зомбування* і *сесія заочників*.

Зрозуміло, що тут аналізуємо не всі деривати зі словотвірного розмаїття студентського неофіційного назовництва (на жаль, повне їхнє зібрання – це швидше мрія, а не реальність). Проте і цей аналіз свідчить про можливі майбутні аспекти дослідження мови студентів як соціальної групи: взаємодія різних типів номінування (словотвірного, семантичного, синтаксичного), зіставлення особливостей номінування в різних студентських групах (за отримуваною освітою-галуззю знань, за місцем навчання, за рівнем здобуваної освіти), ономастичне словотворення тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакуменко Л. Про традиції і розвиток жаргону в Україні. *Рідний край*. Полтава, 2002. № 2. С. 40–43.
2. Боржковский В. Лирники. *Киевская старина*. Київ, 1889. Т. XXVI, № 9. С. 653–708.
3. Горбач О. Аргю в Україні. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2006. 688 с.
4. Горбач О. Аргю українських лірників. *Наукові записки Українського Вільного Університету. Філософський факультет*. Мюнхен, 1957. Ч. 1. С. 5–44.

5. Горбач О. Арго українських школярів і студентів. *Наукові записки Українського Вільного Університету. Філософічний факультет*. Мюнхен, 1964–1966. Ч. 8. С. 3–55.
6. Дзензелівський Й. Дослідження К. Широцьким жаргону учнів Кам'янець-Подільської духовної семінарії. *Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія*. Харків, 1988. Т. 6. С. 167–174.
7. Дзензелівський Й.О. Український бурсацько-семінарський жаргон середини ХІХ ст. (на матеріалі повісті «Люборацькі» А. Свидницького). *Studia Slavica. Academiae scientiarum hungaricae*. Budapest, 1979. Т. XXV, f. 1-4. С. 97–104.
8. Ілик Т. Соціальні варіанти мови та їх термінологічне окреслення. *Мовознавчі дослідження : збірник наук. праць*. Донецьк, 2000. С. 67–73.
9. Карпець Л.А. Український спортивний жаргон: структурно-семантичний аспект : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2006. 194 с.
10. Кочубей А.В., Войтенко М.О. Студентський жаргон як мовне явище. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2009. № 3 (47). С. 181–189.
11. Мартос С.А. Семантична деривація як джерело поповнення словникового складу молодіжного сленгу. *Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика»*. Херсон : Вид-во ХДУ, 2015. Вип. 24. С. 46–50.
12. Мартос С.А. Молодіжний сленг у мовленнєвій структурі м. Херсона : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Луганськ, 2006. 30 с.
13. Нелюба А. Тенденції в арготичному словотворенні і засоби їх втілення. *Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка. Вип. 4. Серія «Філологічні науки»*. Полтава, 2001. С. 105–112.
14. Редько Є.О. Типи і способи номінування осіб в арго слобожанських сліпців (невлів). *Лінгвістика*. Луганськ, 2013. № 3. С. 107–113.
15. Сокіл І. Жаргон українських студентів. URL: <https://ua-referat.com/>
16. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. Київ : Критика, 2005. 464 с.
17. Старченко Я.С. Лексико-словотвірні інновації в жаргонах української мови (від середини 80-их років минулого століття) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2013. 220 с.
18. Шевельов Ю. Українське слово *вантаж* і проблема «арготичних суфіксів». *Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія*. Харків, 1995. Т. 4. С. 131–146.
19. Щепотьев В. Мова наших школярів. *Етнографічний вісник*. Київ. 1927. Кн. 3. С. 76–81.
20. Широцький К. Бурсацький жаргон української мови на Поділлю. *Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія*. Харків, 1998. Т. 6. С. 175–179.

REFERENCES

1. Bakumenko, L. (2002) Pro tradyciji i rozvytok zhargonu v Ukraini [On traditions and development of jargon in Ukraine]. *Ridnyj kraj*, No. 2, pp. 40–43.
2. Borzhkovskij, V. (1889) Lyrnyky [Lyrnyky]. *Kyevskaja staryna*, Vol. XXVI, No. 9, pp. 653–708.
3. Ghorbach, O. (2006) Argo v Ukraini [Argot in Ukraine]. Lviv: Instytut ukrajinoznavstva im. I. Kryp'jakevycha NAN Ukrainy [in Ukrainian].
4. Ghorbach, O. (1957) Argo ukrajinsjkykh lirykyv [Argot of Ukrainian lirykyv]. *Naukovi zapysky Ukrajinsjkogho Vilnogho Universytetu. Filosofichnyj fakul'tet*, No. 1, pp. 5–44.
5. Ghorbach, O. (1964–1966) Argo ukrajinsjkykh shkoljariv i studentiv [Argot of Ukrainian schoolchildren and students]. *Naukovi zapysky Ukrajinsjkogho Vilnogho Universytetu. Filosofichnyj fakul'tet*, No. 8, pp. 3–55.
6. Dzendzelivskij, J. (1988) Doslidzhennja K. Shyrocykym zhargonu uchniv Kam'janecj-Podiljskohoi dukhovnoji seminariji [The Research by K. Shirotskyi of students' jargon of the Kamianets-Podilskyi Theological Seminary]. *Zbirnyk Kharkivsjkogho istoriko-filologhichnogho tovarystva. Nova serija*, Vol. 6. Pp. 167–174.
7. Dzendzelivskij, J.O. (1979) Ukrajinsjkyj bursacjko-seminarsjkyj zhargon seredyny XIX st. (na materialy povisty "Ljuboracjki" A. Svidnytskyi). *Studia Slavica. Academiae scientiarum hungaricae*, Vol. XXV, f. 1-4, pp. 97–104.
8. Plyk, T. (2000) Socialjni varianty movy ta jikh terminologhichne okreslennja [Social variants of the language and their terminological outline]. *Movoznavchi doslidzhennja: zbirnyk nauk. pracj*, pp. 67–73.
9. Karpecj, L.A. (2006) Ukrajinsjkyj sportyvnyj zhargon: struktarno-semantychnyj aspekt [Ukrainian sports jargon: structural and semantic aspect] (PhD Thesis), Kharkiv: Kharkivsjkyj nacionaljnij un-t im. V.N. Karazina.
10. Kochubej, A.V., Vojtenko M.O. (2009) Studentsjkyj zhargon jak movne javyshhe [Student jargon as a linguistic phenomenon]. *Visnyk Nacionaljnogho*

- universytetu vodnogho ghospodarstva ta pryrodokorystuvannja*, No. 3 (47), pp. 181–189.
11. Martos, S.A. (2015) Semantychna deryvacija jak dzherelo popovnennja slovnykovogho skladu molodiznogho slenghu [Semantic derivation as a source of expanding the vocabulary of youth slang]. *Naukovyj visnyk KhDU. Serija "Linghivistyka"*, No. 24, pp. 46–50.
  12. Martos, S.A. (2006) Molodizhnyj sleng u movlennjevij strukturi m. Khersona [Youth slang in the speech structure of Kherson] (PhD Thesis), Lughansjk: Nacionaljnyj pedaghoghichnyj universytet im. T. Shevchenka.
  13. Neljuba, A. (2001) Tendenciji v argotychnomu slovotvorenni i zasoby jikh vtilennja [Trends in argotic word formation and means of their implementation]. *Zb .nauk. pracj Poltavsjkogho derzh. ped. universytetu im. V.Gh. Korolenka*, No. 4, pp. 105–112.
  14. Redjko, Je.O. (2013) Typy i sposoby nominuvannja osib v argo slobozhansjkykh slipciv (nevliv) [Types and methods of nominating persons to the argot of the Slobozhan blind people (neqli)]. *Linghivistyka*, No. 3, pp. 107–113.
  15. Sokil, I. Zhargon ukrajinsjkykh studentiv [Jargon of Ukrainian students]. Retrieved from: <https://ua-referat.com/>
  16. Stavycjka, L. (2005) Argo, zhargon, sleng: Socialjna dyferencijacija ukrajinsjkoji movy [Argot, jargon, slang: Social differentiation of the Ukrainian language]. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
  17. Starchenko, Ja.S. (2013) Leksyko-slovotvirni innovaciji v zhargonakh ukrajinsjkoji movy (vid seredyny 80-ykh rokiv mynulogho stolittja) [Lexical and word formative innovations in the Ukrainian language jargons (from the middle of 80s of the last century)]: (PhD Thesis), Dnipropetrovsjk: Dniprovskij nacionaljnyj universytet imeni Olesja Ghonchara.
  18. Sheveljov, Ju. (1995) Ukrajinsjke slovo vantazh i problema "argotychnykh sufiksiv" [The Ukrainian word cargo and the problem of "argot suffixes"]. *Zbirnyk Kharkivsjkogho istoryko-filologhichnogho tovarystva. Nova serija*, Vol. 4, pp. 131–146.
  19. Shhepotjjev, V. (1927) Mova nashykh shkoljariv [The language of our schoolchildren]. *Etnohrafichnyj visnyk*, Vol. 3, pp. 76–81.
  20. Shyroczkyj, K. (1998) Bursacjkyj zhargon ukrajinsjkoji movy na Podilju [Seminarist slang of the Ukrainian language at Podol]. *Zbirnyk Kharkivsjkogho istoryko-filologhichnogho tovarystva. Nova serija*, Vol. 6, pp. 175–179.

PECULIARITIES OF THE PROSODIC PORTRAIT OF A PREACHER IN ENGLISH-LANGUAGE FILM DISCOURSE

Shevchenko S. S.

*Postgraduate Student at the Department of Theoretical and Applied Phonetics
of the English Language*

Odesa National Maritime University

Mechnikova str., 34, Odesa, Ukraine

orcid.org/0000-0002-6923-9648

snizhanashevchenko19@gmail.com

Key words: *oral English sermons, speeches and conversations, prosodic organization, integral and differential prosodic parameters, prosodic expressiveness, speech activity.*

The article is devoted to the study of the peculiarities of the prosodic organization of the monologue speech of preachers – characters in English-language feature films. Taking into account the various speech functions of the parish priest, which include preaching from the pulpit, speeches outside the church and private spiritual conversations with parishioners, these three types of speech activity were involved in the study. The article highlights the special features of the Anglican faith, which distinguish it from other Christian denominations and lead to a special atmosphere of cooperation between the parishioners and the priest not only during the service and delivery of the sermon, but also during communication on spiritual topics outside the church. The research material, consisting of oral English-language sermons, speeches, and conversations extracted from five contemporary feature films, was subjected to perceptual, auditory, and electroacoustic analysis. The auditory analysis confirmed the prosodic differences between the three speech realizations at the level of perception, revealed the leading role of tempo and melodic component of intonation in the differentiation of speech types and in strengthening its influential effect. Instrumental analysis of the characteristics of preachers' speech, firstly, made it possible to establish the presence of integral and differential prosodic parameters inherent in three types of speech behaviour of speakers during sermons, speeches outside the church and conversations with parishioners, and secondly, made it possible to create a prosodic portrait of the preacher in his three speech embodiments. A comparison of prosodic portraits of the preacher in various communicative situations related to his functions as a spiritual mentor and pastor showed that it is in the preaching activity of the pastor that greater prosodic expressiveness of all intonation parameters is observed. The smallest prosodic indicators are typical for the priest's private conversation with the parishioners, where mimicry and kinetic means of expressiveness and emotionality come to the fore. This fact confirms the proposed hypothesis that the sermon is the main speech activity of the priest, and therefore it is in the sermon that the priest uses all his oratorical abilities and skills to the maximum.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОСОДИЧНОГО ПОРТРЕТУ ПРОПОВІДНИКА У АНГЛОМОВНОМУ КІНОДИСКУРСІ

Шевченко С. С.

*аспірант кафедри теоретичної та прикладної фонетики
англійської мови*

Одеський національний морський університет

вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна

orcid.org/0000-0002-6923-9648

snizhanashevchenko19@gmail.com

Ключові слова: усні англомовні проповіді, промови та бесіди, просодична організація, інтегральні й диференційні просодичні параметри, просодична виразність, мовленнєва діяльність.

Статтю присвячено дослідженню особливостей просодичної організації висловлювань монологічного характеру проповідників – персонажів англомовних художніх фільмів. Враховуючи різноманітні мовленнєві функції приходського священника, які передбачають ведення проповіді з амвону, промови поза межами храму та приватні духовні бесіди з парафіянами, до дослідження були залучені ці три види мовленнєвої діяльності. У статті розглянуто особливі риси англіканського віровчення, що відрізняють його від інших християнських деномінацій та призводять до особливої атмосфери співпраці парафіян зі священником не тільки під час богослужіння та виголошення проповіді, але й під час спілкування на духовні теми поза межами храму. Матеріал дослідження, що складав усні англомовні проповіді, промови та бесіди, вилучені з п'ятиох сучасних кінофільмів, був підданий перцептивному, аудиторському та електроакустичному аналізу. Аудиторський аналіз підтвердив просодичні відмінності між трьома мовленнєвими реалізаціями на рівні сприйняття, виявив провідну роль темпу та мелодійного компоненту інтонації у диференціації видів мовлення й у посиленні його впливового ефекту. Інструментальний аналіз характеристик промови проповідників, по-перше, дозволив констатувати наявність інтегральних і диференційних просодичних параметрів, притаманних трьом типам мовленнєвої поведінки мовців під час проповіді, промов поза церквою та розмов з парафіянами, а по-друге, уможливив створення просодичного портрету проповідника у його трьох мовленнєвих утіленнях. Порівняння просодичних портретів проповідника в різних комунікативних ситуаціях, пов'язаних із його функціями духовного наставника та пастиря, показав, що саме в проповідницькій діяльності пастора спостерігається більша просодична виразність усіх інтонаційних параметрів. Найменшими просодичними показниками характеризується приватна розмова священника з парафіянами, де на перший план виступають мімічні та кінетичні засоби виразності та емоційності. Цей факт підтверджує висунуту гіпотезу про те, що проповідь є основною мовленнєвою діяльністю священника, тому саме в проповіді священник максимально використовує всі свої ораторські здібності та вміння.

Different approaches to understanding religion in general and religious phenomena in particular emphasize not only the transcendent, sacred and mystical nature of religion, but also the real social basis. Well-known researchers of religion understand religion as a life in communion with God (S. Frank), as an individual's encounter with God (R. Bart), as a means of uniting and connecting people in society (O. Conte),

as a sacralization of values and those social ties that determine the integrity of social groups (E. Durkheim), etc [8, p. 50].

The sphere of religion has not escaped the general trend in the humanities in general and in linguistics in particular, which involves turning to the concept of "discourse" used in the study of religious phenomena. That is why many researchers consider the discursive

nature of religion and use the concept of discourse when studying various genres and manifestations of religion in our lives.

The scientific study of religious discourse is not only of particular interest, but also of certain difficulties. Being formally institutional communication, religious discourse is essentially a discourse of faith, “which dominates rational knowledge and at the same time allows knowledge-revelation” [3, p. 6]. The specifics of religious discourse, according to N. Kravchenko, “only with a certain degree of conventionality allows us to classify it (religious discourse) as a *purely* institutional communication” [2, p. 19].

Before proceeding to highlight the features of the preaching discourse, let us dwell on the description of the system-forming features of institutionality. According to the definition of T.A. van Dyck, “institutional discourse is a stable system of status-role relations that has developed in the communicative space of the life of a certain social institution, within which the power functions of symbolic coercion are carried out in the form of a normative prescription and legitimization of certain ways of worldview, attitude, vectors of value orientations and patterns of behaviour” [7].

Based on the fact that institutional discourse is communication within a given framework of status-role relations based on certain value-pragmatic attitudes, discourse studies distinguish four groups of features by which one or another type of institutional discourse can be modelled: constitutive features of discourse, signs of institutionality, typological signs and neutral signs.

According to N. Kravchenko, the literal application of the institutional model to religious discourse in general, to the whole variety of religious genres, without taking into account the specifics of the types of religious discourse (in our case, preaching) will lead to formalism and reductionism in its study. In her works devoted to the phenomena of preaching, the researcher substantiates this point of view, dwelling in detail on the analysis of the backbone features of preaching discourse [2].

Until a certain time, the linguistic analysis of religious texts was practically not the focus of scientific research of Ukrainian linguists. The issues of language and religion were mainly considered from historical, cultural, sociological and religious standpoints, while abroad the sermon was actively studied both from the standpoint of compositional construction and lexical-syntactic content, as well as from the point of view of its rhetorical orientation and the foundations of effective communication. Foreign studies of preaching from the standpoint of homiletics, as a section of rhetoric, are represented by the works of F. Craddock, J. Minz, D. Braga, and H. Rob-

inson. Their works are teaching aids for all stages of sermon preparation.

In the works of D. Buttrick and J. Killinger [5; 8], the sermon is understood as a special genre, which is characterized by a specific structure and special means of linguistic expressiveness. In the books of G. Adams and J. McClure, the sermon is explored as an integral part of worship, its place and tasks in religious communication [4; 9]. D. Crystal in the work “Language and Religion” highlighted the question of the place of religion in the life of the English and analysed the socio-cultural factors affecting the manner of the preacher’s speech [6].

The *aim* of this article is to create a prosodic portrait of the preacher in all the variety of its manifestations. In accordance with the aim of the study, the following *tasks* are formulated: to consider the features of preaching discourse in Anglican church practice; to describe briefly the specifics of the Anglican Church and the peculiarities of the preacher’s interaction with parishioners; to characterize the prosodic means of realization of the preacher’s speech at the perceptual level; to compare prosodic characteristics of preachers’ speech in different communicative situations – during church sermons, speeches outside the church, private conversations with parishioners on the basis of integral and differential prosodic features of the studied utterances.

The *object* of the research is the spiritual-educational (preaching, instructive) discourse in the context of its accompanying extralingual factors reflected in English-language feature films.

The *subject* of the study is the prosodic portrait of the preacher, i.e the prosodic organization of the preacher’s speech, reflected in English-language feature films, which consists of the priest’s speech behaviour in various communicative situations.

The *material* of the research is the texts of oral English sermons, speeches and private conversations of priests, removed from 5 modern English feature films, in which the main or secondary character is a clergyman. The total amount of speech material is 25 A4 pages, 14 Times New Roman fonts of written transcription of oral text (96 minutes of audio speech). The research material was subjected to auditive, auditory and electro-acoustic analysis in accordance with the traditional procedure of complex phonetic research. This made it possible to obtain factual data further used for the creation of a prosodic portrait of the preacher in three speech realizations - sermons, speeches, conversations.

Pragmalinguistic study of the preaching discourse will be incomplete without studying the speech behaviour of the main participant of this discourse – the preacher, the priest, who is not only an addressee of the sermon, but also a mediator between God and the congregation, an exponent of religious ideas, a

teacher and mentor of his parishioners. That is why it seems expedient to consider pastoral activity in all its manifestations: oratorical activity, enlightening activity, educational activity. First of all, such activity is characteristic of a parish priest, whose duties include not only conducting services and reading sermons, but also caring for the mental and spiritual condition of his parishioners.

Taking into account the fact that the object of this study is preaching discourse in its broadest sense (sermon, teaching, moralizing conversation) in the Anglican religious tradition, let us briefly dwell on the distinctive features of Anglicanism in comparison with other Christian denominations. Anglicanism has occupied a special place among other Christian denominations since its inception. This special place is due to the choice of the middle way (“*via media*”) between Catholics and Protestants. The Anglican Church is not diplomatically involved in the confrontation between these two Christian denominations.

The audience of the Anglican liturgical sermon, if it is a parish, is usually familiar to the preacher. He knows not only its composition and the peculiarities of his listeners, but also what they live for, what worries them at present. All this is reflected in the choice of the theme of the sermon, the selection of illustrations, the style of presentation. Thus, the listeners are to some extent co-authors of the sermon. Usually after Divine Service, parishioners can approach the preacher and ask questions that interest them - there is a kind of delayed dialogue between the priest and the audience, which acts as feedback and can help the preacher understand what the audience wants to hear or which aspects should be paid more attention to.

This approach to interaction with the audience is fully consistent with modern communication theories, where the measure of the effectiveness of public speaking is not influence, but interaction.

Thus, the Anglican sermon, despite its common features with other Christian denominations, has pragmatic and rhetorical features, due to both the pronounced national specificity of the British and the special way in which the Anglican doctrine was developed.

Based on the foregoing, this paper explores the prosodic features of the parish priest’s speech delivered in various communicative situations – liturgical sermon, speech outside the church and soul-saving conversations with parishioners.

Considering that any public speech is subject to a single compositional scheme, in which there are three obligatory rhetorical compositional parts, all speech realizations of the preacher were divided by us into three compositional parts – introductory, main and final, containing the conclusion.

Perceptual analysis is one of the stages of a comprehensive study. The purpose of perceptual

analysis in this work was to identify perceived prosodic information, which would be sufficient for an adequate analysis of the intonation features of oral English sermons, speeches and conversations at the perceptual level.

The auditory analysis was the next stage after the perceptual analysis, which consisted of a preliminary linguistic analysis carried out by the researcher. The auditory analysis was attended by 10 auditors – graduate students and teachers of the Department of Theoretical and Applied Phonetics of the English Language. Auditory analysis consisted of 2 stages.

At the first stage, the auditors were asked to determine:

- to which type of speech (church sermon, extra-church speech, conversation with parishioners) the heard statements refer;
- to what compositional part of speech the fragments belong;
- the degree of participation of certain prosodic parameters (melodic contour, phrasal stress, volume, tempo, rhythm, pause) in the realization of the intention of speech and expression of emotions in different parts of the text.

At the second stage of the auditory analysis, the auditors evaluated the main characteristic intonation features of the examined texts of preachers’ (movie characters’) speeches: volume, pitch, tempo.

Determination by the auditors of the type of speech showed that all the auditors with a high degree of probability identified the segment they listened to as belonging to one of the three types of speech. First of all, this applies to the introductory and concluding parts of a traditional church sermon, where all the auditors recognized exactly this type of speech implementation. In our opinion, this is explained by a special prosodic pattern of this type of speech activity, namely, a particularly solemn way of pronouncing, raising and/or emphasizing all prosodic means – pitch, volume, tempo, rhythm, timbre, as well as an ordered syntactic structure of utterances, which contained in the sermon. In addition, such a high percentage of recognition of a traditional church sermon is due to the presence of a quotation from the Bible in the introductory part, which is pronounced by the preacher with a special prosodic pattern, solemnly and significantly.

The processing of auditors’ answers regarding the rate of pronunciation showed that, on average, in the text, the auditors perceived mostly normal and slowed tempo of pronunciation of utterances in the three types of discourse. Only in the main part, the auditors recorded relatively high indicators of an accelerated rate (in 12% of cases). The remaining parts in all implementations of discourses are not characterized by the use of an accelerated tempo, especially the final part. The highest percentage of the use of a

slow tempo was recorded in the final part of the sermon (53%) and speech (62.9%), which gives reason to consider the use of a slow tempo in the most important and influential sections of the text as a characteristic feature of the studied discourses.

The next most informative component of intonation, according to the auditors' answers, is the melodic component, which involves changing the pitch of the preacher's voice in different parts of the text. Auditors generally noted the speaker's predominant use of a medium pitch level, which is the norm for the English pronunciation. Nevertheless, the auditors' answers made it possible to single out a certain common tendency of using high and low pitch in different parts of the text. Thus, the final part of the sermon and speech is characterized by a noticeable deviation of the speakers from the normal pitch level towards both high and low pitch levels. Such a contrasting melodic organisation of the semantically important part of the church sermon and the speech outside the church gives more emotional tension to the utterances and, as a result, leads to a persuasive effect of the utterance.

The auditors' assessment of the volume level of the parts of the speeches allows us to state the presence of a certain regularity in the auditors' perception of this intonation parameter. This regularity consists in the fact that the low level of text volume is generally noted by auditors in a rather low percentage of cases (7.2%). A normal volume level is mostly characteristic of the main parts of the conversation and the speech outside the church, as evidenced by a relatively high percentage of phrases marked by the auditors as phrases pronounced with a normal volume level (63.8% and 62.2%, respectively).

According to the answers of the auditors, 77.3% of the phrases of the sermon can be considered loud, which is explained by the public nature of this kind of speech, which is delivered from the pulpit of the church. In general, based on the analysis of the loudness level of different parts of the sermon and speech at the perceptual level, we can talk about the predominance of increased loudness in all parts of the studied speech texts, especially in the introductory and concluding ones.

To verify the data obtained as a result of perceptual analysis, an instrumental analysis of the prosodic characteristics of the studied speech segments was carried out. The frequency, dynamic and temporal characteristics of the preacher's speech were analysed using a computer system with the help of an online converter and the motion signal processing software package PRAAT 5.3.8, developed in 2002 by P. Boersma and D. Weenink from the University of Amsterdam presented on the official website.

On the basis of the conducted instrumental analysis of the main prosodic parameters of the preacher's speech, separate prosodic portraits of the preacher

were created for each of the three types of speech activity of the pastor - sermons in the church, speeches outside the church, private conversations with parishioners.

The implementation of a *church sermon* at the prosodic level is characterized by the following features of the components of intonation on acoustic level:

- contrasting fundamental frequency range;
- expansion of the fundamental frequency range by increasing the upper limit;
- high or close to high fundamental frequency maximum values;
- normal range of intensity with a tendency to expand;
- medium or high intensity maximum values;
- long pauses between syntagms;
- normal with a tendency to slow duration of the syllable;
- maximum indicator of the duration of the emphatic centre.

The implementation of a *speech outside the church* at the prosodic level is characterized by the following features of the organization of the main intonation components according to acoustic parameters:

- normal range of fundamental frequency;
- expansion of the range of fundamental frequency at the expense of lowering the lower limit;
- normal (with a tendency to low) maximum values of fundamental frequency;
- normal intensity range;
- normal intensity maximum values
- normal or short pauses between syntagms;
- normal duration of the syllable;
- normal duration of the emphatic centre.

The implementation of a *private conversation* with parishioners at the prosodic level is characterized by the following features of the organization of the main components of intonation according to acoustic parameters:

- normal range of fundamental frequency;
- expansion of the range of fundamental frequency at the expense of lowering the lower limit;
- normal (with a tendency to low) maximum values of fundamental frequency;
- medium range of intensity with a tendency to be narrow;
- normal intensity maximum values;
- short and very short pauses between syntagms;
- normal indicator of the duration of the syllable with a tendency to be low;
- normal duration of the emphatic centre.

Thus, the comparison of prosodic portraits of a preacher in various communicative situations related to his functions as a spiritual mentor and shepherd shows that it is in the preaching activity of the parish priest that greater prosodic expressiveness of all

intonation parameters is observed than in speech outside the church. The smallest prosodic indicators are registered in the priest's private conversation with the parishioners, where mimic and kinetic means of expressiveness and emotionality come to the fore.

This fact confirms the hypothesis put forward before the start of the study that preaching is the main speech activity of the priest and therefore it is in preaching that the priest makes the most of all his oratorical abilities and skills.

We see the prospect of further research in the complex analysis of lexical, syntactic and prosodic means of realization of the preacher's speech depicted in the artistic film discourse.

BIBLIOGRAPHY

1. Академічне релігієзнавство : підручник / за наук. ред. проф. А. Колодного. Київ : Світ знань, 2000. 862 с.
2. Кравченко Н.О. Синергійність англomовного релігійного дискурсу: теолінгвістичний підхід : монографія. Одеса : КП ОМД, 2017. 408 с.
3. Яскевич О.В. Понятие «религиозный дискурс» в контексте современной теории дискурса: к проблеме определения. *Мова і культура*. 2012. № 15. Т. VI (160). 464 с. С. 5–9.
4. Adams J. *Preaching with Purpose*, Zondervan, 1986. 176 P.
5. Buttrick D. *Homiletics : Moves and Structures*. NY, 1987. 512 P.
6. Crystal D. *Linguistics, language and religion*. Burns & Oates, London, 1965. 191 P.
7. Dijk T.A. van. Introduction: Discourse Analysis as a New Cross-Discipline. *Handbook of Discourse Analysis*. Vol. 1. Disciplines of Discourse. Academic Press, London, 1987.
8. Killinger J. *Fundamentals of Preaching*. Augsburg Fortress, 1996. 107 P.
9. McClure John S. *Ethical Approaches to Preaching: Choosing the Best Way to Preach About Difficult Issues*. Cascade Books, 2021. 152 p.
10. Robinson H.W. *Biblical Preaching: The Development and Delivery of Expository Messages*. USA, Baker Academic, 1980. 264 P.

REFERENCES

1. Kolodnyi A.M. (ed.) (2000) *Akademichne relihiieznavstvo* [Academic religious studies]. Kyiv : Svit znan, pp. 862.
2. Kravchenko N. O. (2017) *Synerhiinist anhlomovnoho relihiinoho dyskursu (teolinhvistychnyi pidkhdid)* [Synergy of English language religious

discourse (theolinguistic approach)]. Odessa: KP OMD, pp. 408.

3. Yaskевич O. V. (2012) *Ponyatie "religioznyy diskurs" v kontekste sovremennoy teorii diskursa: k probleme opredeleniya* [The concept of "religious discourse" in the context of modern discourse theory: to the problem of definition]. *MOVA I KULTURA*. K.: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho, 2012. Vol. 15. T. VI (160). 464 p. PP. 5–9.
4. Adams J. *Preaching with Purpose*, Zondervan, 1986. 176 P.
5. Buttrick D. *Homiletics : Moves and Structures*. NY, 1987. 512 P.
6. Crystal D. *Linguistics, language and religion*. Burns & Oates, London, 1965. 191 P.
7. Dijk T.A. van. Introduction: Discourse Analysis as a New Cross-Discipline // *Handbook of Discourse Analysis*. Vol. 1. Disciplines of Discourse. Academic Press, London, 1987.
8. Killinger J. *Fundamentals of Preaching*. Augsburg Fortress, 1996. 107 P.
9. McClure John S. *Ethical Approaches to Preaching: Choosing the Best Way to Preach About Difficult Issues*. Cascade Books, 2021. 152 p.
10. Robinson H.W. *Biblical Preaching: The Development and Delivery of Expository Messages*. USA, Baker Academic, 1980. 264 P.

RESEARCH MATERIAL

1. *Chocolat* (2000). URL: <http://lordfilms-s.com/38152-film-shokolad-2000.html>.
2. *The Sermon* (2018). URL: <https://www.imdb.com/title/tt7906240/#:~:text=The%20Sermon,12m>
3. *The Revival* (2017). The Movie Database (TMDb). URL: <https://www.themoviedb.org/movie/479381-the-revival>.
4. *The Christmas Candle* (2013). URL: https://www.imdb.com/title/tt2739338/?ref_=trvi_tt_t_3#:~:text=Sign%20In-,The%20Christmas%20Candle.
5. *God's Not Dead: A Light in Darkness* (2018). URL: <https://www.google.com/search?q=God%27s+Not+Dead%3A+We+the+People+is+a+2021&sourceid=chrome&ie=UTF-8#:~:text=%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%20%D1%8D%D1%82%D1%83%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0BD%D0%B8%D1%86%D1%83-,God%27s%20Not%20Dead%3A%20We%20The%20People,-is%20an%20amazing>.

ПРЕПОЗИТИВНЕ ВЖИВАННЯ ВИСЛОВЛЕНЬ УЗАГАЛЬНЕНОГО ЗМІСТУ В СТРУКТУРІ СКЛАДНОГО МОВЛЕННЕВОГО АКТУ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ПОЛЬСЬКОЇ МОВ)

Юрчишин Т. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
та інформаційно-комунікаційних технологій
Західноукраїнський національний університет
вул. Львівська, 11, Тернопіль, Україна
orcid.org/0000-0003-3299-0486
tetianayurchyshyn@gmail.com*

Ключові слова: висловлення
узагальненого змісту, закон
генералізації, комунікативний
намір, моделювання емпатії,
складний мовленнєвий акт.

У статті аналізується поняття висловлень узагальненого змісту, що корелюють з іншими номінаціями, зокрема з пареміями (афоризмами, сентенціями, прислів'ями, максимами), абстрактно-авторськими реченнями, універсальними реченнями, загальнореферентними висловленнями.

У процесі комунікації висловлення узагальненого змісту часто вживаються для реалізації комунікативного наміру мовця та використовуються у складних мовленнєвих актах. З огляду на це авторка досліджує функціонування висловлень узагальненого змісту у складному мовленнєвому акті, зокрема у їх препозиції. Матеріалом дослідження слугують висловлення узагальненого змісту, отримані шляхом вибірки з прозових та драматичних творів українських та польських письменників. У статті детально досліджені закономірності функціонування зазначеного типу висловлень при реалізації закону генералізації як одного із універсальних законів моделювання емпатії. Окрім того, з'ясовано, з якою комунікативною метою мовець вдається до препозитивного вживання висловлень узагальненого змісту у структурі складного мовленнєвого акту.

Авторка робить висновок, що висловлення узагальненого змісту у препозиції вживається мовцем з метою моделювання емпатії, створення у слухача психологічного підґрунтя для сприйняття подальшої інформації або ж слугує визначальною для ходу думок відправною точкою, з якої розгортається відповідне міркування чи певна констатація. Водночас визначення феномена комунікативної емпатії передбачає проєкцію його лінгвістичного дефінування на комунікативну вісь. Ідеться про ті комунікативні ситуації, де мовець намагається співвіднести свою позицію з особливостями ментальних перцепцій реципієнта, які є актуальним орієнтиром для комунікатора.

Багатоаспектний аналіз висловлень узагальненого змісту відкриває перспективи для дослідження їх певних специфічних ознак – компактності стилістичних прийомів і виразних засобів та лаконічності викладу етичної ідеї при їх препозитивному використанні у складних мовленнєвих актах.

**PREPOSITIVE USE OF STATEMENTS OF GENERALIZED CONTENT
IN THE STRUCTURE OF A COMPLEX SPEECH ACT (BASED ON THE MATERIAL
OF THE UKRAINIAN AND POLISH LANGUAGES)**

Yurchyshyn T.V.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages and Communication
and Information Technologies
West Ukrainian National University
Lvivska str., 11, Ternopil, Ukraine
orcid.org/0000-0003-3299-0486
tetianayurchyshyn@gmail.com*

Key words: *statement of generalized content, law of generalization, communicative intention, modeling of empathy, complex speech act.*

The article presents the concept of statements of generalized content, which are correlated with other nominations, in particular with paremias (aphorisms, maxims, proverbs), abstract author's sentences, universal sentences, general reference statements.

In the process of communication, statements of generalized content are often used to realize the communicative intention of the speaker and are applied in complex speech acts. Thus, the author has analysed the functioning of expressions of generalized content in a complex speech act, in particular in their preposition. The material of the research is statements of a generalized content obtained by sampling from prose and dramatic works of Ukrainian and Polish writers.

The article presents in detail the regularities of the functioning of the specified type of statements in the implementation of the law of generalization as one of the universal laws of modeling empathy. In addition, it is clarified with what communicative purpose the speaker involves statements of generalized content in the structure of a complex speech act.

It is concluded that the statement of the generalized content in the preposition is used by the speaker in order to model empathy, create a psychological basis for the listener to perceive further information, or serves as a "starting point"; that determines the flow of thoughts, from which a relevant reasoning or a certain statement unfolds. At the same time, the definition of the phenomenon of communicative empathy involves the projection of its linguistic definition onto the communicative axis. It is about those communicative situations where the speaker tries to correlate his position with the features of the recipient's mental perceptions, which are a relevant reference point for the communicator. The multi-aspect approach to the analysis of statements of generalized content opens up perspectives for the study of their certain specific features: the compactness of stylistic techniques and means of expression and the conciseness of the presentation of an ethical idea when they are used prepositively in complex speech acts.

На сучасному етапі розвитку синтаксичної науки утвердився багатоаспектний аналіз речення з урахуванням формального, семантичного й комунікативного рівнів його організації. До конструкцій, які ще не стали об'єктом такого всебічного аналізу в україністиці, належать речення узагальненого змісту. Речення узагальненого змісту постають як синтаксичні одиниці, що містять загальні положення, висновки, які стосуються всіх людей безвідносно щодо місця й часу, та виходять під час комунікації за

межі одноразового вживання, відображаючи кодовий характер мови.

З точки зору комунікативного підходу висловлення узагальненого змісту визначаються як універсальні висловлення, логічною основою яких є узагальнене судження, а структурно-мовною базою – речення-узагальнення.

Постановка проблеми. У межах лінгвістики сутність подібних реченневих структур досліджувалася та осмислювалася з різних позицій. Речення узагальненого змісту корелюють з іншими номінаціями,

зокрема з пареміями (афоризмами, сентенціями, прислів'ями, максимами), абстрактно-авторськими реченнями, універсальними реченнями, загально-референтними висловленнями. До аналізованих конструкцій часто застосовується фразеологічний підхід, орієнтований на виявлення, систематизацію й теоретичне осмислення їх як стійких і відтворюваних одиниць. У колі дослідницьких зацікавлень перебуває функціонування речень узагальненого змісту на фразеологічному рівні як афористичного мовного масиву (В. Калашник [1, с. 94–95], Н. Шарманова [2]). Структурну та семантичну специфіку так званих абстрактно-авторських речень виявляє в дисертаційній роботі О. Олійник [3]. У філологічній літературі наявні фрагменти аналізу паремій у системі художнього тексту [4]. Однак відсутні комплексні дослідження речень узагальненого змісту на власне комунікативному рівні.

Мета статті – дослідити функціонування висловлень узагальненого змісту у складному мовленнєвому акті, зокрема у їх препозиції, на матеріалі української та польської мов.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких завдань: а) укласти вибірку речень узагальненого змісту, що передують базовому мовленнєвому акту, в українській та польській мовах; б) з'ясувати, з якою комунікативною метою мовець вживає висловлення узагальненого змісту у препозиції; в) детально дослідити закономірності їх функціонування при реалізації закону генералізації як одного із універсальних законів моделювання емпатії.

Об'єкт дослідження – українські та польські висловлення узагальненого змісту в препозитивній позиції як засіб моделювання емпатії.

Предмет дослідження – висловлення узагальненого змісту в препозиції базових мовленнєвих актів, які реалізують певне функціональне навантаження.

Матеріалом дослідження слугують висловлення узагальненого змісту, отримані шляхом вибірки з прозових та драматичних творів українських та польських письменників.

Виклад основного матеріалу. Висловлення узагальненого змісту як вербальне вираження мудрості народу, що передається з покоління в покоління, є неписаним кодексом законів здорового глузду і закладають моральні та етичні передумови для формування соціально адекватної особистості. Конструкції цього типу є відображенням культурного життя народу, його оцінних і комунікативних стереотипів, носіями мотиваційної, культурологічної інформації.

Останнім часом зростає зацікавлення лінгвістів щодо міжособистісної комунікації, щодо впливу на неї екстралінгвістичних та психологічних факторів, а також щодо вивчення феномену вербального впливу на адресата. З огляду на це видається ціка-

вим функціонування висловлень генералізаційної семантики у структурі складного мовленнєвого акту, зокрема у препозитивному вживанні.

Препозиція (пре...– + лат. *positio* – розташування) – вживання одного з двох пов'язаних між собою елементів перед іншим; у поверхневій структурі позиція залежного елемента перед головним [5, с. 104].

У комунікативному аспекті препозитивне вживання висловлень узагальненого змісту набуває певних специфічних ознак – компактності стилістичних прийомів і виразних засобів, лаконічності викладу етичної ідеї, відсутності надлишкової інформації, простоти композиційної будови.

У структурі складного акту узагальнене висловлення часто передує базовому мовленнєвому акту, наприклад:

– Все було б гаразд, я пробачила б невістці, якби у них зі Славком була дитина, – сказала тітка Наталя.

– **Недаром кажуть у народі: який початок, такий і кінець.** А початок їхнього подружжя був не такий, як у людей (І. Вільде).

Висловлення узагальненого змісту передує експресиву. При цьому висловлення узагальненого змісту вживається мовцем з метою моделювання емпатії, створення у слухача психологічного підґрунтя для сприйняття подальшої інформації або слугує визначальною для ходу думок відправною точкою, з якої розгортається відповідне міркування чи певна констатація.

Подібна закономірність спостерігається теж у такому висловленні:

– *No to żeby nie była ranna, to po tym, co ty mi rzekła, ja by dziś jeszcze mnicha z Raszkowa za leń kazał przeprowadzić, a jutro ja by był twój mąż. Taj co? Męża grzech nie kochać i nie przyhołubic! Hej ty, panno wielmożna, musisz być moja i będziesz!*

– *Anieli niebiescy, ratujcie mnie!* – *szeptęła kniaziówna* (Н. Сienkiewicz). Співрозмовник – козак Богун – вдається спочатку до узагальненого висловлення *Męża grzech nie kochać i nie przyhołubic*, щоб поступово переконати непохитну Хелену скоритися та стати його дружиною. І тільки після попередньої психологічної підготовки мовець безпосередньо наказує співрозмовниці вийти за нього заміж.

Висловлення генералізаційної семантики репрезентують ментальні доміанти мовного соціуму, тому вони є ефективними для гармонізації спілкування, тобто моделювання емпатії. Загалом емпатія – це комплексне поняття, пов'язане зі співпереживанням, вчуванням учасників комунікації в почуття, емоції, свідомість один одного, що сприяє успішності комунікації, формуванню сприятливої атмосфери спілкування [6, с. 322]. Водночас визначення феномена комунікативної емпатії передбачає проєкцію його лінгвістичного

дефінування на комунікативну вісь. При цьому генералізація є одним із універсальних законів моделювання емпатії [7]. Ідеться про ті комунікативні ситуації, де мовець намагається співвіднести свою позицію з особливостями ментальних перцепцій реципієнта, які є актуальним орієнтиром для комунікатора. Вживаючи висловлення узагальненого змісту, адресант намагається викликати у співрозмовника толерантне ставлення до своєї позиції, зумовити позитивне сприйняття інформації, наприклад:

– *Заходьте, заходьте, Фійоно...налякали мене... В ногах правди немає, сідайте, – припрошувала, бо відчувала вину перед Фійоною.*

– *Я вам черевики принесла, – сказала Фійона (Є. Гуцало).* Під час висловлення запрошення мовець насамперед керується власним бажанням – своєю гостинністю заглядати почуття провини перед адресатом. З метою вчинення сильнішого впливу на співрозмовника та прояву прихильності до нього він формує мотив для прийняття слухачем свого запрошення, долучаючи узагальнене висловлення *В ногах правди немає*. Така мотивація базується на спільних знаннях мовця й слухача як членів одного мовного соціуму і детермінована бажанням мовця виявити приязне ставлення до співрозмовника, ввічливість та вихованість.

Висловлення узагальненого змісту як засіб моделювання емпатії вживаються для експлікації однакового ставлення комунікантів до певних явищ, осіб, позицій та дій один одного. Відповідно такі висловлення часто передують експресивам, в основі яких лежить вираження комунікантами емоцій – радості, жалю, співчуття, занепокоєння, прихильності, наприклад:

– *Одна померла, а друга віддалася за народного учителя. – Пані Ілецька обтерла хустинкою очі.*

– *Попові дзвонять, попадаю з села гонять, – сказала зі щирим спочуттям. – Незавидна доля наших вдів священичих (Б. Лепкий).* Мовець, знаючи, яке сумне життя в людей її соціального статусу – дружин священників, наголошує на цьому за допомогою прислів'я *Попові дзвонять, попадаю з села гонять*. Усвідомлюючи неспроможність змінити якимось чином наявне становище, він відкриває співрозмовникові свої душевні переживання. Завдяки цьому обидва комуніканти перебувають в одній площині автостереотипних уявлень, відчувають страх і непевність перед важкими ситуаціями, перед невідомістю, жаль за втраченим.

Подібне функціональне навантаження висловлень узагальненого змісту у препозиції простежується також у прикладі:

– *Старzy żołnierze mówią, że konie zawsze przyhają na dobrą wróżbę. Coś mnie jakoby w ucho szepcze, że nie na próżno jedziemy, – rzekł Zagłoba.*

– *Dajże Bóg, aby i porucznikowi jakowaś otucha w serce wstąpiła – westchnął Wołodyjowski (Henryk Sienkiewicz).* Обидва співрозмовники – Володийовський та Заглоба – відчувають тривогу та неспокій за князівну Хелену, котра перебуває у полоні Богуна. Заглоба спочатку акцентує на народному повір'ї, яке обіцяє позитивні зміни у майбутньому, а згодом втішає себе та співрозмовника, що вони недаремно ризикують та їдуть визволяти князівну.

Іноді висловлення узагальненого змісту передоє докору й у такий спосіб сприяє особистісній презентації мовця та його поблажливого ставлення до співрозмовника. При цьому комунікативним наміром мовця є вказування на провину слухача в пом'якшеній формі, не викликаючи обурення й не провокуючи конфлікту з боку співрозмовника, наприклад:

Степан: *Не можу я серцю звеліти: забудь ту, а пригорнись до цієї! Не можу!*

Марина: *Ні, зможеш: у тебе воно справедливе і добре; то його озвірило горе... Подумай: гріх за добро платити людині лихим. Тобі Господь припоручив душу, а ти зрікаєшся її (М. Старицький).* Марина намагається емоційно вплинути на волю та свідомість Степана, закликаючи його хоча б із почуття вдячності зберегти сім'ю. Мовець апелює до висловлення узагальненого змісту з метою гармонізації спілкування, «згладження» неприємного для слухача докору та актуалізації толерантного сприйняття співрозмовником виголошеної репліки.

Висловлення узагальненого змісту актуалізуються в комунікації з метою уникнення агресивності та створення сприятливого клімату для спілкування. Адресант використовує їх для поліпшення комунікативної взаємодії, наприклад:

– *Я недорого беру, а як для громади, то, браття мої, і за спасибі.*

– *І де ти, діду, такий уродився?*

– *Дурнів, кажуть, не сій, самі вродять. Така вже наша земля – на диваків багата (В. Міняйло).* За допомогою висловлення узагальненого змісту мовець прагне продемонструвати згоду своєї комунікативної позиції зі співрозмовником і таким чином досягти консенсусу.

Подібну функцію висловлення узагальненого змісту у препозиції спостерігаємо теж у такій мовленнєвій ситуації:

– *Czy wasze nie tego mniemania co i ja, że gdyby nie amory, siła złego nie stałaby się na świecie? Przez cóż Troja zburzona? He?*

– *Co komu Pan Bóg przeznaczył, to go i tak nie minie – odparł Litwin. – Są niepocziwe amory, ale są i zacne, od których chwała Boża się przymnaża (Henryk Sienkiewicz).* Обидва співрозмовники – польські воїни Литвин і Заглоба – знаходяться у складних життєвих обставинах та ризикують життям заради порятунку з полону

князівни Хелени. Заглоба скаржить на те, що часто жіноча краса спричиняє різні біди та військові конфлікти. Інший комунікант Литвин залучає висловлення узагальненого змісту – загальновідому істину *Co komu Pan Bóg przeznaczył, to go i tak nie minie*, аби пом'якшити таку жорстку позицію співрозмовника щодо жінок.

Висловлення узагальненого змісту вживаються в препозиції з метою створення психологічного підґрунтя для сприйняття співрозмовником наступної інформації. Вони виконують функцію психологічного механізму в процесі індивідуально-колективного кодування, скеровують перцепцію слухача в єдино можливному напрямку, що «максимально звучує варіативність та рамки світоглядних позицій, тим самим обмежуючи поведінкові реакції» [7, с. 12]. При цьому висловлення узагальненого змісту здебільшого передують констативам та аргументаціям. Мовець використовує їх у тій ситуації, коли його «вердикти» стосуються делікатних сфер людського життя. Адресант опиняється в ситуації комунікативного пошуку, комунікативних труднощів: йому важко одразу ж досягти достатньо ефективного вираження власної думки, тому він вдається до думки загалу. При цьому висловлення узагальненого змісту дає змогу мовцеві частково зняти з себе відповідальність за втручання в приватне життя, наприклад:

– *А Репета до вас не звертався за допомогою? Йому допомогти треба з дровами.*

– *Ні, не звертався, – відповіла головиха і з якимось новим відтінком подивилася на Шкарубубу. – А знаєте, правду кажуть люди, що коли чоловік і жінка довго живуть разом, у чомусь стають схожі між собою, переймають деякі риси одне в одного. Так і у вас з Оленою Левківною.*

– *Ви про що? – здивувався Шкарубуба (Є. Гуцало).* Перед тим, як констатувати певні взаємовідносини в конкретній сім'ї (родині Шкарубубів), співрозмовниця спочатку вдається до узагальненого висловлення, посиляючись на авторитетне джерело його отримання та акцентуючи його беззаперечну істинність: *Правду кажуть люди*. З іншого боку, вживання узагальнення робить мовленнєвий акт коректним і делікатним, якщо зважити на те, що оцінка подружжя «збоку» – це своєрідне втручання в приватний простір людини. Лише після такої психологічної підготовки співрозмовника мовець прямо розмірковує про його сім'ю: *Отак і у вас з Оленою Левківною*.

Висловлення узагальненого змісту часто передують аргументації, роблячи її більш переконливою та влучною. Особливо це характерно для ситуації, коли життєві позиції співрозмовників є протилежними. Відповідно мовець використовує сентенцію як ефективний засіб досягнути комунікативного наміру, наприклад:

– *Треба тобі заміж виходити, – радить баба Бахурка.*

– *Завтра й вискочу... кругом хати наприсядки, – засміялася Ганна.*

– *Е-е, жартуєш. А без чоловіка – що без голови. Він хоч і вдарить, хоч і насвариться коли, але ж якісь штани крутяться на обійсті, вже добре (Є. Гуцало).* У такій комунікативній ситуації мовець і адресат мають різні життєві пріоритети. Мовець – баба Бахурка – постає як людина поважна, впливова в певному оточенні, старша за віком, тобто особа, яка має в очах суспільства право давати поради іншим. Відповідно слухач – вдова Ганка – жінка молода, недосвідчена та певним чином залежна від мовця. Баба спочатку висловлює пораду, однак зазнає комунікативної невдачі (Ганка глузує і не сприймає її слів належним чином). Тоді для реалізації комунікативного наміру вона вдається до висловлення узагальненого змісту *А без чоловіка – що без голови*, яке є втіленням загальнолюдського досвіду й виступає ненав'язливим мотивом для виконання слухачем поради мовця, яка торкається приватної сфери.

Вживання висловлень узагальненого змісту в препозиції зумовлене також бажанням мовця підготувати слухача до сприйняття експресивних мовленнєвих актів, наприклад:

Жінка Зброжека. *А може, ти купив би у когось іншого фабрику, Юзю?*

Зброжек. *У дуже розумного чоловіка завжди дурна жінка – так кажуть. І навпаки. Що за дурниці ти говориш! Та не куплю сьогодні я, то завтра купить хтось інший!* (М. Куліш). Мовець спочатку використовує узагальнене висловлення, щоб здійснити психологічну підготовку своєї співрозмовниці, створити підґрунтя для наступного впливу на її життєву позицію. Докір у закодованій і завуальованій формі дає змогу певним чином налаштувати слухачку. Спочатку маркуючи докір ознаками універсального, колективного переконання, мовець згодом конкретизує його.

Часто адресант уживає висловлення узагальненого змісту з огляду на ментальні характеристики слухача, сфокусовані у сфері стереотипних уявлень. При цьому наступна інформація сприймається не так болісно й емоційно, наприклад:

– *Мій тесть? Ого, мій тесть – стріляний птах! Хитрий, старий лис! Але я маю надію, що за ті чотири роки, що Бронко вчитиметься в мене, я підтягну друкарню, а там старий розщедриться, і все буде ол райт! Все ж таки, пане Завадко, як-то кажуть, «брат братом, а бринза за гроші».* Я вам говорю заздалегідь, що так платити Бронкові, як оплачує Зілінський, я не зможу.

– *Я це знаю, пане Філіпчук (І. Вільде).* Мовець використовує висловлення узагальненого змісту та реалізує стратегію натяку: перед повідомлен-

ням неприємної для співрозмовника інформації він м'яко натякає, про що йтиметься далі. Знаючи вразливість та особливості світосприйняття адресата, мовець подає загальновідому істину, яка допомагає підготувати сприятливий психологічний клімат для наступної розмови.

Висловлення узагальненого змісту в препозиції часто використовуються саме для реалізації стратегії натяку і як засіб посилення психологічного тиску мовця на співрозмовника, наприклад:

Бачить Штефан, що не виграє з ним на язики, і рубає просто:

– *Мартинчуку! Чуєш, кінець діло хвалить.*

Моя дівка по-молодицьки зав'язана, а твоя до суду-віку «криміналчихою» так і залишиться (І. Вільде). Давні вороги ведуть між собою гостру словесну боротьбу. Мовець враховує ментальність адресата й долучає висловлення узагальненого змісту, щоб психологічно підготувати слухача до адекватного сприйняття неприсмної інформації.

Висловлення узагальненого змісту, які передують базовому мовленнєвому акту, виконують функцію відправної точки для роздумів. За їх допомогою мовець намагається вплинути на адресата, донести йому власне ставлення до позначеного. Таке вживання висловлень узагальненого змісту психологічно впливає на адресата, змушуючи його самого проаналізувати ситуацію, що склалася, і зробити висновок про необхідність тієї чи іншої дії, наприклад:

– *Й ще мені незрозуміло: у вас Червоний Прапор, Червона Зірка, три ступені Слави, й ви послали на смертельний ризик жінку! Дика й жорстока фантазія!*

– *Війна нікого не милує. Жінки – автоматниці, льотчиці, санінструктори. І вона вчинила, можна сказати, подвиг* (В. Мінняло). За допомогою афористичного висловлення мовець маніфестує свою ідейну позицію, щоб досягти найбільш ефективного вираження думки. Досягнувши бажаного впливу на адресата та даючи йому матеріал для роздумів, мовець далі аргументує та виправдовує свій вчинок.

Висновки і перспективи подальших розробок. Отже, висловлення узагальненого змісту в препозиції базових мовленнєвих актів реалізують певне функціональне навантаження. З огляду на потужний емоційний та аксіологічний потенціал вони слугують засобом моделювання емпатії, психологічної підготовки співрозмовника та виконують роль відправної точки для наступних міркувань чи реалізації комунікативного наміру мовця.

Сучасний комунікативно-прагматичний підхід до висловлень узагальненого змісту відкриває перспективи для дослідження їх певних специфічних ознак – компактності стилістичних прийомів і виразних засобів та лаконічності викладу

етичної ідеї при їх препозитивному використанні у складних мовленнєвих актах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калашник В.С. Структурно-функціональні різновиди афоризмів. *Культура слова*. Київ, 1989. Вип. 36. С. 94–97.
2. Шарманова Н.М. Українська афористика: структурно-семантичний та функціональний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2005. 21 с.
3. Олійник О.О. Абстрактно-авторські речення в художньому мовленні : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Одеса, 1999. 16 с.
4. Космеда Т. Комунікативний кодекс українців у пареміях : тлумачний словник нового типу. Дрогобич : Коло, 2010. 272 с.
5. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. 426 с.
6. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.
7. Ковалевська Т.Ю. Моделювання емпатії в сучасній українській мові : автореф. дис. ... доктора філол. наук : 10.02.01. Київ, 2002. 37 с.

REFERENCES

1. Kalashnyk, V.S. (1989) Structural and functional varieties of aphorisms [Strukturno-funkcionalni riznovydy aforyzmiv]. *Kultura slova*. Kyiv, 1989. Vyp. 36. P. 94–97.
2. Sharmanova, N.M. (2005) Ukrainian aphoristics: structural-semantic and functional aspects [Ukrayinska aforystyka: strukturno-semantychnyj ta funkcionalnyj aspekty: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01]. Kharkiv, 2005. 21 p.
3. Olijnyk, O.O. (1999) Abstract author's sentences in artistic speech [Abstraktno-avtorski rechennya v khudozhnomu movlenni : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01]. Odesa, 1999. 16 p.
4. Kosmeda, T.A. (2010) Communicative code of Ukrainians in paremiads: a new type of explanatory dictionary [Komunikatyvnyi kodeks ukraintsiv u paremiakh: tлумачnyi slovnyk novoho typu]. Drohobych: Kolo. 272 p.
5. Zahnitko, A.P. (2012) Dictionary of modern linguistics: concepts and terms [Slovnyk suchasnoyi lnhvistyky: ponyattya i terminy]. Donetsk: DonNU, 2012. 426 p.
6. Batsevych, F.S. (2004) Fundamentals of communicative linguistics: a textbook [Osnovy komunikatyvnoi lnhvistyky: pidruchnyk]. Kyiv : Akademiia. 344 p.
7. Kovalevska, T.Yu. (2002) Modeling of empathy in the modern Ukrainian language [Modelyuvannya empatiyi v suchasnij ukrajiniskij movi : avtoref. dys. ... doktora filol. nauk : 10.02.01]. Kyiv, 2002. 37 p.

Збірник наукових праць

НОВА ФІЛОЛОГІЯ

№ 86, 2022

Комп'ютерна верстка – О.С. Данильченко
Коректура – В.В. Ізак

Підписано до друку: 30.11.2022.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 22,79.
Замов. № 1122/452. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.